

Caragata álitið

– Búskaparlig tillaging og framburður

V I N N U M Á L A S T Ý R I Ð

Týtt úr enskum

Búskaparlig tillaging og framburður

**Gagnligasti fíggjar- og lögarkarmur
til at fremja búskaparvøkstur
og økja ílögurnar í Føroyum**

McCallum Petterson Financial Diagnostics¹

95 Customhouse Quay, PO Box 3156
Wellington, New Zealand
Oktober 1999
dpc@mpdiagnostics.co.nz
ella, dpc@mpforensic.co.nz

Economic Policy Analysis for Micro-States

Týtt úr enskum

¹ Kanningarleiðari var Dr. Patrick Caragata, forstjóri i McCallum Petterson Financial Diagnostics Ltd í Wellington, New Zealand. Hinir limirnir voru Professor Gerald Scully, University of Texas í Dallas og Dr. Adolf Stroombergen, forstjóri i Infometrics Consulting í Wellington, New Zealand. Si nærrí um høvundarnar í *About the Authors* aftast í álitinum.

Innihald

INNIHALD	2
TALVUR	3
MYNDIR	3
TILMÆLI.....	4
FORORÐ	5
ARBEIÐSSETNINGUR.....	6
SAMANDRÁTTUR	7
1. Avleiðingarnar av búskaparkreppuni í Føroyum 1989-94	7
2. Fíggjarligu avleiðingarnar av at vera donsku ríkisveitingina fyriuttan	8
3. Tær seks störstu forðingarnar fyri ílögum í Føroyum.....	9
4. Trygdin fyri umsjón við útreiðslum landskassans	10
5. Fjøltáttadur búskapur.....	11
6. Stovnseting av formligum kapitalmarknaði	14
7. At tryggja útboðið av dygdarfyrítokum	16
8. Avtøka av forðingunum fyri fremmandum ílögum í Føroyum.....	17
9. Skattatrýstið niður	19
1. INNGANGUR.....	21
2. FYRIBODANIR UM VANDAR SUM LÚRA	23
2.1. Stóra búskaparkreppan 1989-1994	23
2.2 Ávaringartekin	26
2.3 Avaringartekin higartil: avtøkan av donsku ríkisveitingini	33
2.4 Ymiskir möguleikar at minka donsku ríkisveitingina.....	37
3 ÍLÖGFORÐINGAR Í FØROYUM.....	45
3.1 Innleiðing.....	45
3.2 Ílöguforðingar #1: Lítill formlig stýring av útreiðslum landsstýrisins	46
3.3 Ílöguforðingar #2: nærum eingen ymiskeiki í búskapinum	51
3.4 Ílöguforðingar #3 Tørvurin á einum formligum kapitalmarknaði	73
3.5 Ílöguforðingar #4: Útboðið av dygdarfyrítokum	83
3.6 Ílöguforðingar #5: Avmarkingar í möguleikum útlendinga at keypa føroyskar fyrítokur og vantandi áhugin fyri Føroyum	93
3.7 Ílöguforðingar #6: skattur	102
4. TILMÆLI UM HYUSSU MÁLSETNINGARNIR Í NÝGGJA	
FØROYSKA VINNUPOLITIKKINUM VERÐA NÁDDIR.....	111
1. Økt samstarv á altjóða marknaðum	112
2. Lagaligari samskiftismöguleikar millum Føroyar og umheimin	114
3. Hollari vísindaligan og tøkniligan førleika	114
4. Útbygging av undirstoðukervi	114
5. Skilvís eginfiggning	114
6. Betri skattapolitikkur	116
7. Vandaligt lógarsmið	116
8. Høgt alment tænastustig	117
9. Ídnaðarmenning	118
SKJAL A: APPLIED GENERAL EQUILIBRIUM.....	121
SKJAL B: THE OPTIMAL SIZE FISCAL STATE	137
SKJAL C: DATA QUALITY	156
ABOUT THE AUTHORS: MISSION TEAM	157

Talvur

Talva 1:	Lønarútgjalding í % av BTÚ.....	24
Talva 2:	Innan- og utanlandsskuld Føroya og almenn nýtsla, 1980-1992.....	25
Talva 3:	Almenn nýtsla, % av BTÚ, (Dkr, mió): 1962-98	26
Talva 4:	Sundurgreining av almennu nýtsluni: 1970, 1980, 1990, 1997.....	30
Talva 5:	Bruttoskuldin hjá almennia samfelagsgeiranum í Føroyum, 1985-2001	31
Talva 6:	Dansk rikisveiting sum prosentpartur av BTÚ Føroya, 1962-1997, i donskum mió kr.....	35
Talva 7:	Samfelagsbúskaparlig úrslit í 2007 eftir tí vanliga javnvágsmynlinum (the General Equilibrium Model).....	42
Talva 8:	Bruttoúrtøka vinnulífsins í 2007 eftir tí vanliga javnvágsmynlinum (the General Equilibrium Model).....	43
Talva 9:	Útflutningur í 2007 eftir tí vanliga javnvágsmynlinum (the General Equilibrium Model).....	44
Talva 10:	Ravmagnsprísir hjá húsarhaldum og vinnulívi í Evropa, 1996	59
Talva 11:	Samfelagsbúskaparlig árin, um olja verður funnin.....	66
Talva 12:	Árin á vinnulívið, um olja verður funnin.....	67
Talva 13:	Liðir í íslendska kapitalmarknaðinum (% av BTÚ, um ikki annað er tilskilað).....	76
Talva 14:	Sundurgreining í ymiskum londum av heildarupphæddum frá privatiseringum (US\$ million).....	85
Talva 15:	Privatiseringar í ymiskum londum í 1980- og 1990-árunum	86
Talva 16:	Fyribils virðismetingargreining av vinnuvirkseminum hjá Føroya Landsstýri	91
Talva 17:	Skattur/BTÚ lutfall fyri OECD-lond: 1970-1996	102
Talva 18:	Búskapir í broyting: almennur partur av BTÚ, 1998.....	104
Talva 19:	Yvirlit yvir lond, sum í letuni lækka ella ætla at lækka skattin.....	106

Myndir

Mynd 1:	Vælfærðaútreiðslur hjá útvaldum OECD londum.....	49
Mynd 2:	Vælfærðaútreiðslur flokkað á slag 1996: Ísland samanborið við Norðanlond í % av BTÚ	49

Tilmæli

Tilmæli nr. 1:	50
Tilmæli nr. 2:	50
Tilmæli nr. 3:	51
Tilmæli nr. 4:	51
Tilmæli nr. 5:	52
Tilmæli nr. 6:	57
Tilmæli nr. 7:	57
Tilmæli nr. 8:	57
Tilmæli nr. 9:	57
Tilmæli nr. 10:	57
Tilmæli nr. 11:	57
Tilmæli nr. 12:	58
Tilmæli nr. 13:	60
Tilmæli nr. 14:	60
Tilmæli nr. 15:	61
Tilmæli nr. 16:	68
Tilmæli nr. 17:	68
Tilmæli nr. 18:	69
Tilmæli nr. 19:	69
Tilmæli nr. 20:	69
Tilmæli nr. 21:	71
Tilmæli nr. 22:	71
Tilmæli nr. 23:	72
Tilmæli nr. 24:	72
Tilmæli nr. 25:	72
Tilmæli nr. 26:	77
Tilmæli nr. 27:	77
Tilmæli nr. 28:	77
Tilmæli nr. 29:	78
Tilmæli nr. 30:	79
Tilmæli nr. 31:	82
Tilmæli nr. 32:	82
Tilmæli nr. 33:	82
Tilmæli nr. 34:	92
Tilmæli nr. 35:	92
Tilmæli nr. 36:	92
Tilmæli nr. 37:	92
Tilmæli nr. 38:	101
Tilmæli nr. 39:	101
Tilmæli nr. 40:	101
Tilmæli nr. 41:	101
Tilmæli nr. 42:	101
Tilmæli nr. 43:	102
Tilmæli nr. 44:	110
Tilmæli nr. 45:	111
Tilmæli nr. 46:	111
Tilmæli nr. 47:	111

Fororð

Vit eru sera takksamir fyri tað beinasemi og tann bliðskap, sum hevur verið vístur okkum í sambandi við arbeiðið at skriva hetta álit. Serstakliga takka vit Bjarna Askham Bjarnasyni fyri ótroyttíligh virki hansara at tryggja, at vit fingu álitandi tilfar at arbeiða við, og fyri at hava lagt rannsóknarferðir og fundir okkara so væl til rættis. Vit eru eisini takksamir fyri ta hjálp, sum Arne Poulsen og Sigurd Poulsen veittu okkum.

Harafturat takka vit niðanfyri nevndu fólkum – í Føroyum, Íslandi, Ný Sælandi, Stóra Bretlandi og USA - fyri hjálp og vegleiðing: Roberti B. Agnarssyni, Benedikt Árnasyni, Magna Arge, Fríðrikki M. Baldurssyni, Ólavi Christiansen, Dr. Allen L. Clark, Suna Durhuus, Róa Egholm, Jonhardi Eliasen, Hans Ellefsen, Oliviu Falvey, Almari Gudmundssyni, Axel Hall, Tomas Hanson, Stefáni Halldórssyni, Frímundi Hansen, Tómasi Óttó Hanssyni, Martini V. Heinesen, Tryggva Thor Herbertssyni, Helenu Hilmarsdóttur, Marneri Jacobsen, Meinhardi Jacobsen, Óla Jacobsen, Suna Schwartz Jacobsen, Alan Jenkins, Anniku W. Joensen, Herálvi Joensen, Ára Johannessyni, Kai Leo Johannessen, Dr. Charles J. Johnson, Dan M. Knudsen, Kjartani Kristiansen, Tómasi Kristjánssyni, Ted Kurmann, Magna Laksafoss, Peturi Alberg Lamhauge, Gareth Lawrence, Erlendi Magnussyni, Gylfa Magnussyni, Jan Mortensen, Kaj P. Mortensen, Sigurði Nordal, Olafi Olsen, Janusi Petersen, Ólafí Arnbirni Sigurðssyni, Jensi H. Toftum, Judith Wright og Professor Robert White.

Vit, rithøvundar, sum skrivað hava hetta álit, bera alla ábyrgd av innihaldinum. Nevnast skal eisini, at eingin hevur so mikið sum roynt at ávirka okkum til at nýta ávis háttalög, taka upp ávis vandamál ella at gera ávisar niðurstøður.

Arbeiðssetningur

Hetta álit er skrivað, eftir at vit, undirritaðu, vórðu bidnir at ráðgeva vinnumálastýrinum í sambandi við eftirfylgjandi endamálsorðing:

Finnast skal vinnupolitiskur grundvöllur (samsvarandi ásettu stevnumiðum vinnumálastýrisins) undir besta möguliga figgjarliga og lögfrøðiliga karmi fyri Føroyar til at fremja búskaparligt og handilsligt umhvørvi, ið kann elva til føroyskar og útlendskar ílögur i Føroyum, og inntøkuskapan at nøkta tann figgjartørv, ið væntandi verður, tá ið danskar peningaveitingar til Føroya minka, i smáum ella stórum.

Álit okkara til landsstýrismannin í vinnumálum byggir á vinnupolitisku stevnumiðini, sum vinnumálastýrið hevur orðað, nevniliga:

- Miðað verður eftir at skapa karmar, har vinnan megnar at mennast og fylgja altjóða rákinum, t.e. at hon er innovativ og hevur dagförda vitan og fjøltáttað samskifti, við virðing fyri okkara samfelagi.
- Tillagað, virkið regluverk til altjóða marknaðarsamstarv.
- Vælvirkandi samskifti og samferðsla við útheimin.
- Gransking og færleikamenning.
- Vælútbygt undirstøðukervi, sum mennir kappingarfør lívskor um alt landið.
- Góðar eginfiggingarskipanir og lagaligar skatta- og avgjaldsskipanir.
- Varlig vinnulöggeving og fyrimyndarligt alment tænastustig.
- Einfaldar, studningsveikar vinnuframaskipanir.

Málsetningurin er, at vinnukarmarnir standamát við onnur samfelög soleiðis, at vinnan og kapitalurin eins væl og arbeiðsmegin trívast og fjølgast í Føroyum.

Í hesum álti hava vit viðgjørt fýra høvuðsevni. Í fyrsta lagi kannaðu vit, hvat ið tarnar teirri sjálvsøgdu tilgongdini at Føroyar fyrireika seg til, at donsku ríkisveitingarnar minka burtur í einki. *Tað sum forðar sjálvtýristilgongdini og avtøku av donsku ríkisveitingini, er samstundis ein forðing fyri útlendskum ílögum í Føroyum.* Hugsanin aftanfyri er, at rætta vinnuliga umhvørvið eggjar til ílögur, og harvið verður skapaður burðardyggur langtíðarvækstur í føroyska búskapinum. Hesin hugsanarháttur leggur upp til at kanna gjørd mistök og at nýta tað, sum søgan lærir okkum.

Í øðrum lagi nevndu vit dømi um, hvussu farið hevur verið fram í øðrum samfelögum til at fáa stjórnarlag og búskap til at virka betur og harvið gerast ríkari.

Í triðja lagi settu vit upp myndlar, ið kundu vísa gagnligastu stýring og gagnligasta skattatrýst í føroyska samfelagnum.

Í fjórða lagi settu vit upp ein sonevndan “general equilibrium” myndil at vísa tey búskaparligu bakkost, ið standast av minkandi ríkisveitingini - og mögulig móttiltök móti teimum. Samstundis kannaðu vit árinini av, at oljuvinna tekur seg upp við Føroyar.

Nú liggar á føroyska fólkinum at kjósa nøkur av teimum mongu tiltökum, sum vit hava lagt fram, og at áseta tíðarætlanina fyri at seta tey í verk, soleiðis at vinnast kann á teimum stóru avbjóðingum, sum settar verða komandi tíggjuáraskeið, harímillum at donsku ríkisveitingarnar detta burtur, at fiskiveiði- ella prísirnir á heimsmarkaðinum falla í botn, og at oljuídnaður tekur seg upp.

Samandráttur

1. Avleiðingarnar av búskaparkreppuni í Føroyum 1989-94

- Henda Frágreiðing um *Figgjarliga tillaging og búskaparliga framgongd* hevur fýra høvuðsendamál: (1) at skapa eitt politiskt stöði undir framhaldandi endurreisin av føroyska búskapinum; (2) at ala fram eggjandi umstøður fyrir íloguhugaðum og skapa haldgóðan búskaparligan vökstur í kjalarvørrinum á stóru búskaparkreppuni 1989-94, tá ið búskapurin tódnaði 38%; (3) at fyrireika føroyska búskapin til stærstu avbjóðingina nakrantið, nevniliða avtøku av donsku ríkisveitingini eftir 10 árum ella so; og (4) at royna búskaparligu möguleikarnar, sum standa í boði, um olja verður funnin og útvunnin.
- Tá búskapurin varð eftirkannaður í kreppuárunum, *kom IMF í 1993 fram á 3 høvuðsmál:* (1) "endurskapa búskaparligan vökstur"; (2) "endurskapa regionala javnvág"; og (3) at "minka uttanlandsskuldina hjá tí almenna niður á eitt burðardyggt stig". Búskaparligi vöksturin er longu komin í gongd, og okkum er greitt, at regionala javnvágini er í ferð við at endurskapast², men trupulleikarnir við landskassaútreiðslunum (og tá serliga bruttoútreiðslunum av uttanlandsskuldini hjá tí almenna) eru bert partvist loystir.
- Fyri at rökka hesum málum, *ráddi IMF til, at nýttar vórðu hesar sjey strategiir:* at Føroyar innan 1995 skuldu royna at venda undirskotinum á figgjalögini til eitt yvirskot (hetta hevur eydnast); at landsstýrið tilvitað tálmaði lénarvøkstrinum (hetta eydnaðist eisini í høvuðsheitum)³, at studningurin úr landskassanum framhaldandi varð minkaður (hetta inntriv er høvuðsheitum lokið); at brúkaragjøld vórðu sett í verk í størri mun (ivasamt er, hvussu langt er komið á hesum øki), at steðgað varð við nýggjum lántøkum (er rokkið), at gera bygnaðarbroytingar í fiskiídnaðinum (partvist rokkið), og at endurskapaður varð ein sunnur figgjarligur sektorur (arbeiðið er í høvuðsheitum liðugt).
- *Hvat kostadi figgjarkreppan okkum samanlagt?* Okkurt um 13,6 mia. kr. (1) 2,4 mia. kr. í rentuútreiðslum árin 1989-97; (2) 2,6 mia. kr. í veðhaldsútgjøldum árin 1992-93; (3) 3,1 mia.. kr. í studningi til fiskivinnuna millum 1986 og 1997; (4) 3 mia. kr. sum vökstur í samlaðu landskassaskuldini (veðhøld ikki íroknað); og (5) 2,5 mia. kr. í mistum landskassainntøkum orsakað av vantandi búskaparligum vökstri undir figgjarkreppuni.
- *Verður danska ríkisveitingin avtikin, fer hetta at hava eina ávirkan á búskapin, ið svarar til 60% av teirri ávirkan, figgjarkreppan 1989-95 hevdi.* Um landsstýrið ikki stýrir búskapinum við fastari hond og framvegis minkar ítøkiliga um almennu skuldina, og um privata vinnulívið ikki verður munandi sterkari, enn tað er í løtuni, verður búskapurin ikki nóg móttøðuførur, tá ið skelkurin av, at danska ríkisveitingin verður tikit burtur, fer at gera um seg.

² Hetta er uttansfyri okkara mandat

³ Lénarvøksturin nú er grundaður á framgongdina í búskapinum

Caragata áliðið

- *Fíggjarkreppan vaks um almennu bruttoskuldina við 154% av BTÚ í 1995, sum er triggjar ferðir meira enn tað hámarkið (50% av BTÚ), ið roknast má við, skal kredittvirði Føroya verða nøktandi í altjóða høpi. Í 1999 er almenna skuldin á fíggjarlögini enn uppi á 79% av BTÚ. Skuldin í almenna samfélagsgeiranum eיגur í flestu fórum at verða goldin av heimastýrinum, av tí at lutur tess í almennu útreiðslunum á fíggjarlögini er nógvar stórra, enn hann var áðrenn kreppuna.*
- Útgreining okkara av netto og brutto skuldini hjá tí almenna vísir, *at almenna bruttoskuldin má skerjast við millum 3,5 og 4,0 mia. d.kr.*, um so er, at landsins búskapur ikki skal niður aftur á stigið, hann var á fyri kreppuna, og um føroyingar skulu verða nóg væl fyrireikaðir til eina fullgóða stýring av búskapinum, eftir at donsku ríkisveitingarnar eru tiknar burtur.
- *Hvør er so høvuðsmunurin millum landskassaútreiðslurnar nú og útreiðslurnar undan kreppuni?* Í 1970 voru rentuútreiðslurnar hjá landskassanum 6,1% av øllum útreiðslum landskassans og 1.2% av BTÚ. Í 1997 voru rentuútreiðslurnar vorðnar 15% av øllum útreiðslunum (t.e. vökstur upp á 146%) og 5.6% av BTÚ (t.e. vökstur upp á 458%). Eingin annar stórur útreiðslubólkur vaks so ógvusliga. Næst hesum var munandi vökstur í (a) útreiðslum til almannaverkið: hesar øktust 303% í mun til BTÚ, og 80% í mun til útreiðslurnar hjá heimastýrinum (úr 18,3% upp í 33%); (b) heilsuverkið: ein vökstur upp á 293% samanborið við BTÚ og ein vökstur upp á 70% í mun til útreiðslur heimastýrisins (úr 7,8% upp í 13.3%); og (c) útbúgving: ein vökstur uppá 225% í mun til BTÚ og ein vökstur uppá 38% í mun til útreiðslur heimastýrisins (úr 10.4% upp í 14,4%). Útreiðslurnar á øðrum høvuðsøkjum annaðhvort minkaðu (samferðsla og fiskiskapur) ella vuksu bert spakuliga (umsiting og leiðsla). Sostatt er niðurskurður í rentubyrðini avgjört høvuðsuppgávan, tá talan er um at skerja útreiðslusíðuna hjá landskassanum.
- *Hvat er tað týdningarmesta, sum vit kunnu læra av kreppuni?* (1) At heimastýrinum nýtist at menna og seta í verk eina ávaringarskipan, ið kann gera vart við trupulleikar, ið eru um at stinga seg upp, so tað verður ført fyri at minka ávirkanina av eini komandi kreppu mest möguligt; (2) at tørvur er á dyggum hagtølum og vitan, sum kunnu tryggja, at landsstýrið tekur betri og rættari avgerðir; (3) at tørvur er á at fää búskapinum fleiri bein at standa á; (4) at tørvur er á einum fiskivinnupolitikki, sum er grundaður á burðardygd; (5) at almenna skuldin má minkast og nýtslan tálmast (6); at skapast mugu umstøður, ið gera tað áhugavert at gera iløgur í Føroyum.

2. Fíggjarligu avleiðingarnar av at vera donsku ríkisveitingina fyriuttan

- Fyri at kunna gera ymiskar forsagnir fyri árið 2007 (10 ár frameftir við støði í 1997) hava vit gjört ein vanligan javnvágs-myndil fyri føroyska búskapin við høvuðsdenti á avtøku av danska ríkisstuðlinum og aðrar danskari peninganýtslu í Føroyum.
- Tað er púra greitt, at tá danski stuðulin fellur burtur, fer hetta at skapa mikið ólag í búskapinum, um so er, at eingi inntriv verða gjørd til tess at stýra búskapargongdini. Uttan slík inntriv, hevði verðið neyðugt at falda skattatrýstið við tvey, privata nýstlan

hevði farið 10% niður um nýtsluna í 1997, og arbeiðsloysið hevði farið upp móti teimum 20%.

- Búskaparmyndilin er gjørdur soleiðis, at hann hevur hesar tættir:
 - ❖ At tað virksemi hjá landsstýrinum, sum er marknaðarbært, verður privatiserað og umgjørt í partafelög, her verður hugsað um figgjarvirksemi, fiskavørugóðsing, samferðslu og samskiifti (vit hava ikki umhugsað heilsu- og undirvísingarverkið). Hetta eru høvuðsvegirnir at taka, skal almenna skuldin rindast niður, og landskassans ognir harvið vaksu.
 - ❖ Sameind menning av einum fóroyskum kapitalmarknaði og størri opinleiki móttvegis fremmandum íleggjarum.
 - ❖ Lánskassastudningurin til fiskivinnuna má avtakast.
 - ❖ Eingin vækstur í útreiðslunum á figgjarlóginu.
 - ❖ Stigið í sosialu veitingunum verður lækkað við 10-15%.
 - ❖ Fiskakvoturnar verða gjørdar umsetiligar.
 - ❖ Partafelagsskatturin verður settur niður í 20%
- Hesi inntriv fara at skapa betringar og størri effektivitet í vinnuni og menna fórleikan hjá virkiseigarum. Hetta førir astur við sær betri búskaparlig úrslit, og lívskorini gerast betri, enn tey høvdu verðið, tóku vit framhaldandi ímóti donskum stuðli utan samstundis at umskipa búskapin.
- Verður búskapurin meira fjøltáttar, gerst hann harafrat eisini betur móttøðuførur, tá viðurskiifti utanífrá knappliga skaka búskapin, t.d. um tilfeingið í havinum minkar ella fiskaprísirnir falla.
- Sostatt eru búskaparligu inntrivini, tørvur er á, ikki bundin at avtökuni av donsku ríkisveitingini. Men Føroyar eru í tí hepnu støðu at kunna handla við Danmørk, t.e. býta um utanlandsskuldina, Føroyar skylda Danmørk, við eina minking í donsku ríkisveitingini. Hetta átti at verðið umhugsað, og ein umskipan av búskapinum tykist tískil í veruleikanum lættari at fremja, sum støðan er nú. Tað kunnu ganga mong ár, áðrenn hesin möguleiki astur vísir seg.

3. Tær seks störstu forðingarnar fyrir ílögum í Føroyum

- #1: formliga yvirlitið yvir almennu nýtsluna er ikki nóg gott
- #2: vinnan er ikki nóg fjøltáttar
- #3: eingin formligur kapitalmarknaður er
- #4: tilgongdin av væl riknum fyrítøkum er lítill
- #5: í lötuni er lítill áhugi hjá fremmandum íleggjarum, og reglurnar, teir skulu ganga undir, eru ov strangar
- #6: skattabyrðin er ov stór

4. Trygdin fyrir umsjón við útreiðslum landskassans

Íslendska vælferðarsamfelagið sum fyrimynd

- *Ísland er ein hóskandi fyrimynd fyrir einum færöyskum vælferðarsamfelagi.* Orsakirnar eru (1) íslendska vælferðarmyndilin hevur roynst væl, (2) búskapurin í londunum báðum líkist, (3) Ísland hevur leingi strembað eftir og havt eitt vælferðarsamfelag; (4) inntókan pr. íbúgva er nógv storrri, og (5) íslendingar hava stýrt sínum búskapi hegningliga (inflatióin er lág: 2-3% um árið; landið hevði minsta arbeiðsloysi í OECD 1999 (uml. 2%), og eina skjótt minkandi uttanlandsskuld í mun til BTÚ (51% í 1995, sum var största talið nakrantið, móti knøppum 35% í 1999).
- Í Íslandi verða 87% av útreiðslunum hjá heilsuverkinum goldin um skattin, borgarin rindar bert 13%. Í 1998 fóru t.d. 47% av öllum útreiðslum landskassans til heilsu- og almannatryggingar, samanborið við Avstralia (10%), Portugal (13%), Spánia (13%), UK (16%), Itália (17%), Týskaland (23%) og Danmørk (26%).
- Tölini vísa, at *íslendingar eru sparnari enn norðurlensku grannar teirra*, tá ræður um fólkapensjón, veitingar til brekað og almennaveitingar til ognarleys, eins og viðv. arbeiðsloysistrygging og íbúðarsprungum. Hinvegin eru teir á nokurlunda sama stigi sum hini norðurlondini, tá ræður um heilsu- og sjúkrahjálp, barna- og familjuveitingar og aðrar tilíkar veitingar. Gevið gætur, at *Ísland hefur storri inntóku pr. íbúgva enn Svíþjóð og Finnland, og er á nokurlunda sama stigi sum Danmørk.*

Ein TAP-ætlan⁴ til tess at rökka einum gagnligum og munadyggum útreiðslustigi hjá landskassanum

- *Eftirlitið við almennu nýtsluni er ikki nóg gott.* Hetta er gallandi fyrir bæði stjórnarskrivstovurnar, stovnarnar undir landinum og almennu fyritökurnar. Tað er ein almennur grannskoðari men eingin almenn eftirlitsskrivstova ella deild, sum hevur til uppgávu at endurskoða útreiðslurnar í teimum ymisku stýrunum, almennu skrivstovunum og almennu fyritökunum, og stovnarnir verða ikki regluliga kravdir eftir uppgerð yvir ogn og skuld. Slík skráseting kemur tó at virka tíðliga í 2000, og tá eiga öll tölini at verða gjølla kannað.
- *Ein TAP-ætlan veitir innbygdar möguleikar fyrir at meta um gjøgnumskygni, ábyrgd og avrik,* bæði tá tað snýr seg um tey ymisku stýrini, almennu stovnarnar og almennu fyritökurnar. Til at tryggja gjøgnumskygni er best við eini vælvirkandi lög um alment innlit, ið tryggjar öllum borgarum upplýsingar um ætlanir landsstýrisins (og avleiðingarnar). Harumframt hevði verðið skilagott at sett í verk eina lög um figgjarliga ábyrgd, eins og hana, sum fyrstu ferð varð nýtt í Ný Selandi 1992. Finnast má fram til, hví føroyingar ikki nýta teir möguleikar, sum liggja í lögini um alment innlit, sum sett varð í verk í 1994.

⁴ Hetta hugtakið stavar frá Caragata, P.J., 1998, *Why are your taxes so high?* Auckland, New Zealand: Seascapes Press.

- *Ábyrgd* i umsitingini kann verða styrkt við at seta í verk lög um figgjarliga ábyrgd, og við at arbeiðslýsingar verða gjørdar, ið útgreina ábyrgdarökið og veruliga setningin hjá öllum almennum starvsfólkum (starvsfólkini hjá almennum fyritökum íroknað), og við at loyva landsstýrinum at siga fólkí upp, ið ikki eru fór fyri at lúka sín arbeiðssetning og ábyrgd.
- Skal málið viðvíkjandi *avriksmetingum* røkkast, inniber hetta, at partleys meting má kunna gerast av førleikanum hjá öllum almennum starvsfólkum og stovnum. Hetta førir eisini við sær, at kriterii viðvíkjandi dygd og virkisföri mugu ásetast, sum stinga djúpari enn bara at hóska til ávísar raðfestar verkætlani. Allir skattaborgarar vilja hava fult virði fyri pengarnar, sum landsstýrið fær frá teimum at umsita - teir eru á ein hátt partaeigarar í landsstýrinum og ikki bert undirgivnir tænarar, og allur kostnaður, sum stendst av landsstýrisavgerðum, eigur at verða eftirkannaður.

5. Fjøltáttaður búskapur

- Er búskapurin í einum landi ikki nóg fjøltáttaður, veksur kapitalkostnaðurin, t.e. prísurin fyri lántøkur innan- og utanlands.

Fiskiídnaðurin og hartil hoyrandi vinnur.

Framleiðslukostnaðurin á fiski pr. kilo er hægri í Føroyum (tímalønin er í miðal 80 d.kr. í Føroyum) enn í Íslandi (har tímalønin er 53 d. kr.) og í Bretlandi (har tímalønin er 44 d.kr.). Av hesum skilst, hví føroysk fiskavirki ofta hava lítið avlop. Ein høvuðsorsøk til høgan framleiðslukostnað er høga lønarlagið; ótíðarhóskandi tøkni; stórur kapitalkostnaður, høgir el-prísir og vantandi stórvinnufyrimunir.

- Føroyskir bankar vísa á, at teir høvdu veitt meiri í láni til fiskiídnaðin, um farið varð yvir til *umsetiligar kvotur*. Umsetiligar kvotur høvdu gjørt, at lønsemið í fiskiídnaðinum hevði vaksið, og tá hevði borið til hjá fyritøkunum at styrkt seg. Langtíðarmálið átti at verðið, at fiskivinnan varð fyrsitin og stýrd á sama hátt sum í Íslandi. Umsetiligar kvotur høvdu eisini eggjað til stovnan av *joint venture* fyritökum millum íslendsku og føroysku fiskivinnuna/virkini. Joint venture fyritøkur høvdu givið Føroyum eina framíhjá atgongd til íslendskt fiskiøki (og øvugt), høvdu minkað um høvuðstrupulleikan í fiskiídnaðinum, sum er tørvurin á støðugari tilgongd av tilfeingi, og skapt eitt betri grundarlag fyri at vinna pening úr fiskavørum, sum eru góðskaðar annaðhvort í Føroyum ella av føroyskum-íslenskum joint venture fyritökum utanlands. Íslendskar fyritøkur hava víst seg sum serstakliga sterkar, ja í heimsklassa, bæði í marknaðarhøpi og tá tað snýr seg um tøkni, ritbúnað (software) og kapitalatgongd, og hetta kundi aftur styrkt lønsemið hjá føroysku fyritøkunum. Íslendska fiskivinnan, sum ikki fær studning, er í veruleikanum fór fyri at kappast móti fiskivinnufyrítökum, ið fáa studning, um allan heim (tó serliga í Skandinavia og Kanada).
- Tað er ov tíðliga at áleggja *tilfeingisavgjald innan fiskivinnuna*, áðrenn fiskivinnupolitikkurin er broyttur soleiðis, at ídnaðurin gerst meira úrslitagóður. Hesi tiltøk høvdu komið vinnuni sera væl við: *lægri skattir, vertikal integráion, konsolidering í fiskiídnaðinum á landi* (gjøgnum yvirtøkur og/ella partafeløg), *loyvi at selja fiskidagar tvørtur um skipabólkar, privatisering, joint venture fyrítakssemi*

Caragata álitið

saman við íslendingum, hollari upplýsingar (um dygdina á fyritökum), gildisskomu av einum *EVA*, t.e. *Economic Value Added meting, stovnsetan av einum partabrævamarknaði* og *áseting av avmarkaðum tali á loyvum (í mun til samlæðu fiskanögolina).*

- **Besti möguleikin at menna alivinnuna er:** (1) klekingarstøðir; (2) fóður til alistøðir; (3) økt virðismenning í framleiðsluni og teirri hartil hoyrandi hjálpartøkni (til úrbeining, skering, royking og aðra tilgerð); tað er kortini ógvuliga sannlíkt, at samstundis sum virðismenning fer fram í alivinnuni í Føroyum, hendir tað sama í Evropa. (4) Tøkni (herundir ritbúnaðartøkni) í alivinnuni, sum kann kappast við innflutta norska tøkni; og (5) tøkni (herundir ritbúnaðartøkni) til nýggja marknaðin innan “fast-food” úr aldum fiski eins og til sjálva alingina og framleiðsluna.

Spurningar annars

- El-prísirnir í Føroyum eru teir hægstu í Evropa. Hetta eggjar ikki til t.d. at turka fisk í Føroyum. Samanborið við fímtan onnur lond rindaðu feroysku húesarhaldini mest fyri kw-tíma í 1996, nevnliga 137% meira enn Finnland, ið hevði lægstu prísir av teimum fímtan. Samstundis rindaði feroyski ídnaðurin mest fyri kw-tíma í 1996, samanborið við 15 onnur lond. Hann var 237 % hægri enn Svøríki, sum hevði lægstu prísirnar í so máta. Samanborið við Danmørk, rinda feroysk húsarhald 33% meira, meðan prísirnir fyri el til ídnaðin vóru 134% hægri í Føroyum. Tørvur er á eini fullfiggaðari endurskoðan av avrikunum/effektivitetinum í hesum ídnaði.

Aðrar vinnur

- Um **olja** verður funnin, átti landsstýrið at sett á stovn ein **oljugrunn** til tess at tálma teimum sveiggjum, sum koma í búskapin, tá olja verður útvunnin og skattainntøkurnar til landskassan fara at vaksa. Skattapeningurin frá oljuvinnuni skuldi verðið grundfæ, og grunnurin nýttur at stýra gongdini. Grunnurin átti í mestan mun at gjort ílögur í frálandavinnu til tess at forða fyri inflatiún og forða undirmuinering av altjóða kappingarförinum í øðrum tåttum í feroyska búskapinum. Hetta er eisini í tráð við feroyskan hugsanarhátt og siðvenju, tá ræður um at tryggja vælferðina hjá komandi ættarliðum. Verður tilíkur grunnur stovnaður í Føroyum, kunnu fleiri framferðarhættir veljast, sum mugu grundast á royndir í kolvetnislóggávum. Visast kann til hesar grunnar:
 - The Alaska Permanent Fund, Alaska, USA (1976)
 - The Alberta Heritage Fund, Alberta, Canada (1976)
 - The Norwegian Petroleum Fund
 - The Kuwait Future Generations Fund

Tað er ov tiðliga at siga, hvort ein av hesum fyrimyndum (ella onkur heilt onnur) skal takast fram um aðrar. Talast kann bæði fyri og ímóti. Ein av fyrimununum í The Alaska Permanent Fund er, at grunnurin er ikki undir politiskum eftirliti. Skipaðar útgreiningar áttu at verðið gjördar av einum uttanfyrirstandandi og óvildugum parti. Feroyski oljugrunnurin átti at verðið settur á stovn fleiri ár, áðrenn olja verður framleidd í handilsligum nøgdum, um so er, at nøkur framleiðsla verður. Grunnurin kann nýtast til at:

1. at stuðla fólk, ið fer undir tøkniliga útbúgving, sum fyrireiking til at fáa sær arbeidi í oljuvinnuni
 2. at veita stuðul til at dugnaligir føroyingar kunnu lesa á bestu fróðskaparsestrum í heiminum
 3. at veita pening til privatar eftirlønargrunnar
 4. at hjálpa til at menna ella styrkja ein váðafusan kapitalmarknað
- Áðrenn boringarnar byrja, eigur ein **oljuavgjaldsskipan** at verða gjørd (sama slag sum The New Zealand Hybrid Oil Royalty Regime), ið hevur ein virðistoll sum gólv og ein vinningsskatt sum loft.
 - Tørvur er á, at ein meira útgreinað skattaálíkning verður gjørd fyrir teir tættir, sum viðvíkja **oljuvinnuni á landi**, ið skal tryggja vørur og tænastur til frálandavirksemið. Her verður hugsað um veitingarskip, bryggjuumsjón, útgerð, umvælingar á oljupøllum, tyrlutænastu og möguligar síðuvinningar, sum oljuvinnan kann geva í ferðavinnuhøpi.

Framrokning av ávirkanini av oljuvinnu.

- Eingin kann við vissu siga, um olja verður funnin í føroyskum øki, og um so verður, er ikki vist, at tað loysir seg figgjarliga at fara eftir henni. Men um so verður, kann oljuvinnan gerast enn størri búskaparligur hvøkkur, enn búskaparkreppan (1989-94) var – tó tað er hinvegin. Um vit royna at simulera við javnvágsmynndlinum (GEM), koma vit til ta niðurstøðu, at BTÚ veksur 73%, sambært Scenario E (the structural adjustment scenario). BTÚ fyrir íbúgvan veksur 59%, og harvið hækkar vælferðarstigið og kostnaðarstigið. Nýtslan hjá privatum húsarhøldum veksur minni, tí neyðugt hevði verðið at sett í verk tiltøk til at økja samansparingina hjá húsarhøldum, um ikki inflatióinin skuldi farið uppígjøgnum. Væl hevði borið til at spart almikið saman, tí reallønin hevði hækkað og skattatrýstið minkað. Effektiva skattaprosentið hjá miðal húsarhaldinum hevði tá verðið 9,2% (netto) í mun til 19,1% sum í “the restructuring Scenario”.
 - Hinvegin hevði yvirskotið á leypandi postum verðið minni, enn ein kundi væntað. Hetta tí, at dýr framleiðslutól og nýtsluvørur høvdu hækkað innflutningin almikið. Býtislutfallið hevði versnað, og kappingarførið hjá øðrum vinnum hevði versnað. Serliga fiskivinnan hevði minkað, tí at hon hevði havt ilt við at fingeð fólk og figging. Oljuvinnan og stuðulsvinnur hennara høvdu vunnið kappingina um fólk og figging (t.d. skipasmiðjur og handverksfyrítøkur). Havbúnaðurin hevði megnað at hildið núverandi framleiðslustigi uppi, men heldur ikki meira.
- **Ein føroysk oljuvinna setur í høvuðsheitum hesi krøv:**
1. Bygnaðurin í føroyska búskapinum má broytast, so búskapurin er fyrireikaður, tá ið oljuvinnan tekur seg upp. Ein formligur kapitalmarknaður í Føroyum og privatisering av almennum virksemi eru týdningarmikil stig til at taka ímóti oljuvinnuni, men meira skal til.
 2. Ansast má eftir, at möguliga uppgongdin í búskapinum og oljuvinnan ikki forkoma tí styrki og fjøltáttan, sum skapað er.
 3. Ein búskapargrunnur má stovnast, sum setir vinningin í frálandavinnu og ger íløgur uttanlands (eins og gjørt verður í Noregi) til tess at fyribyrsgja ógvusligari inflatión.
 4. Føroyska krónan eigur at fylgja donsku krónuni ella evruni.

Caragata álitið

handlinum á marknaðinum og skráseta føroysk virki á íslendsku og donsku børsunum, og seinni eisini á svensku, finsku og norsku børsunum.

- Føroya Landsstýri átti at havt eina lóggávu, ið stuðlar virkisførari og sjálvberandi menning av eini ætlan um at starvsfólk kunnu eiga partabrév í virkjum, at gjørd verða forssagnarforrit viðv. børsviðurskiftum, at eftirlønargrunnar kunnu eiga partabrév og reglur um vinningsbýti. Londini, har hesar áskoðanir hava givið mest, eru: Avstralía, Danmørk, Frakland, Japan, New Zealand, Noreg, Portugal, Spania, Bretland og USA.
- Landsstýrið átti við lóggávu at loyvt almenninginum at verið uppií ávísum veðhaldslánum.
- Landstýrið átti at stovnsett ein kapitalgrunn við váðafæ, ið kann lata pening til undirvísing og upplæring og veita byrjanarkapital til möguligar ígongdsetrarar/framtíðar virkiseigarar.

7. At tryggja útboðið av dygdarfyrítökum

- Fyri umleið 10 árum síðani var privatisering ein illa dámdur politikkur og umsett varð bara fyri uml. 20 mia. US\$ í OECD-londunum. Siðan tá er umsetningurin støðugt vaksin, og kom upp á 153.8 mia. US\$ í 1997. Frá 1996 til 1997 vaks umsetningurin við 58%, men fall aftur í 1998 til 114.5 mia. US\$ orsakað av óstøðuga figgjarmarknaðinum.
- Tað eru tríggjar høvuðsorsakir til, at so nögv lond eru farin eftir privatiseringsbreytini: (1) stóri eftirlitskostnaðurin (íroknað ófrælsi í at maksimera, tí ymisk politisk og onnur áhugamál gera seg gallandi, fólk halda lítið um einkarprísir), og tí fólkvið er vónbrotið av manglandi effektivitetinum; (2) tøknin broytist so skjótt, serliga á fjarskiftisøkinum (t.d. innan telesambond, bankasambond og el), ella eisini hava virkini áhaldandi so lítið yvirskot (flogfelög), at stjórnin hevur ikki ráð at våða skattapeningin til at halda fyrítokunum gangandi, ella til at fylgja við; og (3) skattatrýstið er optimalt og landskassanýtslan er uml. 15-30% av BTÚ (sum bert elalítill vinningur fæst úr) – hetta kann avlesast í langtíðar økonometriskum talvum, sum eru grundaðar á töl úr mongum øðrum londum til samanberingar.
- Virkini, sum eru til reiðar ella næstan til reiðar at verða marknaðarförd og síðan skráseft á børsmarknaðinum, ella sum høvdu kunnað gjört seg til reiðar eftir fáum árum, eru: Atlantsflog, Føroya Tele, Føroya Banki, Føroya Fiskavirking, Faroe Seafood, J.F.K.Trol, Vága Flughavn, Framtaksgrunnurin, Tryggingarfelagið Føroyar og veitingarvirksemi til heilsuverkið, t.d. meira almennu deildirnar so sum vaskariið, kókurin og reingerðin.
- Metta søluvirðið á almennum ognum, sum byggir á tey átta “scenarios” (og einum miðalsscenario), liggar millum 2,5 mia. d.kr. og 4,9 d. kr. Her eiga vit at minnast til útgreiningina av almennu bruttoskuldini, har niðurstøðan var, at skuldin má minka uml. 3,5 mia. kr., um tað almenna skal fáast aftur á tað stig, sum tað var á fyri kreppuna.
- Føroya Banki, fiskivinnufyrítokurnar, Føroya Tele og Atlantsflog skuldu givið nóg mikið (um vit siga, at 40% av peninginum kemur frá útlendskum íleggjaram, serliga

íslendskum og øðrum norðurlendskum íleggjarum) til at fингið tað almenna niður á tað stig, sum tað hevði undan kreppuni.

- Virki, ið kunnu verða umskipað til felög beinanvegin, men sum krevja longri tíð, áðrenn tey eru til reiðar at verða privatiserað, eru: SEV, havnirnar í Føroyum, Postverkið og Rúsdrekkasøla Landsins. Aðrar fyritøkur, ið möguliga kundu verðið skrásettar á børsini, kundu verðið slíkar sum t.d. Føroya Sparikassi. Hesin átti at verið ein banki við fullkomnari bankatænastu, so hann kundi kappast á jøvnum fóti við Føroya Banka á öllum tí føroyska útlánsmarknaðinum. ⁶Føroya Sparikassi er peningastovnur, sum er samogn hjá öllum innlánarum. Tað er sostatt neyðugt, at hann fer gjøgnum eina tilgongd, har peningastovnurin loysir seg nakað frá hesum prinsippi, eins og tryggingarfelögini í Ný Sælandi og Australia eru seinastu árini. Tryggingarfelagið er eisini vert at hava í huga í hesum høpi.
- Høvuðsendamálið, ið skal røkkast við at seta í verk eina marknaðarætlan, er at minka um almennu bruttoskuldina, sum er alt ov høg, sammett við altjóða standard, og alt ov høg, um talan skal verða um at taka burtur donsku ríkisveitingina. Tað er sostatt neyðugt, at landsstýrið tekur støðu til, hvat hevur minni týdning enn annað, um ætlanin við at stovnseta ein marknað verður framd. Endamálini kundu verðið (a) at økja samansparingina til tess at stabilisera figgjarstøðuna; (b) økja figgjarligu dygdina við at beina burtur ta avskepling, ið stendst av, at tað almenna hevur stórt virksemi, sum kundi verið privat; og (c) at økja um brúkið av partafelögum og stuðla menningini av einum børsmarknaði. Neyðugt verður at áseta metingarstøði (kriteriir) fyri sølu av almennu ognunum, eins og neyðugt er at áseta mannagongdir, soleiðis at avgerðargrundarlagið fyri sølu verður mett reiðiligt og rímiligt.
- Grundað á royndirnar seinastu 20 árini tekur tað eini 10-15 ár at endurbyggja búskapin. Hetta bendir á, at skiftisskipanin við Danmørk, hvat ríkisveitingini viðvíkur, í minsta lagi skal vera 5-7 ár Jú skjótari studningurin verður avtikin, tess storrri verður trýstið at endurbyggja búskapin, men verður ov skjótt gjørt av, verða inntökurnar av privatiseringini minni.

8. Avtøka av forðingunum fyrir fremmandum ílögum í Føroyum

- Í lötuni eru *nærum ongar fremmandar ílögur í Føroyum*, og landsstýrið skrásetir eingi töl fyrir beinleiðis fremmandar ílögur, sum verða gjørdar í Føroyum, ella føroyskar ílögur uttanlands. Dømi um fremmandar ílögur í Føroyum í lötuni eru: norsk feløg, sum eiga í alivinnuni, íslensk feløg, ið reka fyritøkur innan skipaútgerð, smásølu, tøkni innan alivinnuna, ritbúnað (software), bretskt felag, sum eigur kuldagoymslutænastuvinnu í Suðuroy (100%) og eitt íslensk felag sum virkar innan skipaflutningsvinnu.

⁶ Eitt av økjunum, sum sera stórur dentur varð lagdur á í íslendsku privatiseringsætlanini, var at tryggja sær, at bankarnir kundu veita bankatænastu á öllum økjum. Einasta undantakið, og tað er óheppið, eru húsalánini, sum verða greidd av einum almennum stovni. Hetta sýnir orsókina til, at privat pantibrov eru so nögv nýtt í Íslandi. Afturgjalding av lánum stendur sum ein grundfest inntøka í flestu bankum. Henda átti at verið ein partur av vanliga handilsliga virksminum í bankanum ístaðin.

Caragata áltið

- **Stuttiðarendamálið við at eggja til fremmandar ílogur** i Føroyum er fyrst og fremst at vaksa um virðið á almennu fyritøkunum, sum verða bodnar út á marknaðinum næstu 10 árini. Kortini eru eisini týdningarmiklir langtíðarvinningar, ið mugu umhugsast. Hetta er t.d. betri marknaðaratgongd til virðini, til figgjarhandil, tøkni, serfrøði og kunnleika.
- Ein **røð av politiskum möguleikum eru, ið kunnu fáa fremmandar ílogur** til Føroya. Vit hava kannað fýra slikar möguleikar, sum allir kundu vaksið um virðini í Føroyum: (1) tann kýpriski; (2) tann íslendski ; (3) tann írskri; og (4) tann svenski.
- **Kýpriska leiðin:** hevur nakrar høvuðsfyrimunir: (1) eitt stórt tal av skattaavtalum við lond um allan heim (í løtuni hava Føroyar bert skattaavtalur við hini Norðurlondini); (2) stórt kredittvirði (mett sum A1+ eftir metingarstiganum hjá Standard og Poor's); (3) partafelagsskatt uppá 20% fyri fyritøkur, ið fremja virksemi á Kýpros og partafelagsskatt uppá 10% fyri fyritøkur, ið nýta Kýpros sum høvuðsstøð, og síðan vinna sín pening umvegis Kýpros; (4) tiltakið at fáa høvuðsskrivistovur lagdar á Kýpros verður stuðlað við, at eingin skattur og einki vinningsbýti verður kravt, heldur ikki av rentuinntøkum ella avgjøldum av ílogum hjá summum londum. (5) vanligi inntøkuskatturin fyri útlendingar (á fría ídnaðarmarknaðinum) er millum 0 og 12,5%; (6) í summum fórum, serliga innan ferðavinnuna, eru tey fyrstu 10 árini eftir íloguna skattafrí; (7) 100% útlendskur ílogur verða loyvdar, tó undantikið í smásøluvirksemi; (8) framúrskarandi telesamskifti; (9) strategisk plasering, nær við evropiska meginlandið; (10) eitt vælútbúgvíð fólk, ið talar twey ella fleiri fremmandamál flótandi; (11) lítið av lógarbrotum; (12) nóg mikið av sólskini.
- **Íslendska leiðin:** fyrimunirnir í Íslandi, tá talan er um útlendskar ílogur, eru: (1) seravtala við EEA-londini, ið minkar avmarkingarnar fyri útlendskum ílogum og loyvir ávísum undantøkum; (2) biligastu el-prísir í Evropa og góðir möguleikar fyri útbygging; (3) eitt høgt kunnleikastig í tøkni, her íroknað serkunmleika innan softwaremenning; (4) ein privatiseringsætlan; (5) nógvar fyritøkur, sum bera seg væl; (6) partafelagsskatturin, sum er 30%, er ikki serliga lokkandi, men Ísland hevur júst stovnsett OTC (Offshore Trading Centre), við atliti at altjóða handilsfyritøkum. Fyritøkur, sum eru skrásettár í Íslandi, men sum eru millumlið hjá fralandavinnukeyparum og –seljarum (hesin handil ávirkar ikki íslendskar keyparar og seljarar), verða skattaðar við 5% heldur enn 30%. Tað vinningsbýtið, ið verður eftirgivið utanlands, verður skattað við 10% (samanborið við 0-5% fyri fyritøkur, ið eru umfataðar av skattaavtalu millum avvarðandi lond). Hetta ber í sær, at Ísland er eitt conduit land í skattasamanhangi. Ein vansi, tá talan er um útlendskar íleggjarar, ið ætla sær at fáa sær høvuðsstøð í Íslandi, ella fyri íslendskar íleggjarar, ið ætla at verða verandi í Íslandi, er, at hesir verða skattaðir eftir teirra samlaðu inntøkum, utan mun til í hvørjum landi teir hava vunnið peningin, heldur enn bert at verða skattaðir eftir tí peningi, ið er vunnin í Íslandi. Henda seinast nevnda skipanin - ein staðbundin inntøkuskattaskipan - er ein av orsøkunum til, at so nógvar altjóða fyritøkur hava fngið sær høvuðssæti í Hong Kong.
- **Írska leiðin:** høvuðsfyrimunurin við írsku skipanini er: (1) høgt vitanarstig, ikki minst vaksandi telduførleiki millum fólk, ið hava lokið útbúgving. Hetta verður stuðlað við, at nógvar peningur verður lagdur í at menna KT-førleikan á øllum skúlastigum; (2) dygdargott undirstøðukervi (havnir, floaghavnir, el-veiting, telesamskifti og altjóða figgjardepilin í Dublin); (3) lágor partafelagsskattur – 10%; (4) stuðul til arbeiðspláss;

(5) vökstur í altjóða tænastuveitingum, ið ganga hond í hond við nýggju teldutíðini, og við stórum denti á ritbúnað, figgjartænastur, telemarknað og KT í Írlandi. Tað skerst ikki burtur, at írska skipanin hevur roynst stak væl. Í árunum 1992-1999 var miðal vöksturin í BTÚ (í fóustum prísum) 8.5%. Inntøkan pr. íbúgva vaks úr 9,000 US\$ í 1987 til 18,000 US\$ í 1997, sum er ein vökstur uppá 100%. Landskassaskuldin er fallin úr 95% av BTÚ í 1987 til umleið 65% í 1997. Prísirnir eru stöðugir, inflatiónsstigið var í meðal 2% í 90-árunum. Harafrat vísa roknskapirnir, at yvirskot hevur verið á gjaldsjavnanum síðan 1991. Hetta vísir, at eftir at hava verið kapitalinnflytari í mong ár, er Írland nú vorðið kapitalútflytari.

- **Svenska leiðin:** hóvuðsfyrimunirnir, sum Svøríki hevur at bjóða útlendskum íleggjaram, eru: (1) figgjartigur stabilitet, lágur rentuskattur, lág inflatión, og tað at teir nú hava eitt landskassayvirskot eftir at hava hapt största landskassaundirskot í Evropa í mong ár, eins og eina álvarsama gjaldoyriskreppu í 1993; (2) hóvuðsútbúgvingarstöð fyrir menning av intellektuellum kapitali og tókni, grundað á tað hepni, svar hava hapt við at menna tókniligar uppfindingar, og væleydnaðu royndina at gerast fremstir innan KT (telefonskipanir úr kyknuvevnaði, streymtalvuframleiðsla, online figgjartænastur og tilíkt), vísindaligar miðstöðir, stórar ílögur í útbúgving, og stóri ílögur og játtanir til gransking og menning enn öll onnur lond; (3) strategisk stöða mitt í Norðurevropa og regional hóvuðsstöð; (4) linari lógarkarmar (innan gjaldoyriseftirlit, figgjartænastur, telesamskifti, flutning og el-veiting) og lágt skattatrýst; (5) rættiliga lágan partafelagsskatt: 28% (tiverri ræðir høgi persónsskatturin í Svøríki útlendingar frá at virka í landinum).
- Samanumtikið, eru meginfyrimunirnir í hesum ymsu londunum hesir: **Kýpros** býður lágt skattatrýst (til fyritókur við hóvuðssæti í landinum (10%)), útlendingar (expat), ferðavinnu og góðar skattaavtalur um allan heim og høgt kunnleikastig innan tókni og mál. **Ísland** býður sera bílgan streym; høgt stig bæði tókniliga og málsliga; privatiseringsætlan; fyritókur innanlands, ið bera seg væl; lágar skattir fyrir altjóða handilsfyritókur, ið arbeiða gjøgnum OTC (Offshore Trading Centre). **Írland** býður høgt kunnleikastig innan tókni og dygdargott undirstöðukervi; lágan partafelagsskatt – 10%; stuðul til arbeiðstiltök; og sterka lutteku í KT-ídnaðinum. **Svøríki** býður búskaparligan stabilitet og eina ábyrgdarfulla stjórn (yvirskot á figgjarlóginu og linkandi lógarregulering); høgt kunnleikastig og av bestu úrslitum í heimshöpi, tá talan er um uppfindingar. Tað er neyðugt hjá litlum landi í útjaðaranum av Evropa, at partafelagsskatturin er lágur, eisini er neyðugt við tókniligum kunnleika og málkunnleika á hægsta stigi, og at dentur verður lagdur á KT-ídnaðin og/ella figgjartænastur, privatisering, lönsamar fyritókur, og at stórur dentur verður lagdur á nýskapan.

9. Skattatrýstið niður

Samandráttur av Optimal Size fiscal State í Føroyum (sí skjal B á enskum).

- Almennu veitingarnar voru í 1962 9% av BTÚ. Í 1997 voru tær 28%. Hetta stavar frá hækkingini í skattingini og frá útreiðslunum, danir hava av almenna samfelagsgeiranum í Føroyum. Í 1962 voru skattainntökurnar 18,8% av BTÚ. Tá donsku veitingarnar verða lagdar aftrat, verður almenni parturin 29,4% av BTÚ. Í 1997,

Caragata áltið

var skattligi parturin samanlagt 45,8% av BTÚ. Við *donsku veitingini og stuðulsskipanunum, gerst almenni parturin til samans 68% av BTÚ. Sostatt er stöddin á almenna partinum í Føroyum 2.3 ferðir størri í 1997 enn í 1962.*

- *Skattapolitiska niðurstoðan* av hesari kanning er, at verandi skattaparturin – 45,8 % av BTÚ í 1997 – skapar eitt alt ov stórt trýst á búskapin, tá ræður um mista úrtøku og inntøku. Metingar benda á, at fyri hvørja krónu, sum verður goldin meira í skatti, kostar hetta búskapinum væl meira enn ta einu kravdu krónuna. Tað er týðuligt, at herav stendst munandi missur “í deyðvekt”.
- Í árunum 1963-1997 var árligi reelli búskaparvöksturin 3,6% í meðal av BTÚ, við 4,0% í árunum 1963-69, 5.2% í árunum 1970-79, 4% í 80-árunum, og í árunum 1990-97 var hann serstakliga lítil orsakað av kreppuni.
- *Ein okonometrisk talva* varð gjørd til at royna at avlesa sambandið í Føroyum millum veruligan búskaparligan vökstur og vöksturin í skattastiginum. Kanningarnar, sum eru hagfrøðiliga eftirfarandi, avdúkaðu, at royndirnar higartil eru, at fyri hvønn einasta økta prosentpart í vökstrinum í skatti, minkaði búskaparligi vöksturin í BTÚ við umleið einum triðingi av hesum prosentpartinum.
- Hinvegin, so økja summar av almennu vørunum og tænastunum um virksemið í privata vinnulívnum. Men við tað at hesi virka sum negativir eksternalitetir (hjáárin) á privata sektorin, virkar skattakrevjingin tálmandi uppá búskapin. Økt skattatrýst, ið avskeplar vöksturin í tilfeingisútlutingini, stuðlar ikki búskaparligum vökstri. Sostatt, upp til eitt ávist mark fyri stöddini á almenna partinum av búskapinum, yvirhála positivu eksternalitetirnir í nýtsluni teir negativu í skattingini, og tjóðarúrtøkan og búskaparligi vöksturin gerast størri við vaksandi almennum parti av búskapinum. Men oman fyri hetta mark eru teir negativu eksternalitetirnir í skattinum størri enn positivu eksternalitetirnir í nýtsluni, og *vinningurin, sum fæst burtur úr skattinum og landskassans peninganýtslu verður lítil og eingin.* Búskaparligi vöksturin verður sostatt minni við vaksandi almennum parti av samfelagnum.
- Grundað á økonometriska myndilin fyri árin 1963-97, *tykist optimala skattatrýstið at vera millum 20 og 30% av BTÚ, og kann hetta skapa ein vökstur uppá 5-6% um árið.* Lægra stigið er ájavnt við hámarkið fyri skatt í Íslandi, tá hugt verður eftir myndilsroyndunum við føroyskum hagtølum úr eldri tíðarskeiðum av føroysku búskaparsøguni. Seinni satsurin kundi verðið roknaður sum ovara markið fyri skatt, um so er, at búskapurin samstundis skal vaksa.
- At minka um skattatrýstið hevði samstundis minkað um nakrar av teimum stóru útreiðslunum. Um føroyski búskapurin skal broytast frá eini linum vökstri uppá 3.4 % árliga til ein skjóttvaksandi uppá 6% um árið, má skattatrýstið niður í eina helvt, t.e. uml. 23% av BTÚ.
- Við at skatta vanligu húsarhaldini og lata danir rinda part av útreiðslunum í Føroyum í so stóran mun, at hesi tøl samanlagt verða um 70% av BTÚ, eru Føroyar, eins og norðurlendsku grannar tess, eitt alfevnandi vælferðarsamfelag, har almennur studningur verður lutaður út utan fyrilit, og utan at hugsað verður um búskaparligu umstøðurnar hjá tí einstaka móttakaranum. Tá ið tiltøk skulu setast í verk til at viga upp í móti minkandi ríkisveitingunum, má havast í huga, at langtíðarárinið av høgum skattum er skaðiligt fyri búskapin.

1. Inngangur

Tjóðareyðkenni siga sína søgu um eina tjóð, og hvussu hon megnar at vinna á kreppum. Av Hotel Hafnia í Tórshavn, sum er høvuðsstaður Føroya, bóru vit eyga við tvær bronsustandmyndir, sum standa á einum heyggi skamt frá. Standmyndirnar eru ein maður undir torvleypi og ein kona við dyllu á baki.

Standmyndirnar minna okkum á, at landnámsmenn vórðu noyddir at arbeiða hart undir ringum umstøðum fyri at liva í hesum fjarskotnu oyggjum úti í Norðuratlantshavi. *Landnámsandin* hevur stóran týdning fyri hesa tjóð, sum hevur høga inntøku fyri hvønn íbúgva, samstundis sum hon heldur fastari um gamlan siðaarrv enn nøkur onnur tjóð í Evropu.

Í kreppustøðum eru føroyingar smidligir og lagaligir, men tykjast heldur ófrælsir, tá ið umræður at forða fyri, at kreppur taka seg upp. Annar hugburður krevst tí til tess at møta teimum álvarsomu vandamálum, sum framtíðin ber í sær. Ein hugburður, ið bygdi á landafrøðiliga avbyrging og búskaparligt trøngskygni var tað, sum voldi, at myndugleikarnar ikki skiltu fyrstu týdiligu ábendingarnar um, at ein stór kreppa var fyri framman.

Tjóðarmerki føroyinga er krossflagg, og ber hetta boð um trúnna á Guð (føroyingar eru sera guðsóttandi í mun til evropubúgvvar sum heild) og trúnna á sjálvan seg og áltið á, at vinnast kann á øllum vandamálum. Undir tjóðhátíðini í juli 1999 vórðu fleiri átrúnaðarligir sangir sungnir. Tónleikur er sera týðandi tåttur í mentanini. Ein sangur snúði seg um, hvussu týdningarmikið tað er, at hvør ættarliður skapar betri mæguleikar fyri komandi ættarlið. Sostatt er hugsanin um virðisøking og vækstur frá ættarliði til ættarlið longu partur av mentanini. Hesin opinleiki móttægis framtíðini hevur tó verið avmarkaður av einum lyndi til at byrgja seg inni á hesum frammanundan so fjarskotnu oyggjum.

Eitt nútíma eyðkenni er radarin. Óll nútíma fiskifør í havnum og á firðum hava nútíma radarskipanir, sum er hent amboð í striðnum fyri at lívbjarga sær undir teimum vánaligu líkindum, sum náttúran í norðurhøvum býður. Góðar ávaringarskipanir eru neyðugar hjá øllum tjóðum og fyritökum, um tær skulu bera seg og geva úrtøku. Slíkar skipanir skulu ávara um mæguleigar hóttanir, sum eru fyri framman. Hollir upplýsingar eru fyritreyt fyri røttum avgerðum.

Hesi fýra eyðkenni (hart arbeiði, trúgv, virðisøking og vækstur frá ættarliði til ættarlið og ávaringarskipanir) eru grundarlag fyri lívi og vælferð í Føroyum. Men donsku ríkisveitingarnar og bjargingarnar fyrst í 1990-árununum hava ávirkað føroyska mentan og skapað eitt nýtt drag, sum er ósjálvbjargnighugsanin. Hetta nýggja drag er i andsøgn til landnámsandan, hvørs fremstu eyðkenni eru sjálvbjargnis- og sjálvstýrishugsan.

Henda frágreiðing um *figgjarliga tillaging og búskaparvækstur* er ætlað sum eitt grundarlag undir einum politikki, ið skal tryggja framhaldandi tillagingar av bygnaðinum í føroyska búskapinum og fremja góðar umstøður til at gera ílögur, sum skapa skulu burðardyggan búskaparvækstur eftir stóru búskaparkreppuna 1989-94. Undir hesi kreppu minkaði føroyski

Caragata áliðið

búskapurin 38% málta í fórum tóllum⁷. Frágreiðingin vísir eisini, hvussu féroyski búskapurin kann taka á seg stórstu avbjóðingina í nýggjari tið, nevnilega at minka burtur í einki donsku ríkisveitingina í eitt tíggjuára skeið ella so.

Tó, hetta er ikki einasta stóra avbjóðingin. Verður ikki rætt atborið, kann ein komandi oljuvinna taka grundarlagið undan altjóða kappingarförinum í fiskivinnuni, sum er høvuðsvinnan, og forða fyrir, at KT- og tøknivinnurnar mennast. Tí viðger frágreiðingin eisini fyrimunir og vansar við oljuvinnuni, sum möguliga fer at taka seg upp í féroyskum øki.

Fyritøkurnar í féroyska samfelagnum eru smáar, grundarlagið fyrir ílögum lítið, og at kalla eingin kapitalmarknaður er. Féroyska samfølagið hevur at kalla ongar royndir við kostnaðar-nyttukanningum og avlopsbýti millum eigarar og starvsfólk. Ein heppin avleiðing av stóru búskaparkreppuni 1989-94, tá ið mangar fyritøkur fóru á húsagang og vórðu endurreistar á ymiskan hátt, er núverandi lutfall millum ogn og skuld. Við litlari skuldarbyrði ber féroyskum fyritøkum til at gagnnýta framleiðslumegi sína betur og at royna nýggjar vinnumöguleikar.

Samansparingin í féroyska samfelagnum kemur ikki til gagns, eins og hon átti. Ein stórus partur av samansparingini er bundin í húsum ella stendur í peningastovnunum sum veðhøld. Bara tryggingarfeløg, peningastovnar, nøkur få yrkisfeløg og almenn starvsfólk hava eftirlønarskipanir. Ein nýggj fólkapensjónsskipan verður sett í verk seinni í ár (1999). Tveir meinbogar fyrir ílögum í féroyska samfelagnum eru, at samansparingin er so bundin, og at fríja fyritakssemið er skert av tí, at almenni parturin av búskapinum er so stórus og máttmikil. Ein triði meinbogi er, at eingin kapitalmarknaður er (serstakliga verður hugsað um parta- og virðisbrævamarknað). Hetta ger, at óhepna lutfallið millum útboð av ílögukapitali og ítekiligar íløguætlanir heldur áfram.

⁷ Hetta er grundað á 1980 BTÚ hagtøl, sum eru syrireikað av Magna Laksáfoss frá Føroya Hagstovu, við dátagrunninum MAGDA (Tjóðarroknskaparhagtøl frá 1962 til 1997)

2. Fyriboðanir um vandar sum líura

2.1. Stóra búskaparkreppan 1989-1994

Beinleiðis orsakirnar til stóru búskaparkreppuna voru: (1) stóra fallið í fiskaprísum; (2) stóra niðurgongdin í fiskastovnum, t.d. upsa- og toskastovnunum (toskafiskiskapurin fall úr 30.000 tonsum niður í 5000 tons); og (3) skilaleysu almennu útreiðslurnar (m.a. stuðul til vinnulívið) hjá skiftandi landsstýrum í fleiri valskeið, sum skapaðu ein idnað, ið virkaði illa, ikki bar seg og átók sær stóra og vaksandi skuld. Kreppan vardi næstan 6 ár, og fall bruttotjóðarúrtøkan í föstum tölum 38% frá 1988 til 1994.

Týdningarmesta vandamálið í sambandi við búskaparkreppuna er, at Føroya Landsstýri ikki hevði tamarhald á ábyrgdum landskassans (t.d. lánsveðhøldum) og útreiðslusíðuni á figgjarlögini (t.d. stuðlinum til vinnuna). Hetta gjørði, at Føroya Landsstýri ikki var fyrireikað til at standa ímóti, tá ið skrædlið í vinnuni kom orsakað av ógvusligu niðurgongdini í fiskaprísum og fiskastovnum. Var betri skil í figgjarpolitikki landsstýrisins árini frammanundan, hevði borið til at stýrt undan stóru kreppuni. Niðurstøðan er tí, at stjórnir eiga at leggja upp fyri í góðum tíðum til tess at hava nóg stóra figgjarorku at standa ímóti komandi kreppum. Verður hetta ikki gjört, leggur okkurt annað land ella IMF uppi við sínum egnu bjargingaráetlanum. Hetta er sjálvt grundarlagið fyri at hava ávaringarskipanir, sum kunnu siga, hvør búskaparpolitikkur eigur at rekast.

Undir kreppuni fóru nógvar fyritøkur á húsagang, t.d. innan fiskiídnaðin og bankaheimin. Bankarnir avsettu 60% av lánum sínum sum tap. Samanlagt vórðu avsettar 7 mia. kr., sum eru uml. tað sama sum árliga BTÚ. Allar kommunur máttu ganga undir eina felags skuldaravtalu í 1995, har lánini vórðu umløgd.

Ráðgevandi nevndin hjá danske forsætismálaráðharranum viðvíkjandi føroyska búskapinum skrivaði, at "bygnaðarbroytingar eru farnar fram í føroyska vinnulívinum seinastu árini, t.d. eru lán umløgd, samanleggingar framdar í fiskivinnuni, og fiskiídnauðurin á landi og veiðiflotin eru skild sundur. Avtøkan av fleiri almennum stuðulsskipanum samstundis sum landingarprísirnir og altjóða marknaðarprísirnir á fiski fullu, bar í sær versnandi lönsemi í fiskiídnauðinum á landi. Sum støðan var vorðin, megnæði fiskiídnauðurin á landi tí ikki at bera skuldarbyrði sína. Hetta var orsókin til, at skuldin í Føroya Fiskavirkingu (móðurfelagið hjá flestu føroysku flakavirkjunum) mátti umleggjast enn eina ferð í juni 1995."

Meginorsókin til at hallið á figgjarlögini minkaði frá 1991 (570 mió. kr.) til 1994 (133 mió. kr.) var bráðneyðuga skerjingin av stuðli til vinnuna og almennar ílögur. Ráðgevandi nevndin hjá danske forsætismálaráðharranum mælti til, at "til tess at tryggja lönsemi skal fiskiflotin minkast, so at veiðiorkan svarar til avmarkingarnar og möguleikarnar í eini lívfræðiliga burðardyggari kvotuskipan innan- og utanfyri føroyskt havøki⁸.

Ein onnur orsók, sum tó hevði minni at týða, var lónarlækkingin hjá almennum starvsfólk. Samstundis minkaði privati samfelagsgeirin, og tí vaks almenna nýtslan lutfalsliga sum

⁸ Ráðgevandi nevndin, 1995, *Extracts From Report on the Economic Development of the Faroe Islands in 1994/95*. October, p. 7.

Caragata áliðið

partur av samfelagsbúskapinum. Hetta bar í sær, at skattatrýstið vaks, og er tað nú á leið tað sama sum í Danmørk.⁹

Føroyar hava ikki egið gjaldoysi og fylgja donsku krónuni, men stóra lönarlækkingin minkaði eftirspurningin munandi. Ein gjaldoysisniðurskriving hevur somu ávirkan á realløn og keypiorku. Lönarútgjaldingarnar í samfelagnum fullu úr 4431 mió. kr. í 1989 til 3125 mió. kr. í 1994. Minkingin er sostatt 29,5% (talva 1). Minkingin í lönarútgjaldingum frá 1991 til 1996 svaraði til eina minking í BTÚ, sum var 6,4%.

Talva 1: Lönarútgjalding í % av BTÚ

Løn.	BTÚ	%	Løn.	BTÚ	%		
1989	4431	6973	63.5	1994	3125	5046	61.9
1990	4248	6533	65.0	1995	3229	5250	61.5
1991	4141	6217	66.6	1996	3491	5801	60.2
1992	3839	5844	65.7	1997	3766	6229	60.5
1993	3232	5122	63.1	1998	4138	6823	60.6

Kelda: Landsbanki Føroya, juli 1999, Kunningarskriv

Arbeiðsloysið vaks í stórum úr góðum 2000 fólkum í 1992 upp í 4500 fólk í 1993 (miðaltal fyri árið)¹⁰. Sett í mun til arbeiðsmarknaðin var arbeiðsloysið 19,5% í 1993, fall til 15% í 1994, 12% í 1995 og 10% í 1997.¹¹ Arbeiðsloysistølini høvdu verðið nógv hægri, um ikki fólk í hópatali fluttu burtur í onnur lond. Tey átta árinu til og við september 1996 fluttu 7280 fólk burtur í onnur lond at finna sær betri lívskor. Sett í mun til fólkatalið í 1989, sum var 47658 fólk, svarar hetta til uml. 15%. Tað var ikki smávegis misálitisváttan á galddandi samfelagsskipan, má sigast.

Húsaprísirnir í Tórshavn fullu frá 1989 til og við 1994 og fóru ikki at hækka aftur fyrr enn fyrra hálvår 1995, nú ið rentan var låg og lánstíðin long. Gongdin í húsaprísum í øðrum býum og bygdum var á leið tann sama.

Eitt týdningarmikið kjakevni, sum uppi var um hetta mundið, var, um skattatrýstið skuldi økjast meiri enn IMF mælti til. Ráðgevandi nevndin hjá danske forsætismálaráðharranum hevði hesa áskoðan:

- “Politikkararnir hava tvinnar kostir í at velja, tá ið ræður um at fáa javnvág í figgjarlögini. Teir kunnu lækka almennu útreiðslurnar ella økja skattatrýstið. Nevndin staðfestir, at möguleikar enn eru at spara við at fáa almenna samfelagsgeiran at virka skynsamligari, og at hetta eigur at verða gjørt heldur enn at økja skattatrýstið.”¹²
- “Nógv økta skattatrýstið hevur elvt til mikið kjak um, hvørjar umstøður, ið volt hava stóru fráflytingina, og serstakliga hvønn týdning skattatrýstið hevur í hesum høpi...[Men] tey flestu flyta til Danmarkar, har ... skattatrýstið er nakað tað sama sum í

⁹ Ráðgevandi nevndin, 1995, *Extracts From Report on the Economic Development of the Faroe Islands in 1994/95*. October, p. 6.

¹⁰ Ráðgevandi nevndin, 1995, *Extracts From Report on the Economic Development of the Faroe Islands in 1995/96*. November p. A2.

¹¹ Ráðgevandi nevndin, 1995, *Extracts From Report on the Economic Development of the Faroe Islands in 1995/96*. November p. 2; www.landsbanki.fo.

¹² Ráðgevandi nevndin, 1995, *Extracts From Report on the Economic Development of the Faroe Islands in 1995/96*. November p. 2

Føroyum. Fremstu orsakirnar til fráflyting munnu tí vera arbeiðsloysi og vantandi inntøkumöguleikar.“¹³

IMF metingar av kreppuni

Ein frágreiðing frá IMF í 1993 um feroysku búskaparkreppuna kemur til ta niðurstöðu, at “miðaltíðar- og langtíðarútlitini fyri føroyska búskapin eru ikki bara treytað av samfelagsbúskaparligari tillaging, men eisini av bygnaðarbroytingum og bøttum virkisføri i fiskivinnuni. Í frágreiðing síni frá 1993 mældi IMF landsstýrinum til at stremba eftir at røkka trimum málum: (1) at fáa gongd aftur á búskaparvöksturin, (2) at finna aftur eina javnvág í virksemi ímillum ymsu landspartarnar og (3) at minka almennu uttanlandsskuldina til eina meira rímliga upphædd.”

Talva 2: Innan- og uttanlandsskuld Føroya og almenn nýtsla, 1980-1992

Ár	Almenn Uttanl. Skuld (Dkr, mió.)	% broyting	Privat Uttanl. Skuld (Dkr, mió.)	% broyting	Landst. Skuld (Dkr, mió.)	% broyting	Kom- munu Skuld (Dkr, mn)	% broyting	Almenn Nýtsla	% broyting
1980	858		225		316		369		712	
1981	1149	34.0	209	-7.1	512	62.0	394	6.8	838	17.7
1982	1426	24.1	179	-14.5	577	12.7	450	14.2	1000	19.3
1983	1665	16.8	585	226.8	612	6.1	499	10.9	1175	17.5
1984	1746	4.9	1314	124.6	635	3.8	578	15.8	1430	21.7
1985	2169	24.2	1637	24.6	609	-4.1	779	34.8	1579	10.4
1986	2171	0.1	2891	76.6	618	1.5	981	25.9	1407	-10.9
1987	1891	-12.9	4073	40.9	566	-8.4	989	0.8	1656	17.7
1988	2626	38.9	5121	25.7	633	11.8	1223	23.7	2919	76.3
1989	3136	19.4	5128	0.14	1174	85.5	1435	17.3	3189	9.3
1990	3818	21.7	4715	-15.1	1743	48.5	1546	7.7	3071	-3.7
1991	4244	11.2	4003	-15.0	2299	31.9	1609	4.1	3141	2.3
1992	5297	24.8	2599	-35.0	3467	50.8	1699	5.6	3276	4.3
1993	7444	40.5	-785	*	6209	79.1	1758	3.4	5033	53.6
1994	6936	-6.8	-1546	*	6416	3.3	1434	-18	2740	-50.9
1995	6996	0.9	-2594	*	6694	3.4	1462	2.0	2746	0.2

Kelda: MAGDA/Hagstova Føroya; * mangir húsagangir/mishald
Landsbanki Føroya (1989-95 upplýsingar um almenna og privata uttanlandsskuld)

Málið at fáa búskaparvökstur í Føroyum er rokkið, men trupulleikin er, at hesin vökstur kann fáa bráðan enda, um danska ríkisveitingin verður minkað ella avtikin. Javnvágin millum landspartar er ikki við í setningi okkara, og tí hava vit ikki kannað henda spurning nærrí; men eftir tí, ið vit hava frætt, er hetta mál eisini rokkið, av tí at fiskiídnaðurin gevur meiri av sær. Tó má sigast, at hetta er eitt týdningarmikið evni, sum átti at verðið viðgjört nærrí. Sum ferðavinnan mennist, fer hon at leggja meiri eftir seg í útjaðaranum, og tá ið ætlaðu bergholini eru komin ígjøgnum, verður lættari hjá fólk i fjarskotnum bygdum at njóta almennar tænastur og starvast hjá almenna. Viðvíkjandi almennu uttanlandsskuldini er at siga, at hon framvegis er alt ov høg - eisini í 1999, nú fimm ár eru liðin síðani stóru búskaparkreppuna.

¹³ Ráðgevandi nevndin, 1995, *Extracts From Report on the Economic Development of the Faroe Islands in 1994/95*. October, p. 8.

Caragata álitið

Talva 3: Almenn nýtsla, % av BTÚ, (Dkr, mió): 1962-98

	Nýtsla	BTÚ		Nýtsla	BTÚ		
	Dkr	Mió.	Marknaðar pr.	% GDP	Dkr	Mió.	Marknaðar pr
1962	37	256	14.5	1980	712	2573	27.7
1963	42	304	13.8	1981	838	2946	28.4
1964	50	345	14.5	1982	1000	3452	29.0
1965	58	388	14.9	1983	1175	4196	28.0
1966	71	429	16.6	1984	1430	4551	31.4
1967	81	444	18.2	1985	1579	5099	31.0
1968	86	467	18.4	1986	1407	5837	24.1
1969	100	501	20.0	1987	1656	6372	26.0
1970	115	600	19.2	1988	2919	6882	42.4
1971	145	691	21.0	1989	3583	6973	51.4
1972	173	772	22.4	1990	3237	6533	49.5
1973	201	914	22.0	1991	3267	6217	52.5
1974	249	1111	22.4	1992	3486	5844	59.7
1975	304	1219	24.9	1993	5046	5122	98.5
1976	354	1528	23.2	1994	2774	5046	55.0
1977	416	1938	21.5	1995	2759	5250	52.6
1978	496	2006	24.7	1996	2712	5801	46.8
1979	601	2145	28.0	1997	2873	6229	46.1
				1998	2934	6823	43.0

Kelda: MAGDA/Hagstova Føroya og Landsbanki Føroya (1989-98)

Millum tey tiltøk, sum IMF mælti til at seta í verk til tess at rækka omanfyri nevndu málum, vóru

1. hallið á fíggjarlögini skuldi minkast, soleiðis at ráð vóru til at gjalda avdráttir og harvið lætta um skuldarbyrðina. Hetta eydnaðist skjótt, og í 1995 var yvirskot á fíggjarlögini, soleiðis sum avtalað varð við IMF. Seinastu fýra árini hevur yvirskot verið á fíggjarlögini,
2. landsstýrið skuldi halda aftur í sambandi við lénarútreiðslur, minka stuðulin til vinnuna enn meiri og seta í verk brúkaragjald á ymsum økjum,
3. nýggj lán skuldu ikki takast. Hetta varð eisini hildið, hóast summi lán vórðu endurfiggjað, og samlaða skuldin er tí fallin
4. bygnaðarbroytingar skuldu fremjast í fiskivinnuni. Nakað er framt, men nógv er eftir, og
5. trygg viðurskifti skuldu fáast innan fíggjarheimin. Hetta er framt.

2.2 Ávaringartekin

Týðilig tekin vóru um, at føroyski búskapurin var á veg út í stóra kreppu, men fá varnaðust tey:

- *almennu útreiðslurnar* øktust alsamt, samstundis sum veðhøld fyri lán og beinleiðis stuðul til vinnuna vuksu fyri hvørt ár (ábyrgdarøki landsstýrisins).
- *almenna skuldin* vaks støðugt (ábyrgdarøki landsstýrisins).
- *hollur kunnleiki og gjölligar útgreiningar* vantaðu, t.e. góð hagtøl og kostnaðarnyttukanningar (ábyrgdarøki landsstýrisins).

- *vantandi fjølbroytni í búskapinum* – at búskapurin í alt ov stóran mun bygdi á fiskivinnu, og at royndirnar at fjøltáttu vinnulívið frá 1983-85 miseydnaðust. Handilsskipaflotin, m.o. tangaskipini, fóru á húsagang undir kreppuni (ábyrgdarøki landsstýrisins).
- *ovurfisking* í feroyskum sjógví orsakað av ov stórari veiðiorku (íkomin av ógvusligum almennum stuðli) og politikkinum viðvíkjandi fiskiloyvum (ábyrgdarøki landsstýrisins).
- *stóru veðurbroytingarnar* í 1980-árunum, tær ræðuligu ódnirnar og hitabroytingar í sjónum.¹⁶

Ávaringartekin um almennu nýtsluna

Høvuðsendamálið við viðgerðini í hesum petti er at kanna heimastýrismyndugleikarnar, tí tað voru hesir stovnar, sum tóku tær avgerðir og gjørdu tey mistök, sum førdu til stóru búskaparkreppuna.

Broyting í almenna útreiðslustiginum er dömi um tekin, sum eisini frameftir kann ávara okkum, tá ið vandi er á ferð. Sum ávist í **talvu 2** voru hækkingarnar í almennu útreiðslunum longu fyrst í 80-árunum (1981: 17,7%, 1982: 19,3% og 1984: 21,7%) tekin um, at feroyski búskapurin hevði stórar trupulleikar at dragast við. Trupulleikarnir voru ikki tann stóra hækkingin í almennu útreiðslunum í sjálvum sær, men heldur, at útreiðsluhækkingin ikki fór til burðardyggjar ílögur. Í 1960-árunum (1962-1970) var árliga hækkingin í almennu útreiðslunum í miðal 15,6%. Í 1970-árunum var árliga hækkingin vorðin 20%.

Fyrstu fýra av 80-árunum var árliga hækkingin í miðal 19,1%, sum ikki var ráðiligt. Um hetta mundið var á fyrsta sinni undirskot á fíggjarlögini: 1978 (-2 mió. kr., ella 0,1% av BTÚ); 1979 (-24 mió. kr., 1% av BTÚ); 1980 (-6 mió. kr., 0,2% av BTÚ); 1981 (-6 mió. kr., 0,2% av BTÚ); og 1984 (-44 mió. kr., 1,3% av BTÚ). Hóast hesi undirskot voru lítil í mun til BTÚ, voru tey grundleggjandi brot á regluna, sum hevði verið fylgd síðani 1962, um fíggjarlíga javnvág. Tey voru tískil byrjanin til tann skilaleysa hugburð til almennar útreiðslur, sum nøkur ár seinni gjørði stóran skaða.

Í 1988 hækkaðu almennu útreiðslurnar aftur og tað í stórum tölum; men tá var búskapurin á veg niður í aldudalin, og tí er henda hækking at meta sum eitt seint ávaringartekin. So broytingin í almenna útreiðslustiginum kom til sjónðar fyrstu ferð í tiðliga í 80-árunum. Í somu lótu sum útreiðslurnar gerast ein trupulleiki, eigur at verða ansað serstakliga væl eftir, at útreiðslurnar fara til endamál, sum eru haldgóð, og úrtókan ella vinningurin til samfelagið má greinast út í æsir. Øðrvísi sagt: landsstýrið skuldi skipað fyrir strangari grannskoðan og nágreniligum kostnaðar-nyttukanningum. Men hetta varð ikki gjört – sum øllum er kunnugt.

Um vit kanna broytingina í almenna útreiðslustiginum í mun til BTÚ, fää vit eina enn betri mynd. Men endaligu tølini fyrir BTÚ verða ikki útroknað, fyrrenn í stytsta lagi eitt ár eftir, at árið er farið. Tí kann verða, at nevnda lutfall millum broytingar í almennu útreiðslunum

¹⁴ Føroyskir serfrøðingar eru ójavir á máli um orsókina til niðurgongdina í fiskastovnum. Eitt sjónarmið er vánaligur fiskivinnupolitikkur viðvíkjandi fiskiloyvum og studningi. Óivað er hetta stórt vandamál, men tað tykist meira sannlikt at orsókirnar voru at veðurlagsbroytingar og broytingar í havumhvørvinum..

Caragata áltið

og BTÚ er ein heldur sein ávaring í mun til hin háttin, sum er at kanna árligu broytingarnar í lyklatølum sum t.d. almenn skuld og almennar útreiðslur.

Í **talvu 3** sæst, at útreiðslurnar hjá heimastýrinum í mun til BTÚ í 60-árunum voru í miðal 16%, sum er rættilega lítið. Í 70-árunum (1970-78) var miðaltalið 22% um árið, sum er ein vökstur svarandi til 37%. Henda stóra hækking er sera áhugaverd, men miðaltalið fyrir hetta tíggjuáraskeið er framvegis lágt. Avgerandi broytingin hendi í 1979, tá ið almennu útreiðslurnar hækkaðu til 28% av BTÚ í mun til 24,7% í 1978. Hetta er besta tekin um ovurstóra hugin at hækka almennu útreiðslurnar. Tá skuldi hóskandi eftirlit (grannskoðan og kostnaðar-nyttukanningar) verðið skipað til tess at minka mest möguligt um vandan fyrir figgjarligum skräddli.

Í 80-árunum (1979-87) var miðaltalið fyrir almennu útreiðslurnar í mun til BTÚ 28%. Men í 1988 er ein ógvuslig hækking til 42,4% av BTÚ, sum er 63% hægri enn árið fyrir. Men hetta hendi, júst sum búskapurin fór inn í eina langa krepputið, sum vardi 6 ár, og tí er henda hækking ikki dömi um ávaringartekin, sum kemur til sjónar í góðari tíð.

Leggja vit donsku ríkisveitingina aftur at útreiðslunum hjá heimastýrinum, verða tølini hesi. Í 60-árunum var árliga útreiðslustigið í miðal 29% av BTÚ. Í 70-árunum (1970-78) vaks hetta tal til 37%, sum eru 28% hægri. Árini 1979-87 leyp talið upp á 45% av BTÚ, sum eru 22% hægri. Árini 1988-97 vaks talið til 63% av BTÚ, og eru 40% hægri. Sum vit skjótt skulu síggja, vuksu útreiðslurnar hjá heimastýrinum skjótari enn danska ríkisveitingin.

Um vit kanna **talvu 3** eitt sindur betur og líta at tíðarskeiðinum 1988-1995, síggja vit, at almennu útreiðslurnar í mun til BTÚ voru 58% í miðal, og er hetta 106% hægri enn í tíðarskeiðinum 1979-87. Men seinastu trý árini (1996-98) fullu almennu útreiðslurnar í mun til BTÚ og voru 45,3%, sum er 22% lægri enn í tíðarskeiðinum 1988-95. Hóast hetta fall eru almennu útreiðslurnar í mun til BTÚ nú 17% hægri, enn tær voru í tíðarskeiðinum 1979-87, tá ið búskapurin stevndi beina kós út í kreppuna. Ein megintrupulleiki í búskapinum er, at privati samfelagsgeirin sparir saman stórar upphæddir, men almenni samfelagsgeirin ikki.

Henda yvirlitskenda útgreining bendir á, at möguligt er at fremja eina samansparing, sum er 1,0-1,2 mia. kr., um landsstýrið megnar at lækka almenna útreiðslustigið niður á tað, sum tað var fyrir kreppuna. Eitt tað týdningarmesta tiltakið, um hetta mál skal røkkast, er at lækka almennu skuldina og harvið eisini rentuútreiðslurnar. Ein triðingur av möguligi samansparingini kann vinnast, um almenna skuldin kemur niður á tað, hon var fyrir kreppuna. Vit skulu gera nakrar metingar um almennu skuldina, tá ið vit hava kannað, hvussu samansetingin av útreiðslum landskassans er broytt gjøgnum tíðina.

Hvagar fór allur peningurin?¹⁷

Tað er altið skilagott at kanna, hvussu støddin og dygdir í almennu útreiðslunum er broytt í fleiri tíggjuáraskeið. Her skulu vit viðgera broytingar í støddini. Hóast danska ríkisveitingin er vaksin sum partur av BTÚ (úr 15,3% í 70-árum til 23% í 90-árum – vöksturin er 48%), er hon fallin í mun almennu útreiðslurnar sum heild, tí almenna útreiðslustigið er hækkað

¹⁵ Hagtalstrupulleikin verður viðgjordur í stuttum

nógv meira. Útreiðslur landskassans eru hækkaðar úr 24% av BTÚ í 70-árum til góð 56% í 1997 – vöksturin er 135%. Í 1960-árum og 70-árum var danski ríkisstuðulin uml. 42% av útreiðslum heimastýrisins. Í 80-árunum var talið fallið til 30% og í 90-árunum til 26,5%.

Samlaðu almennu útreiðslurnar í Føroyum (danska ríkisveitingin íroknað, útreiðslurnar hjá kommununum ikki íroknaðar) vuksu úr 29% av BTÚ í 60-árum til 38% í 70-árum, 45% í 80-árum og 85% í 90-árum. Í 1997 var talið fallið til 66% av BTÚ, sum tó var 47% oman fyri útreiðslustigidi fyrra helming av 80-árum, áðrenn kreppan kom.

Næsta stig okkara má verða at kanna, hvussu landskassainntökurnar og danska ríkisveitingin voru nýttar í eitt áramál. Í 1988 var helmingurin av donsku ríkisveitingini (486 mió. kr.) lagdur um til heildarveiting, sum fór beinleiðis í landskassan. Eingi hagtøl eru, sum siga, hvørjar útreiðslur voru goldnar við blokki, og tí ber tíverri ikki til at siga, jüst hvat ið blokkurin varð nýttur til. Í 1997 voru 70% av donsku ríkisveitingini, (t.e. 886 mió. kr.) í heildarveitingini (blokkinum).

At rokna seg fram til, hvussu danska heildarveitingin er brúkt, eigur ikki at vera so torfört. Men vantandi hagtølini á hesum øki í landskassaroknskapinum er enn eitt dømi um, hvussu trupult tað er at viðgera feroyska búskapin vísindaliga. At gera metingar um hvussu heildarveitingin er nýtt er vandamikið, tí tað kann fóra til heilt skeivar niðurstøður um almenna politikkin. Við hesum í huga og vísandi til, at danska ríkisveitingin er ein minkandi partur av samlaðu almennu útreiðslunum, hava vit bara kannað "feroyska" partin av almennu útreiðslunum. Vit eru komnir eftir, at hetta gevur eina góða mynd av góðu og ringu eyðkennunum fyri figgjarviðurskiftini hjá heimastýrinum.

Í 1970 var almenna rentubyrdin 6,1% av almennu útreiðslunum og 1,2% av BTÚ (**talva 4**). Í 1997 var almenna rentubyrdin vaksin til 15% av útreiðslum heimastýrisins (hækkingin var sostatt 146%) og 5,6% av BTÚ (hækkingin var 458%). Eingen týðandi útreiðslubólkur á útreiðslusíðuni er hækkaður so ógyusliga. Aðrir týðandi útreiðslubólkar, sum hava verið fyri munandi hækking frá 1970 til 1997, eru:

- almannaverkið: parturin av BTÚ er hækkaður 303%; parturin av útreiðslum heimastýrisins er hækkaður úr 18,3% í 33%. Henda hækkingin er 80%;
- heilsuverkið: parturin av BTÚ er hækkaður 293%; parturin av útreiðslum heimastýrisins er hækkaður úr 7,8% í 13,3%. Henda hækkingin er 70%; og
- Útbúgvingarverkið: parturin av BTÚ er hækkaður 225%; parturin av útreiðslum heimastýrisins er hækkaður úr 10,4% í 14,4%. Henda hækkingin er 38%.

Útreiðslubólkar, sum eru lækkaðir lutfalsliga, eru samferðsla o.a. Útreiðslurnar til fiskivinnuna eru lækkaðar í stórum úr 27,5% av útreiðslum landskassans og 7,6% av BTÚ í 1980 til ávikavist 8% av av útreiðslunum og 3,6% av BTÚ í 1997. Almenna fyrisitingin sum útreiðslubólkur er vorðin minni partur av almennu útreiðslunum, men sum partur av BTÚ er hesin útreiðslubólkur hækkaður 133%.

Tað, sum her er nevnt, er eyðvitað ikki øll søgan um gongdina í almennu útreiðslunum; men nú er at kanna, hvor ið tað almenna misti allan peningin. Hyggja vit at rentuútreiðslunum í 1997 (6,6% av BTÚ) og bera tær saman við rentuútreiðslurnar undan kreppuni (uml. 1% av BTÚ), kunnu vit siga, at til ber at spara 5,6% av BTÚ, um skuldin lækkar niður á tað stig, hon hevði tá.

Caragata áliðið

Talva 4: Sundurgreining av almennu nýtsluni: 1970, 1980, 1990, 1997

	Rentur verk	Heilsu verk	Flutningur	Útbúgving	Fiski vinna	Almanna mál	Megin fyrisingt	annað
% av samlaðu landskassa útreiðslunum								
1970	6.1	7.8	17.4	10.4	17.4	18.3	7.8	14.8
1980	3.1	7.6	18.4	8.7	27.5	15.3	5.9	13.5
1990	5.0	11.7	9.6	12.0	18.9	28.4	5.8	8.6
1997	15.0	13.3	5.7	14.4	8.0	33.0	6.2	4.4
% av BTÚ								
1970	1.2	1.5	3.3	2.0	3.3	3.7	1.3	3.0
1980	0.9	2.1	5.1	2.4	7.6	4.2	1.6	3.7
1990	2.4	5.6	4.6	5.7	9.0	13.5	2.8	4.0
1997	6.6	5.9	2.6	6.5	3.6	14.9	2.8	1.9

Kelda: MAGDA/Hagstova Føroya

Í 1986 fóru 60 mió. kr. til rentur av almennum lánum. Leggja vit saman alla rentu, sum goldin er síðani, og draga 60 mió. kr. frá fyri hvørt ár, er meirútreiðslan til rentur í alt 2428 mió. kr. í tíðarskeiðinum 1989-97 (sjálvsagt veksur hesin missur fyri hvørt ár, ið rentuútreiðslurnar eru meiri enn 60 mió. kr.).

Henda upphædd má sigast at vera farin fyri einki og má roknast sum kostnaðurin fyri, at so lítið skil hevir verið á figgjarpolitikkinum hesi farnu ár. Stóru veðhaldsútleggini 1992-93, sum voru tilsamans 2,6 mia. kr. mugu eisini roknast sum kostnaður fyri kreppuna. Samanlagt hava hesir kostnaðir økt almennu skuldina 5 mia. kr. Ein onnur útreiðsla, sum var burturspilt, er stuðulin til fiskivinnuna. Í 1986 var stuðulin tilsamans 294 mió. kr., og í 1997 var hann framvegis so mikið sum 243 mió. kr.

Hvat kostaði búskaparkreppan samanlagt? Uml. 13,6 mió. kr., sum kunnu útgreinast soleiðis:

- (1) 2,4 mia. kr. í rentuútreiðslum tíðarskeiðið 1989-97 (oman fyri langtíðar útreiðslustigið);
- (2) stóru veðhaldsútleggini 1992-93, tilsamans 2,6 mia. kr.;
- (3) 3,1 mia. í stuðli til fiskivinnuna millum 1986 og 1996;
- (4) ein vökstur í almennu bruttoskulldini (umframt veðhaldsútleggini og oman fyri langtíðar skuldarstigið), sum var 3 mia. kr.; og
- (5) 2,5 mia. kr. í mistari BTÚ kreppuárini, tá ið búskaparvöksturin var negativur. Metingin byggir á töl í tá gallandi dollaravirði. Skuldu vit gjort hesa meting út frá krónuvirðinum, sum tað er nú, hevði upphæddin verðið enn størri.

Skuldarviðurskifti og almenna bruttoskuldin sum ávaringartekin

Sum talva 2 vísir á, fór almenna nettouttanlandsskuldin (hjá landskassanum og kommununum) longu á glið í 1981 (34%), helt áfram í 1982 (24%) og í 1985(24%). Skuldin vaks nógv í mun til fyrr.

Talva 5: Bruttoskuldin¹⁶ hjá almenna samfélagsgeiranum í Føroyum, 1985-2001

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Almenni geirin																	
Tað almenna	627	472	479	686	938	1,488	1,949	3,001	5,418	5,570	6,259	6,084	5,994	4,904	4,590	4,462	4,330
Danmark	143	145	147	149	151	13	13	511	3,159	3,787	5,060	5,618	5,974	4,884	4,501	4,380	4,254
Onnur lond	484	327	332	537	787	1,475	1,936	2,490	2,259	1,783	1,199	466	20	20	89	82	76
Heimastýrið %	12	8	8	10	13	23	31	51	106	110	119	105	96	72	64	59	55
BTÚ																	
Almennir stovnar	772	874	914	982	1,049	1,117	1,063	1,131	1,063	871	836	690	493	305	298	292	287
Danmark	208	234	292	309	292	248	248	277	270	221	221	199	179	165	165	165	165
Onnur lond	564	640	622	673	757	869	815	854	793	650	615	491	314	141	134	127	122
Almennir stovnar % BTÚ	15	15	14	14	15	17	17	19	21	17	16	12	8	4	4	4	4
Kommunalir myndugleikar og stovnar	569	665	647	1,229	1,309	1,451	1,392	1,334	1,183	1,009	1,015	899	863	821	805	789	765
Danmark	185	302	285	741	809	785	780	760	726	678	746	741	713	682	673	666	644
Onnur lond	384	363	362	488	500	666	612	574	457	331	269	158	150	139	132	124	121
Kom. % BTÚ	11	11	10	18	19	22	22	23	23	20	19	15	14	12	11	10	10
Almenni geirin í alt	1,968	2,011	2,040	2,897	3,296	4,056	4,404	5,466	7,664	7,450	8,110	7,673	7,350	6,030	5,693	5,544	5,382
Danmark	536	681	724	1,199	1,252	1,046	1,041	1,548	4,155	4,686	6,027	6,558	6,866	5,730	5,339	5,210	5,063
Onnur lond	1,432	1,330	1,316	1,698	2,044	3,010	3,363	3,918	3,509	2,764	2,083	1,115	484	300	354	334	319
AG í alt % GDP	39	34	32	42	47	62	71	94	150	148	154	132	118	88	79	74	68
BTÚ**	5099	5837	6372	6882	6973	6533	6217	5844	5122	5046	5250	5801	6229	6823	7164	7522	7898

Kelda: Landsbanki Føroya

¹⁶ Stórir trupulleikar eru at fáa álitandi hagtøl, tá føroyski búskapurin skal viðgerast. Framvegis eru trupulleikar viðvikjandi hugtøkum at samansfata tel frá Hagstovu Føroya og Landsbankanum. T.d. verður heitið "samlað úttanlandsskuld" brúkt av Hagstovu Føroya, sjálvt um ein meinari við "samlað nettouttanlandsskuldin", tað er, eftir at uttanlands ogn hjá privata sektorinum er drigin frá.

Caragata álitið

Høvuðsevnini, sum vit fara at viðgera í hesum parti eru:

- Hvussu hevur gongdin í almennu bruttoskuldini verið seinastu tíðina?
- Tá metast skal um váðan við at gera ílögur í einum landi og um kredittvirði – er almenna bruttoskuldin hjá heimastýrinum tá ov høg til, at útlendskir íleggjarar tora at seta pening í føroyskt vinnulív? Hvussu nær markinum, ið er sett til 50-60% av BTÚ, er skuldin hjá heimastýrinum?
- Er tað landskassin, almennir stovnar ella kommunur, ið mugu minka skuldina?
- Hvørjar eru avleiðingarnar fyri góða politiska stýring og fíggjarleiðslu?

Talva 5 visir eitt yvirlit yvir bruttoskuldarstøðuna hjá heimastýrinum, almennum stovnum og kommunum í tíðarskeiðinum 1985 til 1998 við framrokningum til 1999-2001. Í neðra á talvuni siggja vit, at í 1985, áðrenn búskaparkreppan byrjaði, var samlaða almenna bruttoskuldin í mun til BTÚ 39%, sum er rímiligt í altjóða høpi.

Lopið frá 32% av BTÚ í 1987 til 42% av BTÚ í 1988 (sum er 31%-vøkstur), átti at ávarað um, at hetta var ein vandamikil gongd – tó at 42% av BTÚ framvegis var innan fyri rímilig mørk.

Men í 1989 var almenna bruttoskuldin komin upp á 62% (sum 32%-vøkstur), sum er beint oman fyri vanliga markið fyri, nær skuldin er ov høg. Í 1993 kom skuldin farin lang upp um øll mørk og var tá 150% av BTÚ (sum 257%-vøkstur síðani 1988). Hóast skuldin er fallin síðani 1995, tá ið hon var hægst (154%), gevur metingen fyri 1999 (79% av BTÚ) eitt alt ov høgt tal.

Um málið er at fää búskapin á tað stig, hann var á fyri kreppuna, og tað er skilagott, nú ætlanin er at taka av donsku ríkisveitingina, tá eigur almenna bruttoskuldin ikki at vera hægri enn 30% av BTÚ. Í mun til BTÚ fyri 1999 skal skuldin lækka við 3,5 mia. kr. um hóskandi lutfall skal fääst. Til ber at líta at hesum evni á annan hátt. Í 1987 var almenna bruttoskuldin uml. 2 mia. kr. Í 1999 er henda skuld mett til 5,7 mia. kr. av Landsbanka Føroya, t.e. 3,7 mia. kr. hægri enn í 1987 (talva 5).

Hvussu stórum parti av skuldarlækkingini skulu ávikavist landskassin, almennir stovnar og kommunur bera ábyrgd fyri?

Hyggja vit at samansetingini undan kreppuni (talva 5), og viðgera hana eitt sindur gjølligari, siggja vit, at í 1985 bar landskassin ábyrgd av 31%, almennir stovnar 38,5% og kommunur uml. 28%.

Tá ið skuldin var størst í 1995 bar landskassin ábyrgd av 77,3%, almennir stovnar 10,4% og kommunur 12,3%. Í 1999 sigur metingen, at landskassin ber ábyrgd av 88% av almennu bruttoskuldini, almennir stovnar 5% og kommunur 13,9%. Á hesum grundarlagi ber til at halda, at landskassin eigur at átaka sær meginpartin av lækkingini í almennu skuldini.

Í hesi útgreining av almennu netto- og bruttoskuldini hava metingar okkara av lækkingini, sum fremjast má, ligið í millum 3,5 og 4,0 mia. kr., um fíggjarstøðan hjá tí almenna skal koma aftur á tað stig, sum var undan kreppuni.

Gagnligu avleiðingarnar av búskaparkreppuni

Týdningarmikið er, at gagnligu avleiðingarnar av búskaparkreppuni eisini verða kannaðar:

- Tá ið fyritøkur í hópatali fóru á húsagang, førði tað til, at ognirnar (ella partar av teimum) vórðu seldar, t.d. flutningsskip og fiskiskip. Prísurin var lágor, ofta um 20% av tí, tey skyldaðu. Nýggjar fyritøkur fingu nú høvi til at virka við lítlari skuld, serstakliga innan trolaravinnuna. At privata skuldin minkaði so nogy, er ein høvuðsorsøk til at lönsemi kom aftur í flestallar vinnugreinar.
- Ein jaligur hugburður er nú til bygnaðarbroytingar í búskapinum og til at lata marknaðarkreftirnar stýra einum størri parti av búskapinum.
- Landsstýrið hevur storri kunnleika um, hvussu vinnast kann á kreppum, t.d. tá ið danska ríkisveitingin fellur burtur.

Hvat eiga vit at læra av, at fyrstu ávaringartekinini um at kreppan var væntandi ikki vórðu tikan í álvara? Høvuðstrupulleikin var, at tátíðar politikkarar og embætismenn ikki dugdu at stýra og umsita, og at teir onga ábyrgdarkenslu høvdu. Nú verður ansað betur eftir, soleiðis at:

- almennu útreiðslurnar ikki vaks;
- almenn veðhøld og beinleiðis stuðul til vinnuna eru so litil sum til ber;
- almenna skuldin kann koma niðuraftur á tað stig, sum hon hevði undan kreppuni;
- útvegað verða betri hagtøl og storri kunnleiki til samfelagsbúskapin sum heil, og kostnaðar-nyttukanningar verða gjørdar, áðrenn politiskar avgerðir verða tiknar;
- reglur og íløguforðingar, sum varðveita einsháttar vinnumynstur, verða tiknar av;
- og at ríkin verður ein burðardygger fiskivinnupolitikkur

2.3 Avaringartekin higartil: avtøkan av donsku ríkisveitingini.

a) Inngangur: Um dygd í hagtølum og tilfari

Avtøkan av donsku ríkisveitingini verður tann mest týðandi hóttanin fyrir føroyska búskapin í framtíðini. Tað er tó trupult at meta um ta væntandi ávirkan, sum hesin búskaparligi skelkurin fer at fää á framtíðina, orsakað av vantandi semju um tað tilfar, sum útvegað er, og orsakað av teimum ymisku sjónarmiðunum frá teimum trimum eindunum: Landsbanka Føroya, Hagstovu Føroya og donsku stjórnini.

Vit byrja við at finna lutfallið millum ríksiveitingina og BTÚ. Trupulleikar eru tó bæði við teljaranum og nevnaranum. Serliga torført er at fää tilfar, sum lýsir eitt langt tiðarskeið. Sum dømi kann nevnast, at tilfarið til niðanfyri nevndu **talvu 6**, er fangið frá Hagstovu Føroya. Danska ríkisveitingin í 1997 svarar til 22,7% av BTÚ. Hagstova Føroya hevur mett samlaðu donsku ríkisveitingina at vera 1249 milliónir krónur, men úrslitið av donsku útrokningini fyrir 1997 er tilsamans 1265 milliónir krónur. Munurin er 1,3%, sum vit halda stava frá eini roknivillu, men tíverri hava vit ikki tíð til at kanna hetta nærri.

Talið fyrir samlaðu donsku ríkisveitingina, sum vit fingu frá Landsbanka Føroya, er enn lægri: 1091 millónir krónur (tillagað ríkisveiting) ella 18% av BTÚ. Ein orsøk til munin er, at Hagstova Føroya og Landsbanki Føroya nýta ymiskar metingar av BTÚ

Caragata álitið

fyri 1997, ávikavist 5507 mió. kr. og 6629 mió. kr. Munurin á BTÚ-metingunum er umleið 12% í meðal fyri árini 1989-1997. Sjálvsagt er hetta ein rættiliga stórur munur.¹⁷

Landsbanki Føroya hevur greitt frá tí muninum, sum er á metingini av tí donsku ríkisveitingini, sum Landsbanki Føroya og danska stjórnin hava gjort hvør sær; munurin kemur av:

- (1) eini yvirmeting av donsku ríkisveitingini, sum er tengd at játtanini til verjuna (vaktartænasta, flogfør, tyrlur o.t.), tí marinarnir búgva í Danmørk og teirra útreiðslur, sum tengdar eru at hesum arbeiðsplássum, eru fyri tað mesta í Danmørk = ein yvirmeting upp á 167 milliónir krónur);
- (2) at núverandi ríkisveitingin fevnir eisini um eftirlønarútgjaldingar, men spurningurin er, um ikki eftirlønin í roynd og veru er langtíðar figgjarligur sáttmáli ímillum einstaklingar og tann danska statin, og tískil ikki skuldu verðið roknað upp í ríkisveitingina;
- (3) hinvegin fāa føroyingar, sum lesa í Danmørk uml. 60 milliónir krónur í studningi frá danska statinum. Hetta og útreiðslurnar av at nýta donsku útbúgvingarskipanina umframt at “uttanríkismál” verða røkt, skuldi verðið lagt afturat tí almennu ríkisveitingini; hetta hevði ført við sær eina hækking upp á 100 milliónir krónur um árið.

Munurin á BTÚ-metingunum hjá Hagstovu Føroya og Landsbanka Føroya er fløktur at viðgera, og tað hevði fylt fleiri síður, um vit skuldu greinað og tulkað hann til fulnar, men vit hava avgjørt ikki at koma hesum nærrí í hesi frágreiðing.

¹⁷ Hóast henda munin metti Landsbankin at danska ríkisveitingin í mun til BTÚ í tíðini 1983-89 var 14% samanborið við 14,1%, sum Hagstova Føroya hevur útvegað. Hesin munur er ótýðandi og bendir hetta á, at veruligi trupulleikin liggar í útrokningunum av ríkisveitingini so væl sum BTÚ í 1990-unum. Hesin munurin førir trupulleikar við sær syri greiningina av øðrum økjum so sum almennu skuldini í mun til BTÚ. Tann minna BTÚ-metingin frá Hagstovu Føroya kann væl føra við sær eina yvirmeting av lyklatolum í mun til BTÚ við 12 ella 13 prosentstigum. Viðgerðin seinni í frágreiðingini byggir á BTÚ-tolini, sum Landsbanki Føroya hevur útvegað, og sum vit halda eru meira estififarandi fyri 1990-ini. Tá hugsað verður um, at framtíðar kreditvirði Føroya verður grundað á hesi töl, so er tað alneyðugt við einari kanning av hesum muni skjótast til ber

Talva 6: Donsk ríkisveiting sum prosentpartur av BTÚ Føroya, 1962-1997, í donskum mió kr.

Veiting	BTÚ	%BTÚ	Áratíggju miðaltal
1962	27	256	10.5 % av BTÚ
1963	36	304	11.8
1964	39	345	11.3
1965	49	388	12.6
1966	57	429	13.3
1967	65	444	14.6
1968	70	467	15.0
1969	77	501	15.4
1970	88	600	14.7
1971	95	691	13.7
1972	112	772	14.5
1973	131	914	14.3
1974	165	1111	14.9
1975	215	1219	17.6
1976	241	1528	15.8
1977	269	1938	13.9
1978	313	2006	15.6
1979	394	2145	18.4
1980	450	2573	17.5
1981	497	2946	16.9
1982	581	3452	16.8
1983	634	4196	15.1
1984	688	4551	15.1
1985	726	5099	14.2
1986	773	5837	13.2
1987	811	6372	12.7
1988	890	6882	12.9
1989	954	6023	15.8
1990	1007	5606	18.0
1991	1045	5401	19.3
1992	1056	5104	20.7
1993	1124	4714	23.8
1994	1212	4469	27.1
1995	1206	4666	25.8
1996	1233	5158	23.9
1997	1249	5507	22.7
			22.7

Kelda: MAGDA/Hagstova Føroya

Tað er ikki lögið, um ein verður ørkymlaður av mununum í hesum rúgvismikla tilfari. Eyðvitað eggjar henda støða til at okkurt verður gjört alt fyí eitt. Størri játtan og samstarv millum stovnar viðvíkjandi hagtølum hevði bøtt um tilfarið og sambærið í tølunum. Vit hava valt at loysa hesar trupulleikar soleiðis.:

- (1) Við serligum atliti til at lýsa vöksturin í donsku ríkisveitingini í mun til BTÚ hava vit valt at nýta upplýsingar frá MAGDA/Hagstovu Føroya um donsku ríkisveitingina og BTÚ í einum 28-ára tíðarskeiði.
- (2) Við serligum atliti at úrsliti okkara frá javnvágsmynndlinum (GEM) viðvíkjandi ávirkanini, sum avtøkan av donsku ríkisveitingini hevur fyri framtíðina, hava vit valt fyri tað mesta at nýta upplýsingar frá Landsbanka Føroya, tí teir eru meira sínámillum sambæriligrar seinastu tíggju árin.

Caragata áltið

- (3) Við serligum atliti at okkara skerda myndli seinni í frágreiðingini um mest gagnliga skattatrýstið í mun til BTÚ, hava vit valt at nýta upplýsingar frá Hagstovu Føroya, tí hesin stovnur hevur útvegað eina røð av upplýsingum fyrir eitt langt tiðarskeið.

b) Framtíðarútlit viðvíkjandi støddini á donsku ríkisveitingini.

Danski blokkstuðulin kom í 1988 og avloysti nærri ásettar peningaveitingar til Føroya og útreiðslur í Føroyum. Sum nú er, stendur blokkstuðulin fyrir umleið 70% av samlaðu donsku útreiðslunum til føroyska búskapin. Tann samlaða danske ríkisveitingin – blokkstuðulin íroknaður – var til samans 1,25 mia. kr. í 1997, t.e. 22,7% av BTÚ. Vit eru varugir við, at skeivleikar bæði viðvíkjandi teljaranum og nevnaranum kunnu vera í tølunum, sum gevur eina misvísing millum 10-20% í 1990-unum.

Um danske ríkisveitingin og danske nýtslan í Føroyum fullu burtur, meta vit, at BTÚ hevði fallið 19-23%, um hetta hendi eftir bert einum ári, sum er sera ósannlikt, og treytað av at einki verður gjort fyrir at mótvirka afturgongdini. Eisini um hetta hendi eftir seks árum, hevði tað ført til stóra búskaparliga afturgongd. Hetta hevði tó ikki verðið tann ringasta búskaparkreppan, Føroyar hava staðið fyrir, men støðan vildi verðið rættiliga álvarsom.

Til dømis undir álvarsomu búskaparkreppuni í árunum 1988-1994 var minkingin í føroyska búskapinum 38% av BTÚ (í føstum prísum). Fyrir betur at skilja trupulleikan, kunnu vit siga, at avtøkan av øllum donskum ríkisveitingum hevði verðið tað sama sum at upplivað 50-60% av tí álvarsomu búskaparkreppuni. Hetta hevði ført til eitt samanlagt hall í einum tiðarskeiði upp á 5-7 ár treytað av, at búskapurin als ikki varð fyrireikaður til hetta, ella at ongi móttiltøk høvdu verðið framd so hvørt.

Føroyski búskapurin hevur ikki verið so nögv bundin av danskari ríkisveiting, burtursæð frá 1990-unum, tá samanlagda virðið á ríkisveitingini hækkaði við 50% (í mun til BTÚ), samanborið við tað, sum vanligt var fyrir tey twey undanfarnu tíggjuáraskeiðini. Sostatt stóð danske ríkisveitingin fyrir 13,2% av BTÚ í 1960-unum, 15,3% í 1970-unum, 15,0% í 1980-unum og 22,7% í 1990-unum.¹⁸

¹⁸ Henda áskoðan byggir á ta hugsan, at danske ríkisveitingin verður etin upp av rentuútreiðslunum frá fóroyiskum ilögum utanlands. T.d. vóru rentuútreiðslurnar utanlands at kalla á sama stigi sum tann danske ríkisveitingin til Føroya (15% av BTÚ). Tiskil fyrir gjaldsjavna-endamál var netto úrsliði null til ríkisveitingin varð nýtt til at gjalda rentur av útlendsku skuldini.

2.4 Ymiskir möguleikar at minka donsku ríkisveitingina

Hvørjar möguleikar hevur landsstýrið til at figgja minkandi danske ríkisveiting? Niðanfyri verða nevndir nakrir, men eyðvitað kunnu öll tiltökini setast í verk í senn:

1. Hækka skattastigið
2. Lækka skattastigið
3. Raðfesta almennu útreiðslurnar øðrvísi
4. Lækka almennu útreiðslurnar
5. Bøta um virkisförið innan fyrisingina
6. Avtaka stuðlsskipanir
7. Privatisera almennar ognir
8. Byggja upp kapitalmarknað
9. Fjøltáttu búskapin
10. O.fr.

Javnvágsmynnilin (GEM)- framrokning av føroyska búskapinum til 2007

Í hesum parti seta vit fram ymiskar framtíðarmyndir av føroyska búskapinum, so sum hann kann lita út i árinum 2007 (myndilin byggir á töl fyri 2007). Vit leggja serliga dent á at vísa, hvussu til ber at laga búskapin til minkandi ríkisveiting. Framtíðarmyndirnar skulu lýsa avleiðingarnar av ymiskum tiltökum viðvíkjandi virkisföri hjá vinnulívinum, skattapolitikki, og partvisari ella fullari privatisering av almennum ognum.

Í stuttum eru framtíðarmyndirnar hesar:

Mynd A: Sami bygnaður og somu mannagongdir – ein sannlík mynd av búskapinum, um ongar bygnaðarbroytingar verða framdar.

Mynd B: Öll donsk ríkisveiting fellur burtur (1290 mió. kr. í 1997). Hægri útflutningsvirði skal viga upp ímóti, so at leypandi postarnir á gjaldsjavnanum ikki versna almikið, og hægri inntökuskattur skal tryggja javnvág á figgjarlögini.

Mynd C: Sum í B, men við meira veruleikakendum avleiðingum fyri gjaldsjavnan.

Mynd D: Sum í B, men við fleiri bygnaðarbroytingum.

Mynd E: Sum í D, men við stórra búskaparligum virkisföri orsakað av stórra bygnaðarbroytingum.

Mynd A: Sami bygnaður, somu mannagongdir

Javnvágsmynnilin er ein strukturpolitiskur myndil – ikki ein forsagnarmyndil. Tí eru mong viðurskifti, sum í veruleikanum kunnu broytast, løgd föst, soleiðis at tað skal bera til at lýsa ávis viðurskifti í eitt tíggjuáraskeið (frá 1997-2007). Ætlan okkara er at vísa eina sannlika framtíðarmynd av føroyska búskapinum, sum tó byggir á, at politikkurin ikki verður grundleggjandi broyttur, og at eingi uttanífrákomandi viðurskifti broyta fyritreytirnar. *Ætlan okkara er ikki at gita um hesi viðurskifti.* Fyritreytirnar, sum myndilin byggir á, eru:

Caragata álitið

- Arbeiðsloysið sum partur av arbeiðsmegini fer at falla til 5% í 2007. Framrokningar hjá Hagstovu Føroya siga, at hetta merkir at vøksturin í fulltíðarstørvum er 1,4% um árið, og at fulltíðarstørvini verða 21.404.
- Vakstrartalið fyri bruttoílögur í mun til BTÚ veksur frá 14%, sum er sera lágt, til tað søguliga sæð meira rímiliga talið 17,5% í 2007.
- Framleidnið hjá arbeiðsmegini og kapitali batnar 1-2% um árið í flestu vinnum. Si annars **Fylgiskjal A á enskum**.
- Nýtslan hjá tí almenna og útreiðslurnar til almannaverkið veksur sambært vakstratalinum fyri fólkatalið, t.e. 0,9% (hetta eisini sambært framrokning hjá Hagstovu Føroya).
- Lánskassayvirskotið veksur úr 144 mió. kr. (1997) í 500 mió. kr. (2007), og loyvir hetta, at skuldin verður goldin niður eitt sindur skjótari.
- Handilsjavnvágfinn fyri vørur og tænastuer verður á 0, men lénir hjá føroyingum uttanlands (200 mió. kr.), rentuinntøkur (netto)(250 mió. kr.) og ein óbroytt dansk ríkisveiting (1290 mió. kr.) gera, at yvirskotið á gjaldsjavnanaum í 2007 verður 1740 mió. kr.
- Útflutningurin av føroyskum vørum veksur 4,0-4,5% um árið. Orsakirnar eru øktur útlendskur eftirsprungur og betri sölubarbeiði. Vøksturin er ymiskur fyri vørusløgini, sum víst verður í **Fylgiskjali A á enskum**.

Samfelagsbúskaparliga úrslitið er víst í **talvu 7**, framleiðslan eftir vinnugreinum í **talvu 8** og vøruútflutningurin í **talvu 9**.

Búskaparvøksturin er ikki serliga stórur hetta tíggjuáraskeið (í hesi framtíðarmynd), og BTÚ veksur bert 2,6% um árið, men í eitt samanhæandi tíggjuáraskeið er tað ikki so galið. Vøksturin í privatnýtsluni er heldur minni, 1,8% um árið, tí peningurin fer heldur til ílögur, sum vaksa 5% um árið. Hóast útflutningurin veksur 4,3% um árið, veksur innflutningurin bara 3,3% um árið, tí at handilsviðurskiftini sum heild versna.

Nettoskattaprosentið á inntøkur hjá húsarhaldum (harímillum almennar vælferðarveitingar) minkar úr 29,2% í 1997 til 23,2% í 2007. Hetta ber til, tí at almennu útreiðslurnar ikki vaksa tilsvarandi.

Skjótast vaksandi vinnugreinarnar eru fiskavirking og skipasmíð/umvælingar, sum vaksa 5% um árið. Vøksturin í skipasmíðjuídnaðinum stavar frá, at útflutningsinntøkurnar vaksa til 100 mió. kr. Hetta er framvegis væl lægri enn fyri tíggju árum síðani. Vøksturin í fiskavirkingini stavar frá bøttum framleidni hjá arbeiðsmegini, sum aftur styrkir kappingarførið.

Aðrar stórar vinnugreinar eru havbúnaður og flutningsvinna, sum liva av útflutningi, og síðani handverk og byggivinna, sum vaksa tí at ílögurnar vaksa. Allar idnaðargreinar, uttan tvær, vaksa nógvi. Tær tvær eru almennar tænastuveitingar, sum minka tí at almennu útreiðslurnar við vilja vaksa seinni, og íbúðarmarknaðurin, sum minkar tí at nýtslan ikki veksur so nógvi.

Mynd B: Danska ríkisveitingin fellur burtur við útflutningsøking

Í hesi framtíðarmynd fær fóroyksi búskapurin tann skelk, at danska ríkisveitingin fellur burtur í 2007 ella fyrr. Samfelagsbúskaparliga merkir hetta, um einki annað hendir, at gjaldsjavnin versnar ógyuliga nögv og stórt undirskot verður á figgjarlógin. Tí sprýja vit:

Hvat hendir, um (1) útflutningurin skal figgja minkandi ríkisveiting fyri at halda gjaldjavnvágini (tí rentur og avdráttir skulu gjaldast) og (2) landsstýrið roynir at fyribrygja undirskoti á figgjarlógin við inntøkuskattahækking?

Hetta er ein óhugsandi støða í veruleikanum, men hon er gott grundarlag fyri at finna neyðuga burðardygga politíkkin.

Úrslitini eru í somu talvum, sum nevndar eru undir mynd A. Vit síggja beinanvegin, at útflutningurin veksur øgiligt (um 30%), eins og inntøkuskatturin (23,2%-44,4%). Ei undur í, at privata nýtslan minkar nögv.

Nýtslan fellur niður um tað, hon var í 1997, tá hon annars var minni enn í 1989. Eingin ivi er um, at tað hevði verðið eitt stórt mistak at latið skattahækking figgjað minkandi ríkisveitingina. Heimaídnaður hevði eisini minkað munandi, og tað hevði bara gjort støðuna hjá húsarhóldum verri. Vit høvdu havt eina sonevnda negativa vælferðareffekt.

Slík øking í útflutningi, sum nevnd er omanfyri, kann bert koma frá høvuðsvinnuni, sum er fiskivinna. Vøksturin í hesi vinnu skal vera 130 % hetta tíggjuárskeið, og tað er langt síðani, at slíkur vøkstur hevur verið. Tað var tá, ið fiskivinnan var nögv minni.

Vit mugu staðfesta, at slíkur vøkstur í útflutninginum er ósannlíkur, men eisini óheppin, tá hann ikki byggir á fjøltáttan av vinnulívinum. Skattahækkingin hevði havt nögvvar ringar avleiðingar, sum vit ikki hava viðgjört, tí slík tiltøk, sum her eru viðgjord, eru ómögulig at seta í verk.

Mynd C: Ríkisveiting fellur burtur, táttað verður í búskaparliga

Í hesi mynd veksur útflutningurin bara við 70-75% frá 1997-2007, sum er meira sannlikt. Nú er neyðugt at minka búskapin nakað, privata nýtslan fellur 16% hetta tíðarskeið og fulltíðarstørvini fækka 15%. Hesar lækkingar eru spjaddar um allar vinnugreinar.

Almannaveitingarnar, t.e. serliga arbeiðsloysisstuðul, vaksa, og tí má meiri fáast inn í skatti frá teimum, sum arbeiða. Hetta setir eina skrúvu í gongd, sum økir arbeiðsloysið, sum økir skattin o.s.fr. At enda verður skattaprosentið 55%.

Støðan er tí heldur ikki burðardyggi í hesi mynd. Bygnaðarbroytingar mugu til.

Mynd D: Ríkisveitingin fellur burtur við bygnaðarbroytingum

Tær broytingar, sum kunnu gerast til tess at figgja minkandi ríkisveitingina, eru næstan óteljandi. Avbjóðingin er at seta saman ein pakka, sum hevur fyrilit fyri sosialum viðurskiftum, samstundis sum vakstrarmálið verður rokkið.

Vit hava fингið íblástur úr nútíma búskaparligum ástøði um leiklutin hjá tí almenna og leiklutin hjá figgjarmarknaðum í einum nútíma búskapi og eisini og eygleiðingum av

Caragata áltið

ítökiligum bygnaðarbroytingum, serliga í Íslandi og Ný Sælandi men í mongum øðrum londum við.

Fyritreytnar fyrir hesi framtíðarmyndini eru:

- Søla av almennum ognum fyrir 3 mia. kr. hetta tíggjuáraskeið, har helmingurin verður seldur útlendskum og hin helmingurin føroyskum íleggjarum. Inntókan av hesum verður nýtt til at gjalda lán aftur, so at tað almenna onga skuld hevur í 2007 og tí ongar rentuútreiðslur.
- Tað koma 170 mió. kr. uttanefrir sum rentuinntókur, vinningsbýti o.a., og húsarhaldini fáa aðrar 140 mió. kr.
- Almenni stuðulin til fiskivinnuna er avtikin. Hann var 240 mió. kr. í 1997.
- Almannaveitingar minka 11-17%. Ymsar veitingar lækka meira, aðrar minni.
- Yvirskotið hjá landskassanum verður sett lægri, til einar 100 mió. kr., tí nú er eingin skuld at gjalda aftur. (Figgjarlógin kann javnviga utan yvirskot, men gott er at hava eitt sindur til at taka, um óvæntað viðurskifti gera seg galldandi, ella bara til at seta í búskapargrunn).
- Bruttoilögurnar hækka til 17,5% av BTÚ, tí privati samfelagsgeirin hevur fingið rúmari ræsur og nýggjar möguleikar fyrir figging, báði uttanlands og innanlands (kapitalmarknaður).
- Arbeiðsloysið verður 5%.
- Umsetiligrar fiskidagar verða settir í verk.

Útflutninginum nýtist ikki at vaksa stórt meiri enn tað, sum hann er vaksin báðu megin kreppuna, tí at stóra yvirskotið til at gjalda aftur skuld er óneyðugt. BTÚ veksur við 2,5% um árið. Privata nýtslan er 1,8% um árið, og inntókuskattastigið fellur til 18,9%.

Gera bygnaðarbroytingarnar mun? Svarið er ja, hóast onkur kundi sagt nei, um borið var saman við støðuna, um danska ríkisveitingin ikki minkaði. Bygnaðarbroytingarnar eru neyðugar, tí Føroyar skulu gjalda aftur skuld og til at standa sterkari, um fiskivinnan skuldi komið í eina kreppu aftur.

Nakrir eyka fyrimunir, sum standast av sterkum kapitalmarknaði, marknaðargerð og privatisering, minni vinnustuðli, lægri skatti og minni almennari stýring av vinnulívinum, eru ikki tiknir við í sambandi við mynd D.

Mynd E: Ríkisveitingin dettur burtur við bygnaðarbroytingum (2. partur)

Mynd E byggir á mynd D. Tá ið tað almenna letur frá sær ognarrættin og/ella stýringina av virksemi, batnar virkisførið í vinnuni, og söluliðurin fer at virka betur (sí 3.5 seinni í álitinum). Í føroyskum høpi sóu vit hetta, tá ið tað almenna fór burtur úr vinnuni. Nýggju leiðslurnar megnaðu at lækka kostnaðarstigið 20%. Í hesi framtíðarmynd hava vit roknað við, at virkisførið hjá arbeiðsmegini og kapitalinum batnar eitt sindur, t.e. millum 0,5% og 1% um árið innan fiskiveiði, fiskavirking, orkuframleiðslu, fjarskifti, flutningsvinnu og figgjartarvinnu. Somuleiðis verða útflutningsmarknaðirnir fyrir fiskavørur, flutningstænastu, fjarskiftistænastu og figgjartænastu betri troyttir. Hesi viðurskifti verða útgreinað í Fylgiskjali A. Roknað verður ikki við (í hesi framtíðarmyndini), at almennar tænastur (t.d. viðvíkjandi heilsu og útbúgvning) fáa betri virkisføri.

Hesar smábroytingar, ið allarhelst eru ein undirmeting av fyrimununum í áðurnevndu pakkaloysn við bygnaðarbroytingum, eru tó nóg stórar til at økja vøksturin í BTÚ til 2,9% um árið, í mun til 2,6% í mynd A. Privata nýtslan verður nú 2,3% um árið, og er tá

samlaða nýtslan á hægri stigi enn í mynd A, hóast ílögurnar eisini hækka. Lutfallið millum ílögur og BTÚ verður 19%, og tað er ikki óhoyst.

Vinningurin hjá vinnugreinum sum havbúnaði og handverksvinnum í mynd D verður heldur minni, tí at virkisförið batnar í vinnugreinum sum fiskiveiði, fiskavirkning, øðrum handverksvinnum og figgjarvinnuni. Men tær virka kortini betri enn í mynd A. Einastu vinnugreinar, sum ikki virka eins væl og í mynd A, eru fiskiveiði, skipasmíð og – umvæling og sjálvsagt almennu tænasturnar. Yvirhøvur gagna bygnaðarbroytingarnar vinnuni. Ongar vinnugreinar verða verri fyrir enn í 1997, og tí kunnu umleggingarnar av virðum og tilfeingi fara fram í einum vaksandi búskapi. Á henda hátt verður kostnaðurin fyrir skiftistíðina sum minstur – men tað krevur, at nevndu tiltök ikki verða seinkað.

Niðurstøða

Framtíðarmyndirnar omanfyri vísa, at føroyski búskapurin megnar at tillaga seg soleiðis, at danska ríkisveitingin kann minka burtur. Men tá krevst ávisar bygnaðarbroytingar – ella ein hóskandi pakkaloysn, sum omanfyri er greitt frá. Um skuldin til danska ríkið verður strikað samstundis sum ríkisveitingin minkar burtur, er ikki bráðneyðugt at fremja bygnaðarbroytingar – um orsókin til bygnaðarbroytingarnar bara var, at minkandi ríkisveitingin skuldi figgjast. Men framrokningar okkara vísa, at bygnaðarbroytingarnar í sjálvum sær hava aðrar fyrimunir, sum einki beinleiðis samband hefur við minkandi ríkisveiting. Orsakað av stóru almennu skuldini, sum kom av kreppuni, hava Føroyar framvegis ikki megnað at framt neyðugar búskaparligar bygnaðarbroytingar, og at broytt javnvágina millum almenna og privata samfelagsgeiran.

Talva 7: Samfelagsbúskaparlig úrslit í 2007 eftir tí vanliga javnvágsmynlinum (the General Equilibrium Model)

	1997			2007							
	Dømi A			Dømi B		Dømi C		Dømi D		Dømi E	
	Dkr,m	Dkr,m	%pa	Dkr,m	%pa	Dkr,m	%pa	Dkr,m	%pa	Dkr,m	%pa
Privat nýtsla	3433	4100	1.8	3221	-0.6	2898	-1.7	4116	1.8	4304	2.3
Bruttoiløga	875	1431	5.0	1218	3.4	945	0.8	1388	4.7	1562	6.0
Almenn nýtsla	1837	2009	0.9	2009	0.9	2009	0.9	1837	0.0	1837	0.0
Broyting í goymslu	96	132	3.2	92	-0.4	85	-1.3	121	2.4	137	3.6
Útflutningur	3051	4660	4.3	6081	7.1	5257	5.6	4705	4.4	4960	5.0
Innflutningur	3046	4224	3.3	3880	2.4	3341	0.9	4212	3.3	4493	4.0
Bruttotjóðarúrtøka	6246	8108	2.6	8741	3.4	7852	2.3	7955	2.4	8307	2.9
Bruttoiløga/BTÚ	14.0%	17.6%		13.9%		12.0%		17.4%		18.8%	
Fólk í arbeiði (FTE)	18707	21404	1.4	21403	1.4	18204	-0.3	21404	1.4	21404	1.4
Arbeiðsloysisprosent*	9.2%	5.0%		5.0%		19.2%		5.0%		5.0%	
Nettoskattaprosent í húsar-haldinum	29.2%	23.2%		44.4%		55.0%		18.9%		19.1%	

* Exogenir, undantikið í dømi C.

Talva 8: Bruttoúrtøka vinnulívsins í 2007 eftir tí vanliga javnvágsmynndlinum (the General Equilibrium Model)

	1997			2007							
	Dømi A			Dømi B		Dømi C		Dømi D		Dømi E	
	Dkr,m	Dkr,m	%pa	Dkr,m	%pa	Dkr,m	%pa	Dkr,m	%pa	Dkr,m	%pa
Landbúnaður og námsvinna	91	121	2.8	98	0.7	86	-0.6	124	3.1	129	3.5
Fiskivinna	1748	2401	3.2	3409	6.9	2853	5.0	2107	1.9	2315	2.8
Havbúnaður	673	1013	4.2	996	4.0	890	2.8	1066	4.7	1049	4.5
Fiskivinnugóðsing	1244	2017	5.0	2678	8.0	2267	6.2	2062	5.2	2349	6.6
Skipasmíð og umvælingar	255	414	5.0	502	7.0	411	4.9	398	4.6	395	4.5
Onnur framleiðsla	467	707	4.2	718	4.4	619	2.9	780	5.3	755	4.9
Orka	329	436	2.9	423	2.6	374	1.3	439	2.9	464	3.5
Bygging	511	768	4.2	676	2.8	584	1.3	781	4.3	853	5.3
Handil, matstovur og tænasta	1585	2237	3.5	2365	4.1	2079	2.7	2212	3.4	2355	4.0
Flutningur	906	1411	4.5	1538	5.4	1343	4.0	1548	5.5	1601	5.9
Fjarskifti	205	298	3.8	303	4.0	268	2.7	295	3.7	321	4.6
Fíggjar- og handilstænastur	1532	2144	3.4	2209	3.7	1893	2.1	2138	3.4	2292	4.1
Almennar tænastur	1777	1946	0.9	1912	0.7	1884	0.6	1792	0.1	1791	0.1
Bústaðarinntökur (mettar)	862	1031	1.8	872	0.1	811	-0.6	1041	1.9	1074	2.2
TILSAMANS	12184	16945	3.4	18699	4.4	16361	3.0	16783	3.3	17743	3.8

Talva 9: Útflutningur í 2007 eftir tí vanliga javnvágsmynldlinum (the General Equilibrium Model)

	1997			2007										
	Dømi A		%pa	Dømi B		%pa	Dømi C		%pa	Dømi D		%pa	Dømi E	
	Dkr,m	Dkr,m		Dkr,m	Dkr,m		Dkr,m	Dkr,m		Dkr,m	Dkr,m		Dkr,m	Dkr,m
Fiskivinna	1015	1220	1.9	1776	5.8		1514	4.1		957	-0.6		991	-0.2
Alivinna	401	615	4.4	696	5.7		630	4.6		670	5.3		631	4.6
Fiskivinnugóðsking	1009	1665	5.1	2315	8.7		1942	6.8		1685	5.3		1985	7.0
Skipasmíð og umvælingar	20	94	16.7	106	18.1		97	17.1		112	18.8		98	17.2
Onnur framleiðsla	133	227	5.5	255	6.7		228	5.6		277	7.6		241	6.1
Handil, matstovur og tænasta	122	208	5.5	230	6.6		209	5.6		246	7.3		218	6.0
Flutningur	326	563	5.6	626	6.8		567	5.7		673	7.5		682	7.7
Fjarskifti*	0	20		20			20			20			30	
Fíggjar- og handilstænastur	26	49	6.6	58	8.3		49	6.6		65	9.6		85	12.5
TILSAMANS	3051	4660	4.3	6081	7.1		5257	5.6		4705	4.4		4960	5.0

* Töl uttanífrá av tí at eingi töl eru fyrir 1997 hesum viðvíkjandi

3 Ílöguforðingar í Føroyum

3.1 Innleiðing

Í mars mánaði gjørði landsstýrismaðurin í vinnumálum eina vinnopolitiska verkætlan, ið legði fram eitt yvirlit og eina visión um framtíð Føroya. Frágreiðingin hevur vunnið frama í øllum flokkum á tingi. Ein aðaltáttur í álitinum er menningin av menniskjutilfeinginum. Ein av høvuðsmálunum í vinnopolitiska álitinum viðvíkur broyting til meira fjøltáttiaðan búskap, um ríkisveitingin úr Danmark varð tикиn burtur eftir stutt ella einki skotbrá. Visiónin í vinnopolitiska álitinum er útgreinað soleiðis:

“..Ein sjálvberandi búskapur, ið byggir á fleiri ymiskar vinnur, sum skapa avkast, framburð og vælferð í friari, altjóða kapping, og sum raðfesta trivnað og umhvørvið ovarlaga.”¹⁹

Langtíðar málið er ein burðardyggi búskaparlig menning við vaksandi inntökum fyrir hvønn íbúgva í einum berandi umhvørvi. At fjøltáttu vinnuna í einum mono-kulturellum búskapi²⁰ eigur at fremjast sera skynsamiliga við at:

- byggja á verandi royndir og fyrimunir hjá ígongdsetarum, fyrimunir av infrastrukturi og kappingarföri í núverandi búskapinum, og
- tvinna saman arbeiðsroyndir vinnunnar eins og tær, ið alast fram í útbúgvingargeiranum, har vinnan so við og við hevur brúk fyrir tí, við tí i huga, at leggja afturat ella fullgera verandi sterku síður í búskapinum. Tað er eisini av størsta týdningi at útvega sær fyrsta floks upplýsingar, tí uttan tilíkar kunnu røttu avgerðirnar ikki takast.

Hetta er nögv at seta sær fyrir, ímynda vit okkum at o. u. 20 % av bruttotjóðarúrtökuni vórðu afturhildin av dønum, uttan at nakað trygdarnet varð sett í staðin. Hetta var júst støðan í krepputiðunum 1988-94. Hetta merkir, at væntaða útgangsstøðið verður ikki 100 (sum er støðan nú), men í staðin 80 (20 % niðanfyri status quo). T.v.s., vinnopolitikkurin sum held má laga seg til hugsanina um, at hann, umframt einans at tilrættaleggja eina tilstuðlandi verkætlan, ið skal fáa búskapin upp á vanliga støðið, eisini má syrgja fyrir eini støðugari, burðardyggi búskaparligari menning, ið miðar hægri enn status quo.

Hvussu kann hetta búskaparliga takið fremjast? Vinnuætlan landsstýrisins víslir á niggju høvuðsøki, sum mugu lýsast gjøllari:

- bøtt samstarv á altjóða marknaðinum
- betri samskifti við umheimin
- viðkan av vísindi og tøkniligum fórleika
- áltandi infrastrukturur
- einföld partapeningafigging
- betraður skattapolitikkur
- umhyggin löggeving
- almenn tænasta á høgum stigi, og
- einföld ídnaðarlig menningartiltøk, uttan almennan stuðul

¹⁹ Vinnumálastýrið, 1999, Vinnopolitikkur RIT 5 (www.vms)

²⁰ Í mono-kulturellum búskapi er ein vinnugrein ráðandi, í okkara féri fiskivinnan.

Caragata álitið

Høvuðsvansar og vandar fyrir føroyska búskapin eftir styttri og miðal tíðarskeið, og sum kunnu avmakta búskaparstøðuna, um so verður at heildarveitingin úr Danmark fellur burtur, eru:

- tær eyðsýniligu, óneyðugu útreiðslur Landsstýrisins í seinastuni
- ein búskapur sum í ov stóran mun er tengdur at fiskivinnuni, ið skapar óstøðug inntøkuviðurskifti hja fiskimonnum; royndirnar hesi seinastu 15 árinu siga okkum, at hvørji 10 ár kunnu vit vænta okkum stórar lönarminkingar í búskapinum. Hetta hongur saman við óstøðugu gongdini bæði í fiskastovnum og fiskaprísum. Eiheldur er góðskan á framleiðslukapitalinum betri enn so dánt, verri onkustaðni og betri aðrataðni.
- vana- ella siðbundin hugburður móttvegis kappingarhugsjónini,²¹ avlopsbýti og kapitalari marknaðarmenning.
- ov tung skattabyrða og
- tvørrandi formligur kapitalmarknaður; tað at ongin virðisbrævabørsur er hevur við sær, at íløguhugað hava nógv truplari við at finna burðardyggar ílögumöguleikar.

Hesir viðurskifti gerast nógv fløktari, skal oljavinnan asturat hesum byggajst út. Skulu hesar Íløguforðingar í framtíðini fääst av vegnum, má vigast gjølla um býtið millum tørvin at vinna mest möguligt ríkidømi til føroyingin í framtíðini og tey almannamál, ið tørva ávísa trygd.

3.2 Íløguforðingar #1: Lítill formlig stýring av útreiðslum landsstýrisins

a) Formæli

Tá ið tað almenna gerst stórri, kappast tað við privata vinnulívið um játtanir, tilfeingi og arbeiðsroyndir. Hetta avlagar eisini útbúgvingarvalið, tí fleiri arbeiði verða í tí almenna geiranum enn í tí privata. I lötnu eru um 50% av arbeiðsplássunum í almenna geiranum (miðfyrisingini, umboðsstovum og aðrari almennari vinnu íroknað).

Tá ið almenni sektorurin er stórur, eins og í Føroyum, (o. u. 50% av bruttotjóðarúrtökuni, BTÚ), kann hann hava tyðiliga negativ árin á útbyggingina av privatu vinnuni, tí hon fær ikki tær neyðugu royndirnar, tilfeingið ella figging í sín part.

Tvey høvuðsviðurskifti kunnu tryggja, at landsumsitingin og tann almenna tænastan ikki gerast ov dýrar at reka. Í fyrsta lagi skal malið um at halda almennu útreiðslurnar á einum munadyggum og virknum stigi so realistiskt sum gjørligt. Til hetta er neyðugt við einum arbeiðsmyndli, sum tekur nýggja hámarkið fyrir almennum útreiðslum og figgjarveitingum við í útrocningarnar. Eitt hóskandi dømi er at finna í Íslandi, sum altið á skynsamiligan hátt hevur hildið fast um vælferðarhugsjónina.

Í øðrum lagi má framferðarhátturin at røkka endamálinum verða greiður og nýtiligur. Ein høvuðsprioritetur í menningini av nýggja lutinum hjá tí almenna í einum broyttum búskaparligum umhvørvi, er nýtslan av eini TAP ætlan²². Ein TAP ætlan mätar

²¹. Flestu vinnugreinir eru ein ella tvær fyritekur ráðandi og nógvar eru harumframt almennar.

22. Hetta hugtak var útviklað av Patrick Cartaga í bók hansara frá 1998 "Why Are Your Taxes so High?" (Seascape Press, Auckland, New Zealand).

Transparency (gjøgnumskygni), Accountability (ábyrging) og Performance (avrik) av allari almennari fyrisiting, öllum umboðsstovum og virksemi annars (SOE, State Owned Enterprises). Hendan tilgongdin hevur skattgaldaran í huga, sum bæði njótara og gjaldara av almennum tænastum, men hon hevur eisini sum framhaldandi mál at fáa sum mest burtur úr peninginum, og at koma ovurnýtslu og mutri til lívs.

b) Íslendski vælferðarmyndilin

Líkskapur millum Føroyar og Ísland

Ísland sum hóskandi fyrimynd hjá Føroyum er umframt at vera grundað á góðu úrslit tess eisini vælegnað, tí búskaparligu bygnaðirnir í báðum londum eru so líkir. Til dømis var fiskiskapur og fiskavirkning í Íslandi i 1998 13% av bruttotjóðarúrtökuni, BTÚ, meðan talið i Føroyum var 29%. Fiskiskapur og fiskavirkning stóðu fyri 73% av íslendska vøruútflutninginum og 50 % av samlaða útflutninginum i 1998, og i Føroyum sama ár voru 99% av samlaða útflutninginum fiskakapur og fiskavirkning.

Í 1996 var almenni geirin arbeiðsgevari hjá 20% av samlaðu arbeiðsmegini í Íslandi, meðan fiskivinnan lønti 13%. Í Føroyum arbeiða 38% av samlaðu arbeiðsmegini hjá tí almenna (almannagagnligar tænastur, el-veiting, fjarskifti og bankavirksemi undantikið), og 20 % í fiskivinnuni.

Í 1998 innflutti Ísland (25% av samlaða innflutninginum) og Føroyar (56%) tað nógva úr Norðanlondum, meðan vøruútflutningurin til somu lond var ávikavist 12% (Ísland) og 37% (Føroyar). Bæði Ísland og Føroyar eru limir í European Economic Area.

Viðurskiftini hjá íslendska handilinum við vørum og tænastum er broyttur til tað betra tvey tey seinastu árin, men hevur annars verið fyri støðugari afturgongd hesi farnu 30 árin (tó so at onkuntið bragdaði eitt sindur). Tað sama kann sigast um Føroyar.

Og somuleiðis voru bæði londini í búskaparkreppu í árunum 1989-93, tá realbruttotjóðarinntøkan fall støðugt ella stagneraði seks tey næstu árin. Í Íslandi, eins og i Føroyum, voru myndugleikarnir at byrja við ikki hugaðir til bygnaðarbroytingar.

Ísland broytti kós av tveimum áðum: útlendskir veðhalarar, IMF og OECD funnust harðliga at vaksandi skuldini hjá tí almenna og utanlandsskuldini. Teoretiskar atfinningar høvdu eisini sín lut í hugburðsbroytingini, og hevði alt hetta við sær at broytingarnar komu úr erva heldur enn úr neðra.

Síðani íslendski búskapurin kom uppaftur á fóetur í 1996 er hann øktur í miðal 4 til 5% um árið. Harafturat hevur stjórnin haft avlop á figgjarlógin í 1997, 1998 og 1999. Sama støða er galldandi í Føroyum. Høvuðsorsakirnar til íslendsku búskaparframgongdina eru vøksturin í fiskastovnum og fiskaprísum, tamarhald á almennum útreiðslum og inflasjón, vøksturin í føstum bruttokapitalilögum - harav tiltrongdar útlendskar ilögur - og privat nýtsla. Millum aðrar týðandi faktorar teljast innförsla av fiskakvotum og menningin av effektivum figgjarmarknaðum, harav innförslan av børsinum og frígerðingin av peningastreymum.

Fyri 1990 var gongdin í inflasjónini tann, at hon vaks frá sløkum 20% um árið í 1970 til hæddarpunktið á 85% um árið í 1983. Ikki fyrr enn fyrst í nítiárunum fekst tamarhald á inflasjónini, og lagaði hon seg hereftir á o. u. 10% árliga. Nú vaks brúkaraprísirnir við umleið 2-3% um árið. Høvuðsgrundirnar fyri hesi einastandardi vend eru tamarhaldið á

Caragata áliðið

inflasjónini, eitt stöðugt veksilvirði, lagaligir innflutningsprísir, ein tátandi peningapolitikkur, økt kapping í smásøluliðinum og hóvligar lönarsáttmálasamráðingar.

Íslendska arbeiðsloysisprosentíð, o.u 2%, er tað lægsta í OECD. Almenna skuldin til útheimin var í 1995 51% av bruttotjóðarúrtökuni, BTÚ - tað hægsta í sögu landsinsmen er síðani fallin til sløk 35% í 1999. Henda vaksandi áherðslan á figgjarliga ábyrgd stavar frá privatiseringsætlanini og yvirskotinum á figgjarlógin tey seinastu árin.

Íslenski vælferðarstaturin

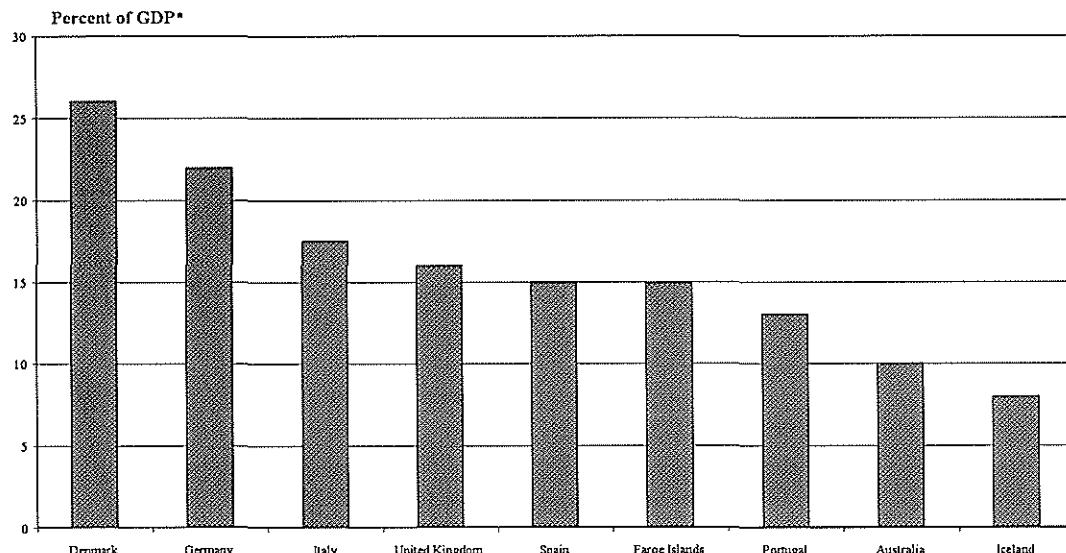
Eins og Føroyar hevur Ísland longi stuðlað vælferðarhugsjónini. Altingið samtykti longu í 1890 fyrstu lóginu um eldrapensjón, og í 1936 varð lög um fólkatrygging samtykt á fyrsta sinni. Í 1993 varð lög um almannatrygging samtykt, sum gav øllum íslendingum rætt til almenna sjúkratrygging. Tað almenna veitir alla sjúkrahúsviðgerð, men sjúklingar mugu sjálvir gjalda part av kommunulækna- og apoteksrokningum. Íalt verða um 87% av sjúkraræktini goldin av tí almenna, meðan hin einstaki borgarin letur restina - 13%. Frá 1998 var rokningin fyrir almannatrygging 47% av samlaðu almennu útreiðslunum.

Hóast hesar stóru tænastur, so virkar vælferðarskipanin á munadyggan hátt. Sum sæst á **mynd 1 og 2** eru samlaðu útreiðslurnar til vælferðarstatin sum prosentpartur av bruttotjóðarúrtökuni lægri enn í flestu OECD-londunum. Til dømis nýtti Ísland í 1996 o.u. 7.5% av BTÚ til vanligar vælferðarútreiðslur, meðan talið var 10% fyrir Australiu, 13% fyrir Portugal, 15% fyrir Spaniu, 16% fyrir Bretland, 17% fyrir Italiu, 23% fyrir Týskaland og 26% fyrir Danmark.

Hvat er hóvuðsorsókin til tær væleydnaðu royndirnar at minka um tilíkar útreiðslur í Íslandi? Svarið sæst eyðsýniliga í **mynd 2**, sum bólkar sundur og samanber vælferðarútreiðslurnar hjá Íslandi og grannum tess. Úrslitið víssir, at íslendingar eru kargari enn hini Norðurlondini, tá talan er um fólkapensión, avlamispensión, vanlukkutrygging, arbeiðsloysisstuðul og bústaðartrygging. Hinvegin letur Ísland meiri ella minni tað sama í sjúkradagpengum, familju- og barnaágóðum og øðrum almanna veitingum. Stendst hetta av, at Ísland er tað fátækari enn londini, ið sipað vórðu til omanfyri?

Í stuttum lata íslensku myndugleikarnir minni til veitingarinntøkur enn myndugleikarnir í hinum Norðanlondum. Í ringastu kreppuárnum 1990-93 voru hesar veitingar okkurt um 10,6% av BTÚ. Í 1999 eru hesar veitingar minkaðar niður á 8,2% av BTÚ. Ísland hevur eisini við hegni sett í gildi brúkaragjald fyrir heilsuviðgerð, og harafturat er tíðin, ein kann fää arbeiðsloysisstuðul, skerd.

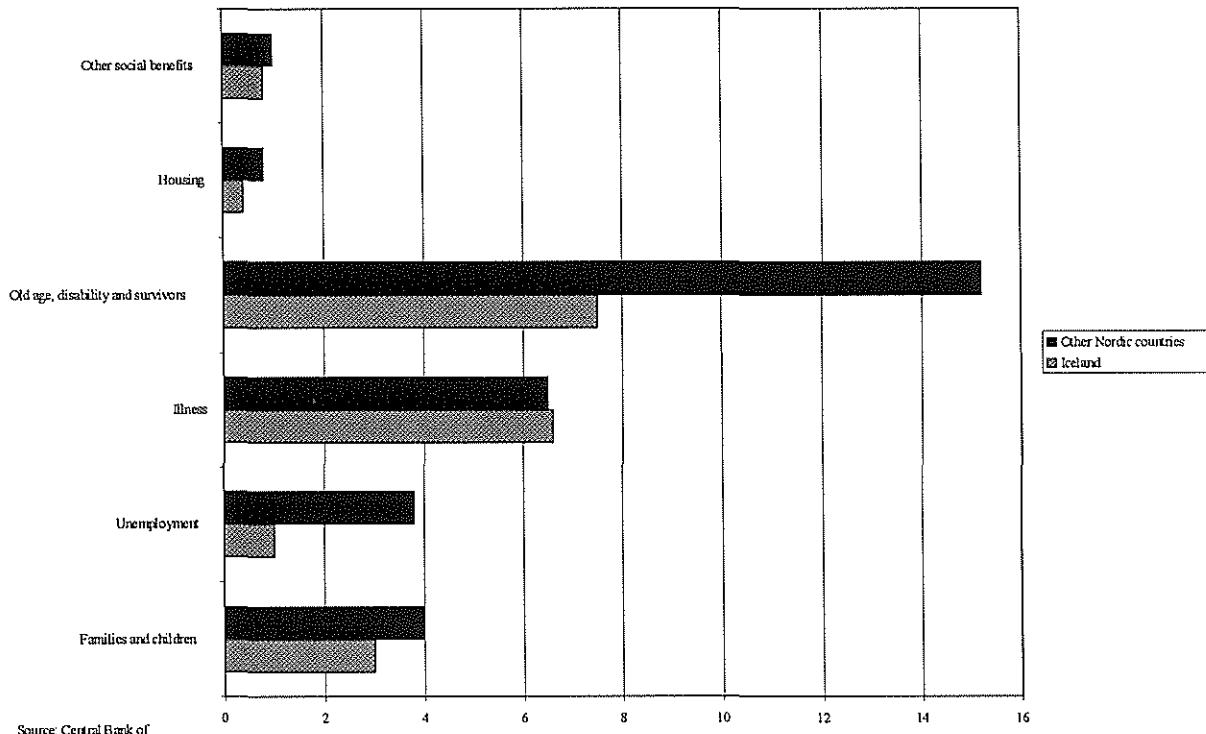
Mynd 1: Vælfærðaútreiðslur hjá útvaldum OECD londum

*1996 or nearest

Source: Central Bank of Iceland and Lønsbanki Føroya

Mynd 2: Vælfærðaútreiðslur flokkað á slag 1996: Ísland samanborið við Norðanlond í % av BTÚ

Source: Central Bank of

Eftir nýggjastu hagtöllum frá OECD var real-BTÚ Íslands fyrir hvønn íbúgva í 1997 USD 24.836 grundað á samanberiliga keypiorku, og er Ísland sostatt á einum sættaplássi í OECD hesum viðvíkjandi, aftanfyri Luxemborg (USD 33.119), USA (29.326), Noreg (26.771), Sveis (USD 25.902) og Danmark (USD 25.514). Hini Norðanlond, ið liggja lægri á stiganum enn Ísland eru: Finnland (USD 20.488) og Svøríki (USD 20.439).

Caragata álitið

Miðal fyrir OECD-londini er USD 21.487. Ísland er sostatt millum ríkastu OECD-lond, og hevur megnað at varðveita ein hógan livifót uttan at freistast til ovurstórar vælfærðar útreiðslur. Sostatt er tað ikki av neyð, at Ísland letur undir miðal í almennum vælfærðartænastum; heldur er tað so, at hetta er tilætlað. Íslendska vælfærðarskipanin hevur ikki vakt ans í tann mun, hon átti sum fyrimynd hjá óðrum londum.

Tilmæli nr. 1:

Íslendski vælfærðarstaturin eיגur sum fyrimynd at verða gjølla kannaður av føroyingum sum möguliga besta kelda til nýggj hugskot um at veita effektiva men eisini nøktandi almenna tænastu.

c) Ein TAP-Ætlan fyrir at náa einum effektivum og munadyggum almennum útreiðslustøði

Um ríkisveitingin úr Danmark minkar komandi árin, má landsstýrið syrgja fyrir at hava hóskandi umsjón við almennum útreiðslum í allari fyrisiting, øllum umboðsstovum og allari vinnu, sum fää almennan stuðul. Hetta verður ein torfør uppgáva sum tað sær út nú.

Tað vantar *eftirlit við almennum útreiðslum i allari fyrisiting*, øllum stovnum og øllum landsfyritökum (SOE). Tað finst ein yvirgrannskoðara nevnd, men eingin yvirumsjónarstovnur, og eingin stovnur hevur hóskandi myndugleika at hava umsjón við hvørjum einstakum stovni, fyrisiting ella fyritøku hjá tí almenna. Harasturat kemur kravið um, at allir almennir stovnar skulu føra bókhald, ikki í gildi fyrr enn á vári ár 2000.

Sum sæst omanfyri so umfatar ein TAP-ætlan gjøgnumskygni, ábyrging og avrik av øllum almennum virksemi. Gjøgnumskygni kann best fääst í lag við eini lög um innlit, ið loyvir øllum at heinta upplýsingar um ætlanir Landsstýrisins og teirra avleiðingar. Ein endurskoðan má til fyrir at staðfesta, hví føroyingar ikki á effektivan hátt nýta lögina um innlit frá 1994.

Ein onnur umráðandi löggeving til frama fyrir gjøgnumskygni er lög um figgjarliga ábyrgd. Fyrsta lögðömi, sum samtykti eina tilíka lög, var Ný Sæland (1994). Líknandi lögir eru komnar í gildi í USA og Bretlandi. Alberta-landsparturin í Kanada samtykti somu lög 23. mars 1999.

Tilgongdin til víðkaða **ábyrging** kann tryggjast við, at hvør einstök arbeiðslýsing í almenna geiranum útgreinar uppgávur og realistisk mál, og at tað almenna fær mynduleika at seta tey úr starvi, sum ikki rökja sínar skyldur.

Avrik verður mett eftir eini óvildugari kanning av fórimuninum hjá hvørjum einstökum almennum tænastumanni og stovni hansara at rökka settum málum. At menna effektivar og munadyggar fyritreytir fyrir prioritering av øllum verkætlanum er eisini partur av avriki. Skattgjaldarin krevur at nakað fæst fyrir almennu veitingarnar. Skattgjaldarin er partaeigari í tí almenna og ikki tænastufólk. Fyrimunir og vansar, ella vinningur og tap, (opportunity cost) av øllum avgerðum hjá myndugleikunum mugu kannast.

Tilmæli nr. 2:

Gevið landsstýrismanninum í figgjarmálum rætt til at kanna út í æsir (í byrjanini av figgjarárinum) og rætt til at endurskoða (mót endanum av figgjarárinum) allar inntøkur, útreiðslur, aktiv og passiv á hvørjum einstökum stovni og øllum virksemi undir landinum. Ein annar möguleiki er at seta á stovn eina yvirgrannskoðara nevnd við sama myndugleika.

Aftur ein möguleiki er at áleggja landsstýrismanninum í figgjarmálum at kanna gjølla uppskot til játtanir frá öllum almennum stovnum og virksemi annars, meðan yvirgrannskoðaranevndin kundi endurskoða útreiðslusíðuna og ognaruppgerðina hjá hvørjum stovni sær við árslok.

Tilmæli nr. 3:

Álegg öllum almennum stovnum at seta í verk eina TAP-ætlan. Hon verður so grundarlagið undir metingum uttanífrá av avrikinum viðvíkjandi inntökum, útreiðslum, aktivum og passivum.

Tilmæli nr. 4:

Samtykkið eina lóg um figgjarliga ábyrgd, ið líkist henni úr Ný Sælandi.

3.3 Ílöguforðingar #2: nærum eingin ymiskleiki í búskapinum

a) Formæli

Hevur ein so eintáttáður bygnaður ávirkan á kostnaðin á kapitali, t.v.s. rentuna, vit mugu gjalda fyrir at læna heima ella uttanífrá? Her má svarast játtandi. Í juli 1997 betraði Moody's Investor Services um hægsta íslendska kredit-virði til Aa3 (sum beinanvegin og sjónliga ávirkar rentuna á lántökum, sum almennar íslendskar fyritókur gera í útheiminum). Sambært einum skrivi frá íslendska tjóðbankanum gjördi Moody's hesa broyting vegna "meira fjöltáttáðan íslendskan búskap, sum er komin í lag av øktum ílögugátlanum úr útlondum, sum hava í huga og rokna uppi teir eyðsýndu fyrimunir í mun til onnur lond, sum Ísland hevur; eitt nú ótømandi tilfeingi av jarðhita og vatnorku, og umhvørvisvinarliga ferðavinnu. Betraða stigið vísir í víðari týdningi ta umfatandi umleggingina og stabiliseringina sum íslenski búskapurin hefur verið fyrir hesi seinastu árin, afturat sterkum búskaparvökstri, lágari inflasjón, lækkandi skuldarþyrðu og fallandi skuldarlutfalli.

b) Handilsviðurskifti

Danska krónan verður stýrd av eini gjaldoyranevnd. Tá ið danska krónan hækkar í virði í mun til ta norsku og íslendsku, versnar føroyska kappingarförið samanborið við tað hjá høvuðskappingarneytum okkara í kappingini um evropeiska innflutningin av fiskavørum úr Norðuratlantshavi og Barentshavinum. Ein av avleiðingunum av tætta sambandinum við Danmark er, at føroyaskar fyritókur hava lyndi til heldur at innflyta haðani enn aðrastaðni frá uttan mun til kostnað.

Bæði Noreg og Ísland standa uttanfyri Evropeiska Samveldið, tí londini bæði bera ótta fyrir, at limaskapur í ES hevði loyvt trolarum úr Miðalhavslondunum at royna innan teirra fiskimark og oyða fiskastovnarnar. Tað sama bera føroyingar ótta fyrir. ES-limaskapur er sostatt möguliga til hindurs fyrir gagnligari umsiting av fiskastovnunum í føroyiskum sjógví (innan 200-míla markið).

Eftir undirskrivingina av fríhandilsavtaluni við ES tann 22. juni 1999 (virkin frá 1. august) eru ongar forðingar av týdningi fyrir føroyska útflutninginum av tilvirkaðum fiskavørum til ES. Fyri undirskrivingina voru 60% av útflutningsvirðinum - í høvðusheitinum tilvirkaðar og ótilvirkaðar fiskavørur - til ES ávirkað av høgum tolli og/ella innflutningsavmarkingum.

Caragata áltið

Við nýggju avtaluni fall tollsatsurin niður á 3%-5%, og galt hann mest rækjuútflutningin. Sostatt kann tilvirkaður hav- og botnfiskur koma á ES-marknaðin utan forðingar eins og tilvirkaður laksur frá alivinnuni. Ein avmarking er tó, at um føroysku fiskastovnarnir troytast, so kunnu føroyingar ikki keypa fisk úr eitt nú Noregi og selja hann víðari til ES tollfriðan.

Kostnaður-nyttu-kanningar mugu gerast við jøvnum millumbili viðvíkjandi:

- möguligum avleiðingum um ríkisveitingin úr Danmark fellur burtur
- möguligum árinum av hækkandi krónuvirði
- möguleikunum sum standast av at meldu seg inn í ella halda seg uttanfyri ES
- möguligum árinum av valutasamarbeiðinum við Danmark sammett við avleiðingarnar av flótandi valuta og innførslu av evruni sum gjaldoysa at virka í Føroyum

Tilmæli nr. 5:

Tað er umráðandi at embætisfólk lata upplýsingar til landsstýrið á hvørjum ári sum liður í menningini av einari ávaringarskipan, ið skal halda eyga við búskapargongdini og stuðla teimum, sum taka figgjarpolitiskar avgerðir. Nógv álvarsmað eru knyttt at hesum avgerðum. Um so var, at føroyingar fóru at framleiða olju og føroyska gjaldoysa var flótandi ella óheft, so hevði oljuframleiðslan tað við sær, at virðið á gjaldoysa okkara hækkaði. Hetta fekk so tær víðari avleiðingar, at kappingarförið í fiskivinnuni á alheimsmarknaðinum versnaði.

c) Fyrimunir og vansar við fiskivinnuni

i) Formæli

Tann føroyski sjógvurin er kanska tann reinasti yvirhovur at menna fiskastovnar og alivinnu (serliga laks og síl) í. Fiskurin í føroyskum toski er heldur tjkri enn annars og verður útfluttur til Spaniu, har hann er serliga umbiðin. Onkrir av nýggju stjórunum á fiskavinnufyrirkunum eru sum heild betri fyrir enn undangongumenn teirra, og kunnu taka uppá seg skyldur í øðrum vinnugreinum. Serliga eru teir ansrir við útreiðslusíðuni og viðurkenna týdningin sum eitt hækkandi partabrévavirði hefur fyrir fyritökuna sum heild. Hjá teimum eru tó nakrir vansar sum verða viðgjørdir niðanfyri, ið mugu fääst av vegnum. Ein stórus vansi er, at tættleikin av fiski (=tilfeingi) í føroyskum farvatni er munandi lægri enn í íslendskum og grønlendskum sjógví.

Føroyar eru partur av Norð-vestur- og Norð-eystur atlantisku fiskivinnunevdunum. Tey londini sum eftir avtalu fiska í føroyskum sjóvgi eru Skottland, Írland, Danmark og Noreg. Føroyar og Russland hava eisini sínamillum fiskiveiðiavtalum, sum loyvir fiskiveiðu hvør hjá øðrum. Verandi háttir at ætla um stað og stødd á fiskastovnum, bæði í føroyskum og fremmandum sjóvgi, gera tað ilt at útrokna úrtøku-variablar neyvt. Ymsar umstøður, so sum hitin og mongdin av føði í sjónum, gera av, hvar og hvussu fiskurin ferðast, og hvussu støddin verður.

Í føroysks fiskiflotanum eru 32 partrolalar, 15 djúpfiskatrolalar, 15 línumbátar og 1.500 útróðrarbátar (av hesum eru 100 búskaparliga lónandi). Á línumbátunum er hýran hjá manningini 54% av bruttoinntökuni. Á djúpfiska trolarunum er hýran 40% av samlaða veiðivirðinum, meðan hon á partrolarum er 27% av veiðivirðinum. Føroysk skip fiska um 220.000 tons í fremmandum sjóvgi, tað mesta í Barentshavinum og við Ísland og Grønland. Um sumrarnar fella fiskaprísirnir vanliga, og minni er at fáa.

Árliga veiðan og fiskaprísirnir hava verið støðug hesi seinastu árini, men eftir støðugan vökkstur í fleiri ár eru fiskaprísirnir nú á veg niðureftir. 20%-33% av laksautflutninginum eru meirvirðisskyldug. Vanliga fæst minni fyri fiskin, sum er fiskaður uttanfyri fiskimarkið (EEZ, Exclusive Economic Zone), men hesin fiskiskapurin lønar seg betri enn tann innanfyri fiskimarkið. Hetta vísir týðuliga, at fiskiskapurin í feroyskum sjógví (EEZ) ikki er so árinafullur. Veiðan innan fiskimarkið (EEZ) er uppá 100.000 tons árliga (sild, makrelur). Teir störstu keypararnir av feroyskum fiskavørum eru Týskland, Frankland, USA og Stórabretland.

ii) Bygnaðarbroytingar í feroysku fiskivinnuni í seinastuni

Formæli: Í 1999 eru 30 trolrarar í flotanum í mun til 56 í 1989, hetta tí at nógvir fóru á heysin og aðrir góvust av sær sjálvum fyrst í nítíárunum. Fyri kreppuna voru 29 flakavirki í Føroyum, harav 19 sum undanmenn hjá United Seafood áttu. United Seafood eigur 7 flakavirki, harav eitt sum liggur stilt. United Seafood stendur fyri 38% av fiskatilvirkingini í Føroyum og var einasti framleiðari, ið hevði avlop í 1998. Flakavirkini hjá United Seafood virka í miðal o.u. helvtina av árinum, og tey eru serkøn í at tilvirka ymisk fiskasløg. Eitt flakavirki kann ikki tilvirka øll fiskasløg, ið verða landað.

Fiskiskapur er vorðin meira lønandi vinna hesi seinastu árini, og summir bátar forvinna upp í 40 til 60 milliónir um árið. Teir sum kasta mest av sær eru flakaskipini sum fiska tosk og rækjur í Barentshavinum og tilvirka veiðuna om borð. Undir búskaparkreppuni voru hýrurnar lágar, og nógvir sjómenn fóru í land at arbeiða. Hetta hevði yvir styttri tíðarskeið við sær, at arbeiðsmegin í fiskivinnuni var óstøðug.

Fiskivinnupolitikkur: Málið er ein støðug, berandi menning av veiðuni, og sostatt skal fiskiveiðihámarkið altíð vera ein triðingur av fiskastovnunum í feroyskum sjógví (EEZ). Løgtingið ásetur kvoturnar á hvørjum ári, soleiðis at nýggjar upplýsingar liggja til grundar fyrir stovnsrøktini.

Keroturnar verða gjørdar upp í tonsum og fiskidögum fyri at sleppa undan oyðsli, og eftir eini skipan við kvotum fyri hvørjum fiskaslagi sær. Reiðaravirkini kunnu bert handla fiskidagar við somu skipasløg. Til dømis kann ein trolari keypa fiskidagar frá øðrum trolarum men ikki frá línubátum. Henda skipanin er ikki gagnlig, tí hon forðar fiskiloyvunum í at verða troytt út í æsir. Ráðleggingarnevndin hevur fyrr kannað spurningin um kvotur, tá búskaparkreppan valdaði:

- “Innförslan av eini skipan har veiðikvotur verða seldar til hægstbjóðandi, og vinningurin fer til landsstýrið, kundi eisini hjálpt til sovorðnan stuðul, og samstundis hjálpt til við at gera nýtsluna av feroysku fiskastovnunum meira gagnliga.”
- “Veiðikvotur minka um veiðinøgdina, og tað at tær kunnu handlast kann hjálpa til við at avmarka veiðikostnaðin so nogy sum gjørligt. Ráðleggingarnevndin er tó enn av teirri hugsan, at lóggávan sum ger möguligt at selja kvotur ikki er nóg góð at tryggja, at fiskiskapurin gongur fyri seg uttan oyðsl. Hetta ger fiskiflotan minni lønandi og er til ampa fyri feroyska kappingarförið. Ein annar trupulleiki er eisini, at ein stórur partur av fiskiskapinum er grundaður á eina felags kvotu, sum - saman við tvørrandi möguleika at handla hesar kvotur - forðar neyðugum tillagingum av flotakapasitetinum.”
- “Funnist hevur eisini verið at kvotuskipanini, tí hon bannar fiskiskapi, áðrenn kvoturnar eru heilt uppfiskaðar. Hetta hendir tá toska- og hýsustovnarnir skulu

Caragata álitið

afturmennast samstundis sum skip, ið royna eftir øðrum fiskaslögum (mest upsa) fáa ov nógva hjáveiðu av toski og hýsu. Tann besta loysnin á hesum trupulleika hevði verið at gjørt kvotuskipanina umsetiliga. Harafturat kundi lógin viðvíkjandi fiskiskapi verið gjørd virknari, við at taka fiskikvotuna frá skipum sum bróta lógina."

Tað finst ein loyvisskipan viðvíkjandi laksaklekingarstöðum og laksaalibrúkum. Torfört hevur verið hjá útlendingum at fáa hesi loyvi, og teir kunnu í mesta lagi eiga 30% í tilíkum virksemi. Hendan stöðan hevur skapað forðingar fyri útlendskum ilögum í færøysku alivinnuna. Hetta er helst ikki gagnligt, treytað av hægsta talinum av egsnaðum aliplássum í Føroyum í mun til mongdina av vågafúsum peningi í Føroyum, sum hugsast kundi at bjóða uppá aliplássini.

Ísland byrjaði at broyta kvotuskipanina stigvist í 1984 og innfördi í 1989 eina skipan, ið loyvir handli við fiskikvotum. Íslendingar vóru at byrja við sera ivingarsamir um nýggju skipanina, men gamla skipanin við ongum kvotum troytti fiskastovnarnar við Nýfundland.

Í Íslandi eru 10 fiskavirki í heimsflokki og harafturat hópurin av smáum virkjum (70-80 havnir eru í Íslandi). Hesi framgongdarríku virki innan fiskiskap/fiskavirkning/marknaðarföring hava gjørt ilögur um allan heimin. Teirra framgongd elvir til framgongd hjá ritbúnaðar- og elektronikkídnaðinum. Ísland er í stóran mun ført fyri at reka fiskivinnuna við ongum útlendskum tøkni ella serkunnleika. Íslendingar hava fyrstafloks tøkni, ið teir sjálvir hava ment.

Fleiri túmund íslendingar eru vorðir rættilega ríkir, tí teir stýra fiskikvotunum. Einki leiguloyvisgjald er á tilfeingi; hetta hevði gjørt tað lættari at drigið frá nakað av leiguni/inntøkuni, sum ikki er forvunnin. Hinvegin kann sigast, at íslendska fiskivinnan kappast við fyritøkur um allan heim (mest úr Kanada og hinum Norðurlondunum) sum fáa almennan stuðul; sostatt tørvar henni alt tað rásarúm, hon kann fáa. Men íslensk fiskavirki eru 3 til 4 ferðir so árinafull sum tey kanadisku og tey úr hinum Norðanlondunum. Fráveran av almennum studningi er kanska fremsta orsókin til framgongdina hjá íslendsku fyritøkunum, av tí at tær geva sær meira far um, hvussu neyðugt tað er at stýra útreiðslum og menna tøknina. Høvuðsmálið er at tengja lovisgjaldið at upp- og niðurgongdini í inntøku landsins og yvirskoti.

iii) Avmarkingar fyri ilögum í fiskivinnuna

Stýring av fiskiskapi: Broyting til ein nýggja bygnað av fiskivinnuni

Fimm slög av loyvum, ella kvotum, eru fyri heimaflotan alt eftir tonnasju. Ongin hevur fría atgongd til fiskivinnuna, men ov nóg skip kappast um tilfeingið í sjónum. Hóast fiskiloyvini eru gagnlig til at verja fiskastovnarnar, so er ikki lætt at keypa ella selja tey, og sera torfört er at virðismeta tey. Tá eitt skip verður selt, fylgir fiskiloyvið við, og tað verður ikki rættilega skynað í millum virðið á loyvinum og virðið á skipinum. Ein leyslig meting kann gerast við at staðfesta aldurin á skipinum og rokna virðisfallið út, men hesin háttur er ikki nýtiligur, eiheldur nýttur, so marknaðurin fær einki greitt at vita um virði á loyvum.

Hóast stýringin av teimum vinnuligu fiskavirkjunum liggur uttanfyri karmarnar í hesum álti, so halda vit okkum vera noyddar at siga okkurt um hesi viðurskifti, av tí at øll búskaparlig umstrukturering, sum ikki rakar fiskivinnuna við, loypir ein ov stóran part av búskapinum um. Tað gerst nóg verri at røkka málunum um ein sterkari innlendis kapitalmarknað, fjøltáttáðar privatar virðisognir og at røkka útlendskum kapitali, um fiskivinnan ikki verður partur av víðari strukturbroytingunum.

Tveir høvuðsháttir eru at stýra úrtökuni hjá vinniligum fiskavirkjum - eftirlit við tí sum inn kemur og eftirlit við tí sum út fer. Hendan skipanin verður nýtt í Føroyum nú, við at fiskidagar eru útgreinaðir í kvotuni, og er hetta eitt slag av input-eftirliti við fiskiveiðuni. Bæði søguligar og nýggjari royndir um allan heim við fiskivinnustýring vísa, at har sum input-eftirlit verða nýtt til at avmarka veiðuna er sannlikt, at eftirlitini gerast oftari sum frálíður. Fiskimenn duga sera væl at økja um fiskiveiðuna, tá ið teir standa fyri input-eftirliti. Tað er tó ikki vist at hesar smogur uttan um eftirlitið gagna framgongdini hjá fiskivinnuni sum heild.

Output-eftirlit avmarkar fiskiveiðuna við beinleiðis at áseta samlaðu loyvdu veiðuna hjá vinniligum fiskavirkjum. Trupulleikin við skipanini við eini samlaðari kvotu er, at úrslitið oftast verður, at hvør einstakur fiskimaður kappast um fiskin fyri at fää sum mest í sín part. Hetta hevur við sær ov stórar ílögur í veiðiorku, búskaparligt gagnloysi og minkandi veiðilönsemi.

Tó, hendan kappingin um fiskin kann steðgast, við at býta heildarkvotuna út til hvønn einstakan fiskimann, soleiðis at hvør fær sína kvotu. Hesin háttur við beinleiðis persónligum kvotum, ella output-eftirlit, tryggjar einum lívfrøðiligum berandi fiskiveiðutilfeingi. Innførsla av handli við kvotum eggjar til størri búskaparligt virkisføri, tí at teir, sum eiga kvotur, kunnu gera ílögur og seta kvotuna í veð. Royndir úr Ný Sælandi vísa, at ein skipan við persónligum kvotum, ið kunnu umsetast, tryggjar möguleikarnar hjá fiskivinnuni, at fää sum mest burturúr búskaparliga vegna gagnligar búskaparligar ílögur og nýhugsan á øllum stigum; veiðu, tilvirking og marknarføring.

Sjálvt um fiskidagar ikki kunnu keypast og seljast skipini sínamillum, so er kvotan knyttt at skipinum, ið jú er umsetiligt. Sostatt virkar ein skipan við nærum- (kvasi-) handli í vinnuni. Tað næsta stigið i menningini av kvotaskipanini kundi verið at loyvt handli við og kvoturættindunum og skipi hvør sær. Kvoturnar kundu verið handlaðar á sama hátt sum onnur handilsvirðir, og ánararnir kundu verið einstaklingar, fyritøkur ella felagskapir.

Vit vilja ikki ráða til at innföra heilt frían handil (at skilja sundur kvotu og skip) har ið kvotur virka eins og input-eftirlit, sum eitt nú føroyska skipanin við fiskidögum. Hetta kemst av, at søla av kvotum frá minni virknum skipum til meira virkin skip hevði borið í sær vaksandi lyndi hjá fiskimonnum til at økt um veiðuna (fyri at ílögurnar skuldu kasta meira av sær). Hetta hevði aftur borið í sær, at neydugt hevði verið við øktum eftirliti við samlaðu veiðuni fyri at tryggja fiskastovnarnar lívfrøðiliga. Vit vilja tí ráða til, at friur handil bert verður umhugsáður í sambandi við eina output-eftirlitisskipan ella kvotumongd (tonsatal) hjá tí einstaka.

Um handil verður innfördur, er tað av stórum týdningi at handilseindin verður væl útgreinað til tess at tryggja, at handil við kvotum kann fara fram effektivt, og at kvotur lættliga og lagaliga kunnu flytast frá einum til annan. Fyrimunurin við eini kvotastýringarskipan, har handilseindin er útgreinað eftir mongd (tonsatali) og eftir slagi, er at kvoturættindini lættliga kunnu sundurgreinast, og hevur hetta við sær størri fleksibilitet eins og avmarkingar í handilsforðingunum. Harafrat kundi ein væl útgreinað handilskvotueind verið brúkt sum vedhald fyri íløguendamálum og tískil eggja til nýggjar ílögur við útlendskari lutøku.

At selja kvotur úr smáplássum og frá útróðarbátum kann hava onkrar óhepnar sosialar avleiðingar við sær, eitt nú størri arbeiðsloysi. Bøtt kann verða um hesar avleiðingar við at luta nakað av heildarkvotuni út á smáplássini. Har ber so til at langtíðarleiga ella læna partar av kvotuni til útróðarbátar á plássunum. Smáplássini kunnu tá vera við í vinnuni.

Caragata áliðið

Tað eru politikkarar og ikki búskaparfroðingar, ið skulu meta um arbeiðspláss og virksemi.

Har output eftirlitið er grundað á einstaklingakvotur (tons) ber til at hava munagott eftirlit við hjáveiðuni við at nýta fleiri ymsar mátar, sum gera tað ynskiligt hjá fiskimonnum at minka sum mest um hjáveiðuna. Mannagongdin, ið vanliga verður nýtt at loysa hjáveiðutrupulleikan í eini kvotuveiðustýring er:

- rættartiløk (t.e. at fiskimenn mugu hava loyvi til at fiska hjáveiðu í ein rímiligan mun). Til hetta krevst ein effektiv veiðu/kvotu eftirlitsskipan.
- loysnir sum kunnu útinnast (eitt nú at loyva, at hjáveiðan verður býtt um við eitt samsvarandi kvotuvirði á øðrum fiskaslagi). Hetta avmarkar figgjarliga tilstuðling, tí hon forðar fyri, at nakað fæst burtur úr hjáveiðuni.
- búskaparligar avmarkingar (tað vil siga búskaparlig tiltøk, eitt nú sektarrevsing, sum ásett er í mun til tað, sum virðið av hjáveiðini er mett til á marknaðinum). Sektin kann tillagast soleiðis, at fiskimenn leggja dent á at sleppa undan hjáveiðu.

Hendan eftirlitisskipan við hjáveiðini kundi virkað í eini heildarkvotustýringarskipan, har kvotan er í fiskidögum, men hevði ikki virkað so væl í eini stýringarskipan, sum er gjørd upp í nøgd. Tá samanum kemur eigur áherðsla at verða løgd á at tillaga féroysku og íslensku stýringina av fiskiskapinum, við tí í huga at stuðla til samstarv millum íløgufólk í báðum londum.

Stórraktur og lønsemi: Royndin eftir botnfiski innanfyri féroyska fiskimarkið (EEZ) loysir seg ikki nóg væl. Tad eru nógv smá reiðaravirki, ið bara hava eitt skip, og tað största virkið hevur bert átta skip. Tey reiðaravirki, sum royna á nærlieðum, fää ikki nögmikið burturúr til at kunna endurnýggja útgerðina. Miðallivialdurin hjá skipum, ið royna á nærlieðum er okkurt um 30 ár. Yvirlitið yvir niðurgjaldstíðina tåttar í 20 ár. Tað er litið lønsemi í botnfiskaflotanum, hóast botnfiskaprísurin (eitt nú toskur) vanliga er hægri, enn prísurin á uppisjóvarfiski (eitt nú sild). Betri prísur og betri veiðigóðska gjørdu, at 1998 var eitt gott ár hjá botnfiskaskipunum. Men enn evna tey ikki nóg væl at endurnýggja skipini. Neyðugt er at minka um skipatalið og gera tey, sum eftir eru, storrri. Sum er, ger botnfiskivinnan íløgur í gomul skip (umvæling og keyp).

Hinvegin er stórt avlop hjá teimum, ið royna eftir uppisjóvarfiski, og teir gera íløgur í nýggj skip. Skipini, ið virka fiskin umborð, fää hampiliga væl burturúr. Teir, ið royna eftir rækjum, fää nakað burturúr, men ikki nögmikið til at kunna endurnýggja skipini.

Féroyskir peningastovnar hava víst á, at teir eru til reiðar at lata storrri lán til fiskivinnuna, um sett varð í gildi handil við kvotum. Kvotur, sum handlast kunnu við, høvdu havt við sær, at vinnan stóð sterkari og kastaði meiri av sær. Umsetiligar kvotur høvdu somuleiðis havt við sær økt samstarv millum íslensk og féroysk reiðari. Íslensku reiðaríini eru rættiliga væl fyri í marknaðarföring, tøkni og atgongd til figgning. Féroysk reiðarí kundu fingið væl storrri fyrimunir, høvdu tey bíligari og lættari atgongd til hesar strategisku ágóðar.

Meira fæst burturúr *at virka fiskin umborð*, men vísast má á nøkur viðurskifti: hjáveiðoyðsl og tey nögyu flakavirkini her á landi. Rættiliga nógv oyðsl fer fram hjá flakaskipum, ið fiska botnfisk. Trý kilo av fiski svara til eitt kilo av flaki samanborið við tvey til eitt lutfall hjá flakavirkjum á landi. Flakatrolararnir oyðsla meira av tilfeinginum í féroyskum sjógví. Ein trupulleiki er, at fiskur, sum verður virkaður á landi, er av ymiskum slagi.

Eftir skrædlið og stóru minkingina av toskastovnинum fyrst í nítíárunum kom flakavinnan ikki fyri seg aftur fyrr enn í 1998; men er kortini enn ikki nóg lønandi til at

kunna endurnýggja flotan. Høvuðsorsakirnar til framgongdina er betri prisur, betri stýring og marknaðarföring og framleiðslan av betri góðskaðum vørum.

Framtíðar leiðbeiningar fyrir fiskavirkingu? Flakavirki á landi hava hætt lyndi til at kasta lítið av sær. Tað almenna eiga 40 procent av flakaorkuni her á landi. Nakrir íslenskir fiskivinnuserfröðingar vænta, at í framtíðini fer tilvirking av fiski at vera býtt út um heim soleiðis: (1) fiskurin, sum liggar skamma stund í kólidiskinum (niðurkeldur fiskur í 14 dagar og royktur laksur í 21 dagar), verður helst oftari tilvirkaður á marknaðinum ella í nánd av honum. Hinvegin verða fiskaúrdráttir, ið goymast longi (saltfiskur, 18 mánaðar) helst tilvirkaður har, hann er fingin (umborð ella á flakavirkjum har í nánd). Tað kann eisini sigast soleiðis, at flakavirkir sum tilvirka ta vöruna, sum goymist verri, gerast stórra, um tey eru á sjálvum marknaðinum, enn um tey liggja, har fiskurin er fingin.

Tilmæli nr. 6:

Tilfeingisloyvisgjald (Resource Royalty): Tá ið fiskivinnan kastar meira av sær, átti eitt tilfeingisloyvisgjald at verið innfört, sum heintar tilfeingisavgjöld, ið verða fleiri í eini munadyggari vinnu við stórrakstarfyrimunum. Fyrir enn myndugleikarnir við skynsamligum tillagingum hava beint fyri stórstu ilöguforðingunum, ber ikki til at innföra leiguloyvisgjald av tilfeinginum (resource rent royalty).

Tilmæli nr. 7:

Lækka partafelagsskattin og inntökuskattin, so at fakrørslan ikki nýtist at leggja so stórt trýst á rakstraravlopið hjá fiskivinnuni.

Tilmæli nr. 8:

Stuðla til eina loddrætta sameining millum reiðara- og flakavirki. Hetta tryggjar eina stöðugari veiting av fiskarávöru. Fyrimyndin er Ísland.

Tilmæli nr. 9:

Roynast má at styrkja botnfiskaflotan kanska við at tilstuðla samanleggingum og vyrtökum. Við hesi loysn kann sleppast undan teimum trupulleikum sum standast av, at hvort smápláss krevur at fáa sín part av heildarkvotuni.

Tilmæli nr. 10:

Skipast skal fyri, at fiskidagarnir kunnu handlast yvir um skipaflokkar og millum einstaklinga. Lógin loyvir hesum, sum er, men tað verður ikki gjört. Skulu færoystu og íslensku skipanirnar verða meira virkisførar og skapa stórra ríkidømi, mugu skipanirnar vera sambæriligar. Hetta eggjar til joint venture samstarv og kann stimbra nútímaþerðina av figgjarviðurskiftunum í færoystu fiskivinnuni, samstundis sum færoyskt lögðømi verður vart, og atgongd fæst til íslenskan sjógv. Um ein tilík samskipan skal byggja á fiskidagaskipan ella kvotuskipan er ein samráðingarsprungur millum myndugleikarnar í báðum londum. Okkara kanningar benda á, at handilskvotur er rætta loysnin. Men stavnhaldið eiga ikki at verða slept. Verða røttu karmarnir skapaðir, kemur færoyski og útlendiski ilöguhugurin av sær sjálvum. Eru vánaligir karmar, gerst einki, tí kemur afturgongdin av sær sjálvari.

Talið á fiskiloyvum má ásetast samsvarandi hugsanini um burðardygð. Somuleiðis mugu minstukvotur ásetast. Hesi tiltøk eggja eisini til joint venture samstarv millum færoyskar og íslenskar fyritøkur, tí slíkt samstarv kann fyribryrgja spjaðing av figgjarligu úrtökuni og tí eisini stimbra ílöguhugin.

Tilmæli nr. 11:

Høvuðsmálsetningurin fyrir nærmastu framtíð er at rationalisera og umstrukturera vinnuna fyrir at gera hana meira lønandi, við tí endamálið at økja um ríkidømið í

Caragata áltið

føroyska búskapinum. Til hetta krevst: (a) at rakstrarútreiðslurnar minka; (b) at alt virksemi verður viðgjört sum yvirskotsdeplar; (c) at tryggja at nøktandi upplýsingar um búskaparligt avrik og virkisføri hjá fyrítökum altið eru tókir, har ímillum innførslan av búskaparligum meirvirðis mátingum (Economic Value Added measurement = EVA). (d) betri góðsku eftirlit; (e) at betra virki og útbúnað; (f) at færri fólk starvast í vinnuni. Um vinnan klárar seg betur, kunnu fleiri fólk koma í arbeiði tá samanum kemur.

Tilmæli nr. 12:

Privatisera partabrøvini í reiðaravirkjunum og skráset tey á einum føroyiskum virðisbrævabørsi. Nærmari verður greitt frá hesum í tilmæli nr. 29.

Tøknifrøðiligtelli:

Nógv flakavirki eru illa viðlíkahildin hesi seinastu 15 árinu til i dag. Virkini sjálvi og útbúnaðurin eru øknifrøðiliga ómodernað. Betrað viðlíkahald og nýggj tøkni eru ein tyðandi partur av at betra framleiðsluvirkisføri hjá flakavirkjunum. Nú nøkur av virkjunum bera seg, er tíðin komin at gera umvælingar.

Ein annar tilstuðlandi tåttur í hesi menning er hugurin hjá yngra ættarliðinum av føroyingum at arbeiða i fiskivinnuni. Tað er vorðið truplari at fáa yngri arbeiðsfólk at arbeiða í vinnuni, serliga í Tórshavn. Mong ynskja heldur at arbeiða fyri lægri lén í aðrari meira sosialt viðurkendari vinnu. Teimum dáma ikki luktin í vinnuni. Ein fyristøðumaður helt fyri, at verður hetta gongdin, so má arbeiðsfólk innflytast úr Póllandi.

Hinvegin so leita nógvar heimagangandi húsmøður á smáplássunum eftir eykainntøku afturat hýruni hjá manninum. Inntøkan hjá sjófólk kann vera óstøðug alt eftir fiskaprísi og veiðimongd. Hetta sigur so mikið, at tilvirkingen av fiski skal fara fram á smáplássunum og umborð.

Altjóða kappingarføri

Kostnaðurin av hvørjum kilo av landaðum fiski er hægri í Føroyum (80 kr.) samanborið við Ísland (53 kr.) og Bretland (44 kr.). Hetta er ein tyðandi orsøk til tað lítla rásarumið, sum føroysk fiskavirki arbeiða í. Av möguligum orsøkum til tann höga kostnaðin kunnu nevnast: högt lénarlag, avoldað tøkni, høgur kapitalkostnaður og høgir el-prísir.

El-prísirnir eru hægri í Føroyum enn í øðrum londum, ið kappast við okkum um útflutning av fiskavørum. Teir høgu el-prísirnir gera tað ógjørligt at turka fisk í Føroyum. Vindorka er eitt möguligt alternativ. Eftir evropeiskum málstokki (**talva 10**) eru føroysku el-prísirnir sera høgir. Samanborið við 15 onnur lond hava føroyingar tann hægsta el-kostnaðin pr. húesarhald í 1996, 137% omanfyri Finnland, sum lá niðast á talvuni. Somuleiðis var prisurin pr. kilo-watt tíma í vinnuni tann hægsti av teimum 16 á talvuni, 237% omanfyri Svøríki, sum var biligasti orkuútvægari. Í mun til Danmark so vóru el-prísirnir pr. húsarhald í Føroyum 33% hægri, og tá talan er um vinnuna, so lá prisurin í Føroyum 134% omanfyri tann danska. Kanska trupulleikin stavar frá smáu viðurskiftunum í Føroyum, men hetta er helst ikki allur sannleikin, og kanska er tað eiheldur høvuðsorsøkin.

Talva 10: Ravnagnsprísir hjá húsarhaldum og vinnulívi í Evropa, 1996

Land	p/kwh	Húsar-hald		Vinnulív	
		Index	Land	p/kwh	Index
Føroyar	18.5	237	Føroyar	10.5	337
Belgia	15.0	192	Týskland	9.6	307
Danmark	14.0	179	Eysturríki	7.2	231
Týskland	14.0	179	Italia	6.6	211
Frakland	14.0	171	Belgia	6.5	207
Spania	12.7	162	Portugal	6.4	205
Eysturríki	12.4	160	Spania	6.8	195
Portugal	12.0	154	Luxemb.	5.4	174
Italia	12.0	154	Niðurlond	5.3	169
Luxemb.	11.6	148	Frakland	5.2	167
Niðurlond	10.6	136	Írland	5.1	162
Bretland	9.2	118	Grikkaland	4.9	156
Írland	8.6	110	Bretland	4.5	145
Svøríki	8.5	109	Danmark	4.5	144
Grikkaland	7.9	101	Finnland	4.4	140
Finnland	7.8	100	Svøríki	3.1	100

p = pence kwh = kilowatt hour

Kelda: International Electricity Prices Survey, 1996 (www.electricity.org.uk)

Útlendskur ognarrættur: Útlendskur ognarrættur er avmarkaður innan fiskiskap, fiskavirkning og alivinnu. Útlendsk iløgufólk kunnu í mesta lagi eiga ein triðing av partapeninginum í eini fyritøku. Vit eru samdir við teimum í føroysku bankaverðini sum siga, at trupult er at fáa útlendingar at gera iløgur í Føroyum av fleiri ávum: (1) smáu búskaparligu viðurskiftini, (2) avmarkingarnar fyri fremmandar iløgur í fiski- og alivinnuna og (3) loyvisskipanin.

Atgongd til útlendska marknaðin og tilvirking í Føroyum: Fríhandilsavtalan við ES burturbeindi tollin á útflutninginum av tilvirkaðaum fiskavørum til ES (rækjur undantiknar), men nakrir føroyskir framleiðrar eru framvegis bangnir fyri at av tí, at føroyingar eru uttanfyri ES kann hugsast, at summir framleiðrarar í ES fara at seta okkum aðrar forðingar í staðin fyri tollin við tí í huga at minka føroyska kappingarförið. Hetta er eitt av argumentunum fyri føroyskum limaskapi í ES, men eitt mótagument, ið vigar tyngri, er, at limaskapur í ES hevði ført við sær, at føroyingar mistu nærum alt eftirlit við fiskastovnunum. Eitt argument ímóti at tilvirka fisk í Føroyum er, at eitt fiskavirki á evropeiska meginlandinum kann flyta fiskin nógvi skjótari til keyparan.

Tad er lítil virðisøking í at kryvja og reinsa fiskin. Sjálvt at skera hann til flak loysir seg ikki betri enn so dánt. Økingin í meirvirðistilvirkingini gongur spakuliga. Hesi seks flakavirkini virka í miðal helvtina av árinum, og tey eru serkøn í at virka ymisk fiskasløg. Eitt flakavirki kann ikki virka alt slag av fiski, sum verður landaður.

Ein trupulleikin er tann óstøðuga tilgongdin av rávøru. Tað er eingin formlig avtala millum reiðarar og flakavirki. Flakavirkini keypa tað nógva av rávøruni á uppboðssøluni á Toftum. Men tey hava reglugilt samband við skipini úti á fiskigrunnunum fyri at vita, hvat slag av fiski, teir hava fiskað. Á flakavirkjunum eru vanliga fýra vikur settar av til viðlíkahald og frítíð í senn. Flakavirkini mugu enn sigast at vera avoldað, bæði sjálvt virkið og útbúnaðurin.

Talið á flakavirkjum kundi verið minni, um landsstýrið lurtaði minni eftir kravinum um bygdamenning. Men onkrar bygdir eru heftar at arbeiðsplássum í fiskivinnuni fyri at lívbjarga sær. Tað má gerast greitt fyri almenninginum, hvat tað kostar honum í skatti at varðveita hesi arbeiðspláss. Hetta er ein óbeinleiðis stuðul. Nú búskapurin gerst meiri fjøltáttáður, og teir tveir undirsjóvartunlarnir, sum ætlanin er at gera, verða lidnir, fer ikki at vera so nögv hugsað um at varðveita ineffektiv flakavirki í útjaðaraðkinum. Men hetta sjónarmiðið má haldast upp ímóti tí veruleika, at nögv verri er at fää fólk í Tórshavn at arbeiða í fiskivinnuni, enn tað er á bygd.

Flakavirki fää av og á nýggjar bíleggingar frá viðskiftafólk, sum ger tað neyðugt at hava vörur á goymslu, ið er so kostnaðarmikið; og at pakka vørurnar um til onnur viðskiftafólk. Hesin trupulleikin kann beinast burtur við at betra effektivitetin á pakkideildini. Men sleppast kann eisini undan trupulleikanum við at hava neyvari avtalutreytir og við at fjøltáttá keyparafjøldina.

Tilmæli nr. 13:

Limaskapur í ES eigur ikki at verða vístur astur alment. Føroyingar eiga áhaldandi at meta um fyrimunir og vansar við ES-limaskapi á hvørjum ári.

Tilmæli nr. 14:

Føroyingar eiga at leggja seg meira eftir at selja tilvirkaðan fisk beinleiðis til útlendskar matstovur, við tí fyri eyga at víðka um úrtökumöguleikarnar.

iv) Íløguforðingar í laksalivinnuna

Tað voru 65 alibrúk í Føroyum í áttatiárnum í móti 18 í 1999. Tey alibrúk, sum eftir eru, verða ríkin av 12 fyritökum, harav einum útlendskur íleggjara úr Noregi, sum rekur trý alibrúk. 1,1 kilo av fóðri fer til hvört kilo av laksi í alibrúkinum. Laksafóðrið er fyri tað mesta framleitt í Føroyum, tó so at okkurt verður innflutt úr Noregi. Tangarnir halda í okkurt um 20 ár og netini í sjey. Fimm-seks tey seinastu árini eru útreiðslurnar í alivinnuni minkaðar um 25 procent, vegna royndir og tøkniligar betringar. Mett verður, at tá tað almenna tók seg úr hesi vinnu, minkaðu heildarútreiðslurnar 20 procent.

30.000 tons av laksi vórðu framleidd í 1998 í móti 20.000 tonsum í 1989. Tann största fyritókan framleiðir okkurt um ein triðing av tí, sum tikið verður. Eftirspurningurin eftir laksi er vaksandi í Japan, Russlandi og Europa. Avlopið av laksframleiðslu í Danmark er stórrí enn í Føroyum. Føroyski útflutningsprísurin á laksi er 25 krónur fyri kilo, og í donskum sjálvtøkuhandlum verður hann seldur fyri 65 krónur fyri kilo. Arbeiðslønin er 33 prosent av øllum framleiðsluútreiðslunum í Føroyum.

Laksaaling tók dik á seg í 1993-94 og stórrakstur saman við professionellari leiðslu merkir nú vinnuna. Avmarkingar fyri laksavinnuna eru:

- (1) avmarkingar fyri útlendskum ílögum (30%)
- (2) umhvørvisligar avmarkingar minka talið á egnaðum aliplássum, har laksatangar kunnu setast upp; men tað er ikki bert í Føroyum, at vit hava tilíkar avmarkingar. Høvuðskappingarneyti okkara, Noreg, hevur eisini hesar avmarkingar.
- (3) 27 % partafelagsskattur.
- (4) gjaldförið er fyri negativari ávirkan av skattaskránni, sum ikki er tengd at vakstratiðarskeiðinum.
- (5) Inntøkuskattatrýstið er ov høgt.
- (6) Lættari er at fää fólk at tilvirka laks í Danmark.

Samlaða orkan í útbúnaðinum, sum tilvirkar laks, fer helst at hækka meira í Evropa enn í Føroyum í framtíðini av fleiri orsókum:

- (1) flutningskostnaður.
- (2) Tað neyðuga í at levera her og nú til matstovur og matvøruhandlar ber í sær, at flutningstíðin úr Føroyum til Danmarkar er ov long; ein onnur loysn er flutningur loftvegis, men tað er dýrari.
- (3) Tvørrandi arbeiðsmegi í Føroyum saman við lítlum huga hjá arbeiðsfólki at virka fisk. Yvirhøvur kundi laksaling lættliga verið tvífaldað tíggju tey næstu árin; onkur meirgóðskan fer enn at fara fram í Føroyum, men meira av hesum virksemi verður á meginlandinum. Føroyingar hava í væntu at útflyta laksalitøkni.

Tilmæli nr. 15:

Teir bestu möguleikarnir at menna laksalivinnuna eru: (1) klekingarstøðir; (2) laksafóður; (3) meirivirðis tilvirkadur úrdráttur og hartilhoyrandi tøkni (at beinfria, at flísa, at skera og at roykja); (4) alitøkni (herímillum tøkni, grundað á ritbúnað) ið kann kappast við tøkni, innflutt úr Noregi og (5) og tøkni, sum kann nýtast á nýggja fast food laksamarknaðinum.

d) Olja

Tað er als eingin sjálvfylgja, at oljan, um hon finst, verður vunnin út í Føroyum, og føroyingar skulu vera varnit við at vænta sær alt ov mikið, áðrenn prógy er fyri, at nögmikið av olju er til lønandi vinnu. Borað er ikki enn niður í nakra oljukeldu. Allar metingar um möguliga olju í føroysku undirgrundini eru bara gitingar.

Tann nýggja avtalan millum Danmark, Føroyar og Bretland ásetur markið eftir miðlinjuni millum føroyskt og bretskt øki. Mongdin av olju, sum funnin varð 10 til 15 fjórðingar bretsku megin markið, var 200 til 400 miljónir tunnur. Tvey felög útvinna hesar oljukeldur. Nøkur av hesum felögum hava áhuga í teimum 40 økjunum, sum føroyingar fara at bjóða út til oljuleitingar.

Sum er eru 25 felög í gongd við seismiskar kanningar. 10 seismisk loyvi vórðu latin í 1997, 5 í 1998 og væntandi verða millum 5 og 10 latin í 1999. Tær fyrstu seismisku kanningarnar vórðu gjørðar í 1994. Einki nágreniligt yvirlit finst yvir verandi seismiskar royndir, men hildið verður, at nøkur støð eru funnin. Verður olja funnin, er ikki óhugsandi, at olju-/gass-lutfallið verður 2,5 til 1, og er hetta grundað á tað, sum funnið er á bretsku oljuøkjunum.

Víddin verður boðin út á marknaðin í oktober ella november 1999, eftir at lögtingið hevur samtykt hóskandi lógor hesum viðvíkjandi. Oljuøkini verða boðin út á vanligan hátt við at boðið verður upp á tey. Hetta tryggjar, at teir, sum hava hægsta boðið upp á økið, bora eitt hóskandi tal av brunnum, og at dygdin av boringini hóskar til økið. Dentur verður lagdur á, at fáa so nógvar og góðar upplýsingar sum gjørligt um eitt øki, sum nýliga er uppdagað. Hátturin at bjóða við kontant avslátti verður ikki brúktur. Hesin háttur at býta út eitt øki hóskar seg betur til eina gamla oljuleið, har nógvar upplýsingar eru um mongd og góðsku á oljutilfeinginum.

Samráðingar um útbjóðing av verkætlanum byrja væntandi innan juli ár 2000. Væntandi fer eingin at bora fyrr enn juni/juli 2001.

Caragata álitið

Jarðfrøðiligu viðurskiftini á føroyska havbotninum líkast teimum á brettska havbotninum. Enn hevur eingen gjørt metingar um, hvussu nögv olja og ráevni eru, og hvussu nögv kann útvinnast, men hetta er ikki so lægið, tá hugsað verður um, at ongar ítokiligar upplýsingar finnast. Grundaðar gitingar (og tað eru bert gitingar) halda, at nögdin á tí væntaða oljufundunum á nýggju økjunum verður millum 80 og 400 miljónir tunnur. Eingen skattainntøka kann væntast av hesum fyrr enn kaska fimm ár eftir, at vinnulig framleiðsla er byrjað, orsaka av tí figgjarmissi, sum framleiðararnir vera fyri av tóum keldum. Royn dir okkara vísa, at sjálvt eftir hetta kunnu skattainntøkur ikki væntast av vinninginum fyrr enn uppaftur um fimm ár. Av hesi orsøk fær eitt nýtt, men enn ikki útgreinað oljuavgjald stóran týdning. Føroyingar fáa bert tann eina möguleikan at tillaga hetta avgjaldið á rættan hátt.

Ein vansi við at vinna út olju í føroyskum sjógví er tann ómetaligi kostnaðurin at finna og fáa hana upp. Jarðfrøðiligu viðurskiftini eru sera avbjóðandi. Har eru útsloknaðir gosfjallaryggir, sum tað verður kostnaðarmikið at bora í gjøgnum.

Ein fyrimunur er, at tøkniliga menningin viðvíkjandi krøvunum, sum brettska økið setur, gongur skjótt, og tað er hugsandi, at tá oljan einaferð er funnin, fer tað kaska ikki at kosta meira enn 10 dollarar at vinna út hvørja tunnu, men tað kann eisini fara at kosta upp í 20 dollarar fyri tunnuna. Væntandi fer tað at kosta millum 20 og 30 miljónir dollarar at bora ein brunn. Ein leyslig meting vífir, at í einum av 10 holum verður okkurt funnið, men ikki víst í lønandi nögdum. Kaska er möguleikin at finna olju nakað størri, tí at nýtsla kann gerast av brettsku roydunum. Tað vil siga, at onkur øki føroysku megin roynast kaska betur enn lutfallið 1 til 10. Eitt annað positivt tekin er, at uppdagingartítleikin á brettska økinum er øktur so við og við 20 tey seinastu árin. Her koma jarðfrøðiligu royndirnar til sjóndar.

Menningartíðarskeiðið í føroyskum sjógví líkist möguliga ella möguliga ikki tí í bretskum sjógví. Har fór fyrsta oljuboringin at virka fyrst í sjeytiárunum. Tann fyrsti oljufundurin varð gjørdur í 1990, og tann fyrsta oljan varð fingin upp í 1992. Menn hava stórar royndir í at loysa trupulleikarnar við jarðfrøðiligu viðurskiftini í hesum øki, so sannlikt er ikki, at tað eisini fara at ganga 20 ár frá tí at fyrsta holið er borað í føroyska økinum til lønandi vinna er veruleiki, er olja yvirhøvur at finna í lønandi mongdum. Sostatt: er olja at finna, og kunnu útreiðslurnar avmarkast og heldur prísurin seg omanfyri 15-20 dollarar fyri tunnuna, so kann ein týðandi oljumenning fara fram í føroyskum sjógví millum ár 2007 og 2011. Men enn einaferð, hetta eru bara gitingar.

Partafelagsskatturin hjá oljuvinnuni verður 27%, er hann ikki broyttur til ta tið, og tað er standard lógarásett skattastig fyrir partafeløg í Føroyum. Tap kunnu framflytast í fimm ár. Avskrivingarreglurnar mugu kannast fyrir at vita, um tær eru hóskandi. Ein onnur lóggáva er reglan um oljuavgjald, og hon verður væntandi samtykt í oktober 1999. Tað er at vóna, at handan lóggávan leggur upp fyrir áhugamálini bæði hjá teimum, sum eiga tilfeingið (Føroyar) og teimum, sum útvinna oljuna (fleirtjóða samtak).

Ein loyvisavgjaldsskipan, sum lýkur hesi krøv, er tann blandaða oljuavgjaldsskipanin í Ný Sælandi við einum tollvirðisgjaldi sum niðara mark og einum vinningsgrundaðum avgjaldi sum ovara mark.

Vansar og móttiltök í menningini av oljuvinnu

Tað er staðiliga ráðiligt at gera ein grunn, har oljuinntøkurnar hjá landinum kunnu umsitast fyrir at kunna stýra flóðalduni av árinum, sum kunnu raka ein búskap, eftir at olja er funnin og inntøkur frá henni fløða inn í landskassan. Hesin framferðarháttur

hevði hæft við sær ov stóra inflasjón í búskapinum (henda verjukenda mannagongd kallast at gælda) sum jú er komin til sjóndar í búskapinum hjá oljuútflytaralondum áður (t.e. hollendska sjúkan). Hetta er í samsvar við gamlan føroyskan sið um rættvísi millum ættarliðini. Dømi um grunnar í øðrum oljuframleiðandi londum gera tað lættari at staðfesta mæguleikarnar byggja út ein Føroyagrunn ella arvagrunn.

- **Fyrsti valmæguleiki:** The Alaska Permanent Fund, Alaska, USA (1976)
- **Annar valmæguleiki:** The Alberta Heritage Fund, Alberta, Canada (1976)
- **Triði valmæguleiki:** The Norwegian Petroleum Fund, Oslo, Norway (1970)
- **Fjórði valmæguleiki:** The Kuwait Future Generation Fund (1976).

Hetta er eitt fyrbils yvirlit yvir valmæguleikarnar, sum føroyingar hava í at velja, um avgerð verður tikan at seta á stovn ein föroyskan arvagrunn, grundaðan á oljuinntökur. Hetta er ikki ætlað sum ein nágrenilig samanbering av fyrimunum og vanskum hjá hesum valmæguleikum.

Fyrsti valmæguleiki: The Alaska Permanent Fund

Grunnurin hefur trý høvuðsendamál:

- at broyta ein stóran part av oljuríkidømi, sum ikki kann endurnýggjast, til eitt ríkidømi, sum kann endurnýggjast og koma komandi ættarliðum av Alaskabúgvum til góðar;
- at skapa eitt ílögugrundarlag við tí endamáli at útvega pening í framtíðini, sum kann vera við til at figgja tær grundleggjandi almennu tænasturnar, tá tær almennu inntökurnar minka, og
- at varðveita peningin við tryggum ílögum, sum kasta meira av sær enn vanligt.

Frá 12. august 1999 voru 41 % av hesum pengum settir í fóst inntækutól, 34 % í amerikansk partabrøv, 16 % uttanfyri USA, 8 % í fastar ognir og 1 % á bók. Sostatt eru tær mestu ílögurnar gjørðar uttanfyri Alaska (sum er ein lítil marknaður), men störsti partur av ílögunum eru í USA. Árliga avkastið hefur síðani 1977 verið 12 %. 50% av inntökum grunsins eru settar íaftur grunnin, og onnur 50 % latin sum vinningsbýti til øll tey sum hava búð í Alaska í minsta lag eitt ár. Í 1998 vorðu 893 miljónir dollarar - 1540 dollarar fyri hvønn Alaskabúgvu - slúsaðar inn í Alaskabúskapin.

Tann lági oljuprísurin, ein stóða broytt sera nögv seks teir síðstu mánaðirnar, hefur hæft við sær økt krav um at brúka nakað av inntökum grunsins til at figgja almennar tænastur. Hetta trýstið er helst linkað.

Kanska tað besta við Alaska Permanent Fund er, at politikkarar ikki bara uttan nakað gera broytingar í honum. Lóggávan, sum skapaði grunnin, varð gjørd sum eitt grundlógarískoyti. Hann var kallaður ein "varandi" grunnur, tí at hann var ætlaður at vera varandi. Hann kann bert avtakast við øðrum grundlógarískoyti, sum er ein sera álvarsom og trupul tilgongd.

Grunnurin ger ikki "politiskar" og "sosialar" ílögur. Grunnurin verður umsitin sum ein "bottom-line" (endaligt úrslit) fyritøka. Dagligi raksturin av grunninum er ikki stýrdur av tí almenna, men er í hondunum á einari nevnd við seks limum. Limirnir hava evnað eina skipan til, ið hefur hegnisligt innanhýsis eftirlit; eina víðfevnda ábyrgjaraskipan, og fundir, har almenningurin hefur atgongd.

Caragata áltið

Annar valmöguleiki: The Alberta Heritage Fund

Oljugrunnurin varð stovnaður í 1976 og fór til verka í 1977. Tann 31. mars var virðið á grunninum 12,1 mia. CAN\$. Fyrstu málsetningarnir hjá grunninum voru:

1. "at spara saman til framtíðina"
2. "at styrkja og fjøltátta búskapin í Alberta"
3. "at betra um livikorini hjá albertabúgvum"

Fyrstu 20 árinu voru annar og triði málsetningur tóknir framum tann fyrsta. Frá 1976 til 1983 fóru 30% av olju- og gassinntökunum hjá landspartinum í grunnin. Millum 1984 og 1987 fóru 15% í grunnin. Eftir 1987 hefur landspartastjórnin ikki sett fleiri pengar í grunnin. Fyri 1982 varðveitti grunnurin allar inntökur sínar, og hetta gjørdi, at hann vaks skjótt. Síðani 1982 eru allar inntökur (eisini kapitalvinnungurin) farnar í tann vanliga inntökugrunnin (The General Revenue Fund) fyri at gjalda útreiðslur í sambandi við almennar tænastuveitingar og verkætlunar. Grunnurin var stærstur í 1987. Tá varð virðið sett til 12,7 mia. CAN\$. Tað fór at ganga afturá hjá grunninum í 1987, m.a. tí at stórar ílögur voru gjørdar í vatnleiðingar, sjúkrahús, granskning og ymiskar frítiðargarðar. Tílikar ílögur í stórar verkætlunar hildu uppat í 1995. Grunnurin gjørdi landspartastjórnina fóra fyri at figgja útreiðslurnar í sambandi við stóra vöksturin í fólkatali. Grunnurin var eisini við til at fjøltátta búskapin. T.d. voru ílögur gjørdar í skógvinnu, petrokemikalíuíðnað, landbúnað, hátøknivinnu og ferðavinnu. Stóru verkætlunar eru goldnar, men landspartastjórnin hefur enn ikki prógvað, hvussu nóg verdar hesar ílögur í roynd og veru eru, t.e. um tær eru burðardyggjar og lønsamar.

Í 1995 gav stjórnin fólkunum høvi til at siga, hvørja leið grunnurin skuldi ganga í framtíðini. Tað var breið semja um at broyta endamálsorðingina og ílögupolitikkini. Í 1999 er endamálið hjá grunninum soljóðandi: "Við skyndamari stýring at fáa inntökur úr tilfeingi, sum ikki endurskapast, til at geva besta möguliga figgjarlíga úrslit fyri núverandi og komandi ættarliðir í Alberta."

Grunnurin er nú farin at umleggja virksemi sítt. Ein tann stærsta broytingin er at býta grunnin í tveir partar: Ílögugrunn, sum hefur til endamáls at fáa mest möguligt burturúr í langtíðarhöpi, og ein nýtslugrunn, ið skal nokta núverandi figgjartørvin hjá landspartinum Alberta. Í mars 1999 voru uml. 66% av samlaða virðinum í hesum grunni. Hetta vísir greitt, hvussu stóra ávirkan politíkkarar hava havt á grunnin. Men hetta skal broytast, tí ílögugrunnurin verður skjótt tann stórra parturin, og í 2005 skal hann sita við öllum virðinum.

Triði valmöguleiki: The Norwegian Petroleum Fund

The NPF arbeiðir eftir fleiri øðrum reglum:

- The NPF kann ikki eiga meiri enn eitt prosent av partapeninginum í nakrari fyrítøku fyri at fremja fjøltáttaða lut grunins og fyri at fyribryrgja möguligari uppilegging í stýringina av fyrítökum;
- Man hefur havt etiskar rætningslinjur í huga til tess at avmarka ílögur í ávisar fyrítökur.
- NPF stjórin er ikki við í leiðsluni í norska tjóðbankanum.

Fjórði valmöguleiki: Kuwait's Future Generations Fund

Ein høvuðstáttur hjá Future Generations Fund er at hava heimsvíðfevndar, fjøltáttaðar og vællønandi ílögur, sum kunnu útvega tann kravda kapitalvinnin. Tann nýggja langtíðarætlanin leggur áherðslu á týdningin av at menna og útbúgva fólk i landinum til tey ymsu íløguokini.

Fyrimunir av einum arvagrunni

Teir generellu fyrimunirnir av einum oljugrunni eru:

1. betri kredittvíðismeting hjá landinum, sum stovnar ein tilíkan grunn og umsitur hann væl (eitt nú Alaska);
2. at grunnurin forðar politikkarum at oyðsla við pengunum;
3. at grunnurin avmarkar inflatiún; og
4. at hann forðar fyri at støðið verður máað undan altjóða kappingarföri aðrastaðni í búskapinum.

Ein feroyskur arvagrunnur

Ein feroyskur arvagrunnur hevði lagt seg eftir at byggja upp til frama fyri komandi ættarlið av føroyingum. Setningurin hjá einum tilíkum grunni í Føroyum verður:

- at figgja tøkniliga undirvísing í Føroyum fyri lesandi, sum ynskja útbúgva seg til arbeidi í vinnuni
- at figgja lestar hjá føroyingum við førleika á bestu fróðskaparsestrunum í heiminum
- at gera eitt ískoyti til privatar pensjónsgrunnar
- og at menna ella víðka ein vågafusan kapitalmarknað

Tey komandi brotini viðgera möguligar avleiðingar av oljuvinnu í Føroyum og gera nýtslu av “the general equilibrium model”, sum brúkt varð í 2 petti.

Framtíðarmynd O (oljuvinna)

Framtíðarmynd O brúkar framtíðarmynd E (viðvíkjandi bygnaðarbroyting) sum grundarlag, men sum umrøður eitt heilt annað mál - olju. Av tí at so nógv parametur viðvíkjandi oljuvinnumi eru ókend, so eru forskriftirnar fyri framtíðarætlanini at rokna sum fyribils. Ætlanin er at gera eina rímiliga góða mynd av búskapinum (enn einaferð ár 2007), tá olja er útvunnin og útflutt við góðum úrslitum. Skotbráðið, sum sipað verður til, er tí rættiliga stutt, men at gera aðrar forsagnir kanska 12-15 ár seinni hevði havt við sær, at samanburðar- grundarlagið við aðrar framtíðarmyndir hvarv.

Sama ger, tað tærir endamálinum at viðgera eina tilíka framtíðarætlan gjøllari við eini nágreiniligiari eftirgerð av kanningar- og menningarfasuni. Høvuðsfyrityretirnar fyri framtíðarmyndini standa niðanfyri. Meira fæst at vita í appendix A:

- Ein eykavinna til oljuútvinning er samantvinnað við “general equilibrium model”. Vinnubygnaðurin er neyvt grundaður á ný sélendsku frálanda olju- og gassvinnuna, sum fevnir um eitt umleið 2000 Petajoule (PJ) stórt øki, ella 320 miljónir bbl. av orku, ið kann samanberst við olju. Hetta er í samsvar við mongdina av tí, sum mett er at vera í feroysku undirgrundini.
- Árliga framleiðslan er mett at vera 300 PJ ella 48 miljónir bbl. Øll framleiðslan verður útflutt.

Caragata áltið

- Oljuprísurin er mettur at vera USD 17,5/bbl, sum merkir eitt árligt úrtøkuvirði uppá USD 840 miljónir ella umleið DKK 5800 miljónir.
- Loyvisavgjald á oljuframleiðsluni er ex post 5 % av inntøkunum hjá landinum, hóast hetta ivaleyst hevði verið skipað øðrvísi. Ein onnur meting er, at helvtin av oljuintøkum landsins verður býtt millum allar føroyingar, og at hin helvtin er í varðveislu hjá landsstýrinum í einum arvagrunni, sum einans ger ílögur í frálandavinnuna. Inntøkurnar hjá grunninum fara allar til ílögur.
- Roknað verður við, at alt starvsfólkið í oljuvinnuni rindar skatt í Føroyum.
- Roknað verður somuleiðis við, at 400 fólk aftrat vanligu tilflytingini flyta til Føroya um árið.
- Ár 2002 verður feroyska arbeiðsmegin 3000 fulltiðarstørv storrri, enn í framtíðarætlan A. Í hesum eru 1500 verandi tilflytarar, og 1500 fyribils tilflytarar.
- Kostnaðurin av húsa- og íbúðarbygging veksur úr DKK 120 miljónum í framtíðarætlan A upp í DKK 240 miljónir.
- Almennar sosialar ílögur vaksa 2,5 % um árið frá 1997 í móti 1,5 % um árið í framtíðarætlan A. Nýtslan hjá landsstýrinum verður óbroytt.
- Peningastreymarnir laga seg soleiðis, at teir forða “real” veksilvirðinum (t.e. tann lutfalsligi keypiorku líkleikin) í at hækka upp um støðið, ið gongur aftur í möguleika E. Hetta er möguliga ein avgerandi meting. Við tað at Føroyar ikki hava egið gjaldoysa (og tí mugu vit ráða frá) hevði trýstið á real-veksilvirðið (einamest millum Danmark og Føroyar) víst seg í hægri prísi á vørum og ognum (serliga húsaprísum) utan so, at hetta verður javnað við kapital útrensli. Hetta vísir tað neyðuga í at binda tað mesta av oljuavgjøldunum til landið, tí at inflatiún í lønum longu hevði elvt til stórar trupulleikar.

Høvuðsúrslitini eru víst í **talvu 11 og 12**.

Talva 11: Samfelagsbúskaparlig árin, um olja verður funnin

	Dømi E	Dømi O	% munur
Privat nýtsla	4304	4827	12.1
Bruttoíløga	1562	3158	102.1
Almenn nýtsla	1837	1837	0.0
Broyting í goymslu	137	154	12.4
Útflutningur	4960	10441	110.5
Innflutningur	4493	6075	35.2
Bruttotjóðarúrtøka	8307	14342	72.6
Gjaldsjavnin	480	1635	240.6
Fólkatal	47712	51712	8.4
Privat nýtsla fyri íbúgva	90218	93338	3.5
BTÚ fyri hvønn íbúgva	174113	277339	59.3
Fólk í arbeiði	21404	24405	14.0
Skattaprosent, húscarhald	19.1%	9.2%*	-51.8
Samansparing, húscarhald	881	2397	172.1

* íroknað helvtina av oljuloyvisgjøldunum, ið er býtt javnt millum allar íbúgvarnar

Ein oljuútflutningur, sum er verdur DKK 5.800 miljónir, fer at skaka Føroyar meira enn búskaparkreppan fyrst í nítiárunum - men tann øvugta vegin. BTÚ veksur 73 % samanborið við framtíðarmynd E. Grundað á hvønn einstakan føroying - við einum fólkavøkstri upp á 4.000 - er vøksturin 59 %. Privata nýtslan økist ikki so skjótt, av tí at privatu samansparingarnar økjast munandi. Hetta er neyðugt fyrir at figgja tað nögv hægri íløgustøði - meiri enn 100 % omanfyri tað í framtíðarætlan E.

Hesin vøkstur í privatu samansparingini kemst av tveimum grundum; hægri bruttoløn og lægri inntøkuskattur. Í veruleikanin er realskatturin hjá húsarhaldinum bert 9,2 % samanborið við 19,1 % í framtíðarætlan E. (Her er íroknað eitt gjald frá landsstýrinum til hvønn einstakan upp á DKK 2.700, ið er helvtin av landsinntøkuni frá oljuvinnuni).

Sjálvt um roknað verður við, at tað mesta av íløgunum fer til frálandavinnuna, er tað øvugta av hesum ein árligur pengaflutningur frá landi av býtisavlopi og rentum. Hetta er ein av orsakunum til, at gjaldsjavnayvirskotið ikki veksur í sama mun sum oljuútflutningurin. Ein onnur orsök er tann høgi beinleiðis innflutningurin í stendst av oljuvinnuiloðum.

Leggið til merkis at henda serliga blandingen av kontokurant og innlendis sparingum er nögv eggjað av hugsanini um, at realveksilverðið ikki skuldi hækka. Ein alternativ framtíðarmynd er, at føroyska privata uppsparingin verður ikki so stór og heldur fer til privatnýtslu.

Størri innstreyming av útlendskum kapitali gjørðist tískil neyðug (við einum ásettum íløgustøði), sum hevði elvt til hægri inflasjón, hækking av reella veksilverðinum og versnandi kappingarføri fyrir aðrar vinnur. Sjálvt í framtíðarmyndini, sum er eftirgjørd, eru tvær vinnur, sum vaksa seinni enn í framtíðarmynd E - sí talvu 13. Inntøkan av fiskivinnu og fiskavirking eru ávikavist 8,5 % og 6,4 % niðanfyri støðið í framtíðarmynd E.

Talva 12: Árin á vinnulívið, um olja verður funnin

	Dømi E	Dømi O	% munur
AGMN	129	292	126.7
FISH	2315	2118	-8.5
AQUA	1049	1060	1.0
FSPR	2349	2200	-6.4
SHIP	395	527	33.5
OMFG	755	958	26.9
ENGY	464	512	10.5
CONS	853	1335	56.5
TRAC	2355	3023	28.4
TRNS	1601	1901	18.7
COMM	321	384	19.6
PRIS	2292	3317	44.7
GOVS	1791	1795	0.2
DWEL	1074	1284	19.6
OILP	0	6532	-
TILSAM.	17743	27238	53.5

Caragata álitið

Í grundini kunnu hesar vinnur - sjálvt við broytingunum í framtíðarmynd E (kanska við undirmettum fyrimunum) - ikki útvega nógmiðið av arbeiðsfólk og kapitali, tá ið tær mæta kapping um tilfeingið frá oljuvinnuni og tilhoyrandi vinnum, eitt nú skipabygging og umvæling og aðrari frameliðslu. Alivinnan er nóg sterk til at varðveita sín inntøkuvökstur, men akkurát so. Hesi úrslit eru, sum væntast kundi, styrkin í modellinum.

Hesi vinnuúrslit gera tað enn neyðugari at ríkidomi, sum kemur úr oljuvinnuni, verður stýrt skynsamiliga, um tey ikki skulu máa stöðið undan tí betri konsolideraða og fjøltáttáða búskapinum í framtíðarmynd E. Til alla lukku, er tann umstruktureraði búskapurin í framtíðarmynd E við nýggjum innlendis kapitalmarknaði og meira privatum yvirtókum, betri fyrir at standa ímóti avleiðingunum, sum ein oljuvinna kann hava við sær, enn um búskapurin ikki var umstruktureraður.

Aðrir hættir at bøta um hesar tvørligu fylgjur eru arvagrundurin og gjaldoyrasamstarv við Danmark (ella kanska við ES), tó er ynskiligt við uppileggingarpolitikki, eitt nú skattalættar til at eggja privatrar íslögur í partabrév ella at partur av oljuinntøkunum verður settur í partabrév.

Tilmæli nr. 16:

Gerið ein føroyskan arvagrund grundaðan á oljuinntøkur. Síggjó til, at tað mesta av pengunum verður settur í frálandavinnuna. Henda verkætlani krevur nögv storri greiningar.

Tilmæli nr. 17:

Gerið eina nágreiniliga meting av vinnuligu útlitunum á landi at veita frálanda oljuvinnuni vørur og tænastur. Her íroknað veitingarskip, umsjón, tilrigging, umvæling av boripallum, tyrlutænasta og ferðavinna.

e) Ferðavinna

Føroyar eru langt aftanfyri Ísland hvat viðvíkur menningini av ferðavinnuni so at hon gerst ein týðandi tåttur í langtíðarætlani um at fjøltáttá búskapin. Føroyar førdu fram ferðvinnuna sum partur av bygnaðarbroytingunum fyrst í nitiárnum. Sum er, vitja okkurt um 300.000 ferðafólk Ísland um árið. Útflutningsinntøkurnar av ferðavinnuni økjast við yvir 5% um árið og er hetta skjótari enn miðaløkingin á heimsbasis. Ferðavinnan í Íslandi eru enn á einum rættiliga lágum stöði, um sammett verður við heimsferðavinnuna, og enn hava eingir útlendingar gjørt íslögur í hana. Tó er hon betri fyrir enn tann føroyska ferðavinnan, tá talan er um góðsku.

Sum er verður ferðavinnan í dag stýrd av familjufyrítókum. Fer ferðafolkastreymurin at vaksa upp um teir 40.000 vitjandi um árið, má ferðavinnu infrastrukturin betrast munandi.

Bankarnir mugu seta seg meira inn í ferðavinnuna. Tá ið vit tosaðu við teir um útlitini til at fjøltáttá búskapin, varð einki tosað um ferðavinnuna, sum nú er næststørsta inntøkukelda, hóast lítil samanborið við störstu inntøkukelduna. Ferðavinnan kann fáa 50 % í avsláttri fyrir ávist virksemi frá ferðavinnugrunninum. Burtursæð frá bankum er eingin möguleiki at fáa hjálp til at seta í gongd smáar ferðavinnufyrítókur. Fyri at kunna fara undir nakað nýtt í ferðavinnuni yvirhovur og eina mest í útjaðaraókinum, er neyðugt við stórra fíggjarstuðli og ráðgeving.

Í oktober 1999 fær Ferðaráð Føroya úrslitini av teirri fyrstu stóru marknaðarkanningini, sum gjørð er um umsetningin í ferðavinnuni og eina sundurgreining í, hvat slag av fólk, tey ferðandi eru og hvar tey ætla sær. Hesar upplýsingar eiga at almannakunngerast fyri at fá eitt alment kjak um ferðavinnuna. Almannakunngeringen av hesum nýggju upplýsingum, ger tað möguligt at endurskoða heildina av menningarætlanini í ferðavinnuni.

Tilmæli nr. 18:

Politikkararnir mugu leggja stórri áherðslu á ferðavinnuna til tess at tryggja, at fleiri pengar verða tókir til hesa vinnu. Sjálvt um kjakið um ferðavinnuna kann tykjast eldhugað, so er figgjarætlanin hjá Ferðaráðnum ikki nóg stór til at fara í holt við eina meiri miðvísa ferðavinnu tá samanum kemur. Tað hevði eisini verið eitt stig fram á at bundið seg til, eitt nú, eina triára figgjarætlan. Fyri at tryggja sær at farið verður væl um pengarnar skal hóskandi grannskoðan vera.

Tilmæli nr. 19:

Ein nýggjur lögarkarmur er neyðugur at stuðla ferðavinnuni. Sum er galda lögirnar um nýtslu av náttúruni bert føroyingar, eitt nú viðvíkjandi fiskiloyvum á sjógví og landi. Somuleiðis er neyðugt at dagføra lögina um gomlu bygdagøturnar, tí sum er hevur eingin ábyrgdina av at halda tær viðlíka.

Tilmæli nr. 20:

Neyðugt er við einari nýggjari langtíðarætlan um ferðavinnumenning, sum setur, mál ið kunnu røkkast og uppgávur, sum 'kunnu fremjast innan karmarnar í ferðavinnu figgjarætlanini fyri marknaðarføring uttanlands og útbygging heima. Hetta hevði umfatað fleiri høvuðstættir:

- **Eina nýggja menningarætlan fyri ferðamál í Føroyum**, har fyrimunirnir hjá teimum einstøku ferðamálunum eru útbygdir og lýstir.
- **Felags marknaðarføring millum ferðavinnuna og Ferðaráðið** har øll gjalda sín part. Í lötuni eru Ferðaráðið og flutningsfyritøkurnar tey, sum brúka nógvar pengar.
- **Ein nýggj mannagongd til at figgja staðbundnu kunningarstovurnar** má fáast í lag, tí verandi mannagongdin gevur ikki nøktandi figging. Í lötuni figgja viðkomandi kommunur og Ferðaráðið helvt um helvt av rakstrinum. Ov lítið av peningi er (og tískil eisini av starvsfólk) til ov nógvar fyrisetningar, og tað hevur við sær, at heildarætlanir og menning detta burtur ímillum. Tað nógva av arbeiðinum verður gjort eftir arbeiðstíð og ikki sjálvboðið. Henda verandi ónøktandi støðan hevur staðið við í meiri enn 10 ár.
- **Fleiri og betri hentleikar hjá ferðafólk**, betri umstøður á hotellum og vallarheimum. Sambært ferðafólkum kunnu tey bestu hotellini í Føroyum samanberast við einans tvistjørnað hotell í útlondum. Harafrat má dygdin á matinum í mun til prísin samsvara betur.
- **Hægri tænastustøði**; eigarar og starvsfólk á teimum smáu privatu fyritøkunum mugu fáa undirvising í marknaðarføring, vørumerking, í máli og tænastustýring. Harafrat má starvsfólkvið í handlum, flutningsførum og tilíkum, duga betur at tosa við fremmandafólk og veita betri tænastu.

Caragata álitið

f) Hátøknilig vinna og aðrir möguleikar

Á hvørjum KT-øki kann hugsast at væksturin verður stærstur? Og hvørjar eru forðingarnar ella avmarkingarnar, ið hugsast kunnu at darva hesum at fáa tað at eydnast?

Vastrarmöguleikar

Høvuðsforðingin hjá KT-fyritökum í Føroyum er tann avmarkaði heimamarknaðurin. Tískil má væksturin hjá hesi vinnu at koma frá øktum KT-útflutningi. Fyri at finna tey øki, ið kunnu væntast at gerast størri, er alneyðugt at staðfesta, hvørjar KT-vørur og tænastur veruliga eru egnaðar til útflutnings.

Fyrsta stigið er at staðfesta, hvørjar KT-vørur og tænastur mugu veitast á staðnum. Vørur og tænastur, sum mugu veitast á staðnum, eru a) framleiðsla ella útbýting av tólbúnaði, b) ritbúnaður, ið er smíðaður til einstaklingar, c) ráðgeving, d) telduskeið, har skeiðlærarin má vera í undirvísingarhølinum, e) innlegging, ið má gerast á staðnum og f) vanligar telesamskiftis- tænastur.

Hinvegin er tað möguligt at økja útflutningin, har samskiftið við viðskiftafolk, útvegarar og partafelagar kann fara fram um telekervið. Og har tørvur og ynski kunnu staðfestast greitt.

Tólbúnaður

Hesi seinastu árini er framleiðslan av tólbúnaði vorðin alt meira “júst nú”-framleiðsla, sum krevur, at vørustreymurin inn og út er væl samskipaður. Harafrat eru annaðhvørt metlágar lónir ella stórar iløgor í framleiðslutólini ein treyt. Hetta er sostatt ikki eitt øki, sum er hóskandi til føroysk viðurskifti.

Hinvegin, menningin av nýggjum tólbúnaðarloysnum kann vísa at vera betri. Hetta ger seg serliga galddandi fyri tólbúnað, sum verður brúkt í teimum vinnum, har føroyingar hava serligan kunnleika, eitt nú fiskiskap, alivinnu ella tilvirkjan av fiski. Menningin av nýggjum tólbúnaðarloysnum hevur fyri neyðini gott samband við framleiðrarar og kanska eisini kundar og útvegarar av tólbúnaði.

Ritbúnaður

Tað er tvørligt at smíða einstaklingaloysnir ella at tillaga ritbúnað, er útvegarin ikki á staðnum og ikki kann tosa við kundan beinleiðis. Hinvegin er möguligt at menna standard ritbúnaðar- heildarloysnir og fáa eina undirentreprisuavtalu við ritbúnaðarframleiðrarar utanlands. Standard ritbúnaður til útlendskar marknaðir kundi eitt nú verið mentur og royndur á føroyska marknaðinum. Útbýting og hjálparveiting kundi verið gjørd um alnetið og/ella við partafelagar á staðnum.

Ritbúnaðar-undirentrepsa kundi verið gjørd við at lúka spesifikatiónskrøvini, ið útlendsku fyritökurnar seta. Tær útlendsku fyritökurnar kundu brúkt undirentreprisuna bæði til standard-ritbúnað og ritbúnað, ið er smíðaður til einstaklingar. Í seinna fórinum kundu føroyskar dótturfyritökur virkað á útimarknaðinum til at fáa samband í lag millum kundar og deildina í Føroyum.

Tænastur

Nógvær ráðgevingartænastur, beinleiðis telduvenjingarskeið, og uppseting og loysn av trupulleikum mugu gerast á staðnum í samstarvi við keyparan, og kunnu tí ikki útflytast. Somuleiðis eru felags telesamskiftistænastur tætt knýttar at kervinum. Men tað eru eisini tænastur, ið ikki nýtast at vera gjørdar á sjálvum staðnum, so sum hjálpartænastur (facility management), kallisentralar og help-desk tænastur. Møguleikin at seta í verk

ein frálanda figgjardepil eigur at verða kannaður gjöllari. Ein byrjunarháttur er at eftirgera íslendska lóg frá 1999 um altjóða handilsfyritøkur.

Hjálpartænastur eru bert eitt annað orð fyrir at umsita útgerðina fyrir kundarnar. Útgerðin kann vera annaðhvort hjá útvegaranum (í Føroyum), hjá kundanum ella á triðja staði. Hjálpartænastu virksemi er vorðið ein nógv størri útflutningsmöguleiki, nú alnetið er vorðin so viðfevnd. Dømi um hetta eru umsiting av kervi, netumsjón, goymsla av stórum dátanøgdum.

Help-desk tænastur verða fyrst og fremst gjørdar um telefonina ella teldupostin og kunnu soleiðis veitast úr Føroyum eins og aðrastaðni frá. Teir, sum veita tilíkar tænastur, skulu kunna samskifta við brúkararnar eins og at hava tær neyðugu tøkniføðiligu fyritreytirnar. Viðvíkjandi tí málsliga eru føroyingar væl fyrir at veita øllum norðurlondum help-desk tænastu. Írland er vorðið ein kallisentralur á enskum máli í Evropa. Eingin orsøk er halda, at Føroyar ikki eisini kunnu gerast ein kallisentralur hjá norðurlondum.

Forðingar og avmarkingar

Tilmæli nr. 21:

Fimm umráði í KT-vinnuni kunnu útflytast sambært tí, sum omanfyri stendur: Tólbúnaðarmenning, standard ritbúnaður, undirútvegari av ritbúnaði, hjálpartænastur og help-desk tænastur. Ein felagsnevnari fyrir hesi øki er, at øll eru lutur í tí, sum føroyska KT-vinnan veitir heimamarknaðinum í dag, og sostatt hava føroyingar longu tær neyðugu royndirnar, hóast serfrøðingar eru ikki so nógvir í tali.

Tann stærsta forðingin fyrir veruligum vökstri í KT-vinnuni er í veruleikanum tvørrandi arbeiðsfólk vid neyðugum royndum. Hildið verður, at okkurt um 250 fólk í Føroyum á onkrum stigi eru fór fyrir at arbeiða við ritbúnaði. Ein lutfalsliga stóru partur av arbeiðsfólkinum í KT-vinnuni kring um í heiminum eru væl útbúgvín, men enn er KT ikki raðfest fremst í undirvisningini. Datamatikara útbúgvingin, sum er eitt 2-1/4 ára skeið, er eitt stig fram á. Partur av hesi ætlan er at geva teimum lesandi möguleikan at halda fram úti á Fróðskaparsetrinum og taka Bachelor í teldufrøði eftir einum ári.

Hetta eru góð tiltök, men tað krevst nógv meira fyrir at nøkta framtíðarvöksturin í føroysku KT-vinnuni. Skal KT-útbúgving mennast í Føroyum, hevði verið best, um føroysk lesandi vórðu eggjað til at velja KT-viðkomandi lærugreinir, tá tey fóru undir hægri útbúgving. Hetta kundi verðið gjört við at latið føroyingum, sum fóru á fremstu universitetini í USA, serstakan stuðul. Tað hevði eisini verið at gagni, at gjört sum Írland við telduviðkomandi skúling á øllum útbúgvingarstigum.

Føroyska KT-vinnan fær flestu ágóðar við at hava vælegnaðar lesandi bæði í Føroyum og utanlands. Hendan samansetningin gevur nýggjan íblástur og menning úr útheiminum eins og eitt natúrligt samstarv millum tey lesandi og vinnuna.

Tilmæli nr. 22:

Henda skjóta menningin kemur eina mest úr granskingsarumhvørvinum, ið hevur tilknyti bæði til KT-vinnuna og lærustovnarnar. Sum er er í roynd og veru einki granskingsarumhvørvi í Føroyum, men eitt tilíkt kemur væntandi, tá KT-útbúgvingarnar mennast. Hetta merkir at lesandi, tá samanum kemur, mugu hava möguleika at taka kandidat- og PHD prógv í Føroyum í minsta lagi á KT-økinum. Eisini er av týdningi, at almenningurin er væl kunnaður um KT. Evropeiska Teldukoyrikortið er eitt stig á røttu leiðini, hóast ikki so nógv hava tikið tað enn.

Aftrat vantandi útbúgving og granskings kunnu hesar forðingar eisini nevnast:

Caragata áliðið

- fíggjarmarknaðurin er ikki nóg langt á leið komin.
- tann almenni sektorurin er ikki partur av meirvirðisgjaldskipanini og er sostatt meira hugaður at seta egið fólk í arbeidi, heldur enn at keypa tænastur frá KT-vinnuni.
- fólk duga ikki nóg væl at skriva og tosa enskt, ið jú er KT-mál burturav.
- tvørrandi ráðleggingar innanlands.

Ein avgerandi íløga í Føroya framtíð er at menna evnini hjá føroyinginum, og verður ein høvuðstáttur til tess at eggja útlendingum at gera ílögur í Føroyum. Í Írlandi og Íslandi er hetta ein aðal framferðarháttur. Íslenski vinnu- og handilsmálaráðharrin, Finnur Ingolfsson, sigur, tá hann tosar um týdningin, sum útlendskar ílögur hava fyri menningina av búskapinum og nýggjum arbeiðsplássum: “Okkara marknaðarföring er miðvist vend ímóti væl skilmakaðum málbólkum. Teir störstu möguleikarnir spretta úr útlendskum ílögum, sum gagnnýta tað stóra náttúrutilfeingið og *tað væl útbúnu arbeiðsmegina*”.

Aðrir vinnumöguleikar

Í Føroyum eru stórar nøgdir av reinum kelduvatni. Í lötuni ger ein útlendskur íløguhugaður kanningar, sum geva góðar vónir um möguleikan at vinna út og útflyta reint kelduvatn í flóskum. Vera marknaðarföringin og vørumerking handfarin skynsamliga, eru útlitini fyri hesum framtaki góð.

Menningin av vindorkudeplum eigur at vera kannað út í æsir, tá hugsað verður um ta stóru tøkniligum framgongdina á hesum øki tey seinastu tíggju árin. Hetta ískoyti til ravnagnsorkuna hevði gagnað eini vinnuligari menning á smáplássunum, og kundi eisini havt við sær hátøkniligan eykavinning.

g) Niðurstøða

At ymisgera búskapin ella vinnuna kann taka áratíggju at fremja til fulnar. Framferðarhátturin at fjøltátta sum heild snýr seg um at velja røttu raðfestingina. Okkara mannagongd hevur verið at býta möguleikarnar sundur í:

Tilmæli nr. 23:

Raðfestingar á fyrsta stigi: Hesar raðfestingar høvdu verið grundaðar á tær vinnur, har føroyingar hava ein kappingarfyrimum viðíkjandi kunnleika og royndum. Her íroknað er menningin av fóðurveiting og útbúnaði til alivinnuna; biotøkni eitt nú at menna fiskasløg vaksa skjótari, ella fiskasløg har minni av fóðri fer hvort kilo av lidnari vøru; og hátøkni so sum ritbúnaðarmenning og hjálpartænastur.

Tilmæli nr. 24:

Raðfesting á sørum stigi: Hesar høvdu verið stuttfreistað ella miðalfreistað útlit, sum kanska ikki bera seg í longdini. Her íroknað er menningin av einum telefonkallisentrali fyri danska marknaðin ella aðrar norðurlandamarknaðir alt eftir, hvar føroyingar málsliga kunnu arbeiða; og mögulig skipabygging og umvælingar.

Tilmæli nr. 25:

Raðfesting á triðja stigi: Hesar høvdu verið langfreistaðar, men enn óvissir möguleikar eitt nú stuðulstænastur hjá oljuvinnuni, um nógmikið av olju verður funnið til lönandi vinnu.

Eitt sum kann hjálpa til at gera búskapin meira fjøltáttaðan, eru teir 12.000 føroyingarnir uttanlands. Tá hugsað verður um tann sterka feroyska samleikan, er tað ikki so løgið, at

myndugleikarnir hava ein telefonlista yvir nærum allar føroyingar uttanlands. Hetta kundi verið ein góð kelda til upplýsingar og serfrøðiliga ráðgeving fyri at kanna, hvørja leið hátkniliða menningin í Føroyum fer at ganga.

3.4 Ílöguforðingar #3 Tørvurin á einum formligum kapitalmarknaði

Nakað av tí, sum forðar fyri menning av einum børsi, er: fyritøkurnar eru fáar, marknaðurin er lítil og viðbrekin, og føroyingar hava ongar royndir at keypa og selja á einum virðis- og lánsbrævamarknaði.

a) Vantandi virkiseigaramentan

Ein høvuðstrupulleiki í Føroyum er tørvurin á virkiseigaramentan. Verandi mentanin er, at virki eru bundin at landsstýrinum gjøgnum studningsveiting, og við at landsstýrið veitir teimum vørur og tænastur. Tað er heldur eingin skipaður kapitalmarknaður í Føroyum. Eingi virki eru skrásett á børsinum, tí eingin børsur er.

Føroyar eru helst seinastu tjóðin í Evropa, har soleiðis er statt. Eingi virðisbrøv eru skrásett, og nögv av handilsliga virkseminum er á landsins hondum, annaðhvort beinleiðis ella óbeinleiðis (bankar, el-veiting, postverk, rúsdrekkasøla, fjarskifti, flutningur – ja, eisini klædnavask, reingerð og matgerð innan heilsuverkið).

Tá sæð verður burtur frá, at ágóðin í fiskivinnuni fer til eigararnar, so eru eingir eigarar at fáa lut í möguligum avlopi. Eingir privatir eftirlønargrunnar eru. Bert peningastovnar, almenna fyrisingin, og nøkur fakfeløg hava eftirlønarskipanir. Verandi grunnar gera ilögur uttanlands. Felagsgrunnar eru heldur ikki.

Tá danska ríkisveitingin dettur burtur, sum líkt er til, er menning av eini virkiseigaramentan einasti möguleikin at skapa ein mágvandi ættarlið, ið fær gongd á tann vöksturin, sum er neyðugur, fyri at skapa tey virði, ið skulu setast ístaðin fyri mista studningin.

Verður hugt at søguligu gongdini hjá landskassanum seinastu nögvu tiggjuárini, sæst bert ein oyðslut peninganytsla, ið ikki elvdi hollan vökstur.

Stóra talið á húsagangum tíðliga í 1990-árunum, skapti eina meginbroyting í búskapinum. Mong virki vórðu keypt av ungum virkiseigarum fyri bert ein brotpart av skuldini í fyritøkunum.

Úrslitið av hesum er, at nögv virki í Føroyum - bæði í almenna og privata sektorinum - hava lítla skuld í mun til eginpeningen. Eisini hevur landsstýrið sett ein yngri ættarlið at leiða og reka virkini, sum beinleiðis ella óbeinleiðis eru undir eftirliti landsstýrisins. Summir av hesum virkisleiðarunum fyrireika seg nú til at umleggja virkini í partafeløg og möguliga at privatisera tey.

Hetta at menna ein kapitalmarknað er ein nýggj tilgongd í Føroyum, og tí er týdningarmikið at funnið verður fram til ein búskap, sum kann samanberast við tann føroyska, og sum fyri stuttum hevur verið gjøgnum somu tilgongd. Tann kapitalmarknaðurin, sum er best hóskandi og liggur næst fyri hjá føroyingum at granska, er tann íslendski, av tí at búskapurin í londunum báðum er av sama slagi og má laga seg til egnan tørv og umstøður.

Íslendsku royndirnar við kapitalmarknaðum

Megintátturin í menningini av íslendska kapitalmarknaðinum var at gera bygnaðarbroytingar í bankaheiminum í 1998²³. Endamálini við bygnaðarbroytingunum voru:

- At minka um uppíleggingina frá stjórnini og ikki at átaka sær nýggjar almennar ábyrgdir
- At økja um effektivitetin gjøgnum sparingar og synergíarín í rakstrinum
- At minka um uppbýtið í figgjarliga sektorinum
- At halda lagalig lán og menningarfiggung burtur frá handilsligari figging til tess at gera leiklutirnar og ábyrgdarbýtið greiðari
- At vaksa um atdráttarmegina í altjóða hópi

Lyklamekanismurnar til at náa hesum endamálum eru:

- (a) at gera almennu bankarnar til partafelög (1. jan. 1998)
- (b) at leggja saman fýra ílögukreditgrunnar hjá tí almenna (Fisheries Investment Fund, Industrial Loan Fund, Industrial Development Fund og Export Credit Fund) í tvær nýggjar handilsligar fyritökur: The Icelandic Investment Bank – IIB – (US\$110 mió.)²⁴ og The New Business Venture Fund – NBVF – (US\$80 mió.)²⁵ 1. januar 1998.
- (c) privatiseringsætlan fyrir bankasektorin, serliga við atliti til at: (1) maksimera virðið á ognum landsins; (2) virka fyrir at økja kappingarhugin; (3) eggja til samognarfelög hjá almenninginum; (4) betra um dygdina á figgjarligu tænastunum í øllum sektorum og øllum økjum í landinum;²⁶ og (5) vaksa um útlendskan ognarrætt. Í 1998, vórðu 49% av IIB privatiserað, og tað, sum eftir er, verður væntandi selt um stutta tíð. Handilsligu bankafyritökurnar verða privatiseraðir í 1999. NBVF skal tað almenna framvegis eiga.

Afturat hesum mekanismum til at fremja kapitalmarknað í Íslandi kemur:

- (d) menning av einum lívfórum partabrévamarknaði, herundir at gera ISE til eitt partafelag og taka av teirra einkarrætt at samskipa partabrévahandilin;
- (e) skattalætti til partabrévakeyparar;
- (f) skráseting av handilsligum bankum á börsini;
- (g) at fáa kapping í el-ídmaðin; hetta fer, tá ið saman um kemur, at fóra til menning av einum heilsølumarknaði fyrir elorku (við atliti at framtíðar marknaðum),²⁷ og
- (h) ein generell privatiseringsætlan²⁸

²³ Ein hóvuðskelda hjá hesum sektori voru viðmerkingarnar um "Broytingarnar á figgjarmarknaðunum", sum Vinnu- og Handilsmálaráðið fyrireikaði til fundin 31. maí 1999 við OECD.

²⁴ Íslenski ílögubankin er skipaður soleiðis, at hann kann veita øllum sektorum langtíðarlán og veita framkomna bankatænastur á øllum økjum, eitt nú verkætlunarfiggung uttan eginpenning (?), trygging og trygdarundirskriving, utan landskassaveðhald.

²⁵ Grunnurin til nýggjar vinnur útvegar vågafúsan kapital til allar búskaparligar sektorar, men leggur dent á byrjanarsasuna og fyrstu vakstrarfasuna. Landskassaveðhald verða bara veitt fyrir ábyrgdir hjá The Export Loan Insurance Department.

²⁶ Týðningarmikil sannroynd á hesum öki varð fингin, tá brúk var fyrir US\$70 mió. í ílögupeningi til tunnilin undir Hvalsíði summaríð 1998; figging sefst frá Skandinaviska Enskilda Banken í Stockholm, frá Fossverki Group í Svöríki, John Hancock í USA og 15 íslendskum pensjónsgrunnum.

²⁷ Vist verður til Vinnu- og Handilsmálaráðið, 1999, *Uppskot til broytingar innan el-sektorin*, fundur við OECD 31. maí.

Ein privatiseringsnevnd varð sett á stovn í 1991. Tíðliga í 1990-árunum var almenni hugburðurin í Íslandi, hvat privatisering viðvíkur, heldur negativur, men nú privatiseringsætlanin hevur virkað í átta ár, er hetta broytt. Fólk stúrdu tá fyri at politikkararnir fóru at selja síni virki til egnu vinfolk síni. Hesin ótti var ógrundar, men í hesum er ein týdningarmikil lærusetningur fyri Føroyar: privatiseringsgongdin má vera reiðilig og samvitskufull og vísa seg falsleysa.

Fyrsta stigið í privatiseringsætlanini bar í sær, at 24 virki hjá tí almenna, sum kappaðust við privat felög, vórðu privatiserað. **Næsta stigið** var, at gjördar vórðu munandi bygnaðarbroytingar og privatiseringar í stórum virkjum hjá tí almenna innan hesar ídnaðargreinir: telesamskifti, sement, byggiðnaðin, posttænastu og almenna orkufelagið (ið hevur ræði á 93% av el-marknaðinum). At privatisera el-ídnaðin fer helst at taka longri tíð enn hinar. Næsta stigið fevnir eisini um at fullföra privatisering av tveimum handilsligum bankafyritökum. Fólk verða meira og meira sannförd um, at bankarnir eiga ikki at verða nýttir til at menna útjaðaran. Enn í 1998 stúrdu íslendingar fyri, at almenni bankin varð seldom einum skandinaviskum banka, og úrlitið av hesum varð, at bert 15% av eginpenninginum var í umfari á heimamarknaðinum.

Generella privatiseringsætlanin hjá íslendsku stjórnini hevur fimm høvuðsendamál:²⁹

- Týdningarmesta málið er at ”økja um uppsparingina”. So hvørt sum tað almenna minkar um tess virkisvidd og lutfalsliga leiklut, er neyðugt at tað almenna samstundis sparir pening saman fyri at fremja búskaparligan stabilitet.³⁰
- Annað høvuðsmál er at ”vaksa um búskaparliga effektivitetin við at beina burtur tað ólag, ið hongur uppií, tá tað almenna eigur fyritökur”.
- Eitt triðja høvuðsmál er ”at økja um samognarskipanir og framhaldandi at eggja til menning av einum íslendskum virðisbrævamarknaði”.
- Eitt fjórða høvuðsmál er at ”útvega kapital til tess at minka um landskassaskuldina”³¹.
- Fimta høvuðsmálið er at ”figgja serstakar flutningsverkætlánir og skapa vökstur innan kunningartøkni”.

²⁸ Ein høvuðsorsókin til, at privatiseringsætlanin hevur hepnast væl, er áhaldandi politiski stuðulin frá sjálvstýrisflokkinum og framburðsflokkinum í Íslandi.

²⁹ Vinnu- og Handilsmálaráðið.

³⁰ Peningaogn landsins (Ísland) hevur ligið á lágum stœði samanborið við OECD-miðaltelini seinastu 15 árin. Í teimum 25 árunum frá 1957 til 1981, var miðaltalið i mun til BTÚ 26,4%. Frá 1982 til 1998 fall miðaltalið til 16,2% av BTÚ, umboðandi eina minking uppá 39% niðansfyri miðaltalið seinastu 25 árin. Hetta var ein stórbroyting hvat viðvíkur landsins ognun. Størsti trupulleikin var, at almenna nýtslan síðan 1950 er meira enn tvifaldað (øking frá 10,6% av BTÚ í 1957 til 21% í 1998), meðan privata forbrúkið hevur hildið sær á júst sama stœði sum fyri 40 árum síðani (61% av BTÚ). Áhugavert er, at ilögurnar, roknaðar út í prosentum av BTÚ, eru minkaðar frá uml. 29% seinast í fimti-árunum niður í eitt miðaltal uppá 18% í 1990-árunum, t.v.s. eitt fall uppá 11%. Henda upphædd nærum svarar til vöksturin í almennu nýtsluni hesi somu árin. Henda útgreining bendir klárliga á, at framtíðar uppsparingin má liggja hjá stjórnini. Sostatt vísi hon eisini eyðsýniliga, at ein verkætlán til tess at økja um landsins ognir eigur at ráðfestast sum tað allarsfremsta málið, tá privatiseringsætlanin verður framd.

³¹ Rentan av almennu skuldini er enn í 1999 2,6% av BTÚ. Hetta merkir, at um almennu skuldin varð strikað, hevði almennu nýtslan annaðhvört kunna vaksið við 12% i mun til verandi stœði, ella landið hevði havt ráð at veita samsvarandi skattalaettu.

Caragata álitið

Hóast landið er lítið, hevur Ísland ein lutfalsliga viðan kapitalmarknað, sum eisini virkar viðalmennum lánsbrøvum, bankavekslum og fleiri øðrum slögum av láns-, virðis-, og skuldarbrøvum. Tað hevði verðið vert at eftirkannað henda vaksandi marknaðin.

Virðisbrævamarknaðurin eיגur ein týdningarmiklan lut í, at íslenski búskapurin er væl fyrir. Fyri 1986 hevði Ísland onga formliga, virkna børs, tó at privat keyptu og seldu eitt sindur av partabrøvum. Í teimum fyrstu fimm árunum ella so töku bankarnir og aðrir figgjarstovnar, ið framanundan handlaðu við almennum lánsbrøvum, sær av kapitalmarknaðinum. Í fyrstani - í 1990 – voru bert 2 partafelög skrásett á íslensku børsini (ISE), og einki varð keypt/selt fyrr enn í 1991. Í 1990 og 1991 fóru figgjarstovnarnir og ídnaðarbólkar undir eitt felagstiltak til at fáa gongd á ein lívfóran virðisbrævamarknað, og úrslitið av hesum varð, at fleiri felög í 1992 lótu skráseta seg. Síðan byrjanina í 1986 hevur allur handil við skuldarbrøvum og seinni allur handil við eginpeningi verið elektroniskur.

Tann 1. januar 1999 gjördist virðisbrævamarknaðurin eitt partafelag. Eigaraviðurskiftini vórðu býtt soleiðis upp: skrásett felög (29%); limafelög (29%); tjóðbankin (16%), pensjónsgrunnar (13%); og íløgefélagskapurin (13%). Virðisbrævamarknaðurin fær eisini rætt at handla við hentleika-vørum og el.

Kapitaliseringin av marknaðinum á íslensku børsini ISE (**Talva 13**) hevur víst ein týðiligan vöktur úr 0.4% av BTÚ í 1991 upp í 3.7% í 1992, 7.6% í 1994, 10.8% í 1996 og 39.5% í 1998. Ímeðan hetta hendi, vaks talið á felögum, sum lótu seg skráseta á ISE úr 21 í 1991 í 11 í 1992, 24 í 1994, 32 í 1996 og 67 í 1998. Í august 1991 handlaðu meira enn 75 felög dagliga á børsini.

Prísirnir ruku eisini upp. Teir vuksu fyrst 7% í 1991, fullu 10% í 1992, vuksu 24% í 1994, 60% í 1996, 14% í 1997 og 10% í 1998. Ísland selur eisini eitt sindur "um diskir" (OTC-marknaður). Tørvurin á skráseting á ISE hevur eitt marknaðarvirði uppá 8.6 mió.US\$ og 300 partabrävaeigarar til innliman á fullfiggjaða ISE listanum - til samanberingar er tørvurin á OTC-marknaðinum 863.000US\$ í partapeningi og 25 veruligir partabrävaeigarar.³²

Talva 13: Liðir í íslendska kapitalmarknaðinum (% av BTÚ, um ikki annað er tilskilað)

Liðir í kapitalmarknaðinum	1991	1992	1994	1995	1996	1997	1998
Kapitalisering av partabrävamarknaðinum	0,4	3,7	7,6	10,3	18,8	28,5	39,5
Tal av skrásettur fyritökum	2	11	24	27	32	51	67
Prisbroytingar á partabrävamarknaðinum	7	-10	24	35	60	14	10
Lánsbrøv í húsum (% btú)			14,9		19,0		19,9
Lánsbrøv í landskassanum (% btú)			16,7		15,9		14,5
Felagsgrunnar (% btú)			3,7		19,5		12,4
Lánsbrøv í banka (% btú)			4,8		5,0		6,2

Kelda: Vinnu- og Handilsmálaráðið, 1999, Broytingar í figgjarmarknaðinum (tillagað)

Næst eftir virðisbrævamarknaðinum, eru íbúðarpartabrøvini ein týðandi liður í íslendska kapitalmarknaðinum (uml. 20% av BTÚ í 1998), harnæst kemur marknaðurin fyrir

³² Invest in Iceland Agency, 1999, Doing Business in Iceland, www.invest.is síðu 28.

almenn lánsbrøv (14.5% av BTÚ), felagsgrunnamarknaðurin (12.4% av BTÚ) og marknaðurin av bankapartabrvum (6.2% av BTÚ). Amboð til at stýra peningamarknaðinum vórðu ikki nýtt fyrr enn í 1993, og hetta fekk sera stóra ávirkan, við tað at handilsvirðið fór upp í loft. Partafelagsvekslar vórðu brúktir fyrstu ferð í 1996. Vekslar og lánsbrøv stýrdu marknaðinum, og svaraðu til 90% av handlinum. Útlendskar ílögur um eginpeningsmarknaðin svaraðu til minni enn eitt prosent av marknaðarkapitaliseringini, men væntað verður, at hetta fer at broyta seg stórliga komandi árin. ³³ Menningin av íslendska figgjarmarknaðinum verður fráboðað gjøgnum altjóða kunningarstovurnar, so sum Reuters, Bloomberg og kunningartænastuna hjá Financial Times.

Luttakararnir í aktiva kapitalmarknaðinum í Íslandi eru: 20 meklarar (bankarnir íroknaðir)³⁴, eftirlónargrunnar (í flestu fórum eftirlónargrunnar hjá felögum), 15 stongdir felagsgrunnar, átta opnir felagsgrunnar og 17 tryggingarfyrítøkur.

Spurningar til umhugsunar ísv. ein føroyskan kapitalmarknað

At kapitalmarknaðurin er lítil og viðbrekin nýtist ikki at verða roknað sum ein forðing. Íslensku royndirnar at menna ein virðisbrævamarknað við lítlum kapitali eru eitt prógv um tað. Gjalfþorið á marknaðinum er vaksið úr 1% av BTÚ í 1991 í 15% av BTÚ í 1999. Í løtuni svara tey skrásettu felögini fyri 40% av BTÚ. Hesi felög stava fyri mesta partin frá fiskivinnuni og skipaavgreiðslufyrítøkum. Tíggju tær störstu fyrítøkurnar í Íslandi eru fiskivinnufyrítøkur.

Tilmæli nr. 26:

Tá ið Føroyar hava stovnsett sín egna lánsbræva-, veksla- og eginpeningsmarknað, er lyklastrategiin fyri at betra um handilsdýpdina av marknaðinum at skráseta føroyskar fyrítøkur á íslensku ella donsku børsini, og seinni aftur á svensku, finsku og norsku børsunum.

Tilmæli nr. 27:

Allar fyrítøkur, sum hava ynski um at skráseta seg á virðisbrævamarknaðinum, áttu reglufast at verðið gjølliga kannaðar. Ein væleydnað byrjan hjá einum slíkum lítlum marknaði kundi verðið sett í váða, um so er, at dygdir í ognunum, ið verða skrásettar, er vánalig ella onkursvegna hevur serlig brek.

Ein slík kanningarætlan fevnir um:

- figgjarliga heilsukanning og kredittvirðismeting av felagnum og
- effektivitets- og produktivitetsútgreining

Tilmæli nr. 28:

Málið, ið sett eigur at verða fyri virðisbrævahandilsfelagið, er vinningur innan 3 ár. Á henda hátt gerst neyðugt at tryggja sær, at skrásetingen er hóskandi og handilsavgjaldið á passandi stigi.

Tað er greitt, at handilin á børsini í Føroyum verður lítil í byrjanini, eins og hann var í Íslandi. Hetta eigur ikki at ræða okkum. Tøknin hevur gjørt skjótar broytingar möguligar, tá talan er um børshandil um allan heim. Elektroniskur handil hevur avloyst

³³ Bjørgulfsdóttir, M., 1999, "Íslenski børsurin: skjótur vökstur og broytingar", Iceland Business, *Invest Iceland*, Special Edition, p.9.

³⁴ Undir góðkendar meklarar skulu íroknað: Sentralbankin og allir handilsligir bankar og tryggingarselog, og einstakir sparikassar.

tað at bjóða við upprópi, og harvið er kostnaðurin minkaður. Partabrévahandil um alnetið hefur avloyst partabrévahandil um telefonina³⁵ og hefur eisini minkað um ómakslonina millum traditionellu partabrévameklararnar.

Tilmæli nr. 29:

Ein týdingarmikil arbeiðsuppgáva, áðrenn nýggj børs verður stovnað, er fyrireiking av lóggávu og menning av reglum/mannagongdum. Niðanfyri eru partar av heimildarlög, sum er gjörd í sambandi við stovnsetanina av ISE.

- Act on the Central Bank of Iceland, no. 36, 1986
- Act on Icelandic Securities Exchange no. 11, 1993
- Act on U.C.I.T.S. (Open-ended Mutual Funds), no. 10, 1993
- Act on Commercial Banks and Savings Banks, no. 123, 1993
- Act on Securities Transactions no. 13, 1996
- Act on Electronic Registration of Title to securities, no. 131, 1997
- Act on Securities Exchanges and Regulated Securities Markets, no. 34, 1998

Føroyar eiga at eftirkanna hesa lóggávu og gera av, hvørjum brúk er fyri, hvørjum ikki er brúk fyri, og hvat eigur at broytast ella leggjast aftrat hesum rammulögum.

Sæð í ljósi av, at ongin veðbrévahandilsnevnd var í Íslandi, eins og í USA, var regulerandi ábyrgdarbýtið til at stýra skipanini, soleiðis:

ISE (Íslendska børsin):	góðkennir hvørja einstaka kunngering um øking av partapeningi
Tjóðbankin:	góðkennir byrjanardagseting fyri fyrstu almennu útbjóðingarnar
FSA (Figgjareftirlitið):	eftirkannar um lógin er hildin (løgreglan og sakførarar tey mál, sum hoyra undir revsilógina), leitar upp og útvekslar búskaparligar informátíonir við regulerandi myndugleikar uttanlands
Vinnumálastýrið:	útskrivar trygdarserfróðingum loyvi, regulerar grunnarnar (hesir eru eisini undir eftirliti av FSA), regulerar yvirtøkur av partabrévameiriluta (ISE hefur eftirlitið, tá tað snýr seg um skrásettar fyritøkur), hefur umsjón við sjálvregulerandi felögum og ger reglugerðir (ISE ger tö sínar egnu).

Eisini aðrar reglur og mannagongdir ávirka handilin á børsini:

- Reglur um keyp og sølu og um kunningarskipanina á íslendsku børsini
- Reglur um skráseting av virðisbrøvum á íslendsku børsini
- Reglur um kunngering um øking av partapeningi og fyrireiking av almennari viðisbrævasølu
- Reglur um limaskap í íslendsku børsini, og
- Reglur um støðugar áheitanir um eftirkanningar/góðkenningar frá útbjóðarum, sum hava síni virðisbrøv skrásett á børsini

³⁵ Í USA fara umleið 35% av partabrévahandlunum fram um internetið. Roknað verður við, at i 2001 er hetta tal vaksið til 50%. The Honolulu Advertiser 8 august 1999, s. G2

Tilmæli nr. 30:

Íslendska modellið fyrir at menna ein virðisbrævamarknað er beinleiðis viðkomandi fyrir Føroyar vegna støddina á virkseminum, tað nýggja í hesum, elektroniska háttin at keypa og selja, fullfiggjafa regluverkið, mannagongdirnar, ábyrgjandi stovnarnir og líkleikan í búskapinum í londunum báðum. Tað er eyðsæð, at føroyska stjórnin má tillaga ella byggja út hesar reglur og lögaramboð til tess at røkka sínum egnu serligu málum.

b) Skipanin er ikki nóg tilstuðlandi

Eitt amboð, ið gerst alsamt meira vanligt til at motivera starvsfólk, er at lata starvsfólk eiga í fyritökuni gjøgnum eina skipan við t.d. starvsfólkapartabrévum ella gjøgnum pensjónsgrunnapartabrév. Eisini við at lata avlopsbýti. Fyrri hátturin er vorðin væl umtóktur og tann seinni minni nýttur, hóast teir eru átøkir. Londini, har hesar skipanir hava hapt bestu gróðrarlíkindi, eru: Avstralía, Danmørk, Frakland, Japan, Ný Seland, Noreg, Portugal, Spania, Bretland og USA³⁶.

Starvsfólk eiga í fyritökuni

Í nógvum fyritökum er tað nú ein grundregla, at eldri stjórar fáa forkeypsrætt til partabrév og hetta verður eisini nýtt sum samsýning til arbeiðsfólk í Silicon Valley, California, eins og í mongum nýbyrjaðum hátkni-fyritökum aðrastaðni. Forkeypsrætturin er eisini farin at galda fyrir nevndarlimir. Blasi et. al samanbar avrikini³⁷ hjá 621 almennum fyritökum, har minst 5% av eginpenninginum stóð í partabrévum hjá³⁸ starvsfólkunum, við øll alment skrásett virkir í Compustat databasuni hjá Standard and Poor fyrir 1990 og frá 1980 til 1990. Lyklasvarini vóru hesi:

- ”at starvsfólk eiga í partabrévum hevur vaksið týðandi um miðalavrikini í 1990 á øllum fimm metingarpkt. fyrir avrikum. Hesin munur speglar, fyrir ein part, munin í støddunum á fyritökunum”. Fyritókur við minni enn 1015 starvsfólkum, har hesi áttu í fyritökuni, tyktust hava bestu avrikini;
- ”fyritókurnar, har starvsfólkini áttu partapening, høvdu eisini munandi størri vøkstur í miðalavrikunum millum 1980 og 1990 á øllum metingarpkt.”. Kortini tyktust fyritókurnar, við lægsta starvsfólkatalinum í 1980 (færri enn 140 folk), samstundis at hava bestu avrikini; og
- ”sambandið millum avrikið hjá einstaklinginum og eyka vinningin fyrir hetta, er størst í smáum bólkum, har avlopið varð lutað út innan bólkin”

Avlopsbýti

Avlopsbýti, sum eitt virkið amboð til at motivera til betri avrik, bæði hjá starvsfólkum og leiðslu, sigst hava sín uppruna á glasverksmiðjuni hjá Albert Gallatin í Ný Guinea, Pennsylvania í 1797.³⁹ Tann, sum hevur brúkt hetta amboð longst, er Proctor & Gamble í USA, sum fyrstu ferð setti tað í verk í 1887. Amerikanski áhugin í at býta út avlop tók dik á seg í árunum 1910 og 1920, tá hesar fyritókur gjørdu ætlanir um vinningsbýti:

³⁶ Poole, M., 1989: *Upprunin til búskaparligt demokrati: vinningsbýti og skipanir, sum loyva starvsfólkum at keypa partabrév*, London: Routledge.

³⁷ Ágóði av eginpenningi, ágóði av samlaða vinninginum, Blasi, J. et. Al., 1994, ”Public Company Employee Ownership and Economic Performance”, Foundation for Enterprise Development, mars 1994, (<http://www.fed.org/library/articles>) (s. 8-10).

³⁸ Mestiparturin av eginpenninginum, sum starvsfólkini svaraðu fyrir í hesum 621 fyritökum, vóru keyptir gjøgnum pensjónsgrunnar. Hetta nýtist kortini ikki neyðturviliga vera tann besti hátturin fyrir at tað skal gera mun beinanvegin, hvat avrikinum hjá starvsfólkunum viðvikur.

³⁹ Gallatin arbeiddi sum Fíggjarmálastjóri í USA, bæði í forsetaskeiðinum hjá Jefferson og hjá Madison.

Caragata álið

Eastman Kodak, Sears and Roebuck, Harris Trust & Savings Bank (nú partur av Bank of Montreal) og Johnson Wax (1917).

Aftaná at ein Fíggjarnevnd hjá Senatinum hevði granskað ætlanirnar⁴⁰, vaktist áhugin stórliga fyrir bæði avlopsbýti við kontantum peningi¹⁰³ og við vinningi gjøgnum skattaskipanir (pensjónsbaseraður vinningur). Í 1987 voru 500.000 vinningsbýtisskipanir í USA, sum fevndu um 20 milliónir starvsfólk: "Skipanirnar við at útseta skattin fevna um umleið ein fimtapart av starvsfólkum hjá tí privata, privatar landbúnaðarfyrítokur undantiknar. Hesar umboða eina av hvørjum fýra framleiðsluvirkjum og eina av hvørjum trimum smásöllum og heilsöllum; og umleið 40% av bankunum".⁴¹

Bell & Hanson (1987:57-59) samanbóru avrikini hjá einum bólki av 113 fyritökum, sum brúktu avlopsbýti, við ein bólk av 301 alment skrásettum fyritökum, sum ikki brúktu tað. Hetta var í Bretlandi, og kanningin fevndi um eitt áttáára-skeið millum 1977-78 og 1984-85. Fyritökurnar, ið brúktu vinningsbýti, vórðu býttar upp í tíggju sektorar.¹⁰⁶ Kanningarnar avdúkaðu at:

- "avlopsbýtið hjá fyritökum við partabrévum uppá eginogn varð 5.2 prosentstig hægri enn hjá hinum fyritunkum".
- "gjøgnum hesi átta árini kláraðu vinningsmóttakararnir - roknað í miðal – at halda seg á fremstaplássinum, ella teir gingu fram",
- "tó at báðir bólkar voru stórliga ávirkaðir av kreppuni tíðliga í 1980-árunum, so ávirkaði hetta kortini fyritökurnar utan avlopsbýti nóg meira enn hinari."

Avlopsbýti vann frama í Bretlandi mitt í átjandu øld (1865-1873). Fyritökurnar við longstu skrásettu royndunum í Bretlandi eru lutfalsliga stórar: Rowntree (1923), Cadbury (1924), Vauxhall (1935), Morris (1936), The Rugby Portland Cement Co. (1939), Nu-Swift Industries (1952), ICI (Imperial Chemical Industries – 1954), the Boots Company (1955), Glaxo (1955), og Beecham Group (1955).⁴² Kortini hefur man sæð, at í Bretlandi hava tað í høvuðsheitum verið tær smáu og miðalstóru fyritökurnar, sum hava lagt seg eftir at brúka avlopsbýti.

Hvørjur eru so lyklatættirnir, sum hava virkað til bæði skipanina við avlopsbýti og ætlanirnar um starvsfólkapartabrév. Undir eini kanning av 300 fyritökum í Bretlandi seinast í áttati-árunum kom Poole⁴³ fram á 5 tættir:

⁴⁰ Nevndin heldur, at skipanir við vinningsbýti undir einum ella öðrum formi hava hepnast og kunnu fara at hepnast serstakliga væl, um tær verða stovnaðar á rættan hátt við at miða ímóti friði, rætlæti, efsektiviteti og nøgdsemi í viðurskifnum millum arbeiðsgevara og arbeiðstakara. Hetta halda vit vera sera týdningarmikið í evstu varðveislni av kapitalistisku skipanini."

¹⁰³ Vanliga verður vinningsbýtið í reiðum peningi útgoldið tvær ferðir um árið, og árliga virðið liggar um 6-20 vikulörn – heitta er grundað á hagtöl úr USA; Bell, D.W. og Hanson, C.G., 1987, Profit Sharing and Profitability, útg. í samstarvi við Institute of Personnel Mangaement, London: Kogan Page. pp 89-90.

⁴¹ Bell, D.W. og Hanson, C.G., 1987, Profit Sharing and Profitability, útg. í samstarvi við Institute of Personnel Mangaement, London: Kogan Page. pp 89-90.

¹⁰⁶ (1) ol, vin og brennivín; (2) bygging, (timbur?) og vegir; (3) kemisk evni og plastikk; (4) klædnavoruhandlar og smásölor; (5) elektríkkarar, (6) maskinsakið (framleiðsla); (7) matur og gerandisvorur; (8) ídnaður (ymiskt); (9) pappír, prenting, lýsingarvirksemi; (10) tekstilvirkni

⁴² Nakrar aðrar vælkendar bretskar fyrítokur og árstalið, tá skipanir teirra við vinningbýti vórðu settar í verk: Rentokil (1960); Wedgewood (1975); Marks & Spencer (1978); W.H. Smith & Son (1981); Rowntree Mackintosh (1981) og J. Sainsbury (1980).

⁴³ Poole, M., 1989 *Upprunin til búskaparlígt demokrati: vinningsbýti og skipanir, sum loyva starvsfólkum at keypa partabrév*. London: Routledge.

- ”Skuldi avlesast, hvort slíkar skipanir vóru settar í verk ella ikki, so tyktist av øllum sereyökennum teirra – alt eftir hvussu fyritøkurnar vóru skipaðar – besta ábendingin vera kapital-ágóðin og árligi umsetningurin. Gongdin í støddini varð eisini sett í samband við hugin at seta í verk avlopsbýti, og tað tyktist meira sannlíkt, at fyritøkur í figgjarverðini heldur enn fyritøkurnar í framleiðslu- og tænastuvinnuni høvdu fingið sær skipanir (Poole, 1989:109).
- Ein týdningarmikil táttur í at tryggja menningina av hesum ætlanum var eisini, at leiðslan gekk høgt uppí at styrkja moralska áhugan hjá starvsfólkunum, at varðeita starvsfólkini, at lata starvsfólk hava avgerðarrætt, at betra viðurskiftini í ídnaðinum og verja fyritøkurnar móti yvirtøkum (Poole, 1889: 110).
- Avlopsbýti og möguleikin fyrir at keypa virðisbrøv hava ikki negativa ávirkan á fakfelagsskipanir, ella tá keyparar vilja bjóða í felag (Poole, 1989: 112).
- Starvsfólkasamgongur tykjast hava havt ein virknan leiklut í at fremja slíkar skipanir (Poole. 1989:112)
- Lóggáva, ið veitir fyrimunir (skattalætti hjá partabrævaeigarum) og eggjandi skipanir í brettska figgjarsektorinum 1978, 1980, 1982, 1983, 1984 og í USA : ESOP-skipanin (Employee Stock-Ownership Plans). Skattalættin merkir í hesum føri undantøku frá skatting, tá talan er um statsgóðkendar skipanir. Tílikar skipanir eru eyðkendar við, at tær beinleiðis (einstök starvsfólk) ella óbeinleiðis (ábyrgdargrunnar) geva starvsfólkunum atgongd til at eiga í eginpenninginum eftir serliga útgreinaðum reglum um prís, keypshátt og gildistíð (t.d., at starvsfólkini eftir 5-7 árum annaðhvort keypa virðisbrøvini ella taka vinningin út í peningi). (Poole, 1989: 15-21).
- Samskifti innanhýsis í ídnaðinum (Poole, 1989:112).

Ein annar høvuðstáttur hjá sumnum fyritøkum innan endurbøtur til starvsfólk og leiðslur er at miða ímóti eini búskaparvirðisøking (EVA – Economic Value Added), ið samsýnir starvsfólkunum, tá arbeidi teirra hevur skapt vinnuligan framburð, ið fer fram um miðalvektina í kapitalkostnaðinum. Men fyritøkurnar gera lítið við at løna starvsfólkunum eyka fyrir at prísrnir fääst niður og váðin minkar.

Tá talan er um at endurløna starvsfólkum, er ofta nögv kritiskt virksemi – skjótir vinningar, skjótir missir-, ið eingin varnast. Besta dømið er váðamikil leiðsla. Tá ið starvsfólk sløkkja eldar, berjast ímóti uppkomandi vandamálum og støðugt skulu royna at minka um niðurgongdina, rudda tey vegin fyrir betraðum vinningi. Men tvistøðan er, at góð leiðsla stundum má lata løtuvinning fara til tess at fää enn størri vinning seinni.

Tilmæli nr. 30: Føroyska landsstýrið átti at gjört alt, tað er ment, at menna eina lóggávu, ið virkar fyrir skipanum við útlutan av avlopi til starvsfólk, og síðan – tá tíðin er komin – beina teimum vegin fyrir virðisbrævahandli.

c) Grundstuðlarnir undir menningini av einum føroyiskum kapitalmarknaði

Stig eru longu tikin til eina víðfevnda strategiska ætlan fyrir at menna ein kapitalmarknað í Føroyum. Hesir spurningar verða formliga lagdir fram av Landsbanka Føroya. Ein fjølbroyttur listi yvir tættirnar í eini slikari ætlan sæst niðanfyri, og ber í sær hugskot, sum eru komin fram undir kjaki okkara við ymiskar virkisleiðslur og embætisfólk í Føroyum:

Caragata álitið

- Menning av einum eginpeningsmarknaði, sum er grundaður á handil um alnetið. ES-lóggávan verður brúkt sum fyrimynd.

Tilmæli nr. 31:

Meðan hetta verður fyrireikað, er tørvur á at styrkja bæði útboðið á marknaðinum (fyritøkurnar, ið kunnu væntast at skráseta seg) og eftirspurningin (ymsu hættirnir at slúsa sparingarnar yvir í ein eginpeningsmarknað, íroknað felagsgrunnar og eftirlónargrunnar).

1. Elektronisk skipan at keypa og selja við (grundað á danskt soft-ware tilboð)
2. Tilgongd av dygdarfyritøkum
3. Menning av felagsgrunnum (í lötuni er eingin lóggáva fyrir stovnseting av felagsgrunnum)
4. Menning av pensjónsgrunnum (tað finst bert ein eftirlónargrunnur innan tað privata og nakrir fáir hjá yrkisfelögum)
5. Menning av einum lánsbrævamarknaði (í lánsbrøvum hjá banka og kommunum)
6. Tillagingar í skattaskipanini
7. Tilstuðlan til útlendskar ílögur
8. At geva almenninginum upplæring í aðaltættunum í at menna ein kapitalmarknað
9. Menning av einum føroyskum tjóðararvsgrunni, sum í framtíðini skal fáa avgjøld og skattainntøkur frá oljuvinnuni og gera ílögur í fyritøkur bæði innanlands, og í fyritøkur, sum arbeiða uttanífrá.

Hugt átti at verðið at royndunum í Svøríki við at betra og menna umstøðurnar hjá uppfinnarum. Teirra uppfinningar-marknaður (The Innovation Market) varð settur á stovn í 1993 sum ein kapitalmarknaður innan elektroniskt váðafæ.

d) Tað øvugta mynstrið í sparingum

Flestu føroyingar hava sett sparipening sín í peningastovnarnar ella í sethús síni. Umleið 85% av øllum føroyingum eiga egin hús. Sitandi landsstýri ætlar at gera eina nýggja pensjónsskipan í árinum 1999. Tað verður ein tvungin skipan, men grunnarnir, sum tann einstaki kann tryggja seg í, verða stýrdir av tí privata.

Tilmæli nr. 32:

Ein möguleiki at loysa upp fyrir virðunum, sum standa í føroysku sethúsunum, er at eggja bankunum til at "handla við frívirðinum". Fólk, ið nærkast pensjónsaldri, og sum ynskja at hava ein trygga og javna tilföring av peningi, aftaná at tey eru farin frá, kunnu fáa gagn av hesum. Hetta merkir reelt, at bankarnir bjóða teimum eina lívrentu ella árliga inntøku restina av lívstíð teirra, afturfyri at ráða yvir frívirðinum. Bankin yvirtekur so øll viðurskifti viðvíkjandi húsinum, tá eigarín/eigararnir eru deyðir, alt eftir hvussu avtalan millum partarnar ljóðar.

Skipanin er grundað á hagfrøðiliga útgreining yvir væntaðan livialdur hjá eigarum, ið nýta aktuortalvur. Landsstýrið átti at gjort eina lóggávu, ið loyvir almenninginum at handla við frívirði. Privatiseringin av fyritøkum av "State3"-slagnum viðkar tó um ílögumöguleikarnar, og harvið kann roknast við stærri fjølbroytni á húsamarknaðinum.

Tilmæli nr. 33:

Seta á stovn ein kapitalgrunn við váðafæ, sum kann nýtast til útbúgvningar, upplæring og eitt sindur av byrjunarkapitali til framtíðar undangongufólk/virkiseigarar.

3.5 Ílöguforðingar #4: Útboðið av dygdarfyrítökum

a) Inngangur

Seinastu tvey tíggjuáraskeið hava stjórnir um allan heim havt vaksandi áhuga í at privatisera alment virksemi og fáa tað at virka eftir marknaðartreytum. Hesi bæði evni eru eisini viðkomandi fyri Føroya Landsstýri.

Ein almenn fyrítoka, sum longu arbeiðir eftir marknaðartreytum, er lættari at privatisera, tí íleggjarar hava hug at seta pening í vælriknar fyrítókur. Marknaðargerð kann taka fleiri ár, alt eftir, hvussu avlagað fyrítókan er av almennari fíggign og stýring í mun til marknaðartreytirnar.

Privatisering fevnir um: (1) beinleiðis søla til einstakan íleggjara; (2) uppboðssøla; (3) partabrøv verða latin almenninginum (4) útbjóðing av partapeningi til almenningin; (5) minni parturin verður seldur hægstbjóðandi, størri parturin seldur almenninginum; (6) størri parturin seldur hægstbjóðandi, minni parturin seldur almenninginum.

Privatisering eיגur ikki at vera ein spurningur um trúgy. Privatisering eiger at vera eitt amboð til at rækka ávísum málum. Málini fyri hvørja einastu privatisering eiga at verða nágreniliga orðað, sum t.d. at bøta fíggjarstýringina, betra virkisførið, økja kappingina og avtaka framihjárættindi og at taka í nýtslu nýggja tøkni og fáa nýggja vitan inn í fyrítókuna og vinnuna.

Ein trupulleiki við at lata tað almenna reka vinnuvirksemi er, at ov lítið kemur burtur úr hesum slagi av ognarviðurskiftum. Málini eru ofta í andsøgn við hvört annað, fyrítókurnar hava ofta verið undirfiggjaðar í langa tið, og kappingarførið er mangan ringt, tí at fyrítókan ikki hevur fylgt við tøkniligu gongdini, og tí at leiðslan hevur verið ov vánalig. Bankarnir í Póllandi eru gott dømi um hetta.

Ein annar trupulleiki er, at eftirspurningurin er avlagaður av ov høgum prísum. Fjarskiftisvinnan er gott dømi um hetta, t.d. í Ný Sælandi, Bretlandi og Avstralíja. Har hevur kapping lækkað prísirnar munandi.

Eitt annað vandamál er, at summar vinnur eru meira óvissar enn aðrar. Dømi um hetta er flogferðsla, sum hevur verið fyri stórbroytingum seinastu tíggju árin, m.a. av óvæntaðum kreppum ymsastaðni í heiminum. T.d. fluttu nóg flogfelög flogfør til evropiska og ameriska marknaðin, tá ið kreppa tók seg upp í fjareystri. Tí er útboðið alt ov stórt, og langtíðarmissurin kann tí gerast stórur í slíkum vinnum.

Tí eiger peningur skattaborgarans ikki at verða settur í slíkar vinnur. Aðrar slíkar vinnur eru oljuvinna og elframleiðsla. Hesar vinnur kappast í alt størri mun móti øðrum hátøkniligum vinnum, sum t.d. framleiða elorku úr vindí, aldum, sólorku. Hetta bendir á, at tað almenna fer at verða trekari at seta pening í hesa vinnu.

(b) Privatisering í altjóða høpi

Í Stóra Bretlandi byrjaði marknaðargerðin og privatiseringin í 1981. Seinni fóru onnur lond at gera tað sama, t.d. Ný Sæland. Hesi bæði lond eru komin longst á hesum øki. Privatisering hevur ikki altið beinleiðis samband við politisku veingirnar, vinstri og høgri. Í Bretlandi byrjaði privatiseringin undir konservativari stjórn, men nú heldur hon áfram undir arbeiðarárflokkinum. Her er hugsanin, at tað almenna er so stórur partur av búskapinum, at búskaparvøksturin verður darvaður av tí. V.o.o. byggir privatiseringin í

Caragata álið

Bretlandi á vanliga hugsan um marknaðarkrefdir. Men í Ný Sælandi var beinleiðis orsókin til privatiseringsætlanina ein ring figgjar- og gjaldoyriskreppa. Her var tað ein arbeiðarastjórn sum tók fyrsta stigið, men nökur ár seinni tók ein konservativ stjórn við har, sum hin slepti.

Marknaðargerð og privatisering er síðani sett í verk viða um heimin, men í summu londum er stutt síðani, at farið varð til verka, t.d. í Turkalandi og Kuweit. Meiri fæst at vita um hesa gongd á heimasíðu Heimsbankans: WWW.privatizationlink.com.

Fyri tíggju árum síðani var umsetningurin av privatiseringsætlanum í heimshöpi um 20 mia.US\$, men í 1997 var umsetningurin 153,8 mia.US\$. Mong OECD hava sagt seg vilja halda á við privatiseringini, hóast umsetningurin fall til 114,5 mia US\$ orsakað av kreppuni sum rakti altjóða figgjarheimin. **Talva 14** vísir umsetningin av privatiseringum kring heimin síðani 1992.

Hvørjar eru høvuðsorsakirnar til, at so mong og ymisk lond vilja ganga privatiseringsleiðina? Ein orsók er helst vónbrotið, sum kemur av stóra kostnaðinum at umsita og stýra almennum fyritökum og vantandi effektivitetinum. Ein onnur orsók er, at so stórar ílögur eru neyðugar, um virksemið skal fylgja tókniligu kollveltingini, t.d. innan fjarskifti, bankavirksemi og elframleiðslu), at myndugleikarnir ikki halda seg til at seta neyðuga skattapeningin í tann stóra vanda, sum slíkar ílögur altíð hava við sær. T.d. staðfesta gamlar elfyritökur, at tíðin er farin frá gomlu framleiðslutólum og veitingarskipanum teirra. Skuldi skattaborgarin figgjað nútíma framleiðslutól, hevði tað kravt stórar játtanir beinleiðis av figgjarlóginu.

Talva 14: Sundurgreining í ymiskum londum av heildarupphæddum frá privatiseringum (US\$ millónir)⁴⁴

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Avstralia	19	1042	1893	2057	1841	8089	9052	16815	7146
Belgia				956	549	2681	1222	1562	1467
Bretland	12906	21825	604	8523	1341	6691	7610	4544	
Danmark	644			122	229	10	366	45	4502
Eysturíki	32	48	49	142	700	1035	1251	2020	2935
Finnland				229	1166	363	911	835	1999
Frakland				12160	5479	4136	5099	8189	13467
Grikkaland				35	73	44	558	1395	3892
Írland		515	70	274		157	293		
Ísland			21	10	2	6		4	129
Italia				1943	6493	7434	6265	27719	13619
Japan				15919	13773		6379	4009	6641
Kanada	1504	808	1249	755	490	3998	1770		11
Kekkia					1077	1205	994	442	469
Korea				817	2435	480	1866	539	600
Luxemborg									
Meksiko	3122	10757	6859	2503	766	167	73	2690	995
Niðurlond	716	179		780	3766	3993	1239	831	335
Noreg	73				118	521	660	35	28
Ný Sæland	3895	17	976	630	29	264	1839		441
Pólland	23	23	238	245	385	714	749	2179	2020
Portugal	1192	1198	2326	500	1132	2425	3011	4968	4271
Spania	172		820	3223	1458	2941	2679	12522	11618
Sveis									4426
Svöriki			378	252	2313	852	785	1055	172
Turkaland	486	244	423	546	412	515	292	466	1009
Týskland			325	435	240		13228	1125	364
Ungarn	38	470	720	1842	1017	3813	1157	1966	353
USA									3100
Í alt OECD	24822	37450	16617	54895	47284	52537	69347	95955	86009
Heimurin í alt	29900	47863	36462	78871	65395	73652	97258	153	114
								Bn	Bn

Bn = billion (milliardir)

Ein triðja orsök er, at eitt evsta mark er fyri skattainntökum. Skattastigið skal ligga millum 15-30% av BTÚ til tess at fáa största möguliga búskaparvökstur. Tí má almenni samfelagsgeirin minka í flestu londum – heldur enn vaksa. Hetta verður viðgjört í sambandi við javnvágsmýndil okkara og partin um skatting. Men henda orsök er tann einasta, ið byggir á vísindaliga grund.

⁴⁴ Kelda:Financial Market Trends, No 72, OECD, February 1999 p 130. Visti tölini eru bruttotöl og 1998 tölini eru fyribils.

Caragata áliðið

Talva 15: Privatiseringar í ymiskum londum í 1980- og 1990-árunum

Land	Felög og vinnugreinir
Australía	<p>Commonwealth Accommodations og Catering Services (1988); Defence Service House Corp Loan Portfolio (1988, 1991), Australian Airlines (1992); 25% av Qantas Airways (seld til British Airways); Commonwealth Bank (1993);</p> <p>Commonwealth Serum Laboratories (1994); Moomba-Sydney Pipeline System (1994); Commonwealth Uranium stockpile (1994); Aerospace Technologies (1995); Qantas share offer (1995); Commonwealth Bank Secondary Public share offer (1996); Commonwealth Funds Management (1996); Avalon, Melbourne, Brisbane og Perth Airports (1997);</p> <p>Australian National Railways; AIDC (a banking subsidiary of the Australian Industry Development Corp (1997); Works Australia (1997); Housing Loans Insurance Corp. (1997); Telstra (alment partabrévatilboð - A\$14.3 billion)); 10 lítlir og miðalstórir flogvöllir (1998); Australian Multimedia Enterprises (1998); nýggjar privatiseringsætlanir í 1999 og 2000 eru Telstra (annar partabrévasþurningur), National Rail, National Transmission Network, Removals Australia (relocations brokerage business).</p>
Finnland	22% av Sonera, alment fjarskiftisfelag (1998); 15% av Fortum, ravnagnsfelag (1998)
Frankland	Telecom (1998: lutvist privatiserað)
Grikkland	Commercial Bank, Agricultural Bank og ETVA (the Development Bank) verður heilt ella lutvist privatiserður í 2000.
Gujana	50% av ravnagnsveitingini til útlendskar íleggjarar, restin til innlendskar.
Írland	Telecom (1999: privatisering av almennu restognini á 50.4%)
Ísland	<p>Strandfaraskipafelag (1991); Rúsdrekka- og tubbakseinkarsølan ATVR (1992); Prentsmiðja (1992); geotermiskar borðingar (1992-96); ferðaskrifstovur (1992); Framtaksfelag (1992); Listagrunnur (1992); Tryggingarfelag (1992); Fiskavirkning (1993); Fiskaeftirlit (1993); Reiðari og fiskavirkning (1994); Heiluvágur (1994); Apotek (1995); Teldufrøði (1997); Bileftirlit (1997); Ferro-silicon verksmiðja (1998); Ílögubanki (1998); 66% av Icelandic Prime Contractors (1998) ætlanin er at selja írestandi partin í 1999; Dátaviðgerð- Skyrr (1998);</p> <p>Stjórnarbankar (National Bank of Iceland; Agricultural Bank; and the Icelandic Investment Bank (FBA) voru partvist privatiseraðir í 1998 og verða eftir ætlan heilt privatiseraðir í 1999 ella tíðliga í 2000; Tøð framleiðari (1999); Havbúnaðarfelag (1999).</p> <p>Onnur felög, ið skulu seljast í 1999-2000 eru: 25% av Sementsverksmiðjuni; 41% av Stofnfiski; 17.8% áhugamál í</p>

	eini endurnýtingarfelagi (Endurvinnslan); 21% áhugamál í einum alnótatænastuveitara (Intis); Landssími Íslands verður privatiseraður í 2003.
Ísrael	Netanyahu-stjórnin privatiseraði nakrar bankar í 1996-99; Barak-stjórnin hevur gjört kunnugt, at hon fer at halda fram at privatisera restina av almennu ognini, ið er 54%, í Telecom í 2000.
Italia	Flogvöllir (1997: lutvís privatisering); Telecom (1999); Oil & Gas, ENI (1995,1998: lutvís privatisering); BNL Bank (1998); ravnagnsírdnaðurin er næstur. Aðrar nýligrar privatiseringar: postverkið, jarnbreytir, Italian Federation of Mechanical Industries, the Italian Hydrocarbons Board, the Italian Insurance Institute, ymiskir bankar og stovnurin til endurnýggingar av ídnaðinum.
Jordan	Jarnbreytir (1999)
Kanada	Kanadiska privatiseringsætlanin byrjaði í 1985. U.I. 30 felög eru privatiserað, so sum: Northern Transportation Co. (a barge company operating on the MacKenzie river to Arctic Ocean (1985); Canadair (aircraft manufacturer) (1986); CN Route (Trucking company) (1986); Nanisivik Mines Ltd. (copper/lead/zinc) (1986); Canadian Arsenals Limited (bullets and military ammunition) (1986); Pêcheries Canada (fish processor) (1986); de Havilland Aircraft (1986). Fishery Products Intl (fish processor) (1987); Teleglobe Canada (telecommunications carrier) (1987); Canada Development Corporation (chemicals, mining, high-tech, pharmaceuticals) (1986-87). Varsity (Farm equipment manufacturer) (1987; 1991); CNCP Telecommunications (1988); CN Hotels (1988); Terra Nova (Trucking company) (1988); Nortwestel (telegraph) (1988); Air Canada (1988-89); Nordion International Inc. (nuclear medical diagnostics) (1991) Cameco (World's biggest uranium mining and nuclear fuel processing company (1991-95) Petro-Canada (the national oil company) (1991,1992,1995); Telesat Canada (Telecommunications satellite operator) (1992); Co-enerco Resources (Oil & gas exploration) (1992-93). CN Exploration (oil & gas) (1995); Canadian National Railways (1995); 51% interest in Canarctic Shipping (1996); Air Navigation System (National air traffic control system) (1996); Canada Communication Group (CCG) (Queen's Printer) (1997); a 10.5% interest in National Sea Products (fish processing) (1997); Theratronics International (Cancer radiation machines) (1998)
Kuvait	Airways Corporation leasing and finance division (1999); Telecom, Kuwait Oil Tanker company, and the Petrochemicals Industries company are being prepared for sale.
Meksiko	Olja og ravnagn (2000: uppskot)
Noreg	Olja og natúrrgass (lutvist privatisering, 1999) og fjarskifti (2000).

Caragata álitioð

Ný Sæland	Stál (1988); Petrocorp: Oil & Gas (1988); Banking [National Provident Fund; 1988; Rural Bank, 1989; Bank of New Zealand, 1992]; Air New Zealand (1989); Shipping Corporation (1989); Government Printing (1989-90); Maui Gas (1990); Telecom (1990); State Insurance (1990); Tourist Hotel Corp (1990); Housing Mortgages (1991, 1993); Forestry Cutting Rights (1990; 1996); Synfuels (1990); New Zealand Rail (1993); Government Computing Services (1994); Works Corp (construction); Auckland Airport and Wellington Airport (1998); Capital Properties (government buildings), 1998; Contact Energy (largest electricity generator, 1999); wholesale electricity market (1999)
Pólland	A cable company; the Polish bank, Pekao SA, Bank Zachodni; Telekomunikacja Polska (telecommunications), and PZU (insurance). Lot Airlines will also be privatised in 1999 (10% to begin and up to a maximum of 38-50%) with the government retaining 50% plus one share. 15% of Telecom company TPSA (1998); 15% Bank Pekao, Poland's largest bank (1998)
Portugal	Telecom (a further privatisation of 13.5% of the shares in Telecom Portugal); shares in EDP (power generation), BRISA (motorways) and Cimpor (cement producer) – 1988.
Spania	Telecom (1996); electricity has been started (e.g. Endesa(1998)
Stóra Bretland	British Aerospace (1981; 1985); Cable & Wireless (1981; 1983; 1985); Amersham International (1981); British Petroleum (1983; 1987); Associated British Ports (1983-84); Enterprise Oil (1984); Jaguar (1984); British Telecom (1984; 1991; 1993); Britoil (1985); TSB (1986); British Gas (1986); British Airways (1987); British Airports Authority (1987); Royal Ordnance (1987); British Steel (1988); 10 vatnfelög (1989); 12 regional electricity companies (1990); Electricity generating companies (1991; 1995); Scottish Electricity (1991); Northern Ireland Generators (1992); Northern Ireland Electricity (1993); ognir í kolídnaðinum (1994); Railtrack (1996); British Energy (1996); AEA Technology (1996). Í 2000 fevna privatiseringsætlanirnar loftferðslueftirlit, undirgrundina í London, möguliga postverkið og partar av BBC.
Turkaland	1999-2000: a shipping company, a petroleum retailer, oil refinery
Ungarn	Malev Airlines, almenna flogfelagið, verður selt í 1999-2000 kemur at varveita 25% plus eitt partabräv.
Venezuela	70% of electricity generation beginning in 2000

Við privatisering fylgjast stórar bygnaðarbroytingar, og tí kann verða ringt at ávísa nágreniliga hvørjir fyrimunir eru í mun til skipanina, sum var frammanundan. Men tað er próvfast, at fyrimunir, sum hesir niðanfyrinevndu, fylgja privatisering:

framleiðslan hjá arbeiðsmegini økist, prísirnir lækka, hægri tænastustig, betri stýring og størri inntøkur til almenna kassan. Serstakliga eru hesir ávistir í fjarskiftis- og oljuvinnuni í Bretlandi.

Talva 15 gevur eitt gott yvirlit yvir privatiseringina í ymiskum londum og vinnum.

Ísland byrjaði privatiseringsætlan sína í 1988-89. Beinleiðis endamálið hjá ríkisstjórnini er, at tað almenna skal taka seg úr fyritökum og vinnum sum heild. “It is the stated policy of Iceland’s government to scale down public sector activities in areas which could be handled by private operators without raising social costs. To an increasing extent, public services are being contracted out. Tenders are mandatory for all public contracts to the value of US\$700,000 or above, throughout the European Economic Area/European Union.”

Millum almennar fyritøkur í Íslandi, sum eru privatiseraðar, teljast: ein fyritøka, ið veitir váðafusan kapital, eitt tryggingarfelag, ein fyritøka, sum framleiðir fiskavørur, eitt flutningsskipafelag, ein tungídnaðarfyritøka, ein bilaefstirlitsfyritøka, ein teldumiðdepil, ein ferro-silikon fyritøka. Stóra mistakið hjá Íslandi viðvikjandi privatisering var, at teir ikki lótu upp fyrir útlendskum íleggjarum; men tað er nú gjørt.

Tí er meginparturin av almennu ella hálvalmennu fyritøkunum seldar privatum í Íslandi fyrir undirprís – kanska so mikið sum 10-50%. Hetta hevur sjálvsagt givið nýggju eigarunum stórar fyrimunir og góðan byr, men tann peningurin, sum nú er mistur, kundi ríkisstjórnin eisini nýtt til at goldið niður utanlandsskuldina. Nú standa stórar fyritøkur fyrir at verða privatiseraðar, t.d. innan fjarskifti og bankavinnu, og tá verður sama mistak ikki gjørt.

Í 1999 fór ríkisstjórnin undir at tillaga virksemið innan elframleiðslu til marknaðartreytir. Kapping verður nú millum fýra sjálvstøðugar partar av virkseminum innan elvinnuna: Framleiðslu, flyting, veiting og sölu. Endamálini við hesum tiltaki er at fremja skynsamari elnýtslu, at økja trygdina og at verja umhvørvið. Torført hevur verið at fáa politiska undirtøku fyrir marknaðargerð og privatisering av hesi vinnu.

Íslendska privatiseringsætlanin hevur verið løgd soleiðis til rættis, at fyrst vórðu smáar fyritøkur privatiseraðar, síðani er farið undir at privatisera tær stóru.

(c) Almennar føroyskar fyritøkur – marknaðargerð og privatisering

Av tí sum nevnt er omanfyri skilst, at privatisering er ein tilgongd, ið tekur langa tíð, men eisini at hon skapar størri virkisføri og vælferð. Tað hevur tikið londum sum Bretlandi, Ný Sælandi, Avstralía, Kanada o.ø. meiri enn tíggju ár at leggja til rættis og stýra marknaðargerðini, sum m.a. fevnir um virðismeting, partvísa privatisering og fulla privatisering. Føroyingar eiga at rokna við, at slík tilgongd fer at taka millum 5 og 10 ár.

Sambært teimum upplýsing vit hava fingið, eru tær fyritøkur, sum eftir stuttari tíð ella eftir fáum árum kunnu skrásetast á børsini:

- Atlantsflog
- Framtaksgrunnurin
- Føroya Banki
- Føroya Fiskavirkning

- JFK Trol
- Føroya Tele
- United Seafood
- Vága flogvøllur
- Virksemi innan tað almenna (og almennar stovnar), so sum klædnavask, matgerð og reingerð – vit hava eingi hagtøl fyri ognir og lønsemi á hesum øki.

Fyritøkur, sum kundu verðið settar at virka eftir marknaðartreytum heilt skjótt, men sum longri tíð skal til at privatisera, eru: SEV, havnirnar, Strandfaraskip Landsins og Postverk Føroya. Rúsdrekkasøla Landsins skuldi fingeð kapping, og síðani verðið seld.

Talva 16 vísir eina fyribilsuppgerð yvir virðið á ognunum hjá 13 almennum fyritøkum og stovnum. Eisini vísir hon ymiskar metingar av marknaðarvirðið á hesum fyritøkum og stovnum. Hon byggir á umsetningstøl og rakstrarúrslit í ársuppgjerðum, men her er vandin, at ein fyritøka kann hava nógv størri framtíðarvirði, tá ið neyðugar tillagingar og umskipánir eru framdar. T.d. hevði landsstýrið ikki fingeð nóg nógv fyri Føroya Fiskavirkung og United Seafood, um hesar fyritøkur vórðu seldar fyri ein pris, ið bygdi á núverandi tøl.

Talvan vísir eina fyribilsuppgerð, tí at eingi tøl eru fyri ognir, figgjarstøðu og leiðslustøðu. Talvan er sett upp fyri at kanna, um almenn virði eru, sum kunnu seljast, soleiðis at almenna skuldin kann minkast. Okkara uppgerð byggir tí á ymiska vekting av hesum ymisku tølunum, nevnliga umsetningstøl og rakstrarúrslit. Vit vænta, at ein nágreninlig meting av virðinum fer at verða innan fyri lægstu og hægstu mettu tøl okkara.

Samanlagda marknaðarvirðið á hesum fyritøkum, sum byggir á eitt miðaltal av teimum átta ymisku metingunum, liggur millum 2,7 mia. kr. og 4,9 mia. kr. Her er vert at hugsa um, at kanning okkara av almennu skuldini vísti, at hon skal lækka við 3,5 mia. kr. fyri at koma niður á tað stig, hon hevði undan kreppuni.

Landsstýrið eigur sjálvsagt at royna at fáa sum mest fyri hesar fyritøkur. Tað verður fyrst og fremst gjort við eisini at lata útlendskar ileggjarar sleppa at bjóða.

A henda hátt verður søluvirðið hægri. Ein óalmenn meting hjá Landsbanka Føroya sigur, at tað er uml. 1 mia. kr. av vågafúsum kapitali í Føroyum, sum eisini kann bjóða, og tað styrkir niðurstøðu okkara. Harafturat kann føroyska vinnulívið helst fáa eina mia. kr. í láni, nú skuldin er lækkað munandi, og tíðirnar eru góðar. Tað merkir, at væntast kunnu útlendskar ilögur fyri 1,5-2,0 mia. kr. Føroya Banki er tann virðismesta fyritøkan, sum landið eigur, og hon kundi einsamøll givið 1,5-2,5 mia. kr., um hon varð seld. Hetta svarar til millum 30 og 70% av tí upphædd, sum almenna skuldin má lækka. Tryggjast má, at Føroya Sparikassi fær möguleika at kappast við Føroya Banka á jøvnum føti.

Virðismetingin av Framtaksgrunninum umfatar virði, sum longu eru við í metingini av øðrum fyritøkum, sum grunnurin eigur, t.d. Føroya Fiskavirkung og Føroya Fiskasølu. Men hesar fyritøkur kundu verðið seldar fyri uml. 800 mió. kr. SEV er ikki búgvið til at selja fyrr enn ymisku partarnir av virkseminum eru skildir sundur, og fyrr enn ein børsur er stovnsettur. Hetta er eisini vanligt aðrastaðni. Vit frætta, at Føroya Tele hevur fingeð kapping.

Sølan av Tryggingarfelagnum Føroyar, Føroya Tele og Atlantsflog hevði givið aðrar 800 mió. kr. Hesar nevndu fyritøkur høvdu tilsamans givið nóg stóra upphædd til at minka almennu skuldina til eitt burðardygjt stig. Men tað krevur, at útlendskir ileggjarar (mest íslenskir og norðurlendskir) sleppa at bjóða.

Talva 16: Fyribils virðismetingargreining av vinnuvirkseminum hjá Føroya Landsstýri

Felag	1998 Dkr '000		Marknaðarvirðismetingar									Bert yvirskots meting bert Møg. #6 Møg. #7 Miðal av 7 møg.
	Vigaður yvirskots gradur % av Net. Søla	Netto Søla	50/50 áðrenn skat (PBT)	50/50 1.5xsølu 5xPBT	50/50 1.8xsølu 6xPBT	50/50 2xsølu 7xPBT	50/50 1.2xsølu 5xPBT	50/50 2.5xsølu 5xPBT	50/50 5xPBT	50/50 7xPBT		
			Dkr mn									
Føroya Banki	159%	225,761	359,956	1069	1283	1486	1035	1542	1800	2520	1534	
Framtaksgrunnurin	95%	39,757	37,776	124	149	172	118	182	189	264	171	
SEV	19%	205,813	38,250	250	300	340	219	391	191	268	280	
Rúsdrekkasølan	14%	90,293	12,734	100	119	135	86	157	64	89	107	
JFK TROL	13%	106,564	14,172	115	138	156	134	204	71	99	131	
Føroya Tele	12%	180,149	22,082	190	228	257	163	302	110	155	201	
Atlantic Airways	11%	118,702	13,029	122	146	164	104	194	65	91	127	
Fø. Lívstrygging	4%	117,980	4454	100	120	134	82	163	22	31	93	
United Seafood	3%	550,061	18,212	458	550	614	38	751	91	127	376	
Faroe Seafood	2%	788,072	19,441	640	768	856	520	1053	97	136	581	
Postverk Føroya	0	71,189	0	53	64	71	43	69	0	0	43	
Strandfaraskip	-42%	120,035	-50,569	-36	-44	-57	-54	-27	-252	-35	-72	
TRYGD	-335%	2,071	-6936	-15	-19	-22	-16	-21	-35	-49	-25	
Samlaða möguliga søluvirði (íroknað Strandfaraskip og TRYGD)			Dkr mn	3168	3801	4314	2499	4939	2700	3780	3600	

Kelda: McCallum Petterson Diagnostics, Wellington Ný Seland, oktober 1999

Caragata álitíð

Tilmæli nr. 34:

Føroya Sparikassi er millum tær fyritøkur, sum áttu at verðið skrásettar á børsini. Peningastovnurin eiger at fáa somu virkismöguleikar sum Føroya Banki, men ognarviðurskiftini mugu eisini broytast, tí sum er eiga sparararnir fyritøkuna. Slík tilgongd er framd í sambandi við tryggingarfeløg í Ný Sælandi og Avstralia.

Um Føroya Banki verður seldomur, verður ikki so nögvur kapitalur eftir til smærri fyritøkur sum Atlantsflog og Føroya Tele, tí hesin peningastovnur er tann besta og stórsta fyritøkan. Tí kann onkur halda, at rættast er at bíða við Føroya Banka, til smærru fyritøkurnar eru seldomar. Vit halda ikki, at slík hugsan er røtt, tí privatisering av eini slikari stórari fyritøku hevði skapað álit á privatiseringstilgongdina, og hon hevði havi so góða ávirkan, at aðrar fyritøkur høvdu verðið seldomar fyri hægri pris av tí sama.

Postverk Føroya og Strandfaraskip Landsins eru ikki nóg lønsamar og virkisførar fyritøkur til at verða privatiseraðar sum er.

d) Vinnupolitisk viðurskifti og avmarkingar í sambandi við marknaðargerð

Uppgávur, sum mugu loysast í sambandi við marknaðargerð:

Tilmæli nr. 35:

Málsetningar: Íslendsku málsetningarnir eru gott grundarlag fyrí kjakinum í Føroyum hesum viðvíkjandi. Teir eru: (a) at økja samansparingina, so at búskaparstøðan gerst trygg; (b) bøta búskaparliga virkisførið, sum ikki er nóg gott í almennum fyritøkum; (c) fáa partabrævamarknað at virka; (d) fáa inntøkur til at gjalda niður almennu skuldina; og (e) at fáa figging til ávisar samferðslu- og flutningsverkætlani og at skapa vökstur innan kunningartøknivinnu.

Tilmæli nr. 36:

Kriterii: Kannast má eftir hvørjum treytum almennar fyritøkur skulu privatiserast. T.d. í sambandi við tørvin á nýggjari tøkni, marknaðaratgongd, gjaldføri, altjóða kappingarføri o.t.

Tilmæli nr. 37:

Avgerðartilgongd: Ein möguleiki er, at landsstýrið tekur avgerðir viðvíkjandi marknaðargerð og privatisering. Annar möguleiki er, at eitt alment ráð verður sett (har vinnulívið er umboðað), sum tekur avgerðirnar. Triði möguleikin er at óheftir serfrøðingar verða settir at gera tilmæli til landsstýrið í samstarvi við embætisverkið. Fjórði möguleikin er, at ein óheft serfrøðinganevnd verður sett, sum kann ráðgeva landsstýrinum, samstundis sum hon alment leggur fram sína hugsan um ein yvirskipaðan politikk á økinum.

Okkara niðurstøða er, at triði möguleikin best tryggjar gjøgnumskygni og vísindaligan hugburð til privatiseringstilgongdina. Í Íslandi varð fyrsti möguleikin valdur.

Kriterii fyrir hvørjar fyritøkur skulu privatiserast.

Neyðugt verður at finna fram til tær mest lønsomu fyritøkurnar, tí tær vilja ileggjarar gjalda fyrir, og slikear fyritøkur skapa álit á privatiseringstilgongdina.

Til tess at finna hesar fyritøkur, má metast um hvørja einstaka fyritøku. Hyggjast má eftir:

- Gjalförinum, sum fyritókan hevur, tá ið hon verður seld.
- Altjóða standardir og mannagongdir.

Onnur evni, sum mugu viðgerast í sambandi við metingina av eini fyritóku eru: dugnaskapurin hjá leiðsluni, tørvurin á tøkni uttanefrir, kostnaðurin á nýggjari tøkni, og tørvurin á marknaðaratgongd.

Smá lond hava tann trupulleika, at um fyritókan kemur illa fyri, so er storri vandi fyri, at eingin kapitalur stendur til reiðar at bjarga henni. Tí má lönsemið helst verða betri enn í tilsvarandi fyritókum í stórum londum, og hetta ávirkar eisini børsirnar í smáum londum. Góðir vinnukarmar hava tí alstóran týdning.

Eisini er týdningarmikið, at tær stóru almennu fyritókurnar verða privatiseraðar skjótt, og at aðrar privatar stórfyritókur verða skrásettar á børsini so skjótt sum til ber. Hetta skapar álit á ein feroyskan kapitalmarknað, og ger at tað verður lættari hjá feroyskum fyritókum at verða skrásettar á íslendsku og norðurlendsku børsunum.

e) Vandamál í sambandi við marknaðargerð og privatisering

Av ymiskum orsókum, m.a. möguligari vantandi politiskari undirtóku, kann tað taka longri tíð at privatisera summar fyritókur heldur enn aðrar. Tí kann verða rætt at privatisera í stigum. T.d. kunnu 25-33% av fyritókum sum Føroya Tele og Postverki Føroya verða seld um árið í trý ár.

f) Vandamál í sambandi við samráðingar við donsku stjórnina um skiftistíð

Royndinar seinastu 20 árinu siga, at tað tekur eini 10-15 ár at umskipa ein heilan búskap. Hetta sigur okkum, at stytsta skiftistíðin at minka donsku ríkisveitingina burtur er 5-7 ár. Stytri skiftistíðin er, storri verður trýstið at fremja bygnaðarbroytingarnar.

3.6 Ílöguforðingar #5: Avmarkingar í möguleikum útlendinga at keypa feroyskar fyritókur og vantandi áhugin fyri Føroyum

Sum nú er, verða fáa útlenskar ílögur gjördar í Føroyum, og landsstýrið hevur eingi hagtöl hesum viðvíkjandi og heldur ikki hagtöl fyri feroyskar ílögur í útlondum. Dømi um útlenskar ílögur í Føroyum eru:

- Norsk fyritóka í alivinnuni.
- Íslenskar fyritókur arbeiða á økjum: sjóvinna, smásøla, alivinnutøkni og ritbúnaður (software)
- Bretsk fyritóka eיגur frystigoymslu í Suðuroy (100%).
- Íslensk fyritóka arbeiðir í farmaflutningsvinnuni.

Tólv danskar fyritókur hava dótturfelög ella deildir í Føroyum.

Í 1997 vórðu send 2200 brøv til fyritókur í útlondum, sum arbeiddu á økjum, ið tásitandi landsstýri hildu vera áhugaverd. Í brøvunum varð greitt frá “góðu” möguleikunum at gera ílögur í Føroyum. Uml. 60 fyritókur svaraðu, flestar úr Niðurlondum, Sveis og

Caragata áltið

Avstralia. Tiltakið fórði ikki til, at nøkur nýggj íløga varð gjørd. Áltið nevndist *Foreign Investment in the Faroes: A Pre-Analysis, 1998*.

Týdningarmesta tiltakið í stutttíðarhøpi, sum fremjast má til at fáa útlendskar íløgur til Føroya, er at hækka virðið mest möguligt á teimum fyritøkum, sum skulu privatiserast komandi tíggjuáraskeið. Í langtíðarhøpi eigur at verða hugsað um at fáa betri marknaðaratgongd, fígging, tøkni, serfrøði og kunnleika.

Kunnu útlendskir íleggjarar vísa á, at íløgur teirra skapa varandi búskaparvøkstur í Føroyum, verður undirtøkan fyrir hesum størri millum føroyingar. Men spurningurin um ognarrættin til ávísar vinnugreinar má avgreiðast við atliti til politiska viljan.

a) Tilstuðlan til útlendskar íløgur i øðrum smáum londum

Kýpriska leiðin

Eitt av smáu londunum skamt frá evropiska meginlandinum, ið hevur dugað sera væl at fáa útlendskar fyritøkur at gera íløgur, er Kýpros (grikski parturin). Hetta hóast viðurskiftini við turkiska partin av oyndi eru ring, og borgarakríggi hevur hótt. Kýpros lýsir seg sjálva sum “Europe’s Business Island” og sum portrið til Eysturevropa – hetta serliga, tí Kýpros hevur skattasáttmálar við fyrverandi Sovjet-lýðveldini. Kýpros er mett til A1+ í kredittvirðitænastu Standard & Poor’s.

Skattaprosentið, sum deildir hjá fremmandum fyritøkum, ið virka í Kýpros, gjalda, er 20% um árið av teimum fyrstu 40.000 kýprospundunum (CYP), sum eru uml. 80.000 US\$, og 25% av tí, sum er omanfyri. Lagaligir frádráttir fyrir íløgur í tól og útbúnað gera, at skattaprosentið kann lækka munandi. Mistur peningur kann avskrivast í fimm ár.

Sera lagaligar treytir eru, um stórfyritøkur leggja høvuðsskrivstovur í Kýpros. 60% av vinninginum av tænastuveitingum uttanlands, og sum endar á Kýpros, eru skattafríar, og 90% av vinningi ella vinningsbýti av fóustum virksemi uttanlands eru skattafrí. Sostatt er skatturin 10%, um fyritøkur nýta Kýpros sum miðstøð fyrir dótturfelögum í øðrum londum og flyta vinningin hagar. Afturat hesum er at nevna, at Kýpros hevur sera góðar dupultskattaavtalur, soleiðis sum niðanfyri standandi útgreining um skattaprosent av vinningsbýti, rentuinntøkum og loyvisgjøldum vísir.

Kýpros skattar ikki *vinningsbýti*, sum fyritøkur har gjalda út til fyritøkur, ið eru skrásettar í: Bulgária, Kanada, CIS, Kekkia, Fraklandi, Týsklandi, Ungarn, Írlandi, Italia, Kuweit, Noregi, Slovakia, Stóra Bretlandi og USA.

Kýpros skattar heldur ikki *rentuinntokur*, sum fyritøkur har gjalda út til fyritøkur, ið skrásettar eru í: Eysturíki, Bulgária, CIS og Írlandi. Skattaprosentið av slíkum gjøldum er 10% fyrir flestu onnur lond.

Seinast er at nevna, at Kýpros skattar ikki *loyvisgjøld*, sum fyritøkur har gjalda út til fyritøkur, ið skrásettar eru í hesum londum: Eysturíki, Bulgária, CIS, Danmørk og Fraklandi

Týsklandi, Grikkalandi, Ungarn, Írlandi, Italia, Noregi, Svøríki, Stóra Bretlandi og USA. Skattaprosentið hjá øðrum londum er 5% ella 10%.

Henda stutta lýsing sigur okkum, hví ameriskar og bretskar fyritókur gera ílögur í og úr Kýpros og beina vinning sín aftur hagar.

Persónsskatturin hjá fólk, sum ikki eru búsitandi í Kýpros (og starvast í vinnuliga fríðkinum), er 50% av persónsskattinum hjá vanligum borgarum, sum liggur millum 0 og 25%. 10-ára skattafrælsi er fyrir ávisar ílögur í ferðavinnu, t.d. ílögur í gullsmiðjuvinnu, bátahnir, garðar, sum viðgera serstök evni, heilsumiðstöðir o.fl. Nokur fá undantök eru, men annars ber útlendskum fyritókum til at eiga 100% av fyritókum, sum skrásettar eru í Kýpros. Undantökini eru: smásølu- og heilsøluvinnurnar.

Millum teir mongu íleggjarar, sum hava valt at virka í Kýpros, teljast: Reuters, Siemens, SmithKline Beecham, NCR, HSBC, Coca-Cola, Roche, Rothmans, Moody's, Credit Suisse First Boston, RJ Reynolds, Johnson Wax og Barclays Bank. Kýpros setir fram 5 fyrimunir við at gera ílögur har:

- “Strategisk stöða við góðum flogsambandi við grannalond og allan heim.”
- “Framúr góðar umstöður innan fjarskifti – beinleiðis samband við 200 lond.”
- “Fjølbroyttan og lokkandi skattapolitikk, t.d. 27 dupultskattaavtalur.”
- “Vael útbúgvið, tvímælt starvsfólk og sera kappingarfört kostnaðarstig.”
- “Gott umhvørvi, t.d. eru hagtolini fyrir brotsverk millum tey lægstu í Evropa.”

Kanna vit hesar fyrimunir gjølla, síggja vit, at umstöðurnar í Føroyum ikki eru ólíkar, tó at sjálvsagdir munir eru. Føroyar liggja væl fyrir skamt frá norðurevropiska marknaðinum, og gott flogsamband er við ES og Ísland (men flogfør millum Norðuamerika og Evropa millumlenda ikki í Føroyum). Kýpros liggur væl fyrir í mun til suðurevropiska marknaðin. Í løtuni eru Føroyar rímiliga væl fyrir á fjarskiftisøkinum, men neyðugt verður at privatisera hetta øki, um Føroyar skulu hava høgt tænastustig í langtíðarhøpi. Føroyar hava nóg hægri vinnulívsskatt (27%), enn Kýpros (5%), og skattaavtalurnar við onnur lond eru ikki fleiri enn 5 i tali (Norðurlond) móti 27 í Kýpros. Føroyingar hava góðar útbúgvingar og tala tvey mál ella fleiri ræðið. Men tøknilig útbúgvingarnar eru ikki nóg nógvar og góðar. Kostnaðarstigið er ov høgt í sumnum vinnugreinum. Føroyar hava óivað bestu hagtøl fyrir brotsverk í Evropa, men eisini eitt hitt lægsta sólskinstimal og ein hin lægsta miðalhita um summaríð.

Veður og vindur mugu sær ráða, tað gerst einki við veðurlagið; men Føroyar kunnu byggja á teir fyrimunir, sum vissuliga eru (strategiska stöðan, fjarskiftisøkið, útbúgvingarstigið og málførleikin), og hartil kunnu skapast aðrir fyrimunir: privatisering av fjarskiftisøkinum, útbúgva fleiri føroyingar innan tøkni á háskúlum og fróðskaparsetrum í útlondum og lækka skattastigið.

Íslendska leiðin

Politikkurin hjá íslendsku ríkisstjórnini at fáa útlendskar íleggjarar at gera ílögur har, sum ríkin hevur verið síðani miðskeiðis í 90-árum, hevur givið úrslit. Útlendsku ílögurnar til og við 1998 svara til 460 mió US\$, og væntandi økjast tær munandi í 1999 og frameftir, nú gongd er komin á privatiseringina av almennum fyritókum.

Lógin, sum er grundarlag undir útlendskum ílögum í Íslandi, er Act on Investment by Non-Residents in Business Enterprise (1991), men serstakar reglur eru at finna í serlögum. Ísland er frísinnað, tá ið um útlendskar ílögur ræður; men á trimum økjum eru strangar reglur: fiskiveiði og fiskiídnaður, vatnorku- og jarðhitaframleiðsla og veitingar og flogferðsla.

Caragata álitið

Útlendingar hava ikki loyvi til at eiga partapening í íslendskum fyritökum, sum fáast við fiskiveiði og fiskiídnað. Tó kunnu útlendingar óbeinleiðis eiga í slíkum fyritökum gjøgnum aðrar fyritókur, sum eru skrásettar í Íslandi. Men hesar reglur eru tó ikki gallandi fyri útlendskar ríkisborgarar, sum hava fastan bústað í Íslandi.

Bert einstaklingar og fyritókur innan EBS-økið (Noreg, Eysturríki, Sveis, Ísland) hava loyvi til at gera ílögur í orkuframleiðslu og orkuveiting. Men heldur ikki í hesum föri galda avmarkingarnar fyri útlendingar, sum hava fastan bústað í Íslandi. Útlendingar, sum ikki búgva í Íslandi ella innan EBS-økið, kunnu sökja íslendska altingið um undantaksloyvi.

Einstaklingar og fyritókur, sum ikki hava heimstað í Íslandi ella innan EBS-økið hava ikki loyvi til at eiga meiri enn 49% í einum flogfelag.

Ein av fremstu orsókunum til, at útlendskir ileggjarar seta pening í íslendskt vinnulív, er ódýra elmegin, sum liggar millum 2 og 3 US-sentar fyrir kilovatt tíman hjá stórfyritökum, og er mest kappingarsöri el-prísur í Evropa. Ísland hefur bara útbygt 10% av vatnorkuni og 5% av jarðhitaorkuni, sum mögulig er at gagnnýta. Ríkisstjórnin letur eisini studning til serstakar granskings- og menningarverkætlana. Summar útreiðslur til granskings og menning kunnu dragast frá í inniverandi ári, men aðrar verða at draga frá í fimmáraskeið. Í nýggjastu politisku yvirlýsingini frá sitandi stjórnarsamgongu varð sagt, at ætlanin er at broyta skattareglurnar, soleiðis at tær eggja til at seta í verk tiltök til frama fyrir granskings, menning og nýskipanir í vinnulívinum.

Aðrir týðandi fyrimunir eru höga kunnleikastigið innan tökni, m.a. at gera ritbúnað (soft-ware), íslendski partabrævamarknaðurin, privatiseringsætlanin og lönnsemið í íslendskum fyritökum. Sambært íslendska vinnu- og handilsmálaráðharranum “hefur úrtókan hjá fyritökum, ið skrásettar eru á börsini, yvirhövur verið stór seinastu árin”. Seta vit úrtókuna í mun til inntökuna hjá 36 fyritökum, sum skrásettar eru á íslendsku börsini í 1998, er stóðan í prosentum henda (býtt sundur í vinnugreinar):

• Fiskivinna	4.0
• Handverksvinna	7.4
• Handilsvinna	2.7
• Flutningsvinna og samskifti	1.1
• Fíggjarvinna	25.8
• <u>Tænastuvinna</u>	<u>5.8</u>
Samanlagt	5.5

Hesi töl benda á, at rúm er fyrir fleiri peningastovnum í Íslandi, og at handverksvinna gevur munandi storri úrtóku enn fiskivinna. Tey benda eisini á, at tørvur er á bygnaðarbroytingum í handilsvinnuni, flutningsvinnuni og fjarskiftisvinnuni. Privatiseringin á fjarskiftisókinum, sum er áleiðis, er eitt stórt stig framá.

Enn ein fyrimunur er vinnuskattaprosentið (30%), sum er lagaligt í mun til Evropa og Norðuramerika, *men ikki í mun til Norðurlond*. Ein vansi við skattaskipanini er, at frívirðið í fyritökum og hjá einstaklingum verður skattað (1,2% og eitt eykagjald, sum er 0,25%).

Eitt annað, sum eyðkennir nýggju íslendsku skattaskipanina, er skattingin av frálandahandilmíðdeplinum (OTC), sum varð sett í verk í 1999 (International Trading Companies Act). Fyritøkur, sum skrásettar eru í Íslandi, og sum taka lut í frálandahandli millum seljarar og keyparar utan fyri Ísland (v.ø.o. handil, sum ikki ávirkar íslenskar seljarar og keyparar) gjalda 10% í skatti (samanborið við 0-5% í skatti, tá ið fyritøkan er skrásett í landi, sum hevur skattaavtalu við Ísland og 20%, tá ið fyritøkan er skrásett í landi, sum ikki hevur skattaavtalu).

Rentur og loyvisgjöld, sum goldin verða av fyritøkum, sum virka í íslendska fríhandilsókinum OTC, til fyritøkur utanlands verða ikki skattað. At slíkar rentur eru skattafríar lættir um trupulleikan við veikari eginfiggning (lutfallið millum stóra skuld og eginpening). OTC-fyritøkur í londum, sum ikki hava skattaavtalu við Ísland eru eisini skattafríar, hvat rentuinntøkum viðvíkur, og tí virkar hetta skattafrælsi á sama hátt fyri tær.

Hetta ger, at Ísland er áhugavert, tá um slík skattaviðurskifti ræður. Enn er ov tiðliga at meta um langtíðartýningin á OTC-skipanini, tí vinnuloyvisnevndin (Operating Licence Committee) er jüst farin til verka í august 1999. Men væntandi fer skipanin at virka sum ætlað. Eitt vinnuloyvi er longu givið íslenskari fyritøku, og fleiri umsóknir frá fyritøkum í Svøríki og Luksemborg verða væntandi játtaðar. Føroyar verða at fáa í lag slíka skipan, um tað skal eydnast at fáa slike flögur gjørdar her.

Ein vansi hjá útlendskum íleggjaram, sum ætla at seta upp høvuðsstøð í Íslandi, og hjá íslendskum íleggjaram, sum framhaldandi vilja hava høvuðsstøð í Íslandi, er, at allar inntøkur, sum vunnar eru úti í heimi, verða skattaðar og ikki bert inntøkur, sum vunnar eru í Íslandi. Henda seinna skattingin fer ikki eftir inntøkum utan fyri ríkismörk, og er hetta orsókin til, at tað hevur eydnast Hong Kong at fáa so mangar millumtjóðafyritøkur at seta høvuðsskrivstovuna fyri Ásia upp har.

Í 1996 varð nýggj lóggáva sett í verk, sum loyvdi útlendskum ílögum í orkuvinnuna (Norsk Hydro hevur víst stóran áhuga fyri útnorðurókinum). Útlendingar kunnu ikki eiga í fiskivinnufyritøkum – beinleiðis. Teir mugu stovna fyritøkur í Íslandi, sum síðani kunnu eiga í mesta lagi 25% av íslenskari fiskivinnufyritøku. Eitt oljufelag í Texas hevur sýnt einari tilíkari fyritøku áhuga.

Væntandi er, at slakað verður í hesum politikki í framtíðini. Útlendskir íleggjarar hava serstakan áhuga fyri at gera ílögur í vinnur, sum krevja nógva orku, nevniliga aluminium og fero-silikonframleiðslu. Íslendska elmegin er millum tær ódýrastu í heiminum. Hesar verkætlanir hava skapað 1000 ársverk, og 3000 arbeiðspláss eru óbeinleiðis tengd at hesum ílögum.

Íslendska leiðin til at fáa fleiri útlendskar ílögur kostar ikki eins mikið og kýprisku og írsku leiðirnar, hetta tí at minni verður latið av skattagrundarlagnum, og tí at Ísland ikki hevur sett á stovn skrivstovur í útlondum at selja Ísland í hesum høpi.

Írska leiðin⁴⁵

Írska leiðin at fáa útlendskar ílögur til landið er merkt av vinnopolitikkinum, sum hevur til endamáls at fremja fjøltáttan og landspartamenning. Øll henda tilgongd hevur fingið

⁴⁵ Keldur til hendar partin eru ársfrágreiðingarnar hjá Irish Development Agency fyri 1995, 1996, 1997 og 1998.

Caragata álitið

stóra undirtøku, sum stjórin í Irish Development Agency (IDA), Kieran McGowan, førði fram í 1997:

“The rapid growth of the overseas industry base in Ireland has created new demands. It has focused attention on skills requirements, on regional economic development, on the need for advanced infrastructure, on access to markets and customers through good quality roads, airports and ports. It has also put new pressures on the economy in terms of general infrastructure such as zoned land, water and effluent services. It has brought with it a new level of demand for the highest quality services especially in telecommunications and electricity. In reality, it has demanded an unrelenting commitment to the ongoing development of a world class industrial and business infrastructure in Ireland, in return for a transformation in the wealth of the economy and economic integration with the developed economies of Europe. In short, we have to ensure that the growth in infrastructural investment at least matches the growth in industrial development, if that development is to prove sustainable and long lasting.”

IDA hevur roynt at fáa útlendskar íleggjarar til Írlands síðani í 70-árunum. Í 1995 varð IDA kósin “European Investment Promotion Agency of the Year”. Hetta ár eydnaðist IDA at fáa fatur í 14% av øllum útlendskum ílögum, sum gjørdar vórðu í ES. Henda stremban hevur givið góð úrslit: Við árslok 1998 hevði Írland största búskaparvökstur í Evropa, og arbeiðsloysið varð lægri enn miðalarbeiðsloysisprosentið í ES (11%).

Tíðarskeiðið 1987-97 vaks BTÚ fyri hvønn íbúgva við 102%. Samlaða skuldin í mun til BTÚ fall við 42% niður í 67%, og arbeiðsloysið fall úr 17,6% niður í 11,4%. Henda framgongd helt fram í 1999. Væleydnaðu royndirnar at fáa útlendskar ílögur til Írlands hava broytt samansetingina av útflutninginum rættiliði nógv. Í 1980 vóru 36% av útflutninginum matur, livandi dýr, drekkavørur og tubbakk. Í 1995 vóru hesar vørur bert 19% av útflutninginum. Ístaðin eru kemikalii og heilivágur meiri enn tvífaldað úr 8% til 17%, elektronikkur og maskintøkni tvífaldaðust úr 14% í 28%, og ritbúnaður (software) vaks úr ongum upp í 6%.

IDA strembar eftir at fáa útlendskar ílögur til landið, sum kunnu skapa arbeiðspláss, hækka vitanarstigið, fremja gransking og menning, økja útflutningin, verða við til at styrkja hátkniðnað og ídnaðargreinar, ið standa í stórum vökstri. Fremstu amboð at røkka hesum eru lága skattaloftið (10%) og stuðulin til at skapa arbeiðspláss. IDA avmarkar virksemi sít við hesum orðum: “it is not our policy to fund companies that do not have a competitive future.”

IDA hevur 9 skrivstovur í Írlandi, 6 í USA, 5 í fjareystri (Avstralía, Hong Kong, Japan, Korea og Taiwan) og 4 í Evropa (Týsklandi, Stóra Bretlandi, Niðurlondum og Fraklandi). Í 1998 vóru 40,8% av teimum 1140 fyritøkunum, ið arbeiddu innan IDA-verkætlana, úr USA, 15,6% úr Stóra Bretlandi, 13,7% úr Týsklandi, 20,3% úr restini av Evropa og 2 x 4,8% úr fjareystri og restini av heiminum.

Frá mitt í 70-árum til seinast í 80-árum vaks talið á varandi arbeiðsplássum (arbeiðspláss, ið vara í sjey á ella longur), sum eru skapað innan IDA-verkætlana, úr 46000 upp í 65000, sum er 41% vökstur. Men tíðarskeiðið 1988-98 vaks talið á varandi arbeiðsplássum heili 78%. Hesi töl vísa ein vökstur, sum m.a. stavar frá, at Dublin er vorðin ein altjóða figgjardepil, at stjórnin hevur útbygt undirstøðukervið samsvarandi hesum, at skatturin er lágor, framúr góða fórleikanum hjá nýútbúgvnum írum innan

teldufrøði⁴⁶, og at tað hevur eydnast at byggja upp altjóða tænastuveitingar, sum byggja á kollveltingina innan teldufrøði.

Við árslok 1998 hevði IDA skapað 115.981 varandi arbeiðspláss⁴⁷ í 1140 fyritökum. Hesi arbeiðspláss kosta í miðal 17.500 US\$ um árið. Samanlagt er tað 1,3 mia. US\$ í stuðli⁴⁸. Hetta tal svarar so nokurlunda til skattainntökuna frá teimum 115.981 arbeiðsplássunum í útlendskum fyritökum.

Útlendsku ílögurnar eru gjördar í serstakliga tríggjar vinnugreinar: elektronikk og maskintökni (59.401 arbeiðspláss í 1998), altjóða tænastuveiting (ritbúnaður, figgjartænastur, fjarsøla og aðrar tænastur (25.510 arbeiðspláss í 1998) og heilivág- og heilsuídnað (17.422 arbeiðspláss í 1998). Tíðarskeiðið 1991-98 vuksu IDA-stuðlaðu arbeiðsplássini skjótast innan altóða tænastuveiting (259%), síðani kom elektronikkur og maskintökni (53%), og heilivág- og heilsuídnaðurin vaks 28%. Írska verkætlanin vendir sær serstakliga móti ávísum greinum av hátøknivinnu. Innan kunningar- og fjarskiftistökni eru greinarnar hesar: telduframleiðsla, tólbúnaður, ritbúnaður, fjarskifti, ávisar tilfarslutir, fylgibúnaður til teldur, alnet, netverksskipanir, dátuviðgerð o.a.

Sama tíðarskeið fall talið á varandi arbeiðsplássum við 44% innan klædna- og skóidnaðin. Hetta bendir tann vegin, at mesti vöksturin komandi árini fer at verða innan ritbúnað, figgjartænastur, fjarsølu og kunningartökni.

Ein annað, sum eyðkennir IDA-ætlanina, er serfrøðingabólkurin "Expert Group on Future Skills". Hesin bólkur við serfrøðingum hjá tí almenna samfelagsgeiranum og privata samfelagsgeiranum hevur higartil havt stóra ávirkan á tríggjar verkætlanir: (1) Grunnin "Educational Technology Fund", sum hevur til endamáls at fáa fleiri og betri nýútbúgvín fólk, sum eisini eru væl fyri innan kunningartökni. Stovnsfæið í grunninum er 388 mió. US\$. (2) Eina verkætlan, sum hevur 62 mió. US\$ at nýta til at útvega øllum fólkaskúlanæmingum alnetsamband og at eftirútbúgva allar lærarar innan kunningartökni. Verkætlanin skal verða lokin ár 2001, og (3) eina eftirútbúgvingarskipan, ið skal menna fórleikan hjá langtíðararbeiðsleysum innan kunningartökni.

Írska leiðin kann í stuttum lýsast soleiðis: lítil skattur, stuðul til nýggj arbeiðspláss, útbúgvingarskipan, ið gjølla fylgir rákinum og möguleikunum innan kunningartökni, ríkisstjórnin nýtir stóra orku til kunning, og roynt verður at menna serfrøðina innan øki sum: telduídnað, fjarskifti, kunningartökni og figgjartænastur. Nevnast skal, at ES figgjar stóran part av útreiðslunum til IDA. Um føroyingar ikki vilja gerast limur í ES er greitt, at ikki ber til at lokka útlendskar íleggjarar hendavegin við almennum stuðli. Annars eru mong tiltøk, sum føroyingar kunnu taka upp eftir írar, men landsstýrið kann ikki verða eins stórtokið og írska stjórnin.

Allar metingar vísa, at írska leiðin hevur verið avbera væl eydnað. Tíðarskeiðið 1992-99 var miðal vöksturin í BTÚ í føstum prísum 8,5%. Miðalinntøkan fyri íbúgván vaks úr 9000 US\$ í 1987 til uml. 18000 US\$. Hesin vökstur er 100%, ella 10% um árið. Almenna skuldin fall úr 95% av BTÚ í 1987 niður í 65% í 1997. Prísirnir eru støðugir, inflatiónin var uml. 2% í 90-árunum. Yvirskot hevur verið á gjaldsjavnunum síðani 1991, og merkir hetta, at eftir at hava innflutt kapital í mong ár, er Írland nú ført fyri at

⁴⁶ Írland flytur út telduserfrøðingar

⁴⁷ Eitt varandi arbeiði er eitt arbeiði sum hevu vart meira enn 7 ár.

⁴⁸ Yvir tey seinastu 15 árinu, er miðalstudningurin til arbeiðspláss minkaður við 50%.

Caragata álið

útflyta kapital. Írland nevnir seg í lýsingum “software centre in Europe,” “the call centre capital of Europe,” og “a shared services centre.”⁴⁹ Sum miðdepil fyrir telefontænastur verður sagt í lýsingum:

- “sophisticated telecommunications – one of the most ‘feature rich’ networks in Europe;”
- “a highly skilled and flexible workforce with an extensive supply of business and language skills;”
- and a low corporation tax.”

Fleiri enn 60 fyritøkur, m.a. AOL Bertelsmann, Siemens, Lufthansa, Dell, Hertz, American Airlines og Compaq, hava lagt sonevnd “pan-European call centres” í Írlandi.

Svenska leiðin

Útlendskir íleggjarar hava keypt 500 svenskar fyritøkur síðani 1993, og svenskar fyritøkur hava keypt 750 fyritøkur í útlondum⁵⁰. Dr. Peter Wallenberg, heiðursformaður í nevndini fyrir Investor Corp, er tann sum best hevur dugað at seta orð á henda opinleika viðvíkjandi útlendskum ílögum og ílögum uttanlands:

“In our world of globalization and intensified competition, there are no longer national companies, only successful companies. And they must be international in nature and scope. The recent years’ wave of acquisitions, strategic alliances, and mergers between equals constitutes an effort to improve competitiveness....I am convinced that the knowledge-based economy and competence driven world of investments today constitute new opportunities for Sweden and Swedish industry. In partnership with others, we will continue to play an important role in international business.”⁵¹

Svøríki marknaðarførir seg uttanlands sum eitt land, ið gleðiliga tekur ímóti útlendskum íleggjaram. Í marknaðarföringini eru fýra streingir: (1) Dentur verður lagdur á, at búskapurin hevur verið stóðugur, rentan lág, inflatiónin lítil, og at yvirskot hevur verið á figgjarlóginí síðani kreppuna í 1993, tá ið Svøríki hevði största undirskotið í Evropa, og svenska krónan fall langt niður. (2) Svøríki metir seg vera miðdepil fyrir menning av hávitán og tøkni, tí:

- nógvar nýskapandi uppfinningar eru gjördar í Svøríki,⁵²
- leiðandi stóðan innan kunningartökni (kyknutøknitelefonskipanir, circuit board framleiðsla, datacom, dátutrygd, tilfeingisstýringarskipanir, eftirlitisskipanir til tól, heilivágur, internet/intranet web skipanir, útbúgvartænasta, teldufløguframleiðsla, on-line figgjarskipanir, heimatelduskipanir),
- menningin av sonevndum “science parks”,
- stóru ílögurnar í skúlaverkið, og
- privati samfélagsgeirin og hin almenni nýta lutfalsliga meiri til granskingu og menning enn nakað annað land í heimi (3,8% av BTÚ í 1997).

⁴⁹ Hugtakið sevnur um figgjarstýring, kunningartökni, sölusvið og marknaðarföring, logistik og starvsfólkaumsiting.

⁵⁰ Financial Times, 26 March 1999.

⁵¹ Invest in Sweden Agency, Invest in Sweden, Report 1999, www.isa.se p.13

⁵² The propeller (J. Ericsson), dynamite (Nobel), continuous cream separation (Laval), the telephone switch (L.M.Ericsson), self-adjusting roller bearings (Wingquist), the safety match (Pasch), adjustable wrench (Johansson), Tetra Pak (Rausing), the respirator (Engstrom), the artificial kidney (Alwall), the pacemaker (Elmqvist), welding electrodes (Kjellberg), the zipper (Sundback) etc...

(3) Svøríki vísir á landafrøðiligu støðu sína mitt í Norðurevropa sum væl hóskandi til høvuðssæti

hjá stórum útlendskum fyrítökum. Millum teirra, sum longu nú hava høvuðsstøð í Svøríki, eru Hoechst, Mitsubishi, Nikon, Sumitomo, Reuters, AT&T, DHL, Eastman Kodak, IBM Motorola, Nike og Sun Microsystems.

(4) Svøríki marknaðarførir seg sum eitt frísinnað samfelag, sum ikki er darvað av tungum eftirlitisskipanum (hugsað verður serliga um gjaldoyrieftirlit, figgjartænastur, fjarskifti, flutning og elorku), við lágum skattatrýsti (vinnuskatturin er triði lægsti í Evropa, 28%, eftir Sveis⁵³ og Írland (10%). Tá eru frálandafiggjardeplar og skattaskjól ikki tikan við í hesa meting. Eisini verður víst á, at landfast er til Noregs og Finnlands. Tá ið möguleikin at seta pening í tiltaksgrunn til at standa móti tapi er tikan við, er skattaprosentið í veruleikanum 26%. Í 1999 ætlaðar svenska stjórnin at avtaka skattin á vinningsþýti, ið flutt verður til aðra fyrítoku utanlands, sum er tengd at teirri svensku. Sum nú er, verður vinningur hjá dótturfelögum skattaður við 5%, men eingin skattur er á vinningi, sum svenskar deildir av útlendskum fyrítökum flyta. Stuðulin til landspartamenning, sum er ætlaður smáum og miðalstórum fyrítökum, kann figgja so mikið sum 40% av ílögnum í bygningar og útgerð.

Ráðgevingin til frama fyrir útlendskar ílögur í Svøríki hevur skrivstovur í Stokkhólmi, New York og Tokyo, og harafrat eru fastir umboðsmenn í Keypmannahavn, Helsinki, París, Dusseldorf, Oslo, London, Toronto, Hong Kong, Seoul og Taipai.

b) Leiðir, ið bera ímóti storrri útlendskum ílögum, samstundis sum føroysk áhugamál verða vard

Tilmæli nr. 38:

Eins og Ísland eiga Føroyar at seta í verk ES-lóggávuna um útlendskar ílögur, tó við ávísum undantökum til at verja føroysk áhugamál í fiskivinnuni. Hetta stig hevði vakt ans hjá útlendskum íleggjarum.

Tilmæli nr. 39:

Geva øllum útlendskum íleggjarum somu rættindi, sum danir nú hava.

Tilmæli nr. 40:

Taka stig til joint venture samstarv við íslendskar fiskivinnufyrítokur, bæði innan fiskiveiði og fiskiídnað á landi, men tó ansa eftir, at áhugamálini hjá føroysku tjóðini eru vard.

Tilmæli nr. 41:

Fáa í lag, at føroyskar fyrítokur kunnu lata seg skráseta á íslendsku og norðurlendsku børsunum, um tær vilja.

Tilmæli nr. 42:

Umhugsa at nýta A-partabrév (við atkvøðurætti) og B-partabrév (við ongum atkvøðurætti), tá ið ávísar almennar fyrítokur verða privatiseraðar. Hetta loyvir útlendskum íleggjarum at seta pening í stórar og týðandi almennar fyrítokur, samstundis sum tryggjað verður, at privatir føroyskir íleggjarar hava valdið á fyrítokunum. Henda ætlan skal tó nýtast varisliga, tí hon kann styggja burtur fremmandar íleggjarar⁵⁴.

⁵³ Ein 10% partafelagsskattur er gallandi fyrir framleiðsluvinnu og ávíasar aðrar vinnur.

⁵⁴ Ein 10% partafelagsskattur er gallandi fyrir framleiðsluvinnu og ávíasar aðrar vinnur

Caragata álitið

Tilmæli nr. 43:

Eitt lítið land í útjaðara Evropa verður at hava lágan vinnuskatt og førleika á högum stigi innan tøkni og mál, og kunningartøknivinnan má raðfestast frammarlaga eins og fíggjartænastur og privatisering. Lønsemið í vinnuni má vera gott, og dentur má leggjast á at vera nýskapandi.

3.7 Ílöguforðingar #6: skattur

Í langt áramál er skattabyrðin í framkomnum londum bara vorðin tyngri og tyngri, men nú tykist sum hon fer at lætna aftur. Miðal skattabyrðin í 18 OECD-londum og Føroyum er vaksin úr 29,6% av BTÚ í 1970 upp í 34,9% í 1980, 38,7% í 1990 og 39,3% í 1994, sum víst verður á í **talvu 17**. Vöksturin er 33% í 25 ár. Í 1996 var samlaða skattatrýstið í hesum 17 londum lítið størri enn í 1994. Hetta bendir á, at hugburðurin hjá politikkarum og veljarum er broyttur.

Tá ið USA og UK ikki eru við kann sigast, at hetta áramál hevur skatturin verið vaksandi í mun til BTÚ, hóast staðfestast kann, at Japan og Avstralía hava megnat at hildið fast um eitt lutfall við lágum skattainntökum í mun til BTÚ. Stutt sagt eru øll OECD-lond farin klívandi upp eftir skattastiganum, frá 1. veraldarbardaga til 1996.

Talva 17: Skattur/BTÚ lutfall fyrir OECD-lond: 1970-1996

Land	1970	1980	1990	1994	1996	% broyting 1996/1970
USA	27.4	26.9	26.7	27.6	28.3	4.0
Japan	20.0	25.4	31.3	27.8	28.4	42.0
Avstralía	24.2	28.4	30.8	29.9	31.1	28.5
Spania	16.9	24.1	34.4	35.8	33.7	99.4
Portugal	16.2	25.2	31.0	33.0	34.9	115.4
Ný Sæland	27.4	32.9	37.6	37.0	35.8	30.7
Bretland	36.9	35.3	36.4	34.1	36.0	-2.4
Ísland*	30.1	33.8	36.0	35.3	36.7	21.9
Kanada	31.3	31.6	36.5	36.1	36.8	17.6
Føroyar	19.2	26.7	36.5	39.9	37.4	96.8
Týskland	32.9	38.2	36.7	39.3	38.1	15.8
Italia	26.1	30.2	39.1	41.7	43.2	65.5
Niðurlond	37.0	46.3	43.6	45.9	43.3	17.0
Eysturríki	35.7	41.2	41.3	42.8	44.0	23.2
Frakland	35.1	41.7	43.7	44.1	45.7	30.2
Belgia	35.7	44.4	44.8	46.6	46.0	28.9
Finnland	32.5	36.9	45.4	47.3	48.2	48.3
Svöriki	39.8	48.8	55.6	51.0	52.0	30.7
Danmark	40.4	45.5	48.7	51.6	52.2	29.2
Óvigað miðaltal	29.6	34.9	38.7	39.3	39.6	33.7

* Nýggjari upplýsingar úr Íslandi: 36.5% av BTÚ (1997); 36.9% (1998); og 36.5% (1999). OECD, 1998, Revenue Statistics, Ísland, Føroyar.

Talva 17 vísir, at fimm lond hava lætt um skattabyrðina í samfelagnum í mun til BTÚ síðani 1994. Tey eru Spánia, Ný Sæland, Týskland, Niðurlond, Belgia og Føroyar. Í trimum øðrum londum er skattabyrðin vaksin lítið og einki. Tey eru Kanada, Japan og USA. Nevnda 27-áraskeið vaks skattabyrðin í føroyska samfelagnum í mun til BTÚ 27%, og tað eru bert tvey lond, sum høvdu stærri vökstur, nevniliða Spánia og Portugál.

Kjakið millum tey lærdu um hvønn týdning tað hevur at minka skattabyrðina í samfelagnum, er harðnað seinastu tíggju árin. Granskingin hjá Gerald Scully á University of Texas er ein orsök til hetta. Meginparturin av hesum kjaki er drigin saman í bók, sum Patrick Caragata skrivaði í 1998, og Kluwer Academic Press í Niðurlondum gav út. Bókin ber heitið: *The Economic and Compliance Consequences of Taxation: A Report on the Health of the Tax System in New Zealand*. Mangt bendir á, lægri skatturin er í mun til búskapin, minni verður skattaundandrátturin, fleiri verða arbeiðsplássini, stórra verður búskaparvöksturin, minni fer fyri einki av samfelagsorkuni og stórra verður vælferðin.⁵⁵

Mong lond hava viðurkent vanskarnar, sum standast av høgum skattatrýsti. Breið politisk undirtøka tvørtur um miðjuna er fyri at lækka serstakliga vinnuskattin til tess at skunda undir vökstur og íløguhug. Hetta er serliga galldandi í Norðurlondum, sum tykja serstakliga viðkvæm í sambandi við friu flytingina av kapitali, og sum eru tilvitað um, at høgt skattatrýst styggir burtur mæguligar útlendskar íleggjarar.

Í talvu 18 síggja vit, at tað almenna umboðar 40% av BTÚ í hesum londum. Roknað verður við, at einki undirskot er á figgjarlögini, og veruliga talið er helst 41-42%, um

⁵⁵ Alesina, A., and Perotti, R., 1994, "The Welfare State and Competitiveness", NBER Working Paper Series, No.4810, Cambridge, Ma: National Bureau of Economic Research; Branson, J.H., and Lovell, C.A.K., 1997, A Growth Maximising Tax Burden and Tax Mix for New Zealand. March, Working Paper No. 30, Working Papers on Monitoring the Health of the Tax System, Wellington: Inland Revenue; Caragata, P.J., and Giles, D.E.A., 1996, Simulating the Relationship Between the Hidden Economy and the Tax Mix in New Zealand, Working Paper No. 22, Working Papers on Monitoring the Health of the Tax System, Wellington, NZ: Inland Revenue, November; Caragata, P.J. and Small, J., 1996, Tax Burden Effects on Output Growth in New Zealand: A Non-Linear Dynamic Model, Working Paper No. 24, Working Papers on Monitoring the Health of the Tax System, Wellington, NZ: Inland Revenue, December; Caragata, P.J., and Small, J., 1996a, The Tax Burden, The Tax Mix and Output Growth in New Zealand: A Tax Mix Model, Working Paper No. 25, Working Papers on Monitoring the Health of the Tax System, Wellington, NZ: Inland Revenue, December; Clark, C., 1945, "Public Finance and Changes in the Value of Money", Economic Journal, December, 371-389. Engen E.M., and Skinner, J., 1996, Taxation and Economic Growth, NBER Working Paper Series, No. 5826. Cambridge, Ma: National Bureau of Economic Research; Feldstein, M., 1996, "How Big Should Government Be?" NBER Working Paper Series, Working Paper 5868, December, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research; Feldstein, M. and Feenberg, D., 1995, The Effect of Increased Tax Rates on Taxable Income and Economic Efficiency: A Preliminary Analysis of the 1993 Tax Rate Increases, Working Paper 5370, National Bureau of Economic Research, Cambridge; Feldstein, M., 1976, "On the Theory of Tax Reform", Journal of Public Economics, vol. 6, pp. 77-104.; Giles, D.E.A., and Caragata, P.J., 1996, The Learning Path of the Hidden Economy: Tax and Growth Effects in New Zealand, Working Paper No. 21, Working Papers on Monitoring the Health of the Tax System, Wellington, NZ: Inland Revenue, August ; Grossman, P.J., 1987, "The Optimal Size of Government", Public Choice, vol. 56, 193-200; IMF, 1995, Taxation and Unemployment, Washington: Fiscal Affairs Department, International Monetary Fund; Leibfritz, W., Thornton, J., and Bibbee, A., 1997, Taxation and Economic Performance, Economics Department Working Papers No. 176. Paris: OECD; Lindbeck, A., 1986, "Limits to the Welfare State", Challenge, January-February, pp. 31-36; Lindbeck, A., 1995, "Hazardous Welfare-State Dynamics", AES Papers and Proceedings, v. 85, no. 2, pp. 9-15; Peden, E.A. and Bradley, M.D., 1989, "Government Size, Productivity, and Economic Growth: the Post-War Experience. Public Choice, vol. 61, pp. 229-245; Peden, E.A., 1991, "Productivity in the United States and its Relationship to Government Activity: An Analysis of 57 Years, 1929-1986." Public Choice, vol. 69, pp. 153-173; Scully, G.W., 1991, Tax Rates, Tax Revenues and Economic Growth, Policy Report No. 98, National Centre for Policy Analysis, Dallas; Scully, G.W., 1995, "The 'Growth Tax' in the United States", Public Choice, vol. 85, pp.71-80; Scully, G.W., 1996, Taxation and Economic Growth in New Zealand, Working Paper No. 14, Working Papers on Monitoring the Health of the Tax System, Wellington, NZ: Inland Revenue, March; Scully, G.W. 1996a, The Growth-Maximising Tax Mix in New Zealand, Working Paper No. 20, Working Papers on Monitoring the Health of the Tax System, Wellington, NZ: Inland Revenue, August; Scully, G.W. 1996b, Taxation and Employment in New Zealand, Working Paper No. 23, Working Papers on Monitoring the Health of the Tax System, Wellington, NZ: Inland Revenue, August; Scully, G.W., 1996c Taxation and Employment in the United States, Dallas, Texas: National Center for Policy Analysis, Policy Report, in draft; Scully, G.W., 1996e, "Taxation and Economic Growth in New Zealand", Pacific Economic Review, vol. 1, no. 2pp. 169-77; Spiro, P.S., 1996, "The Impact of Income Taxes on Job Creation", Canadian Tax Journal, v. 44, no. 3, pp. 1-27; Tanzi, V., and Schuknecht, L., 1997, "Reconsidering the Fiscal Role of Government: The International Perspective", AEA Papers and Proceedings, v. 87. No. 2, pp.164-168; Tanzi, V., and Schuknecht, L., 1995, "The Growth of Government and the reform of the State in Industrial Countries", IMF Working Paper 95/130, Washington DC: Fiscal Affairs Department, International Monetary Fund; Zee, H.H., 1997, "Taxation and Unemployment," Tax Notes International, Jan. 20, pp. 225-51.

Caragata álitið

undirskotið er uml. 2% av BTÚ. Hvussu virkar hesin stóri almenni parturin av búskapinum, um vit bera saman við londini í Eysturevropa, sum hava verið í eini skiftistíð til at minka almennu stýringina í 6-9 ár?

Talva 18: Búskapir í broyting: almennur partur av BTÚ, 1998

Land	1998 Land	1998 Land	Land	1998
	%	%	%	%
Albania	25	Hvitarússi.	80	Litavia
Armenia	40	Kazakhstn	45	Moldova
Azerbaijan	55	Kekkia	25	Pólland
Bulgaria	50	Kroatia	45	Russland
Estland	30	Kyrgyz	40	Slovakia
Georgia	40	Letland	40	Tajikistan
				Óvigað miðaltal 44%

Kelda: European Bank for Reconstruction and Development, Transition Report, 1998, talva 2.1

Sambært the European Bank for Reconstruction and Development hevur uml. ein triðingur av hesum londum (Albania, Russland, Kekkia, Estland, Ungarn, Litáva og Slovakia) hevur nú minni almennan samfelagsgeira enn 15 av nevndu 17 OECD-londum. Fyrstu tvey londini hava enn stórar politiskar trupulleikar at dragast við, men hini fimm kunnu vísa á skjótan búskaparvökstur.

Rákið, ið ber móti lægri skatti

Rákið, ið ber móti lægri skatti, er harðnað seinastu trý árin (1997-99), sum **talva 19** eisini sýnir.

- Konservatíva samgongustjórnin í **Australia** hevur sett fram uppskot um at lækka skattin úr 36% niður í 30% eftir tveimur árum frá árinum 2000 at rokna. Hetta fer at leggja stórt trýst á Ný Sæland um at ganga somu leið.
- Konservatíva landspartastjórnin í Ontario í **Kanada** hevur lækkað inntøkuskattin 30% seinastu árin. Í dag verður Ontario mett at “hava sterkasta búskapin av öllum landspörtum í Kanada”.⁵⁶ Kanada hevur eydnast at fáa yvirskot á figgjarlögini, eftir at undirskot hevur verið í fleiri ár. Í september 1999 kunngjördi Paul Martin, figgjarmálaráðharri, at “there is no doubt that we have to get taxes down. We’re going to bring taxes down as quickly as we possibly can.” Sum er, fara 50% av yvirskotinum til nýggjar útreiðslur og 50% til at rinda skuld aftur og skattalækking.⁵⁷
- Tá ið figgjarárið 1986-87 endaði, fekk **Ísland** nýggja inntøkuskattaskipan, har skatturin varð roknaður í mun til inntøkuna. Í skiftistíðini, sum var eitt ár, var skattaprosentið óbroytt. Nýtslan vaks tí almikið hetta árið, men tá ið nýggja skattaskipanin tók við, fall nýtslan aftur.
- Í 1990 lækkaði **Ísland** vinnuskattin úr 50% í 30%. Síðani 1996 er inntøkuskatturin lækkaður 8,8%, úr 42% í 38,3% (11,5%- kommunuskattur íroknaður). Um várið 1998 sást longu, at samlaðu skattainntøkurnar hækkaðu, tí lækkingin setti meiri ferð á búskapin. Íslandskei tjoðbankin sigur um hetta: [Tax] “revenues rose by 11 percent

⁵⁶ “Premiers To List Demands on Ottawa”, *Financial Times*, 10 August 1999, síða 5.

⁵⁷ “Plans to make Canada Land of Opportunity,” *Financial Times* 29 September 1999.

in nominal terms over 1997 with the indirect tax yields rising somewhat faster than direct tax revenue, due to a cut in the general income tax rate at the beginning of 1998.”⁵⁸ Umh. 28% av íslensku skattainntökunum eru inntøku- og ognarskattur og 62% eru óbeinleiðis skattir (fyrst og fremst meirvirðisgjald, sum er 24,5%). Sostatt eggjar íslenski skattapolitikkurin, ið leggur stærstan dent á óbeinleiðis skatt, til stórrri samansparing og búskaparvökstur, samstundis sum skattaundandrátturin minkar.⁵⁹

- Írland er eitt annað dömi um, at lágor vinnuskattur ger góðan mun. Lága vinnuskattaprosentið (10%) er ein høvuðsorsok til, at útlendskir íleggjarar koma til Írlands. Vert er at nevna, at 20% av öllum ameriskum (US) ílögum utanlands verða gjördar í Írlandi, m.a. orsakað av lágskattapolitikkinum.⁶⁰ Írland hevur lovað íleggjarunum, at vinnuskatturin fer ikki upp um tey 12,5%, sum hann verður hækkaður til í 2005 (úr 10%) - fyri 2025.
- Sosialdemokratiska-Gröna samgongustjórnin í Týsklandi hevur sett fram uppskot um at lækka vinnuskattaprosentið (lokal handilsgjöld íroknað) úr meiri enn 60% til 35% frá árinum 2001 at rokna. Tá ið lokalu handilsgjöldini ikki eru íroknað, fellur skattaprosentið til 25%. Hetta minnir um skattaprosentið í Norðurlondum.⁶¹ Uppskotið varð sett fram, tí at týskar fyritókur hóttu við at flyta úr Týsklandi vegna skattatrýstið.⁶²
- Í Stóra Bretlandi hevur “the Institute of Directors” sett nakrar treytir, sum skulu lúkast, um stovnurin skal viðmæla, at Stóra Bretland tekur við evruni. Ein av hesum treytum er, at hini límalondini lækka vinnuskattin úr 6% í 3% av BTÚ (í meðal).⁶³
- Stjórnin í Niðurlondum hevur kunngjört, at lönnarskatturin skal minka við 2,4 mia.US\$ í 2001, nú figgjarstóðan er batnað. Yvirskot er á figgjarlögini, og tað hevur ikki verið í ein mansaldur.⁶⁴
- Sosialdemokratiska stjórnin í Svøríki fer væntandi at lækka skattainntökuna millum 0.5 og 0.8 prosent av BTÚ í árinum 2000, tí árið í ár hevur roynst so væl.⁶⁵ Fleiri og fleiri sviar óttast fyri, at landið fer at missa ein hóp av serfrøðingum innan hátkni (t.d. serfrøðingar innan ritbúnað), tí at inntökuskatturin er ov høgur (54.5%). Í september 1999 fekst undirtøka fyri uppskotinum frá teimum vinstrahøllu og grønu í sosialdemokratisku samgonguni. Flestu svensku búskaparfrøðingar stuðla hesum uppskoti. Teir finnast eisini at Danmørk, tí landið hevur tyngstu skattabyrði av öllum OECD-londum. Men Peter Lindqvist, leiðandi búskaparfrøðingur hjá Hong Kong Shanghai Bank (HSBC) í Stokkhólmi, førdi fram, at tað er ikki nóg mikið

⁵⁸ Central Bank of Iceland, 1999, *The Economy of Iceland*, May, síða. 13

⁵⁹ Okkara myndlar frá búskaparálitinum um Ný Seland vísa at henda skattasamsetning gagnar og fremur búskaparvökstur og minkar um “svarta búskapin” samanborið við eina skattasamsetning har 62% eru beinleiðis skattir og 28% er óbeinleiðis skattir. Si Caragata, P.J., 1998, *The Economic and Compliance Consequences of Taxation: A Report on the Health of the Tax System in New Zealand*, Dordrecht, the Netherlands: Kluwer Academic Press.

⁶⁰ *Financial Times*, 18 May 1999; by agreement with the European Union, Ireland will raise that rate to 12.5% in 2003. This rate is still well below the corporate tax rates in other EU member countries.

⁶¹ “Bonn Cuts \$4.2bn Off Business Taxes,” *Financial Times*, 24 June 1999, p. 1-2.

⁶² “Europe’s New Frontier”, *Financial Times*, 16 April 1999, p. 13

⁶³ *Financial Times*, 17 August 1999

⁶⁴ *Financial Times*, 25 September 1999, p.2

⁶⁵ “Sweden Shows Strong Growth”, *Financial Times*, 10 August 1999, p. 2

Caragata álið

bara at lækka skattin: "Tax cuts should have been countered by cutting spending or structural reforms to ensure more participation in the labour market. If this is not done, we will see interest rates rise sharply next year."⁶⁶ Væntandi fer skattatrýstið at lækka komandi árini, bæði á inntøkur og vinnulív.⁶⁷

Talva 19: Yvirlit yvir lond, sum í løtuni lækka ella ætla at lækka skattin

Land	Skattaslag	Upphædd
Avstralia	Partafelagsskattur	Ætlanir át lækka skattaprosentið úr 36 til 30% í 2000 og 2001.
Frakland	Lønaravgjald	Stjórnin ætlar at avtaka lønaravgjaldið á lønum sum eru 1,3 ferðir hægri enn minstalønin. Ætlanin er at avtaka MVG á húsumvæling.
Hong Kong	Alment	Hong Kong lækkar skattir við US\$13 milliónum í 1998 til tess at hjúkla um búskap landsins.
Írland	Partafelagsskattur	Írland tryggjar 10% partafelagsskatt fram til 2005 fyrir figgjarvinnur og til 2010 aðrar úrvaldar vinnur og eftir tað 12.5% fram til 2025 fyrir alla framleiðsluvinnu og tænastuyinnu. ⁶⁸
Ísland	Persónsskattur	Persónsskatturin var lækkaður tíðliga í 1998.
Italia	Alment	Bank of Italy ávaraði stjórnina um at núverandi skattastig heilst fer at "to distort economic choices significantly in the long run and hinder efforts to bring the hidden economy into the open." ⁶⁹
Japan	Persóns og partafelagsskattur	Uppskot um at skerja Persóns og partafelagsskattin US\$80 milliardir varð kungjört av "The Liberal Democratic Party" við teirri vón at hetta fór stímbla haltandi búskapin.
Niðurlond	Lønaravgjald	US\$2.4 milliardir lækking í 2001
Ný Seland	Persónsskattur	Uppskot um at skerja persónskattin \$400 milliónir.
Ontario, Kanada	Persónsskattur	30% skattalækking seinastu árini.
Puerto Riko	Partafelagsskattur	Fyri at stímbla útlendskar ílögur og at økja um búskaparvöksturin, hevur Puerto Rico í 1998 minkað partafelagsskattin úr 14.5% í 7%.
Samveldissjórnin í Kanada	Samlæði skattabyrðin	Ottawa fer at skerja skattin nú ið yvirskot er á figgjarlögini.
Svøríki	Persónsskattur	Persónskatturin skal skerjast við 0.5-0.8% av BTÚ; Svøríki ætlar eisini at stovnseta 25% persónskatt fyrir útlendingar, ið arbeiða stutta tið í Svøríki. ⁷⁰
Týskland	Partafelagsskattur	Skerja skattastigan úr 50% í 25% í ár 2001
USA	Persónsskattur	Stórar skattalækkingar eru í uppskoti frá Republikanarum, smáar lækkingar eru í uppskoti frá Demokratunum.

- Nøkur ár herfyri lækkaði **Svøríki** vinnuskattaprosentið úr góðum 40% niður í 28% fyrir at stímbla búskapin og fåa svenskar fyritøkar at verða verandi. Men fyritøkur sum Ericsson og Astra hava eisini gramt seg um, at inntøkuskatturin er ov høgur, og tí eru fleiri teirra farnar at flyta virksemi (t.d. granskning og menning) og høvuðssæti til onnur lond (t.d. USA og Stóra Bretland, har inntøkuskatturin er lågur).⁷¹ **Finnland** lækkaði vinnuskattin til 28% um sama mundið.

⁶⁶ "Sweden's Small Parties Will Support Budget," *Financial Times*, 8 September 1999, p. 3.

⁶⁷ "Sweden Unveils Big Income Tax Cuts," *Financial Times* 21 September 1999, p. 2

⁶⁸ Irish Development Agency, 1996, IDA Ireland Annual Report for 1996, p. 5-6

⁶⁹ *Financial Times*, 5 March 1998.

⁷¹ "Astra May Shift More Research Overseas," *Financial Times*, 23 March 1998; "Ericcson May Move HQ to Escape Swedish Taxes," *Financial Times*, 18 March 1998.

- Republikanski flokkurin í USA, sum hevur góðan möguleika at vinna forsetavalið komandi ár við George Bush, yngra, á odda, hevur ætlanir um at lækka skattabyrðina við 792 mia.US\$ í eitt tíggjuáraskeið. Demokratiski flokkurin hevur sett fram sína ætlan, ið skal lækka skattabyrðina við 300 mia.US\$⁷² sama tíðarskeið. Í 1999 hava 20 av 50 státum í USA lækka skattin.⁷³

Ein annar háttur til tess at finna mest gagnliga skattastig er at kanna veruliga skattaprosentið, sum millumtjóða fyritøkur gjalda í heimshøpi. Hesin háttur fær eisini við, at millumtjóða fyritøkur ofta flyta kostnaðir og ikki taka vinning úr fyritøkuni. Heldur verður vinningur fluttur til dótturfelög ella deildir í londum, sum hava lágan vinnuskatt, men kostnaðir verða fluttir til lond, sum hava høgan vinnuskatt. Eitt dømi um hetta er Eli Lilley, sum er amerisk heilivágsfyritøka. Miðal skattaprosentið hjá hesi fyritøku í heimshøpi í 1999 var góð 20%. Sama ár var miðalskattaprosentið hjá japanskari heilivágsfyritøku, sum ikki dugdi so væl at snúgva sær, 50%.⁷⁴ Hetta sigur okkum so mikið sum, at fyritøkur eru sinnaðar at flyta vinning og kostnað, soleiðis at veruliga skattaprosentið í heimshøpi verður uml. 20%.

Nýggjastu broytingar í føroysku skattaskipanini

Fyrst í 90-árunum varð vinnuskattaprosentið í Føroyum lækkað úr 49% í 22%. Um hetta mundið var vinnuskattaprosentið í hinum Norðurlondum næstan 50%. Men sum partur í norðurlendska skattasamstarvinum kundu hini Norðurlond meta hetta stig sum eina roynd at misnýta teirra skattarum. Eftir nærri samráðingar varð vinnuskattaprosentið í Føroyum sett til 27% ístaðin. Stutt eftir lækkaðu øll Norðurlond vinnuskattaprosentið, so at tað lá millum 27% og 30%. Eftir hetta hevði helst eingin trupulleiki verðið, um Føroyar lækkaðu vinnuskattaprosentið til 20%.

Í 1993 hækkaði kommunuskatturin úr 18,2% til 20,4%, og elvdi henda hækking til, at skattainntøkan hjá kommununum vaks 15%.

Samandráttur um mest gagnligu fíggjarligu støddina hjá tí almenna í Føroyum (sí skjal B á enskum).

Lílti og opni føroyski búskapurin byggir á fiskivinnu og avleiddu vinnur hennara og á donsku ríkisveitingarnar. Almennu útreiðslurnar í mun til BTÚ er á sama stigi sum í hinum norðurlendsku vælferðarsamfeløgunum.

Størsta bygnaðarbroyting, ið hend er í føroyska búskapinum síðani 1962, er vökksturin í almenna samfélagsgeiranum. Í 1962 voru almennu útreiðslurnar 9,0 % av BTÚ, men í 1997 voru tær 28%. Henda gongd er fíggjað við øktum skattatrýsti og vaksandi donskum ríkisveitingum. Í 1962 var samlaði skatturin í mun til BTÚ (í marknaðarprísum) 18,8%. Verða donsku útreiðslurnar roknaðar uppi, er talið 29,4% av BTÚ. Í 1997 var samlaða skattainntøkan 45,8% av BTÚ. Við donskum ríkisveitingum var almenni samfélagsgeirin vaksin til 68,1% av BTÚ, sum svarar til, at hann er vaksin 2,3 ferðir hetta tíðarskeið.

Tíðarskeiðið 1963-97 var veruligi vökksturin í BTÚ (í marknaðarprísum) í miðal 3,61% um árið. Hesin vökkstur er hvørki lítil ella stórr. Búskaparvöksturin var í miðal 4,0% í tíðarskeiðinum 1963-69, og árinu 1970-79 var hann 5,2%. Búskaparvöksturin lækkaði

⁷² "Republicans Seek Unity on Tax Cuts", *Financial Times*, 5 August 1999, p. 1; 3.

⁷³ *Financial Times*, 24 August 1999, p. 1.

⁷⁴ "Taxing in the Extreme", *Financial Times*, 2 August 1999, p.13.

Caragata álið

niður aftur á 4% í áttatiárunum, men árin 1990-97 fall hann nógur longur niður, mest tí, at fiskiskapurin var so ringur.

Fyribils skulu vit bara kanna sambandið millum veruliga búskaparvöksturin og miðalvöksturin í skattastiginum. Einföld regressión av búskaparligu vakstrarratuni (g_y) á skattavakstrarratuna sum partur av BTÚ (g_x) gevur líkningina $g_y = 5.7 - .34g_x$. Úrslitið av hesi kanning, sum er hagfrøðiliga eftirfarandi (ein einföld korrelatión upp á 0,41) talar fyri, at um vakstrarratan fyri skattastig er sett til 0 (ella eitt fast skattastig í mun til BTÚ eftir einum tíðarási), verður langtíðar vakstrarratan í fóroyska búskapinum 5,7% um árið. Fyri hvørt prosent, ið vakstrarratan í skattastigi hækkar, lækkar búskaparvöksturin við einum triðingsprosentí.

Summar vørur og tænastur, sum tað almenna veitir, hækka produktivitetin í input í privata samfelagsgeiranum. Við tað at skattir virka sum negativir eksternalitetir í mun til privata samfelagsgeiran, minkar samfelagsvöksturin, tá ið skattastigið hækkar. Økt skattatrýst, ið avskeplar allokeringina av resursum, virkar ímóti búskaparvökstri. Men upp til eitt, ávist mark fyri alment virksemi virka positivu eksternalitetirnir hjá útreiðslusíðuni sterkari enn negativu eksternalitetirnir hjá skattingini, og samfelagsbúskaparligt output og búskaparvöksturin vaksa tí í slíkum føri, tá ið almenni samfelagsgeirin veksur. Omanfyri nevnda mark virka negativu eksternalitetirnir hjá skattingini sterkari enn positivu eksternalitetirnir hjá útreiðslusíðuni, og tí verður búskaparvöksturin minni, so hvørt almenni samfelagsgeirin veksur.

Grundleggjandi myndilin sum knýtir saman vakstrarratuna og skattaratuna og finnur gagnligasta skattastig fyri mesta möguliga búskaparvökstur, var gjørdur fyri tíðarskeiðið 1963-97. Sambært hesi meting er gagnligasta skattaprosentíð í Føroyum 31,5%. Við hesum skattastigi, verður vakstrarratan fyri BTÚ 6,2%, sum er tað mesta, ið kundi verðið, mótvægis söguliga miðaltalinum, sum var 3,6%.

Møguligt er eisini at rokna mest gagnligu skattaratuna fyri eldri tíðarskeið í búskaparsøgu Føroya. Kanningin av söguligu skattainntökuni sum partur av BTÚ vícir, at 1975 var fyrsta árið, ið skattainntøkan fór upp um 30%-markið. Tíðarskeiðið 1975-97 við enn hægri skattastigi varð ikki nærrri kannað. Metingin sigur, at mest gagnliga skattastigið í tíðarskeiðinum 1963-74 var 19%. Hetta tal er á leið tað sama sum í USA, Ný Sælandi og øðrum londum við.

Ein annar háttur er til at meta um mest gagnliga skattastigið, sum hevur serstakar fyrimunir, og sum vit hava nýtt til at eftirkanna omanfyri nevndu meting. Hesin háttur vinnur alt meiri fram millum búskaparfrøðingar,⁷⁵ og sambært hesum hátti er positivt samband millum búskaparligu vakstrarratuna og skattastigið, fyri ávis stig av skattaratum, men oman fyri hesi stig er sambandið negativt. Lat okkum definera hesi stig sum $\tau < \tau_{(crit)}$ og $\tau > \tau_{(crit)}$, har $\tau_{(crit)}$ er endapunktið hjá skattaratuni. Lat $1 + g = a\tau^b$. Tvær regressiónir eru mettar fyri hvørt kritiskt virði av skattaratuni.

Hesar líkningar verða loystar samstundis fyri τ^* , og $1 + g$ funnið. Leita vit eftir kritisku virðunum á skattaratuni, finna vit, at b var positivt tá og bara tá skattaratani var minni ella jøvn við 23% av BTÚ.

⁷⁵ Scully, G.W., 1995, "The 'Growth Tax' in the United States", *Public Choice*, vol. 85, pp. 71-80; Scully, G.W., 1996, "Taxation and Economic Growth in New Zealand", *Pacific Economic Review*, vol. 1, no. 2pp. 169-77; Spiro, P.S., 1996, "The Impact of Income Taxes on Job Creation", *Canadian Tax Journal*, v. 44, no. 3, pp. 1-27;

Um vit loysa báðar líkningarnar í viðmerkingunum á niðara bredda samstundis fyrir τ^* gevur tað eitt optimalt skattaprosent, sum er 19,5. Við hesum skattaprosenti verður langtíðar vakstrarprosentíð hjá føroyska búskapinum 5,6 um árið. Hetta úrslit er sambæriligt við úrslitini, sum nevnd eru omanfyri.

Niðurstøðan – tá ið fyrivarni er tikið vegna vantandi føroysku hagtolini fyrir 1962 – er tí, at mest gagnliga skattastigið liggar í millum 20% og 30% av BTÚ. Lægra talið samsvarar við Ísland, og tey töl sum finnast fyrir eldri tíðarskeið í føroyskari búskaparsøgu. Hægra talið skal metast sum loft, tá ið vit umrøða mest gagnliga skattastigið.

Vit kunnu meta um statisku og dynamisku outputmissirnar av suboptimalari skatting. Ein varlig meting av optimalu skattaratuni er 0,30. Við hesi skattaratatu veksur búskapurin 6,2% um árið, móttengis søguliga talinum, sum er 3,6% vegna ógagnliga skattastigið. Statiski ella árligi missurin er 0,074 prosent av BTÚ fyrir hvørt prosent, ið skattastigið hækkar. Ganga við ógagnligu skattaratuni gevur hetta ein árligan miss, sum er 2,6% av BTÚ (í fóustum prísum). Mett í mun til BTÚ (í marknaðarprísum) í 1997 er missurin 147,4 mió. kr.

Til tess at finna dynamiska missin er meting gjørd við at bera saman vakstrarratuna við mest gagnliga skattastigi og vakstraratuna við søguliga skattastiginum. Eftir tíggju árum er dynamiski missurin av skattingini 0,85 kr. fyrir hvørt prosentstig í skattaratuni.

Skattapolitiska niðurstøðan av hesum kanningum er, at núverandi skattastig er ein alt ov stór byrði hjá búskapinum at bera. Í 1997 vóru landsskattur og kommunuskattur í einum so mikið sum 45,8% av BTÚ. Hetta høga skattatrýst darvar búskapinum. Tað er ikki bara tí, at høga skattatrýstið sýgur megi úr privata samfelagsgeiranum, men eisini tí, at mist inntøka og output mugu metast sum ein eyka kostnaður. Metingar siga, at hvør króna, sum skattainntøkan hækkar, kostar búskapinum væl meiri enn eina krónu.

Ein avleiðing av hesum er, at allar meiriútreiðslur eru í lagi, tá og bara tá ið vinningurin av teimum er stórrri enn samlaði kostnaðurin av skattinum, sum neyðugur er til at figgja tær, harímillum deyðvektskostnaðin av skattinum. Ein onnur avleiðing av hesi niðurstøðu er, at skattalækking ber í sær, at hesir eyka kostnaðir lækka.⁷⁶

Deyðvektskostnaðurin av hesum ov høga skattastigi, hevur darvað langtíðar búskaparvökstrinum í Føroyum. Til ber eisini at siga, at um skattastigið lækkar, fer hetta at gagna samfelagsbúskapinum í langtíðarhøpi. Skulu Føroyar gera sær vón um at hækka búskaparvakstrarstigið úr 3,4% í 6% um árið, verður skattastigið at lækka niður í helvt – til uml. 23% av BTÚ.

Broytist marginala skattaprosentið hjá inntøkum og vinnulívi, ávirkar tað fleiri relativar prísir, sum síðani ávirka atferðarmynstur, allokering av resursum og veruliga búskaparliga virksemið. Valið millum arbeidið og frítið verður øðrvísi, nýtslan nú og í framtíðini verður øðrvísi (nýtsla og samansparing), og marknaðarvirksemið móttengis privatvirksemi (skattskyldugt og skattafrítt virksemi) broytist. Broytingar í skattastigi ávirka eisini viðurskifti, ið ring eru at seta töl á, sum stremban, virkishug, arbeiðsseimi, nýhugsan, arbeiðslag og fyritaksseimi. Sostatt ávirka broytingar í skattastigi útboðið av

⁷⁶ Hetta úrslit kundi verðið framroknað við GE myndlinum um fulli vinningurin av minni almennum virksemi var við í myndlinum, tá ið eitt meiri effektív stig er rokkið og inntøkan pr. ibúgyva vaksur, koma nógvir feroyskir útsetar heimaftur.

Caragata áliðið

framleiðslufaktorum sum arbeiðsmegi, kapital, nýskapan og fyritakssemi, sum aftur ávirka framleiðslumegina, samlaða útboðið og langtíðar búskaparvøksturin.

Skattalækkingar minka vøksturin í almennum útreiðslum, minka almenna samfelagsgeiran og eggja til búskaparvøkstur. Almennar útreiðslur og skattainntøkurnar, sum figgja skulu hesar útreiðslur, eru ein sonn byrði fyrir búskapin. Ein politkkur, sum minkar støddina á almenna samfelagsgeiranum, minkar ikki bara figgjarbyrðina, men sleppur figgjarorku leysar, sum skapar mest av sær í privata samfelagsgeiranum. Soleiðis kann búskapurin fáast at vaksa skjótari.

Skattalækkingar lækka almennu útreiðslurnar á ymiskan hátt. Stjórnir hava lyndi til at nýta hvørja krónu, ið inn kemur, og nakað afturat. Tá ið yvirskot er á figgjarlóginu, verður politiskt trýst lagt á stjórnina at hækka útreiðslurnar, heldur enn at lata borgarunum tað aftur sum skattalætta. Verður skattainntøkan lækkað, verður samstundis minni orsök til at leggja trýst á stjórnina eftir útreiðsluhækking. Harafturat vilja seráhugamál altið hava “sínar” játtanir hækkaðar, men skattalækkingar taka broddin av slíkum krøvum.

Verður eingin skattalækking, ber seráhugamálum betur til at leggja politiskt trýst á stjórnina til at hækka útreiðslurnar. Skattalækking ger, at undirtøka fæst frá fólkimum fyrir at tálma nýtsluna. At enda skal nevnast, at tann búskaparvøkstur, sum skattalækkingin skapar, ger, at minni tørvur verður á almennum útreiðslum sum arbeiðsloysisstuðli, ískoytum til inntøku og øðrum flytingum.

Skattainntøkurnar og donsku peningaveitingarnar (í alt 70% av BTÚ) gera, at Føroyar eins og norðurlendsku grannalondini eru eitt altumfatandi vælferðarsamfelag. Eyðkent fyrir hesi samfeløg er, at almannaveitingar verða latnar øllum borgarum eftir felags treytum – utan mun til figgjarligar umstøður. Verður almenni samfelagsgeirin minkaður, eiga vælferðarveitingarnar at verða endurskoðaðar, so at tær ikki eru felags fyrir øll og ikki eru eins stórar. Metingar av figgjarorku hins einstaka skulu gerast í flest möguligum fórum.

Viðvíkjandi teimum almennu útreiðslum, sum ikki verða fluttar borgarum, eיגur brúkaragjald í ávisan mun at verða sett í verk (eins og í Íslandi), og almennar fyritøkur eiga at verða privatiseraðar. Hugsanin er, at vælferðarsamfelagið fyrst og fremst eiger at verða eitt trygdarnet – ikki ein lívsstílur. Vit skjóta upp, at landsstýrið setir eina nevnd at kanna íslendska vælferðarsamfelagið, sum kostar helmingin av tí, ið hini norðurlendsku vælferðarsamfeløgini kosta at reka. Slík kanning kundi elvt til alment kjak um, hvussu vit minka almenna samfelagsgeiran soleiðis, at tey veikastu ikki verða rakt.

Skattapolitisk tilmæli

27% er ikki nóg lágt vinnuskattaprocent til at fáa fyritøkur at flyta av evropiska meginlandinum til Føroya. Skattaprocentið má verða munandi lægri, um fyritøkur skulu fáa áhuga fyrir Føroyum av skattaávum.

Tilmæli nr. 44:

Fyrsta skattapolitiska stigið eiger at verða at lækka skattin. Næstu tíggju árini eiger landsstýrið at stremba eftir at minka samlaðu skattabyrðina úr 45,8% av BTÚ í 1997 niður í 30% av BTÚ – helst longur.

- ansa væl eftir ikki at missa tamarhaldið á útreiðslum landskassans;
- minka almenn veðhöld og stuðul til vinnulívið mest möguligt;
- fáa til vega hollari hagtöl og kunnleika, ið geva yvirlit yvir búskapin, og gera kostnaðar-nyttukanningar, áðrenn politiskar avgerðir verða tiknar;
- minka ávirkanina av teimum lógarásettu forðingum, ið tálma fjøltáttan av búskapinum;
- og leggja til rættis burðardyggan fiskivinnupolitikk.

Væntandi avtøkan av donsku ríkisveitingini eיגur at minna føroyingar á, at forfedrar teirra vóru landnámsmenn og ikki móttakarar av vælferðarflytingum.

Vinnupolitikkur landsstýrisins er at skapa rættarligar og figgjarligar karmar, sum gera føroyskan ídnað og føroyskt vinnulív før fyri at mennast, fylgja rákum í heimsbúskapinum, gera tey meiri nýskapandi og vinna sær nýggjastu vitan við fleirtáttáum samskifti – alt samalt við áhugamálunum og vælferðini hjá føroysku tjóðini í huga.

Niðanfyristandandi tilmæli viðvíkja teimum 9 økjum, ið nevnd verða í Vinnuriti 5 hjá Vinnumálastýrinum (1999), sum lýsir føroyska vinnupolitikkin.

- (1) Økt samstarv á altjóða marknaðum
- (2) Lagaligir samskiftismöguleikar millum Føroyar og umheimin
- (3) Hollari vísindaligan og tøkniligan førleika
- (4) Útbygging av undirstøðukervi
- (5) Skilvís eginfiggning
- (6) Betri skattapolitikk
- (7) Vandaltigt lógarsmið
- (8) Høgt alment tænastustig
- (9) Einvíis menningarætlan fyri ídnaðin, sum ikki byggir á stuðul

1. Økt samstarv á altjóða marknaðum

Skulu Føroyar fáa fult gagn av búskaparligu möguleikum sínum, má tað gerast í samstarvi við útlendskar fyritøkur, sum kunnu bjóða fram marknaðir, kapital, kunnleika og tøkni. Besti háttur at røkka hesum málum er at fáa í lag “pakkaloysnir”, har útlendskur ileggjari og føroyskur ileggjari arbeiða saman. Tað kann verða við beinleiðis útlendskum ílogum, í joint-venture samstarvi ella við langtíðarsamstarvssáttmálum. Tá ið umræður at skapa framtíðar vælferð, eiga føroyingar at leggja seg eftir:

- (1) at fjøltáttá búskapin; **Raðfestingar á fyrsta stigi:** Hesar raðfestingar skulu viðvíkja vinnulívsgreinum, har føroyingar longu hava kappingarfyrimunir sum vitan og førleika. Hugsað verður m.a. um menning av matvøruídnaði, framleiðslu av útgerð til havbúnað, lívtøkni (sum t.d. at fremja skjótan vøkstur hjá alifiski ella at finna fram til, hvussu fiskur kann vaksa mest möguligt við minst möguligum föðuri), skipasmíð og skipaumvæling. Tilík menning eiger at fara fram eftir marknaðartreytum (landsstýrið eiger ikki at verða beinleiðis uppií). Eisini er umráðandi, at útbúgvingartilboð eru, sum stuðla vinnugreinum, ið byggja á kunningartøkni. **Raðfestingar á øðrum stigi:** Slíkar vinnugreinar, sum eru ætlaðar at verða burðardyggar í stutt ella miðalllangt áramál (men kunnu verða varandi). Her hugsa vit um, at føroyingar eru sera væl fyri málsliga, tá ið hugsað

Tilmæli nr. 45:

Fyrsta serstaka skattaprosent, ið skal lækkast, eיגur at verða vinnuskattaprosentið, sum skuldi verðið lækkað niður í 20% longu frá 1. januar 2000 at rokna. Síðani skuldi hesin skattur verðið lækkaður niður í 12,5%, so títt og knapt tað er figgjarliga og politiskt möguligt.

Tilmæli nr. 46:

Vanligi inntøkuskatturin skuldi verðið lækkaður stigvist. Besti háttur at fremja slíka skattalækking er at bjóða frádrátt fyri at seta pening í føroysk partabrøv – beinleiðis ella óbeinleiðis gjøgnum felagsgrunnar. Nágreniliga útrocningin av, hvussu stór slik skattahækking skuldi verðið, og metingin um, nær rætta stundin er, má gerast við einum gjølligum myndli. Útgreining okkara við vanliga javnvágsmynlinum (GEM) sýnir, at eitt miðal skattaprosent av vanligum inntøkum, sum er um 20% er á góðari leið.

Tilmæli nr. 47:

Føroyingar eiga at fara at hugsa um at seta í verk eina skattaskipan fyri frálandafyritókur (har keyparar og seljarar eru utan fyri Føroyar), sum likist teirri íslendsku, har skattaprosentið er 5%.

4. Tilmæli um hvussu málsetningarnir í nýggja føroyska vinnupolitikkínnum verða náddir.

Endamálið við hesi frágreiðing er, at finnast skal vinnupolitiskur grundvöllur (samsvarandi ásettu stevnumiðum vinnumálastýrisins) undir besta möguliga figgjarliga og lögfrøðiliga karmi fyri Føroyar til at fremja:

- búskaparligt og handilsligt umhvørvi, ið kann elva føroyskar og útlendskar ilögur í Føroyum, og
- inntøkuskapan at nøkta tann figgjartørv, ið væntandi verður, tá ið danskar peningaveitingar til Føroya minka, í smáum ella stórum.

Fyrst kannaðu vit, hvat ið tarnar teirri sjálvsøgdu tilgongdini, at Føroyar fyrireika seg til, at donsku ríkisveitingarnar minka burtur í einki. Síðani nevndu vit dømi um, hvussu farið hevur verið fram í øðrum samfelögum til at fáa stjórnarlag og búskap til at virka betur og harvið gerast ríkari. Í triðja lagi settu vit upp myndlar, ið kundu vísa gagnligastu stýring og gagnligasta skattatrýst í føroyska samfelagnum.

Í fjórða lagi roknaðu vit eina input-output talvu fyri allar ídnaðargreinar og settu síðani upp ein sonevndan “general equilibrium” myndil at vísa tey búskaparligu bakkøst, ið standast av minkandi ríkisveitingini - og mögulig móttiltøk móti teimum. Samstundis kannaðu vit árinini av, at oljuvinna tekur seg upp við Føroyar.

Nú liggar á føroyska fólkinum at kjósa nøkur av teimum mongu tiltökum, sum vit hava lagt fram, og at áseta tíðarætlanina fyri at seta tey í verk, soleiðis at vinnast kann á teimum stóru avbjóðingum, sum settar verða komandi tígguáraskeið.

Hvat eiga vit at læra av tí, at vit ikki varnaðust tey ávaringartekin, sum bendu á, at stóra búskaparkreppan var ávegis. Høvuðstrupulleikin var, at sitandi landsstýri og embætisverkið ikki virkaðu, sum tey áttu, og onga ábyrgdarkenslu høvdu. Tað er tí umráðandi, at núverandi og komandi landsstýri:

verður um danska og norðurlendska fjarskiftismarknaðin. T.d. ber til at gera tænastumiðstöðir innan telefonøkið. **Raðfestingar á triðja stigi:** Her verður hugsað um vinnugreinar, sum kunnu gerast stórar í langtíðarhøpi, men sum enn eru óvissar. Eitt dømi er tænastuveitingar til oljuvinnu, sum tó byggir á, at olja verður funnin við Føroyar, og at tað er búskaparligt grundarlag fyrir at byggja upp frálandaojuvinnu í føroyskum øki.

- (2) at økja **samansparingina** í føroyska samfelagnum við at minka almennu **skuldina**
- (3) at økja virkisførið í almennu fyrisitingini – á tvinnanda hátt: (a) minka útreiðslurnar til almenna fyrisiting og avtaka studningsskipanir. (Tørvur er tí á eini sonevndari TAP-virkisætlan [Transparancy = Gjøgnumskygni; Accountability = Ábyrging; Performance = Avrik]) og (b) minka kostnaðin á almennum tænastum sum t.d. elmegi: Elmegi í Føroyum er sera kostnaðarmikil í altjóða høpi og er ein stórur meinbogi fyrir føroyskt kappingarføri og ein álvarsom forðing fyrir innlendskum og útlendskum ílögum. Hetta krevur korporatisering og privatisering ella eina blanding av hesum, t.e. økt tillaging til marknaðartreytir.
- (4) at menna ein vælvirkandi kapitalmarknað (serliga stovnseting av partabrævamarknaði) og yvirhøvur at stuðla fyritakssemi í føroyskum vinnuhøpi
- (5) at skapa eitt útboð av burðardyggum fyritøkum við at korporatisera og privatisera almennar fyritøkur
- (6) at vega fyrir innlendskum og útlendskum ílögum í Føroyum. Meginforðingarnar fyrir ílögum í føroyskt vinnulív eru seks í tali:
 - #1: ov lítil stýring av útreiðslusíðu landskassans
 - #2: eintáttatíði búskapurin
 - #3: eingin formligur kapitalmarknaður (í viðari merking) er
 - #4: útboðið av burðardyggum fyritøkum er ov lítið
 - #5: avmarkingarnar, sum settar eru fyrir útlendskum ílögum, og vantandi áhugin hjá möguligum útlendskum íleggjarum
 - #6: ovurstóra skattatrýstið
- (7) at stovna eina vælvirkandi ráðgevingarstovu, sum kann upplýsa og skapa áhuga hjá útlendskum íleggjarum at gera ílögur í Føroyum. Virksemið og lóggávan hesum viðvíkjandi eigur at byggja á tað besta og mest hóskiliga í: kýprisku loysnini, írsku loysnini, íslendsku loysnini og svensku loysnini.
- (8) at lætta skattatrýstið, í fyrsta umfari skattatrýstið á vinnulívið.

Samanumtikið kann sigast, at vælferðin hjá føroyska samfelagnum best kann tryggjast og mennast, um búskapurin verður fjøltáttáður, samansparingin økt, almenna skuldin minkað, studningur avtikin, virkisførið hjá almennu fyrisitingini bøtt, formligur kapitalmarknaður stovnaður, almennar fyritøkur korporatiseraðar og privatiseraðar, forðingar fyrir innlendskum og útlendskum ílögum burturbeindar, ráðgevingarstova viðvíkjandi útlendskum ílögum stovnsett, og um skattatrýstið verður linkað.

2. Lagaligari samskiftismöguleikar millum Føroyar og umheimin

- at halda fram við privatiseringini av Føroya Tele og at minka almennu stýringina á fjarskiftisøkinum
- at fáa eina framkomna og virkisfúsa útlendska fjarskiftisfyritøku at keypa í minsta lagi 40 % av Føroya Tele; broyta lóggávuna, so at Tryggingarfelagið Føroyar kann gera tryggar íløgur í fyritøkur, sum virka á økjum, sum eru alneyðug fyrir samfelagið, t.d. Føroya Tele og SEV. 30 % av partapeninginum í Føroya Tele kundu verðið boðin Tryggingarfelagnum Føroyar, onnur 30 % kundu verðið boðin føroyskum íleggjarum (einstaklingum og fyritøkum), og síðani 40 % boðin einum útlendskum íleggjara. Hetta kann tryggja, at tann kapitalur fæst til vega, sum er alneyðugur, tá ið ræður um at skapa burðardyggan vökkstur.
- at gera Føroyar til ein altjóða miðdepil fyrir tænastuveiting innan kunningartøkni
- at gera eina heimasíðu við kunningartilfari um möguleikar fyrir at gera íløgur í Føroyum, sum er eins dygdargóð og heimasíðan hjá “Industrial Development Authority” í Írlandi.

3. Hollari ví sindaligan og tökniligan førleika

- at serstakur studningur verður veittur til at úbúgva og eftirútbúgva seg í útlondum innan tøkni og ví sindi sum heild á øllum útbúgvingarstigum. Sí nærri um hetta í partinum um KT (Írland sum fyrimynd).

4. Útbygging av undirstøðukervi

- sum figgjarstøðan batnar, eiga at verða gjørdir fleiri tunlar og brýr, soleiðis at so stórur partur av fólknum sum möguligt kann taka lut í búskaparmenningini. Harvið minkar tørvurin á stuðulsskipanum til frama fyrir bygdamenning.
- kostnaðarnytukanning eigur at verða gjørd, sum kann siga, um nýggjur flogvøllur eigur at verða gjørdur í sambandi við eina möguliga oljuvinnu. Verandi flogvøllur eigur ikki at verða seldur, fyrrenn greitt er, um grundarlag er fyrir nýggjum flogvølli. Skal nýggjur flogvøllur byggjast, eigur helst at verða latið upp fyrir privatum kapitali.
- miðað eigur at verða ímóti at privatisera Strandfaraskip Landsins og partar av elfelagnum SEV (elframleiðslu, elveiting, heilsølu og smásølu – men ikki elnetið).

5. Skilvís eginfiggning

Neyðugt verður at styrkja báði útboð (hugurin at skráseta fyritøkur á partabrévamarknaðinum má stimbrast) og eftirspurning (samansparingin í samfelagnum, t.d. felagsgrunnar og eftirlónargrunnar, kann bendast inn á partabrévamarknaðin við ymiskum tiltökum) á kapitalmarknaðinum

Vit hava 12 tilmæli um, hvussu ein føroyskur kapitalmarknaður skal byggjast upp:

1. Hugt eigur at verða eftir íslendsku lóggávuni viðvíkjandi: uppbygging av virðisbrævamiðstøð, lánsbræva- og veðbrævamarknaði, felags grunnum, leiklutinum hjá bankum, virðisbrævaseljarum o.ø. og hóskandi reglum um skyldur og ábyrgd: Central Bank of Iceland Act (1986); Icelandic Securities Exchange Act (1993); Act on U.C.I.T.S. (Open-ended Mutual Funds) (1993); Commercial Banks and Savings Banks Act (1993); Securities Transactions Act (1996); Electronic Registration of

Búskaparlig tillaging og framburður

Title to Securities Act (1997), Securities Exchanges and Regulated Securities Markets Act (1998);

2. Gera lóg um síikan handil um alnetið, sum líkist ES-lóggávuni á hesum øki.
3. Gera ítøkiligan elektroniskan myndil fyrir henda handil (við grundarlagi í einum ávísum donskum software-pakka, sum fæst til keyps)
4. Útboðið av burðardyggi fyritøkum skal tryggjast við at almennar fyritøkur verða privatiseraðar. Ein samanhægandi lög eiger at verða smíðað um privatisering av almennum fyritøkum og um stovnseting av einum formligum kapitalmarknaði í Føroyum (Lög um almennar fyritøkur og stovnseting av formligum kapitalmarknaði). Føroyingar eiga at kanna íslendsku privatiseringsætlanina eins væl og aðrar. Privatiseringsætlanin hjá íslendsku ríkisstjórnini hevur fimm endamál: (1) at økja samansparingina; (2) at bøta búskaparliga virkisförið; (3) at spjaða ognarrættin til vinnutólini í samfelagnum og eggja til áhaldandi menning av íslendska virðibrævamarknaðinum; (4) at fáa meiri kapital inn, so skuldin minkar (5) at figgja ávísar flutningsverkætlani og at stuðla vøkstrinum innan kunningartøkni. Fyritøkur, sum eru búnar, næstan búnar ella eftir fáum árum kunnu búgvast til skrásetingar á eini børs, eru: Atlantsflog, Føroya Tele, Føroya Banki, Føroya Fiskavirking, Faroe Seafood Prime, JFK Trol og ávísar uppgávur innan almennu fyrisitingina, t.d. klædnavask, matgerð og reingerð innan heilsuverkið.
5. At eggja hóskandi fyritøkum til at skráseta seg á marknaðinum, t.d. Føroya Sparikassi
6. At eggja til uppbygging av eftirlønargrunnum, sum síðani kunnu gera ílögur á føroysku børsunum
7. At broyta skattaskipanina so at hon eggjar til at gera ílögur í partabrév (sí íslendsku loysnina)
8. At beina burtur forðingar fyrir útlendskum ílögum, harímillum (1) at seta í verk ES-lóggávuna um útlendskar ílögur við ávísum fyrivarnum viðvíkjandi føroyskum áhugamálum í fiskivinnuni - eins og íslendingar hava gjort. Hetta hevði beinanvegin givið útlendskum íleggjarum áhuga fyrir Føroyum. (2) at lata øllum útlendskum íleggjarum somu rættindi, sum danir nú hava; (3) at leggja upp til joint venture samstarv við íslendskar fiskivinnufyritøkur, báði viðvíkjandi fiskiveiði og fiskiídnaði, men tó ansa eftir, at áhugamálini hjá føroysku tjóðini eru tryggjað; (4) fáa í lag samstarv við íslendsku og norðurlensku børsirnar, soleiðis at føroyskar fyritøkur kunnu skrásetast har, um tær vilja; (5) at umhugsa skipanina við A-partabrévum (við atkvøðurætti) og B-partabrévum (við ongum atkvøðurætti), tá ið ávísar almennar fyritøkur verða privatiseraðar. Hetta hevði givið útlendskum íleggjarum möguleika at seta pening í slíkar fyritøkur, men hevði samstundis kunnað tryggjað føroyskum íleggjarum avgerðarrættin. Slík skipan hevur tó tann vansa, at hon kann styggja útlendskar íleggjarar burturaftur.
9. Skipa soleiðis fyrir, at almenninguður kunnaður best möguligt um ætlanina at menna ein føroyskan kapitalmarknað.
10. Stovna ein føroyskan búskapargrunn, ið skal taka ímóti gjøldum og skatti frá eini komandi oljuvinnu og gera ílögur á sjógví og landi. Slíkar inntøkur frá oljuvinnuni

Caragata álitið

kunnu ikki væntast næstu tíggju árini, og tí eiga inntökurnar frá privatiseringini av almennum fyritökum at gerast stovnsfæ, soleiðis at búskapargrunnurin kann fáast at virka. Búskapargrunnurin kann verða við til at stovna ein annan grunn við váðafúsum fæi, ið kann nýtast til útbúgving, starvsvenjing og grundfæ i möguligum nýskapandi vinnuligum verkætlanum.

11. Samskipa føroysku og íslendsku børsirnar, og síðani teingja teir at norðurlendsku børsirnar.
12. Gera lógarverk, sum eggjar til at lata vinningsbýti til starvsfólk og síðani, tá ið tíðin er búgin, ætlanir fyri útlutan av partabrøvum.

6. Betri skattapolitikkur

- Fyrsta stigið til ein betri skattapolitikk er at lækka skattin. Komandi tíggju árini eigur landsstýrið at linka samlaða skattatrýstið úr 45,8% niður í 30% av BTÚ.
- Ansast má tó eftir, at undirskot ikki verður á figgjarlögini. Best er at byrja linkingina av skattatrýstinum við at lækka skattin hjá vinnulívinum. Miðað eigur at verða eftir at lækka lógásetta skattin til uml. 20% av BTÚ longu í 2001. Eftir tað eigur skattainntøkan at lækka niður í 15% ella 12,5%, tó so at hetta ikki má bera í sær, at undirskot verður á figgjarlögini.
- Persónsskatturin skal lækkast stigvist í sama tíðarskeiði. Besti vegur at ganga í hesum fóri er at bjóða fólk skattafrádrátt, um tey gera ilögur í vinnulívið – beinleiðis ella gjøgnum felags grunnar. Nágreniligi skattafrádrátturin verður ásettur sambært nærri útrocningum og skattamynldi.

7. Vandaligt lógarsmíð

Fyritreytnar fyri vandaligum lógarsmíði eru hollur kunnleiki og nágreniligar ætlanir.

Haldgóð hagtöl:

- Játtanin til Hagstova Føroya eigur at hækka, so at hesin stovnur hevur ráð til at seta í starv serfrøðingar, ið kunnu útvega myndugleikunum hollari kunnleika og dyggari hagtöl. Hetta er fyritreytin fyri at kunna taka rættar avgerðir. Ítokkiligur kunnleiki, sum tørvur er á, eru: (1) CPI-kurvin við prísum og vekting; (2) menningin av BTÚ deflatori; (3) sambæriligar og reglufastur tjóðarroknaskapur og (4) virksemið í vinnulívinum og figgjarlig lyklatöl.

Góða ávaringarskipan sum grundarlag undir politikki:

- Føroya Landsstýri verður at fáa dyggari málsviðgerð viðvíkjandi búskaparligum framrokningum. T.d. eigur landsstýrið at útvega sær serstakar ársfrágreiðingar um ávis yvirskipað vandamál, kostnaðar-nyttukanningar eiga at verða gjørdar á hægri stigi, og útgreiningarnar av störstu avbjóðingunum hjá føroyska búskapinum eiga at verða gjølligari. Hesar avbjóðingar eru: (1) endurnýggjan skipaflotans og gongdin í fiskiveiði og prísum, (2) donsku ríkisveitingarnar, sum möguliga detta burtur, (3) spurningurin um núverandi gjaldoyrisskipan skal halda fram, ella um farast skal yvir til evruna, (4) spurningurin um ES-limaskap, (5) trupulleikarnir í menningini av formligum kapitalmarknaði, og (6) privatiseringin av almennum fyritökum.

8. Høgt alment tænastustig

- At lækka almennu skuldina er eitt mál, ið verður raðfest ovarlaga. Í 1997 var skuldin uml. 5 mia. kr. hægri, enn hon var undan stóru búskaparkreppuni. Mett verður, at almenna skuldin í 1999 er 3,5 mia. kr. hægri enn í 1987. Skuldin ber í sær, at landsstýrið rindar 350 mió. kr. meiri í rentu um árið enn undan kreppuni. Hetta er eitt álvarsmál, tí henda útreiðsla ger, at landsstýrið ikki hevur pengar til at veita borgarum so góðar tænastur, sum tørvur er á, t.d. innan skúlaverkið. Eisini forðar henda rentuútreiðsla fyri skattalækking, serstakliga lækking í inntøkuskattinum.
- Almennur stuðul er eisini ein útreiðsla, ið átti at verðið minkað ella tики av. Hetta hevði gjört, at peningur, sum nú fer til spillis, kundi farið til onnur rakstrarstöð, sum neyðug eru, og harvið komið til gagns.
- Verður almenna útreiðslustigið lækkað, veksur búskapurin skjótari, almennar ætlanir verða meiri skynsamar og meiri fæst burtur úr tí peningi, sum játtáður verður.
- Fíggjarmálastýrið eiger at fáa heimild til at kanna allar inntøkur og útreiðslur, alla ogn og skuld hjá hinum stýrunum í fyrisitingini, hjá almennum stovnum og fyritökum. Hetta eiger at verða gjört, bæði tá ið fíggjarár byrjar og endar. Ein annar möguleiki er at stovna eina serstaka skrivstovu, sum tekur sær av hesum. Ein triði möguleiki er at lata fíggjarmálastýrið kanna útreiðslurnar hjá hinum stýrunum, almennum stovnum og fyritökum, tá ið tær eru í uppskoti, men síðani lata nevndu skrivstovu afturlítandi kanna gongdina í fíggjarárinum, sum farið er (inntøkur-útreiðslur; ogn-skuld).
- Óllum almennum fyrisitingareindum eiger at verða álagt at leggja eina sonevnda TAP-ætlan: **Transparency (gjøgnumskygni); Accountability (ábyrgi) og Performance (avrik) Measurement (meting)**. TAP-ætlanin eiger at verða grundarlag undir uttanlysismetingum um fíggjarár, sum liðið er.
- Ein lög um fíggjarliga ábyrgd eiger at verða smíðað, sum líkist Fiscal Responsibility Act í Ný Sælandi.

Álitisvekjandi miðfyrisiting

- Privatiseringsgongdin eiger at liggja í hondunum á einum privatiseringsráði og ikki á landsfyrisingini, soleiðis at eingin kann ákæra landsstýrið fyri vina- og kenningapolitikk.
- Landsstýrið eiger at seta í verk eina lög um siðsemi í almennari fyrisiting, eins og *Ethics in Public Office Act* í Írlandi. Slik lög skal tryggja, at embætismenn og politikkarar vátta, at teir virða ávísa mannagongdir og ávísan atburð, og at teir leggja fram, hvørji persónlig áhugamál, teir hava. Soleiðis kann sleppast undan, at teir ikki fáa sær sjálvum fyrimunir og vinning, sum skattgjaldarin ella íleggjarar afturfyri skulu svíða fyri.

9. Ídnaðarmenning

a) Bygnaðarbroytingar í fiskivinnuni

Bygnaðarbroytingar í fiskivinnuni eiga at verða framdar, samstundis sum skattatrýstið verður linkað, yvirtøkur og samanleggingar fara fram, so vinnulífsleiðslan verður sterkari og betri, fiskidagar og kvotur verða gjørdar fult umsetiligar, eggjað verður til at taka upp joint-venture samstarv við íslenskar fyritøkur, áhugin fyrir at binda virði í partabrøv verður mentur, vinningsbýti og partabrøv verða latin starvsfólk.

- **Skattur:** Skattatrýstið á vinnulívið og vanligi inntökuskatturin mugu linkast, soleiðis at yrkisfelögini ikki verða noydd til at ganga útgerðarfelögum og fiskavirkjum so nær, at eingin vinningur er eftir.
- **Vertikal integrasjón:** Samanleggingar, sum knýta saman fiskivinnu á landi og sjógví, eiga at fara fram, soleiðis at tilgongdin av fiski til fiskavirkini verður meiri støðug.
- **Økja virkisførið og sparingar við samanlegging** í fiskiídnaðinum á landi, möguliga við yvirtøkum og samstarvi. Á henda hátt slepst undan politiska stríðnum hjá stókum bygdum at varðveita fiskiloyvi og kvotur.
- Economic Value Added measurement (EVA), búskaparlig meirvirðistøl, ið vísa partaeigarum virðisøkingina á partabrøvum teirra, høvdu verðið ein fyrimunur fyrir alla fiskivinnuna. Hugsast skal um, at fiskavirki og fiskifør eru ætlað at skapað vinning. Samanhængandi upplýsingar um figgjarstøðuna og virkisførið hjá fyritøkunum mugu verða tøkir. Góðskueftirlitið eigur at verða styrkt. Søluliðurin átti somuleiðis at verðið styrktur. T.d. skuldu fleiri royndir verðið gjørdar at útflutt lidnar vørur beinleiðis til matstovur í øðrum londum. Hetta kundi økt vinningin munandi.
- Fiskavirki og framleiðslutöl mugu endurnýggjast, og talið á arbeiðsfólk mā lækka. Sum fiskiídnaðurin gerst betur fyrir, kann hugsast, at fleiri arbeiðspláss verða, men á hægri stigi. Í næstu framtíð eru uppgávur sum rationalisering og endurskipan av fiskiídnaðinum fremst í raðfestingini, soleiðis at stórri vinningur fæst burturúr og harvið vælferð í føroyska samfelagnum.
- Teir bestu möguleikarnir at menna alivinnuna eru: (1) klekingarstøðir; (2) laksaföður; (3) meirivirðis tilvirkaður úrdráttur og hartilhojrandi tøkni (at beinfría, at flísa, at skera og at roykja); (4) alitøkni (herímillum tøkni grundað á ritbúnað) ið kann kappast við tøkni innflutt úr Noregi og (5) og tøkni sum kann nýtast á nýggja fast food laksamarknaðinum.

b) Menning av oljuvinnu

Føroyskur búskapargrunnur.

- Væntandi fer oljuvinna í Føroyum um eini tíggju ár at geva inntøkur, og tí eigur at verða stovnsettur ein grunnur, sum kann taka ímóti vinninginum og avgjøldunum frá oljuvinnuni. Peningurin eigur ikki at fara í umfar í føroyska búskapinum, men heldur í frálandavinnu og í vinnu í øðrum londum. Sera gjølligar kanningar mugu gerast hesum viðvíkjandi.

- Hesin grunnur eigur at verða settur á stovn í góðari tíð, so at fólk kunnu útbúgva seg til hesa stóru uppgávu, sum er at tryggja hetta ríkidømi til komandi ættarliðir, at minímera inflatiún, verja altjóða kappingarförið, figgja tøkniligar útbúgvingar, uppbyggja eftirlønarskipan og veita våðafúsan kapital.
- Fyrimyndirnar eiga at verða:
 1. The Alaska Permanent Fund, Alaska, USA
 2. The Alberta Heritage Fund, Alberta, Kanada
 3. The Norwegian Petroleum Fund, Noregi
 4. The Kuwait Future Generations Fund, Kuvait
- Gerast má ein nágrenilig ætlan fyri veitingar til frálandavinnuna so sum veitingarskip, meklaravirksemi, útgerð, umvæling, tyrlutænastu og möguligar ferðavinnumöguleikar í hesum sambandi.

c) Ferðavinna

Fyrst og fremst eigur stórrí politiskur áhugi at verða fyri ferðavinnuni, nýggjur lögarkarmur, nýggj menningarætlan, nýggj ætlan fyri úrvald ferðavinnustøð, felags söluarbeiði millum vinnuna og Ferðaráð Føroya, hægri tænastustig og betri figging til kunningarstovurnar kring landið.

Politikkarnir mugu leggja stórrí áherðslu á ferðavinnuna til tess at tryggja, at fleiri pengar verða tøkin til hesa vinnu. Sjálvt um kjakið um ferðavinnuna kann tykja eldhugað, so er figgjarætlanin hjá Ferðaráðnum ikki nóg stór til at fara i holt við eina meiri miðvísa ferðavinnu tá samanum kemur. Tað hevði eisini verið eitt stig fram á at bundið seg til, eitt nú, eina tríára figgjarætlan. Fyri at tryggja sær at farið verður væl um pengarnar skal hóskandi grannskoðan vera.

Ein nýggjur lögarkarmur er neyðugur at stuðla ferðavinnuni. Sum er galda lögirnar um nýtslu av náttúruni bert føroyingar, eitt nú viðvíkjandi fiskiloyvum á sjógv og landi. Somuleiðis er neyðugt at dagføra lögina um gomlu bygdagøturnar, tí sum er hevur eingin ábyrgdina av at halda tær við líka.

Neyðugt er við einari nýggjari langtíðarætlan um ferðavinnumenning, sum setur mál ið kunnu røkkast og uppgávur, sum kunnu fremjast innan karmarnar í ferðavinnu figgjarætlanini fyri marknaðarföring utanlands og útbygging heima. Hetta hevði umfatað fleiri høvuðstættir:

1. **eina nýggja menningarætlan fyri ferðamál í Føroyum**, har fyrimunirnir hjá teimum einstøku ferðamálunum eru útbygdir og lýstir.
2. **Felags marknaðarföring millum ferðavinnuna og Ferðaráðið** har øll gjalda sín part. Í løtuni eru Ferðaráðið og flutningsfyritökurnar tey sum brúka nógvar pengar.
3. **Ein nýggj mannagongd til at figgja staðbundnu kunningarstovurnar** má fáast í lag, tí verandi mannagongdin gevur ikki nøktandi figging. Í løtuni figgja viðkomandi kommunur og Ferðaráðið helvt um helvt av rakstrinum. Óv lítið av peningi er (og tískil eisini av starvsfólk) til ov nógvar fyrisetningar, og tað hevur við sær, at heildarætlanir og menning detta burtur ímillum. Tað nógva av arbeiðinum verður gjørt eftir arbeiðstíð og ikki sjálvboðið. Henda verandi ónøktandi støðan hevur staðið við í meiri enn 10 ár.

Caragata álitið

4. **Fleiri og betri hentleikar hjá ferðafólki**, betri umstøður á hotellum og vallarheimum. Sambært ferðafólkum kunnu tey bestu hotellini í Føroyum samanberast við einans tvistjørnað hotell í útlondum. Harafrat má dygdin á matinum í mun til prísíns samsvara betur.
5. **Hægri tænastustøði**; eigarar og starvsfólk í teimum á teimum smáu privatu fyritökunum mugu fáa undirvísing í marknaðarføring, vørumenning, í máli og tænastustýring. Harafrat má starvsfólkvið í handlum, flutningi og tilíkum, duga betur at tosa við fremmandafólk og veita betri tænastu.

d) Hátøknivinna og aðrir möguleikar

Tað eru fimm øki innan KT-vinnu, sum kunnu útflytast og tí eru áhugaverd:

- tolbúnaðarmenning;
- standard ritbúnaður;
- software subcontracting;
- facility management; og
- help-desk services.

Felagsnevnarin er, at føroyska KT-vinnan, sum nú er, longu arbeiðir á øllum hesum økjum á heimamarknaðinum, og hevur hon tí neyðugu vitanina – um enn fólkini eru fá. Nevndu øki kunnu mennast soleiðis:

- gerast má ein KT-ætlan (eins og í Írlandi) fyri øll stig innan føroyska skúlaverkið.
- eyka lestrarstuðul eigur at verða latin føroyskum studentum, sum fara uttanlands at lesa, um teir velja at útbúgva seg innan KT-økið. Útvegast kunnu frípláss á fremstu amerisku fróðskaparsetrum.
- figgjarmarknaðir eiga at verða bygdir upp í Føroyum.
- førleiki føroyinga í enskum (at tala, lesa og skriva enskt) má gerast betri, tí enskt er malið í KT-vinnuni, og
- leggja eina KT-ætlan fyri alt føroyska samfelagið.

Landsstýrið eigur ikki at stýra hesi vinnu ov mikið. Um landsstýrið setir nógvan pening í serstakar verkætlanir, kann alt miseydnað. Tað besta hjá landsstýrinum at gera, er: (1) at tryggja leiklutin hjá KT innan skúlagátt, eins og í Írlandi, (2) stuðla granskning og menning á økjum, har føroyingar longu eru frammarlaga, (3) eggja til joint venture samstarv við útlendskar fyritökur, og (4) hjálpa nýggjum, væl skipaðum fyritökum fram.

Skjal A: Applied General Equilibrium

Model Description and Assumptions

Model Outline

The Føroyar general equilibrium model, developed by Dr. Adolf Stroombergen of New Zealand, is a structural model of the Faroe Islands economy based on an input-output table of economic activity. This table describes the nature of the transactions (buying and selling of goods and services) between one industry and another, and between industries and final demand - which comprises private and government consumption, exports, investment and stock changes.

An input-output table is a picture of economic activity in the economy in a single year, in this case 1997. However, we are primarily concerned about the development of the economy over a period of years into the future. In this context issues such as the formation of capital stock through investment, the utilisation of capital in production, labour force availability, costs and prices, and producers' and consumers' reactions to those price signals, all become important.

The model portrays producers in industries as price takers and profit maximisers, and households (consumers) as price takers and utility maximisers. These producers and households buy and sell goods, services, labour and capital in "markets" implicit in the model. All these markets must clear. That is, in the solution supply must equal demand unless otherwise specified. Demand is generated from exports, household consumption, government consumption, replacement and new capital investment, inventory requirements and intermediate goods used in production.

The model is medium term in nature and solved in level form (that is in terms of absolute values rather than rates of change). It takes into account all of the inter-dependencies in the economy, such as flows of goods from one industry to another, plus the passing on of higher wage costs in one industry into prices and thence the costs of other industries.

It is useful to think of the model as simply a larger and more sophisticated form of cost-benefit analysis, applied one year at a time. The analogy is perhaps made clearer by noting that traditional cost-benefit analysis is a partial equilibrium technique. That is, variables and events which are defined as being outside the issue of interest are held constant, assumed unchanged, or whatever. For example, in the (partial) cost-benefit analysis of the impacts of a change in wage subsidies for a particular industry, the changes in the cost of inputs for a different industry would usually be ignored. A general equilibrium model, however, enables such economy-wide interactions to be taken into account. Essentially it enlarges the scope of the partial equilibrium analysis to include many of the variables usually held constant. We would like to say "all variables" but even with a general equilibrium model, simplifications and abstractions are unavoidable if it is to remain tractable.

The standard characteristics of a general equilibrium model are well known. The equation structure of the Føroyar model is set out in the form of numerous equation blocks; with one equation for each industry, commodity, factor, etc.

Production Functions

These equations determine how much output can be produced with given amounts of inputs of labour and capital. A standard translog specification is used which distinguishes three factors of production – capital, labour, and materials (including energy, although in most models this would be disaggregated with substitution between energy types).

KLM Allen elasticities of substitution

	K	L	M
K	endog	0.70	0.40
L	0.70	endog	0.25
M	0.40	0.45	endog

Note that symmetry is imposed and that the values along the diagonal of the table vary from industry to industry in order to satisfy the homogeneity and adding up properties of a demand system. (Note that this approach may yield small linearisation errors in the solution algorithm).

Intermediate Demand

A composite commodity is defined which is made up of a domestic and an imported component - where relevant. The share of each of these components is determined by the elasticity of substitution between them and by relative prices. No substitution involving non-competitive imports is permitted. The elasticities below are drawn from a mix of international evidence.

Import-Domestic Elasticities of Substitution and Export Demand Price Elasticities

		Allen elasticity of substitution	Export of price elasticity
AGMN	Agriculture and Mining	0.1	-
FISH	Fishing	5.0	-5.0
AQUA	Aquaculture	-	-3.0
FSPR	Fish Processing	-	-5.0
SHIP	Ship Building and Repair	-	-3.0
OMFG	Other Manufacturing	0.8	-3.0
ENGY	Energy	-	-
CONS	Construction	-	-
TRAC	Trade, Restaurants and Accommodation	0.2	-2.0
TRNS	Transport	2.0	-3.0
COMM	Communications	-	na
PRIS	Finance, Business etc Services	2.0	-3.0
GOVS	Government Services	-	-
DWEL	Dwellings (Imputed) Rental	-	-

Price Determination

The price of industry output is determined by the cost of factor inputs (labour and capital), domestic and imported intermediate inputs, and tax payments (including tariffs). World import prices are not affected by Faroese purchases, but Faroese export prices are determined by the cost of manufacture although it is also possible to set them exogenously. Of course, if Faroese export prices are too high relative to those of its competitors, sales volumes will suffer.

Consumption Expenditure

This is divided into Government Consumption and Private Consumption. For the latter five household commodity categories are identified, and spending on these is modeled using price and income elasticities in an AIDS framework. An industry by commodity conversion matrix translates the demand for commodities into industry output requirements and also allows import-domestic substitution. The demand elasticities given in the following table are based in New Zealand and Icelandic estimates.⁷⁷

**Household Consumption
Cross Price and Income Elasticities**

	Food	Housing	Household Operation	Transport	Other Goods & Services
Food	-0.80	0.18	0.17	0.13	0.32
Housing	0.15	-0.56	0.12	0.10	0.20
Household Operation	0.22	0.18	-0.91	0.18	0.33
Transport	0.17	0.15	0.18	-0.74	0.24
Other Services	0.24	0.17	0.19	0.13	-0.74
Expenditure	0.49	1.20	0.83	1.21	1.06
Elasticities					

Government Consumption is usually either a fixed proportion of GDP or is set exogenously. Where the budget balance is exogenous, either tax rates or transfer payments are assumed to be endogenous.

Stocks

Owing to a lack of information on stock change, this is exogenously set as a proportion of GDP, domestic absorption or some similar macroeconomic aggregate. The industry composition of stock change is set at the base year mix, although variation is permitted in the import-domestic composition.

Investment

Industry investment is related to the rate of capital accumulation over the model's projection period as revealed by demand for capital in the horizon year. Allowance is made for depreciation. Rental rates or the service price of capital (analogous to wage rates for labour) also affect capital formation. Investment by industry of demand is

⁷⁷ Bye, Torstein, Robin Choudhury, Magnus Hardarson and Pall Hardason (1999), *The ISM model: A CGE model for the Icelandic Economy*, National Economic Institute of Iceland.

Caragata áliðo

converted into investment by industry of supply using a capital input-output table. Again, import-domestic substitution is possible between sources of supply.

Exports

These are determined from overseas export demand functions in relation to world prices and domestic prices inclusive of possible export subsidies, adjusted by the exchange rate. It is also possible to set export quantities exogenously. The price elasticities are shown above with the import-domestic substitution elasticities.

Supply-Demand Identities

Supply-demand balances are required to clear all product markets. Domestic output must equate to the demand stemming from consumption, investment, stocks, exports and intermediate requirements.

Balance of Payments

Receipts from exports plus net capital inflows (or borrowing) must be equal to payments for imports; each item being measured in domestic currency net of subsidies or tariffs.

Factor Market Balance

In cases where total employment of a factor is exogenous, factor price relativities (for wages and gross rates of return) are usually fixed so that all factor prices adjust equiproportionally to achieve the set target.

Income-Expenditure Identity

Total expenditure on domestically consumed final demand must be equal to the income generated by labour, capital, taxation, tariffs, and net capital inflows. Similarly, income and expenditure flows must balance between the five sectors identified in the model – business, household, government, foreign and capital.

Industry Classification

The 14 industries identified in the model (and their abbreviations) are as follows:

1. AGMN Agriculture, Mining and Quarrying
2. FISH Fishing
3. AQUA Aquaculture
4. FSPR Fish Processing
5. SHIP Ship Building and Repair
6. OMFG Other Manufacturing
7. ENGY Energy
8. CONS Construction and Building
9. TRAC Wholesale and Retail Trade, Restaurants and Accommodation
10. TRNS Transport and Storage
11. COMM Communications
12. PRIS Finance, Business, Other Private and Household Services
13. GOVS Government Services
14. DWEL Imputed Rental on Owner Occupied Dwellings

In one scenarios an extra industry for hydrocarbon (oil and gas) extraction is included.

Miscellaneous Notes

We have estimated the 1997 input-output table for the Faroe Islands from a diverse range of sources including SFI, Landsbanki Føroya, Føroya Banki, Icelandic input-output information (not a full table and released under confidentiality restrictions), a Danish input-output table and a New Zealand input-output table. In addition, many companies and organisations have provided very useful information on their own industries.

Ideally all VAT should be modeled as being paid by households (private consumption) except where industries are exempt, in which case VAT is paid by those industries. In practice the only instance of the latter for which reliable estimates could be obtained is financial and other private services.

Gross rates of return seem to be artificially high in some industries for 1997 (such as in Fishing) due to the low book values of many assets; a consequence of the recent economic crisis.

In most economies it is difficult to discern a relationship between output and capital stock in the government services industry. We have assumed that this is also the case in the Faroe Islands and therefore capital stock is not a factor in the production function for the government services industry. This does not, however, affect the potential of the industry to improve its labour productivity. Also, government investment is still explicit in the model.

Finally we caution that the estimated input-output table for the Faroe Islands for 1997 is not of the quality that would be expected if it was compiled by an official statistical agency with an appropriate level of resources. Nevertheless we believe that we have captured sufficiently accurate information about the structure of industries and key inter-relationships (between main industries, households, government and foreigners), to able to produce reliable assessments of the impact of the removal of Danish subsidies and possible policy responses to it.

Social Accounting Matrix

A social accounting matrix depicts the flow of funds between the major sectors (as distinct from industries) of the economy. It captures flows such as income taxes and transfers which are not part of the production account and thus do not appear in an input-output table. Based on national accounting data, we have compiled the following table for the Faroe Islands. We do not have sufficient information to model intra-sectoral flows, that is the diagonal cells in the table.

<i>Purchases by:</i>	<i>Business</i>	<i>Households</i>	<i>Government</i>	<i>Capital</i>	<i>Overseas</i>	<i>TOTAL</i>
<i>Sales to:</i>						
Business	0	2998	2076	971	3481	9527
Households	4409	0	979	0	430	5818
Government	688	2131	0	0	922	3741
Capital	1383	689	144	0	0	2216
Overseas	3046	0	542	1245	0	4833
TOTAL	9527	5818	3741	2216	4833	26136

A brief explanation of each cell with a positive entry is given below, on a row by row basis. See also Table 8 in section 2. All figures are in millions of Dkr.

Caragata áltið

Business (which includes the government services industry) receives income from the sale of goods and services to:

- households - private consumption [3433] less indirect taxes [435].
- government - government consumption [1837] plus subsidies to the fishing industry [243], plus net interest [-4]. (The -4 is a residual).
- capital - gross investment [875] plus stock change [96].
- overseas - exports [3051] plus net interest income [62] plus the non-government share of the Danish transfers [368], mostly in the form of wages, subsidies and pensions. (All are routed through the business sector, although this is not ideal).

Households receive income from:

- business - compensation of employees [3766] plus the surplus on the imputed rental of owner occupied dwellings [643]. (We have not been able to identify any dividends etc, although allowance is made for these when modelling scenarios for 2007).
- government - social welfare benefits [979] of which 228 is estimated to be unemployment benefits.
- overseas - wage income from Faroese working abroad [200] plus interest earnings [230].

Government (central and local) receives income from:

- business - corporate income tax [147] plus gross indirect tax on production [356] plus tariffs on imports [185]. (Tariffs on consumer imports are routed through the business sector).
- households - income tax and other direct fees [1696] plus indirect tax on private consumption [435]. (In the model the mean effective household tax rate is expressed in relation to household income including the surplus on the imputed rental of owner occupied dwellings. Thus the tax rate may seem low when compared to actual income).
- overseas - the proportion of Danish assistance which goes directly to government in the form of the block grant [922].

The capital sector is composed of:

- business - depreciation as allowed for tax purposes [849] plus retained earnings [534]. (Any omitted dividends would be in here).
- households - net savings [689] estimated as the residual between income and expenditure.
- government - net fiscal surplus for central plus local government on current account [144].

Overseas residents receive income from the Faroe Islands in the form of:

- business - expenditure on imports [3046]. (All imports whether by industry or final demand are routed through the business sector).
- government - payment of interest on foreign debt [542].
- capital - the balance of trade on goods and services [5] plus wage income from Faroese abroad [200] plus net interest payments [-250] plus all Danish transfers [1290]. This is just the current account balance.

Note that the SAM framework preserves the fundamental macroeconomic identity that the difference between savings [2216] and investment plus stocks [971] is equal to the current account balance [1245]

Main Features of the 1997 Input-Output Table

Owing to confidential data relating to the Icelandic input-output table, (which was one resource we used to construct the Faroe Islands table), we are not permitted (until about February 2000) to release the details of the core inter-industry flows that stem from the Icelandic research - the A_{ij} in more technical terms. However, the tables presented below, which do not depend on the Icelandic research, present most of the salient aspects of our estimated 1997 Faroe Islands input-output table.

Macroeconomic Aggregates

	Dkr,m
Private Consumption	3433
Gross Investment	875
Government Consumption	1837
Stock Change	96
Exports	3051
Imports	3046
Gross Domestic Product	6246

Industry Output and Value Added

	Gross Output	Employ- ment	Capital Stock	Net Indirect Tax/Subs	Effective Wage Rate	Capital User Cost	Value Added
	(Dkr,m)	No FTE	(Dkr,m)	(Dkr,m)	(Dkr,m)	(%)	(Dkr,m)
AGMN	91.2	37.3	420.3	0.3	0.322	8.91	49.8
FISH	1748.0	2135.9	1370.0	-243.0	0.321	28.74	837.0
AQUA	673.0	402.5	599.0	2.9	0.186	4.67	106.0
FSPR	1244.0	1748.9	456.0	6.7	0.137	2.15	256.7
SHIP	255.0	416.9	102.0	1.3	0.197	13.72	97.3
OMFG	467.0	717.0	266.4	19.9	0.159	7.15	155.9
ENGY	329.0	144.8	972.4	1.5	0.256	13.77	172.5
CONS	511.0	626.3	118.0	3.4	0.241	31.36	193.4
TRAC	1585.0	2412.0	1151.6	207.6	0.163	19.19	822.6
TRNS	906.0	778.2	921.0	26.8	0.248	6.34	278.6
COMM	204.7	569.0	585.4	2.3	0.195	4.19	138.3
PRIS	1531.6	1607.4	972.1	65.0	0.213	13.10	536.4
GOVS	1776.7	7111.1	0.0	18.8	0.187	-	1347.7
DWEL	862.2	0.0	12873.8	0.1	-	4.99	643.2
	12184.4	18707.0	20808.0	113.6			5635.2

Caragata áltíð

Sales to Final Demand - Domestic and Imported

	Domestic Sales to Final Demand					Imported Sales to Final Demand (purchasers prices)			
	Private Cons. (Dkr,m)	Govt. Cons. (Dkr,m)	Gross Invest. (Dkr,m)	Stock Change (Dkr,m)	Exports (Dkr,m)	Private Cons. (Dkr,m)	Gross Invest. (Dkr,m)	Stock Change (Dkr,m)	
AGMN	26.3	0.0	0.0	43.5	0.0	14.5	0.0	0.0	
FISH	1.6	0.0	2.3	-30.7	1015.0	0.0	0.0	0.0	
AQUA	0.4	0.0	0.0	271.6	401.0	0.0	0.0	0.0	
FSPR	13.8	0.0	0.0	-71.9	1009.0	0.0	0.0	0.0	
SHIP	0.0	0.0	40.6	0.0	20.0	0.0	0.0	0.0	
OMFG	91.0	0.0	27.1	0.0	133.0	909.6	401.2	44.0	
ENGY	137.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
CONS	0.0	4.2	164.1	120.3	0.0	0.0	0.0	0.0	
TRAC	384.8	127.9	175.0	-280.7	121.7	241.0	0.0	0.0	
TRNS	69.5	0.0	0.0	0.1	325.7	23.8	0.0	0.0	
COMM	33.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
PRIS	158.2	0.0	64.9	-0.1	26.0	0.0	0.0	0.0	
GOVS	30.8	1704.9	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	
DWEL	862.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
TOTAL	1809.4	1837.0	473.9	52.2	3051.4	1188.9	401.2	44.0	

Sales and Purchases for Intermediate Consumption - Domestic and Imported and Total Imports

	Domestic Inter- mediate Sales	Imported Inter- mediate Sales	Domestic Inter- mediate Purchases	Imported Inter- mediate Sales	Total Imports in Purchasers Prices	Total Imports in Basic Prices
	(Dkr,m)	(Dkr,m)	(Dkr,m)	(Dkr,m)	(Dkr,m)	(Dkr,m)
AGMN	21.4	11.4	17.8	23.5	25.8	25.8
FISH	759.8	289.0	740.2	171.0	289.0	289.0
AQUA	0.0	0.0	377.8	189.3	0.0	0.0
FSPR	293.1	0.0	868.6	118.9	0.0	0.0
SHIP	194.4	0.0	55.4	102.3	0.0	0.0
OMFG	216.0	879.0	187.1	127.0	2233.8	2049.0
ENGY	191.9	0.0	114.1	42.6	0.0	0.0
CONS	222.5	0.0	143.8	175.9	0.0	0.0
TRAC	1056.3	134.1	604.5	157.9	375.0	375.0
TRNS	510.8	232.6	326.1	301.6	256.4	256.4
COMM	170.9	0.0	53.3	13.6	0.0	0.0
PRIS	1282.6	51.0	913.4	82.9	51.0	51.0
GOVS	41.1	0.0	358.4	71.6	0.0	0.0
DWEL	0.0	0.0	200.2	18.9	0.0	0.0
TOTAL	4960.6	1597.0	4960.6	1597.0	3231.1	3046.3

Assumptions and Constraints for 2007

Scenario A (Business as Usual)

As mentioned in Section 2 the model requires a number of assumptions in order for it to produce a “business as usual” projection of the economy to 2007. The intention is to produce a realistic picture of what the economy might look like in 2007 if there were no substantial policy changes or external shocks. It is not necessarily a best-guess forecast.

The assumptions are as follows:

- Unemployment as a proportion of the labour force is assumed to fall to 5%, from 9.2% in 1997 and 7.4% in 1998. We consider this to correspond to full employment and to be an objective of government policy.

On the basis of projections by Statistics Faroe Islands (SFI) this implies a growth in employment (on a full time equivalent [FTE] basis) of 1.4% pa to reach 21404 FTEs. The projected labour force in 2007 is 22531.

- The ratio of gross investment to gross domestic product rises from a low of 14.0% in 1997 to an historically more comparable 17.5% in 2007.
- Government consumption rises at the SFI projected rate of population growth of 0.9% pa. This is lower than historically, but is necessary if the share of the economy accounted for by government is not to increase further. We assume that there is some degree of political consensus in this regard. However, government social investment (in infrastructure, health, education etc) is assumed to grow somewhat faster at 1.5% pa.
- Consistent with a smaller role for government, the fiscal surplus is raised from Dkr144m in 1997 to Dkr500m in 2007 so as to allow somewhat greater debt repayment.
- The balance of trade on goods and services is zero, but inflows of wages from Faroese citizens working abroad (Dkr200m), net interest receipts (Dkr250m), plus assumed unchanged total Danish grants and assistance (Dkr1290m) combine to produce an external current surplus of Dkr1740m.
- 100 houses per annum are built at an average real 1997 price of Dkr1.2m.
- The shifts in the foreign demand curves for Faroe exports are shown in the table below. These shifts are influenced by historical trends, projections of foreign demand (at a given price), biological constraints and the exporting zeal of Faroese exporters. A low rate of shift does not necessarily mean that export volume growth will be low, as volume is also related to price.

The high growth rate for ship building/repairs is due to the assumption that export earnings can be lifted to around Dkr100m. This is still well below the levels achieved 10 years ago.

Caragata álitio

For communications the volume of exports is exogenously set at Dkr20m as the lack of (recorded) communication exports in 1997 means that there was no demand curve to be projected to 2007.

- Relative prices for Faroese exports and imports are assumed unchanged from 1997, except with regard to fish, for which a 10% relative price decline is assumed.
- Labour and capital productivity improvements are shown in the table below. These figures are largely based on world-wide trends. However, higher labour productivity assumed for fish processing as the industry is inefficient by world standards.

Industry Specific Assumptions for 2007 ‘Business as Usual’ Scenario

	Efficiency Gains		Export Demand	
	Labour augmenting	Capital augmenting	Relative world prices (1997=1.00)	Demand curve shifts*
	(% pa)	(% pa)	(% pa)	(% pa)
AGMN Agriculture and Mining	1.0	1.0	-	-
FISH Fishing	2.0	0.5	0.90	2.72
AQUA Aquaculture	2.0	1.0	1.00	0.46
FSPR Fish Processing	5.0	2.0	1.00	-2.47
SHIP Ship Building and Repair	1.0	1.0	1.00	15.17
OMFG Other Manufacturing	2.0	2.0	1.00	2.85
ENGY Energy	3.0	2.0	-	-
CONS Construction	1.0	1.0	-	-
TRAC Trade, Restaurants and Accommodation.	1.0	2.0	1.00	3.72
TRNS Transport	1.0	1.0	1.00	4.15
COM Communications	4.0	2.0	1.00	na
M				
PRIS Finance, Business etc Services	1.0	2.0	1.00	3.85
GOVS Government Services	0.5	-	-	-
DWEL Dwellings (Imputed) Rental	-	0.0	-	-

* These are not the rates of volume growth actually achieved - see Table 10.

Scenarios B-E (Removal of Danish Transfers)

The approach taken in Scenarios B-D is to “shock” the economy in some way so that the effects may be observed in an experiment type setting. Thus some variables need to be allowed to respond to the shock whilst others need to be held invariant so that the effects of the shock can be properly identified. Inevitably this means that there is more than one way to investigate a given shock. We have endeavoured to construct scenarios which are representative enough such that plausible variations in their specification would not alter the underlying message. Nevertheless, some issues may need to be addressed in more detail such as through additional sensitivity analysis.

Scenario B

Removal of all Danish grants and other transfers (worth Dkr 1.290 billion in 1997), subject to the following conditions, relative to Scenario A:

- No change in the level of employment and no existence of idle capital stock, so that only the allocative effects of the shock may be analysed.
- Higher exports of goods and services to prevent a deterioration of the external current account. The real exchange rate is endogenous to accommodate this constraint.
- Restoration of the fiscal balance through higher personal income taxes. The model knows about the effective mean rate of taxation, but not its specific structure. Thus any given increase in the effective rate could be consistent with many different structures of the tax scale as it relates to individuals and families.

Scenario C

The shock is the same as in Scenario B, but we now allow for a more plausible dynamic effect. In particular it is assumed that the full extent of the increase in exports required under Scenario B is not possible. Thus imports need to decline to maintain external account balance. This can be expected to lead to a decline in activity, particularly in household spending.

Scenario D

Scenarios B and C demonstrate the disastrous effects of a removal of the Danish transfers in the absence of any policy responses. This supplies a reference against which the effects of consequential policy changes may be assessed. The policy changes we specify are listed below. Whilst it is possible to explore the effects of each policy in isolation, our intention is to portray a package of measures which reinforce each other both economically and politically.

- The sale of Dkr3000m of government assets over the decade, with half being sold to foreigners and half to Faroese citizens and companies. The proceeds are used to repay remaining debt so that by 2007 the government no longer pays interest offshore. This removes the Dkr500m assumed originally in Scenario A.
- However, there is an annual remittance by business offshore of dividends (or interest) of about Dkr170m, plus around Dkr140m in dividend payments to Faroese households.
- Government subsidy to the fishing industry removed. This was worth about Dkr240m in 1997, but is above Dkr300m in Scenario A.
- Government consumption reduced to the level of 1997. There is no change to government social investment.
- Unemployment benefit rates reduced by 17% and other benefit rates, pensions etc reduced by 11% on average.
- Government budget surplus set to a lower target of Dkr100m. A zero surplus could be assumed, but a small surplus allows a modest accumulation to provide a cushion in the event of other adverse events or to seed a “Heritage Fund”. Alternatively it may be used by central government to temporarily aid local governments in regions which face high restructuring costs.

Caragata álitio

- Gross investment as a proportion of GDP raised back its Scenario A ratio of around 17.5% in response to greater private sector corporate control and an enhanced ability to raise funds in both foreign and domestic capital markets.
- The 5% unemployment rate in Scenario A is re-imposed.
- Fishing quota have reverted back to being expressed in terms of fish weight rather than in terms of allowable fishing days.

Note that the model does not include a variable or routine which corresponds directly to a given fish quota management regime. It is important, however, that the fishing industry is open to injections of foreign capital as part of the overall policy package.

Scenario E

This scenario has the same specifications as Scenario D, but with increases in labour and capital productivity made possible by industry restructuring - including tradable biomass quotas in Fishing. The changes are shown below. Note that there is no increase in the efficiency of the government services industry, although a good case could be made for this. Overall the efficiency enhancements are modest and probably underestimate the favourable effects of restructuring.

Labour and Capital Augmenting Technological Change

		Scenario A		Scenario E	
		Labour	Capital	Labour	Capital
		augmenting	augmenting	augmenting	Augmenting
		(% pa)	(% pa)	(% pa)	(% pa)
AGMN	Agriculture and Mining	1.0	1.0	-	-
FISH	Fishing	2.0	0.5	+1.0	+2.0
AQUA	Aquaculture	2.0	1.0	-	-
FSPR	Fish Processing	5.0	2.0	+1.0	+1.0
SHIP	Ship Building and Repair	1.0	1.0	-	-
OMFG	Other Manufacturing	2.0	2.0	-	-
ENGY	Energy	3.0	2.0	+0.5	+0.5
CONS	Construction	1.0	1.0	-	-
TRAC	Trade, Restaurants and Accommodation	1.0	2.0	-	-
TRNS	Transport	1.0	1.0	-	-
COMM	Communications	4.0	2.0	+0.5	+1.0
PRIS	Finance, Business Services	1.0	2.0	+0.5	+0.5
GOVS	Government Services	0.5	-	-	-
DWEL	Dwellings (Imputed) Rental	-	0.0	-	-

It is further assumed that four industries manage to “push out” the foreign demand curve for their products through more innovative marketing, a change in product mix, better access to foreign markets as a result of equity investment or joint ventures, and so on. The assumed changes are as follows:

- Fish Processing 20%
- Transport 10%
- Communication 50%
- Private Services 50%

The latter two may seem large, but exports from these industries are coming off a very small base in Scenario A - Dkr20m and Dkr 49m respectively.

Sensitivity Test on User Cost of Capital in Fishing

As shown in the table on industry output and value added for the base year (1997), the user cost of capital in many industries is unusually high; amazingly so in Fishing where it is 28.7%, even given that it is measured before allowing for depreciation. It is not that the industry is earning super-normal profits, but that the denominator in the equation - the book value of assets - is remarkably low due to the effects of the 1990's economic depression.

In itself this is not necessarily a problem for modelling as it may just indicate that the capital stock in Fishing is extremely depreciated, thus having a very low economic value. For many years the low profitability of the industry has meant that its capital stock has not been adequately maintained or replaced. This tells us that further expansions in output will require significant investment. Where there is a problem, however, is if the value of the capital stock has been artificially lowered (below its true economic worth) such as in a situation where a downturn in the industry together with a limited market for the sale of fishing boats (foreign ownership is constrained) leads to asset sales at bargain prices.

Without more research into the matter we cannot adjudicate on the relative significance of these two reasons. Undoubtedly both have some merit. Nevertheless, because of the importance of fishing in the Faroese economy, even in 2007, it is useful to undertake some sensitivity analysis to ascertain how robust the modelling results are to a higher capital-output ratio in the fishing industry. We arbitrarily double the ratio and then re-run Scenarios A and E. Our interest is in whether the relative differences between these two scenarios, that is the effects of the restructuring in response to the removal of the Danish transfers, are sensitive to the capital-output ratio in fishing. The table below shows the results.

It is clear that the benefits of economic restructuring are robust with respect to the capital-output ratio in fishing, at least over the range considered. There is, however, a general tendency for the effects of the restructuring to be slightly greater. This is attributable to improved productivity in fishing - arising out of a newer fishing fleet.

Sensitivity Test Results

	Scenario E compared to Scenario A	
	Original K/X in Fishing	Doubled K/X in Fishing
Private Consumption	5.0	6.0
Gross Investment	9.2	10.0
Exports	6.4	6.8
Imports	6.4	6.6
Gross Domestic Product	2.5	3.2
Terms of Trade	0.0	-0.2
Fishing gross output	-3.6	-3.2
Fishing exports	-17.7	-17.6
Fish Processing gross output	16.5	16.9

Thus it is evident that the attraction of new capital into the fishing industry will enhance the beneficial effects of restructuring. As discussed elsewhere, this may require injections of foreign capital, something which is unlikely if the quota management regime retains its current structure with respect to restricted tradability and specification in terms of fishing days rather than fish mass.

Scenario O (Oil Production)

Scenario O incorporates an additional industry for oil exploration and extraction. Naturally the precise nature of such an industry cannot be specified. However, a reasonable approximation is likely to be the New Zealand offshore oil and gas industry, which relates to a field of about 2000PJ, or 320m bbl. of oil equivalent energy. This is consistent with the hypothesized size of potential discoveries in Faroese waters. The industry structure is shown in the table below, along with the composition of investment goods for the industry. Whilst our scenario deals with an industry which is already producing oil, it is assumed that investment in exploration and development continues.

Assumed Structure of Faroe Island Offshore Oil Extraction Industry

		Production	Investment	Comments
AGMN	Agriculture and Mining	0.0202	0.0000	
FISH	Fishing	0.0000	0.0000	
AQUA	Aquaculture	0.0000	0.0000	
FSPR	Fish Processing	0.0000	0.0000	
SHIP	Ship Building and Repair	0.0028	0.0997	
OMFG	Other Manufacturing	0.0083	0.5838	mostly imported
ENGY	Energy	0.0000	0.0000	
CONS	Construction	0.0131	0.1772	
TRAC	Trade, Rests. & Accom.	0.0050	0.1048	
TRNS	Transport	0.0289	0.0003	
COMM	Communications	0.0018	0.0000	
PRIS	Finance, Business Services	0.0760	0.0339	
GOVS	Government Services	0.0012	0.0000	
DWEL	Dwellings (Imputed) Rental	0.0000	0.0000	
OILE	Oil Extraction	0.1091	0.0003	
	Labour costs	0.0784	L/X ratio is 0.1983 FTE/Dkr,m)	
	Capital costs	0.5786	capital-output ratio is 3.45	
	Indirect taxes	0.0546		
	Imports (mfg)	0.0218	mostly PRIS, OMFG & AGMN	

Other assumptions relating to the oil industry are:

- All output is exported without further refining or processing.
- Annual production is 300PJ or 48m bbl.
- The price of oil is US\$17.50/bbl, implying a total annual output value of US\$840m, or about Dkr5800m.
- For an output of 48m bbl, about 1100 full time equivalent personnel will be required.
- There is a royalty which *ex post* is equivalent to 5% of revenue, although this would probably be structured in a different manner. Whilst the optimum royalty regime is a matter for detailed investigation, our suspicion is that some combination of a tax on profits and an *ad valorem* royalty on the value of output is likely to be the preferred option - for operational fields.

In some regards the specification of an industry structure for oil production is not as difficult as specifying the characteristics of the wider economy; for example fiscal policy, savings behaviour, immigration and so on. The assumptions below should be seen as preliminary. They represent a mixture of changes that are likely to occur and changes that should occur if the discovery of oil is to have long term sustainable benefits. Testing of alternative scenarios is strongly recommended:

- All oil industry personnel who work on the platform or in Faroese waters are assumed to be subject to Faroese taxation rules.
- The discovery of oil will attract people to the Faroes. Some, such as Faroese citizens who have previously emigrated will return. Other permanent immigrants can also be expected. In addition many temporary "residents" can be expected.

It is assumed the Faroe Islands attract additional immigration of 400 people per annum over and above the SFI projections implicit in Scenario A. This leads to an increase in the population by 2007 of 4000 above the SFI projections. Whilst this is a significant amount it is still less than the number of people who emigrated during the 1990's depression.

- These 4000 immigrants increase the labour force by 1500 people. This is further augmented by another 1500 people who obtain permission to work in the Faroe Islands (largely offshore), but who do not become permanent residents. They are obliged to pay tax in the Faroes, but remit the rest of their income back to their home country.
- To accommodate the new residents new housing building rises from Dkr120m per annum in Scenario A to Dkr240m per annum (in 1997 prices). This corresponds to about 100 extra dwellings per year.
- Similarly, government social investment expands at 2.5% pa from 1997, versus 1.5% pa in Scenario A. This is still above the rate of population growth.

Caragata álitið

- There is no change to government consumption, nor to per capita transfer payments. However, the higher population implies some increase in total transfer expenditure.
- Half of the income which the government receives from the oil royalty is distributed equally to all Faroese citizens. The other half is placed in a “heritage fund” which invests entirely offshore. This latter condition raises the required fiscal surplus from Dkr100m in Scenario E to about Dkr240m.
- As in the other scenarios, personal income tax rates adjust to meet the fiscal requirements of the fiscal budget.
- Relative price inflation (primarily against Denmark), as defined by the real exchange rate, is controlled by encouraging Faroese citizens to save and invest in industry, pension funds and so on. This limits the need for inflation-inducing foreign capital inflows. This is essential for minimising the negative impact on the international competitiveness of other industries that would be caused by an appreciating real exchange rate.

The above assumptions represent just one (hopefully plausible) specification of the Faroese economy in or around 2007 if oil has been discovered by then. The greatest areas of uncertainty relate not so much to how much oil there might be, but to how macroeconomic variables such as the fiscal budget, the external account and inflation will respond, or could be directed to respond, to a shock which has the potential to double gross domestic product. Sensitivity analysis with regard to different macroeconomic responses, different oil prices, different migration assumptions and so on, is essential if maximum long term benefit to the Faroese people is to be achieved.

Skjal B: The Optimal Size Fiscal State in the Faroe Islands⁷⁸

Introduction

The small, open economy of the Faroe Islands is very heavily dependent upon fishing and its allied industries, and with Danish subsidies has a level of government expenditure as a share of GDP comparable to most Nordic welfare states. In 1962, the earliest year for which GDP data exists, fishing and fish processing were 35.5 percent of GDP (at factor cost).⁷⁹ If allied industries (aquaculture (not appearing in GDP from 1962 to 1980), hunting and whaling, shipyards/machine shops, and sea transport) are added, fishing and allied industries constituted 44.0 percent of GDP. The corresponding percentages in 1997 are 26.3 and 34.9 percent, respectively. Thus, while fishing is less important today, it still constitutes a substantial fraction of economic activity, and remains virtually the only source of export earnings (94.8 percent, in 1997). Except for aquaculture (2.8 percent of GDP in 1997), attempts at diversifying the Faroese economy have not met with much success.

The major structural change in the Faroese economy over the period is due to the growth of government. Public services were 9.0 percent of GDP in 1962 and 28.0 percent in 1997. This trend is due to the rapid growth of taxation and Danish expenditures on the Faroese public sector. In 1962, total taxes were 18.8 percent of GDP at market prices. Adding Danish transfers brings the size of the fiscal sector to 29.4 percent of GDP. In 1997, total taxes were 45.8 percent of GDP. With Danish expenditures and grants, the government sector constituted 68.1 percent of GDP. Thus, the relative size of the fiscal state in the Faroe Islands in 1997 is 2.3 times its size in 1962. While this change is not extraordinary by Nordic standards (France, Germany, the

⁷⁸ (1) Barro, R. A Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy* 98 (5) [Part 2] (1990): S103-S125. (2) Becker, R.A. A Capital Income Taxation and Perfect Foresight. *Journal of Public Economics* 26 (March 1985): 147-67. (3) Colgate, P. *Databases for Taxation Modelling*. Report to the Inland Revenue Department, Wellington, New Zealand: New Zealand Institute of Economic Research, 1991. (4) Feldstein, M.S. Incidence of a Capital Income Tax in a Growing Economy with Variable Savings Rates. *Review of Economic Studies* 41 (October 1974): 505-13. (5) Grossman, P.J. The Optimal Size of Government. *Public Choice* 56 (1987): 193-200. (6) Judd, K.L. Redistributive Taxation in a Simple Perfect Foresight Model. *Journal of Public Economics* 28 (October 1985): 59-83. (7) Kennedy, On Measuring the Growth-maximizing Tax Rate, *Pacific Economic Review*, forthcoming. (8) Koop, G., Osiewalski, J., and Steel, M.F.J. Modeling the Sources of Output Growth in a Panel of Countries, Tilburg, Netherlands, Department of Econometrics, Tilburg University, 1997. (9) Peden, E.A. and Bradley, M.D. A Government Size, Productivity, and Economic Growth: the Post-War Experience, *Public Choice* 61 (1989): 229-45. (10) Peden, E.A. A Productivity in the United States and its Relationship to Government Activity: An Analysis of 57 Years, 1929-1986. *Public Choice* 69 (1991): 153-73. (11) Porter, P.K. and Scully, G.W. A Institutional Technology and Economic Growth., *Public Choice* 82 (1995): 17-36. (12) Sato, K. Taxation and Neoclassical Growth. *Public Finance* 22 (3) (1967): 346-70, (13) Scully, G.W. The Institutional Framework and Economic Development., *Journal of Political Economy*, 96 (3) (June 1988): 652-62 (14) Scully, G.W. The Size of the State, Economic Growth, and the Efficient Utilization of National Resources *Public Choice* 63 (2) (1989): 149-64, (15) Scully, G.W. *Constitutional Economics and Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press, 1992, (16) Scully, G.W. The Growth Tax in the United States *Public Choice* 85 (1995): 71-80, (17) Scully, G.W. Taxation and Economic Growth in New Zealand, *Pacific Economic Review*, 1 (2) (1996): 169-77, (18) Scully, G.W. The Growth-maximizing Tax Rate *Pacific Economic Review*, forthcoming. (19) Scully, G.W. Government Expenditure and Social Progress, draft, September, 1998. (20) Stiglitz, J.E. Notes on Estate Taxes, Redistribution, and the Concept of Balanced Growth Path Incidence. *Journal of Political Economy* 86 (2, Part 2) (1978): S137-S150. (21) Tanzi, V. and Schuknecht, L. The Growth of Government and the Reform of the State in Industrial Countries. IMF Working Paper, Washington, D.C., International Monetary Fund, December, 1995.

⁷⁹ All data upon which these and other calculations are made is from Magni Laksafoss and Olavur Christiansen, *Faroe Islands Statistics*, prepared in July, 1999. In September, the GDP data was revised for the period 1985-97, and is utilized here.

Caragata álitið

Netherlands have been on a strong upward trend as well), most other OECD nations (Iceland included) have not followed the Nordic path of replacing private with government economic activity.

Economic Growth.

Over the period 1963-1997 the real economic growth of GDP (at market prices) has averaged 3.61 percent per annum. This growth rate is neither exceptionally good, nor is it exceptionally bad. Two features of economic growth in the Faroes stand out. The growth rate is quite unstable, and it is considerably lower in the later half of the period (1980-97) than in the earlier half (1963-79). Over the entire period of 1963-97 the coefficient of variation (standard deviation divided by the mean) is 1.62. At one standard deviation, economic growth is in the range of -2.24 to 9.47 percent. At two standard deviations it is in the range of -8.10 to 15.32 percent. Without doubt, this instability is partly (perhaps, mainly) due to the instability in fishing catches and in fish prices.

Table 1. Economic Growth, Average Taxation, and Danish Transfers, 1963-97

Period	Growth Rate	Tax Rate	Danish Subsidy Rate
1963-69	3.98	21.7	13.4
1970-79	5.15	29.6	15.3
1980-89	3.99	41.5	13.8
1990-97	0.90	46.8	22.5

As can be seen in table 1, economic growth averaged nearly 4.0 percent per year during 1963-69, and was 5.2 percent in 1970-79. Economic growth returned to an average rate of 4.0 percent during the 1980s, but fell drastically during 1990-97, due mainly to the collapse of fishing.

Taxation and Danish Subsidies.

The average level of taxation (central plus municipal government) has risen sharply over the period. In 1962, taxes as a share of GDP was 18.8 percent, and Danish subsidies were 10.6 percent. At a total size of the fiscal state of 29.4 percent of GDP, the Faroe Islands were already larger than their neighbor Iceland at 26.2 percent. No data are available on the economy or the public sector accounts prior to 1962.⁸⁰ If the historical situation in Iceland is a reasonable guide to what was occurring in the Faroes, the public sector was smaller prior to 1962.

In 1946, total taxes as a share of GDP was 19.3 percent in Iceland. In Denmark, total taxes were 23.9 percent of GDP in 1948, but fell to 20.3 percent by 1950. In the Faroe Islands, just after World War II, taxes plus Danish subsidies probably were on the order of 12 to 20 percent of GDP. Assuming the highest estimated figure, this would make the size of the fiscal state comparable to that of the United States (federal, state, and local taxes as a share of GNP) in the late 1940s.

⁸⁰ We have been provided with a figure of 6.42 million Dkr as the total Danish and Faroese government expenditures around 1944 and 1945. The growth rate of nominal GDP from 1963 to 1997 is 9.2 percent. Assuming that this growth rate applies to the period 1944-62, the estimated nominal GDP in 1944 is 52.5 million Dkr. Total government expenditure then is estimated at 12.2 percent of GDP in the 1944-45 period.

In the 1960s, taxes represented 21.7 percent of GDP, and Danish subsidies 13.4 percent (a total fiscal sector of 35.1 percent of GDP). The average level of taxation and Danish transfers rose to about 45 percent in the 1970s and to 55.3 percent during the 1980s. In the 1990s, they averaged 69.3 percent of GDP. Over the entire period, the trend in the level of average taxation is very strong at about one percentage point of GDP per year.

Taxation and Economic Growth.

As a preliminary empirical investigation, the relationship between the rate of real economic growth and the growth rate in the average level of taxation was examined and a reduced form econometric model was developed by Professor Gerald Scully of the University of Texas at Dallas. Two matters need to be kept in mind. First, the economic growth rate of any nation is highly variable, and hence is an extremely noisy variable. For the Faroe Islands, economic growth is much more variable than for the OECD nations. This means that any correlation between economic growth and taxation by its nature will be weak. Second, such a correlation tells us nothing about the optimal or growth-maximizing tax rate for the Foresee economy. Nevertheless, its estimation gives useful information in its own right, and will serve as a crosscheck on the estimate of the growth-maximizing tax rate.

Economic progress came to a halt in 1989, and in 1990 total spending from Denmark on the Faroe Islands rose to 1,005 million Dkr from 438 million Dkr. The period 1990-94 is unusual because the average level of taxation was lower than in 1989 (in part due to the large infusion of Danish spending), and because economic growth was negative. As a result of these economic and fiscal conditions, it is better to estimate the relationship over the period 1963-89, when economic and fiscal conditions were more normal.

A simple regression of the rate of economic growth (g_Y) on the rate of growth of taxes as a share of GDP (g_t) yielded the equation⁸¹ $g_Y = 5.7 - .34g_t$. The empirical result, which is statistically significant (a simple correlation of 0.41), indicates that if the growth rate of taxation is zero (a constant level of taxation as a share of GDP through time), the long-term growth rate of the Faroese economy is 5.7 percent per annum. Each one percentage point increase (decrease) in the growth rate of average taxes lowers (raises) the economic growth rate by nearly a half of a percentage point (i.e., from 5.7 to 5.4 and from 5.7 to 6.0 percent per annum). The average growth rate of taxation over the period is 3.8 percent with a standard deviation of 5.9 percent. The empirical relationship between the economic growth rate and the growth rate in the average level of taxation indicates that taxation and economic growth are linked.

A Model of the Optimal Size Fiscal State

It is recognized that government expenditures contribute to economic growth, while taxes retard growth.⁸² Some goods and services provided by government, such as a legal system, enforcement of property rights and contracts, a set of measures and standards, an infrastructure, the provision of national defence, public health, and, perhaps, free or

⁸¹ The regression estimated over the period 1963-89 is:

$$g_Y = 5.69 - .339 g_t, R^2 = .171. \\ (5.53) (2.27)$$

⁸² A substantial literature links high income tax rates to lower economic growth. The most important are by Sato (1967), Feldstein (1974), Stiglitz (1978), Becker (1985), and Judd (1985). Earlier papers linking the level of taxation or the size of the fiscal state to lower rates of economic growth are by Grossman (1987), Peden and Bradley (1989), Barro (1990), Peden (1991), and Scully (1989, 1995).

Caragata áltið

subsidized education raise the productivity of inputs in the private sector. Lets leave aside the controversy as to how public some of these public goods and services are and the appropriate or optimal expenditure level on them. In the Faroe Islands domestic and Danish expenditures on these services (courts and police, infrastructure, education, health, and government) amounted to about 21 of GDP in 1997, up from less than 10 percent in 1962.

Beyond these government expenditures, some of which are redistributionalist (i.e., education beyond secondary schooling and health expenditures) government redistributes income through its fiscal function. Some income redistribution may be efficient in that it preserves social order (prevents rebellion). But, in recent times, about a third or so of government expenditures (about 17 percent of GDP) are transfer payments (social security expenditures) of various sorts, up from about 6 percent in the early 1960s. These expenditures contribute to economic growth on the demand side, since a dollar of public money buys goods and services as well as a dollar of private funds.

By acting as a negative externality on the private sector, taxes reduce economic growth. All taxation, except lump sum taxes, creates distortion, by imposing wedges and reducing incentives (e.g., incentive effects such as work versus leisure, the wedge between personal saving and investment, debt versus equity financing). It is widely recognized in the public finance literature that the deadweight costs of taxation, due to allocative inefficiency, rise with the square of the average level of taxation and the differentials among tax rates. Thus, increased taxation, by increasing the distortion in the allocation of resources, discourages economic growth.

Additionally, taxation may induce a shifting of resources out of the formal economy into the hidden economy, which can lower officially measured GDP. The hidden economy is composed of illegal or criminal activity, which is not affected by the level of taxation, and normal economic activity, which occurs fully or in part outside of the tax collector's view (casual labor for cash, barter exchange of services, cash pocketed but not recorded in stores and among the self-employed, and so on).

Moreover, from a public choice perspective, political markets are no different from any other market. There are buyers (i.e., citizens that receive benefits) and sellers (i.e., politicians and bureaucrats) of government services. To get elected and stay in office, politicians must capture the majority of votes, and hence must appeal to the median voter or the middle class. This fact is exacerbated when many political parties compete for seats in Parliament, and must form a coalition government. Coalition government is compromise government, with outcomes that yield left or right center coalitions.

These coalition governments tend toward the middle or median voter's desires. This implies that many government benefits will be broad-based, and hence, not means-tested. An implication of the public choice model is that government will expand in size well above its efficient level and become like an ATM machine, collecting taxes and doling out benefits geared to the median voter. Also, since government has a monopoly on coercion, it can sell or rent its coercive power to one special interest group or another.

None of these benefits of the political market are free to citizen-voters or special interest rent-seekers. Resources have to be withdrawn from the productive private sector, at their opportunity cost, and gambled in the directly unproductive political sector for the

chance to receive a fiscal benefit or a favor for the special interest. This reallocation of resources from the private market to the political market is a pure social waste that lowers national output from what it would be in the absence of these rent-seeking activities.⁸³

The kroner external benefit of government expenditure on public goods conceptually can be ranked from highest to lowest. These external benefits of public goods then can be compared to the opportunity cost of raising tax revenue (i.e., the withdrawal of resources from the private economy priced at their opportunity cost). Thus, a kroner of government expenditure on enforcement of property rights and contracts may produce a high external benefit to the private economy, and a rate of return greater than a kroner of resources employed in the private sector.

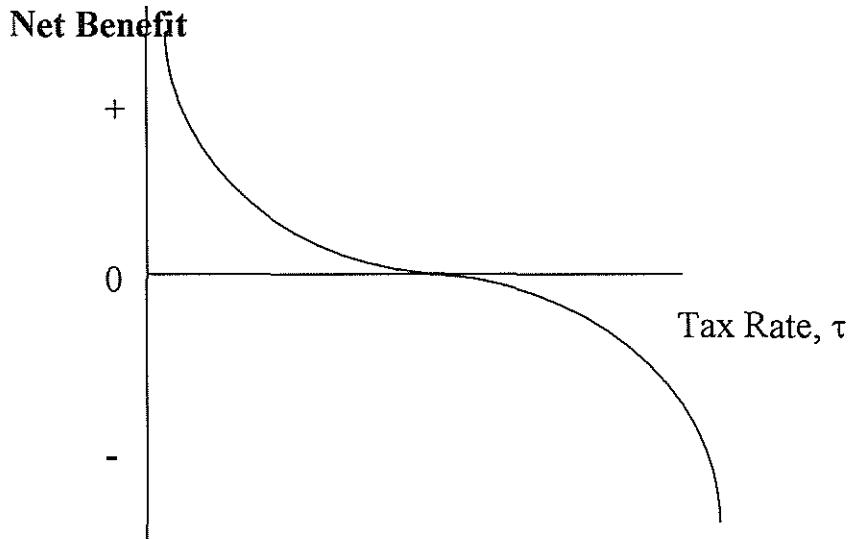
Some infrastructure investment may be more efficiently provided by government, and the benefit produced by these expenditures may exceed the opportunity costs of those resources withdrawn from the private sector through taxation. The lower bound, in the sense of a net benefit of zero, of a government benefit is one kroner, as with a costless transfer payment, raised by a costless (efficient) tax of one kroner.

Thus, up to some fiscal size of government, the positive externalities of expenditures exceed the negative externalities of taxation, and national output and economic growth will be higher as the size of government expands. Alternatively, a kroner worth of taxes buys more than a kroner worth of benefit from government expenditure, up to some fiscal size of the state. As the fiscal size of government expands toward its optimal level, the net external benefit of government expenditure declines.

At some fiscal size of the state, the net benefit of fiscal policy is zero. Beyond some fiscal size of government, the negative externalities of taxation are greater than the positive externalities of expenditures, and economic growth will be lower as government size increases. Alternatively, beyond some fiscal size of government, the net benefits of taxation are negative (i.e., the cost of taxation on the economy exceeds the benefits of public expenditure), and the net external benefit is negative at an increasing rate. See **Figure 1** in this appendix.

⁸³.See Scully (1992: 80-105) and Porter and Scully (1995) for the theory of the relationship between the political market and neoclassical growth.

Figure 1

The Optimal Size Fiscal State.

There are many causes of economic growth. In neoclassical growth theory, capital accumulation (physical capital in exogenous growth models; human capital in endogenous growth models) and technological change are the main driving force for economic advance. But, population growth, labor force participation, openness of trade, inflation, and a wide array of government policies also affect economic growth. One modeling approach would recognize all of these causes and their interrelationships, and specify a structural model. But, since we don't even have measures of aggregate capital stock and a good proxy for technical change, such an exercise would lead to model that can't be estimated.⁸⁴ The alternative approach is to employ a reduced form model in which factors other than taxation yield some rate of

economic progress, and then that rate of economic growth is affected by the level of taxation. Thus in a world absent of taxation, current national output, Y_t , equals last period's output, Y_{t-1} , times one plus the growth rate, or $Y_t = (1 + g)Y_{t-1}$, where g is a constant growth rate. This specification assumes that whatever is occurring in a neoclassical world (i.e., capital accumulation, technical change), the underlying process produces a constant growth rate.⁸⁵ Thus, the change in current national output with respect to last period's output equals one plus the growth rate, or $\Delta Y_t / Y_{t-1} = 1 + g$. In the model that is developed mathematically in the appendix and is verbally described below, the growth rate in a world of taxation is shown to be $1 + g = \alpha\tau^b(1 - \tau)^{1-b}$, where τ

⁸⁴. To aggregate the net capital stock one must assume that each unit of capital is homogeneous and depreciates at a constant decay rate. If capital is heterogeneous (e.g., a new tractor (machine) or computer is more productive than an old one), aggregation breaks down. Initial efforts at measuring national capital stock broke down because of this problem, and were abandoned. This is not a problem in the GE model where a putty-clay simulation of capital accumulation is used and depreciation rates are industry-specific.

⁸⁵. In the neoclassical growth model, for a given rate of population growth and a fixed savings rate, capital accumulates, and, hence, $g > 0$, until the rate of return on capital equals the marginal productivity of capital. At that point, net capital formation is equal to the rate of population growth, the capital-labor ratio becomes constant, and $g = 0$. When technical change is introduced, there is no unique steady-state capital labor ratio. If technical change is occurring at a rate equal to the rate of decline in the marginal productivity of capital, then the economy grows at a constant rate, forever.

Recall that the basic model is contained in the equation $1 + g = a\tau^b(1 - \tau)^{1-b}$. As is shown in the appendix, the solution to the model, i.e., the optimal tax rate, is $\tau^* = b$. In the presence of the Danish subsidies, the model is rewritten as $1 + g = a(\tau + s)^b(1 - \tau)^{1-b}$. The solution to the model is $\tau^o = b + bs - s$. The difference between the two optimal tax rates is $\tau^* - \tau^o = s - bs$. Therefore, the optimal tax rate under the presence of the Danish transfers, τ^o , is less than the optimal tax rate without the transfers, τ^* . For example, if the optimal tax rate in the absence of foreign subsidies is .3, then the optimal tax rate in the presence of subsidies, which are say 20 percent of GDP, is $.3 + .3*.2 - .2 = .16$, and the difference in the optimal tax rates is $.14 = .2 - .3*.2$.

Optimal Government Expenditure.

We do not have much evidence on the benefit of government expenditure to answer the question of whether more government in the fiscal expenditure sense buys us more than less government. An interesting paper by Tanzi and Schuknecht (1995) sheds some light on this question. They asked whether on the basis of certain social indicators (e.g., unemployment, income distribution, literacy, schooling, life expectancy, infant mortality) industrialized nations with large fiscal sectors do better than those with smaller ones, and whether we have gained that much improvement in the social indicators in the post-1960 big-government era from what was achieved in the pre-1960 smaller government era. They conclude that smaller governments do as well as larger governments.

In a subsequent paper (Scully, 1998), the question is addressed more precisely by determining (i) the level of per capita government expenditure where the marginal benefit of social progress is zero ($MB = 0$) and (ii) the level where marginal benefit equals marginal government expenditure ($MB = ME$). Social progress is measured by aggregate physical quality of life indicators for 112 countries in 1995.

In one construction, the simple physical quality of life index (life expectancy, literacy, infant mortality) is utilized. In another, a multidimensional index is constructed with sixteen attributes. The aggregations to the overall indexes are constructed through equal weighting, principal component weighting, and hedonic weighting of the attributes. Several nonlinear functional forms are imposed on the data (polynomial, Pareto, differential equation, and exponential models). The fits are very good.

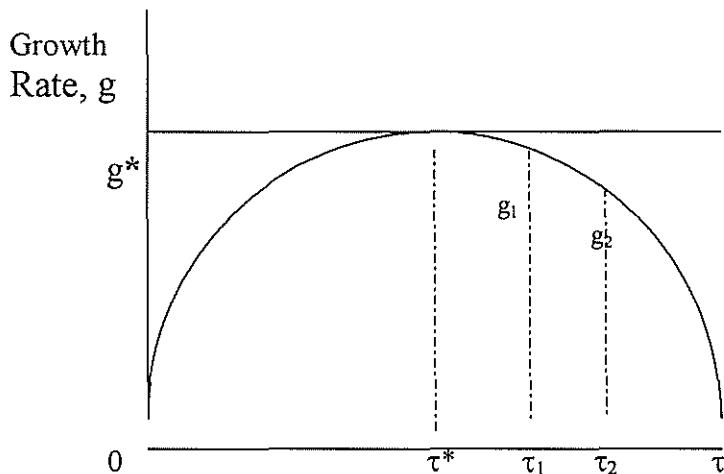
The models are solved for the value of per capita government expenditures that yield $MB = 0$ and $MB = ME$. These estimates are divided by GNP (PPP) per capita to determine the appropriate size of the fiscal state for advanced nations. For the average high-income OECD nation, $MB = 0$ at government spending equal to 18.6 percent of GNP and $MB = ME$ at 5.6 percent.

Physical quality of life indexes (life expectancy, infant mortality, literacy or educational levels) for the Faroe Islands are comparable to other Nordic states, and above the average OECD nation. The empirical evidence in the Scully paper indicates that a maximum quality of life is attained with government expenditure of US\$3,000 per capita, or about Dkr 21,000. Multiplying by the population in the Faroe Islands in 1997 of 44,262, one obtains Dkr 929.5 million as the level of government expenditure that yields the maximum physical quality of life. This represents less than 25 percent of current government outlays and about 17 percent of GDP. This means that the size of government in the Faroe Islands can be shrunk considerably without endangering the physical quality of life of Faroe Islanders.

is the tax rate. Thus, in a world of taxation $Y_t = \alpha\tau^b(1 - \tau)^{1-b}Y_{t-1}$. Then, $MY_t/MY_{t-1} = \alpha\tau^b(1 - \tau)^{1-b}$. In this case, there is a different growth rate for each value of the tax rate.

The discussion above indicates that the effect of government expenditure on the level of national output (and, on the rate of economic growth) is increasing at a decreasing rate, and that the effect of taxation necessary to pay for those expenditures is decreasing at an increasing rate (see the appendix for a complete mathematical development of the model of the optimal size fiscal state). When these two effects are added together, a relationship between the level of taxation and economic growth is obtained, shown in **Figure 2**, that is an inverted-U.

Figure 2

In the figure, as the tax rate, τ , increases over the range 0 to τ^* , the rate of economic growth, g , increases. This is due to the fact that over some level of an increase in the size of the fiscal state the marginal benefit of government expenditure exceeds the opportunity cost of the private resources withdrawn by taxation, and these expenditures increase the productivity of the resources employed in the private sector. Beyond a tax rate of τ^* in the figure, the marginal benefit of government expenditure is less than the opportunity cost of the private resources withdrawn by taxation, and these expenditures (taxes) lower the productivity of the resources remaining employed in the private sector. The optimal tax rate, in the sense of the tax rate that maximizes the rate of economic growth is τ^* in the figure. At that tax rate, ignoring business cycles and exogenous shocks to the economy, the economy grows at a constant g^* percent per annum. At any fixed tax rate different from the optimal tax rate, the economy grows at a lower constant growth rate.

The Effect of Danish Transfers on the Optimal Tax Rate.

The Faroese public sector is somewhat unusual in the sense that there is a large transfer of money from the Danish government to the government of the Faroe Islands. At issue is whether the presence of these subsidies alters the optimal tax rate. That is, is the optimal tax rate in the Faroe Islands lower or higher as a result of these foreign subsidies (denoted as s , which is the Danish government expenditures in the Faroe Islands divided by GDP at market prices)? The mathematical model of the optimal size fiscal state in the presence of foreign subsidies is developed later. All that will be described here is the result obtained in the last section of this appendix.

Estimates of the Optimal Tax Rate for the Faroe Islands

The basic model, briefly described in the text above, and more fully developed in the appendix, was estimated for the period 1963-97. On the basis of the estimation, the optimal tax rate for the Faroe Islands is 31.5 percent.⁸⁶ At this tax rate, the growth rate of GDP is maximized at a real rate of 6.2 percent per annum, versus its historical average of 3.6 percent. There are two problems with the estimate. First, there is the collapse of the fisheries, that led to negative growth. Second, there is the lack of data on GDP and the fiscal sector, prior to 1962, which may bias up the estimate of the optimal level of taxation.

The first problem can be evaluated by dropping the observations for the 1990s, and re-estimating the model for the period 1963-89. The result is that the optimal tax rate does not change very much ($\tau^* = .306$). The second problem can be dealt with in a fashion, if we are willing to assume that Iceland is a good proxy for the Faroese economy. Certainly, Iceland is larger, but it is a fishing-based economy. While fishing is less of a component of GDP now than in the past, it dominated the economy in the earlier period.

Using data on real GDP and taxes as a share of GDP from 1946 to 1997, the estimated optimal tax rate for Iceland is 23 percent. As an alternative, the optimal tax rate for the Faroe Islands can be estimated for an earlier period in her economic history. Examination of the series on taxes as a share of GDP reveals that 1975 was the first year in which it broke the 30 percent barrier. By dropping the period 1975-97 we will omit the higher tax-regime period. The estimate of the optimal tax rate for the period 1963-74 is 19 percent. This optimal tax rate is much closer to results that I have obtained for the United States (Scully 1995), New Zealand (Scully 1996), and other countries.

There is yet another way of estimating the optimal tax rate, which is useful in its own right, and will serve as a cross-check on the above estimates. Theory says that over some range of tax rates there is a positive relationship between the growth rate and the level of taxation, but that beyond that range there is a negative relationship. Define these two ranges as $\tau < \tau_{(crit)}$ and $\tau > \tau_{(crit)}$, where $\tau_{(crit)}$ is the cut off point for the tax rate.

Let $1 + g = a\tau^b$. Two regressions are estimated for each critical value of the tax rate. These equations are solved simultaneously for τ^* , and $1 + g$ obtained. A search over the critical values of the tax rate found that b was positive if and only if the tax rate was less than or equal to 23 percent of GDP.⁸⁷ Solving the two equations in the footnote simultaneously for τ^* yields an optimal tax rate of 19.5 percent. At this tax rate the long-run growth rate of the economy is 5.6 percent per annum, a result not inconsistent with the prior results describe above.

In conclusion, given the lack of data for the Faroe Islands before 1962, the optimal tax rate is in the range of 20 to 30 percent of GDP. The lower rate is consistent with Iceland and with Faroese data confined to the earlier period of her economic history. The latter rate should be treated as the upper bound on the growth-maximizing tax rate.

⁸⁶ Estimation is by nonlinear least squares (NLLS), with asymptotic t-values in parentheses below the coefficient estimates. The result is: $1 + g = 1.9812 * \tau^{0.3151}$.

⁸⁷ The two equations are (1) $1 + g = 1.5679 * \tau^{0.2415}$ and (2) $1 + g = .9966 * \tau^{-0.0357}$.

Optimal Tax Rates by Economic Sector.

Is the optimal tax rate for particular sectors of the economy substantially different from that of the economy as a whole? This question is of interest if only for the reason that it may identify sectors of the economy that would benefit or suffer more from the lowering of taxes. Hence, potential political allies or opponents may be identified, and from a policy perspective one would want to know the costs and the benefits across economic sectors before proceeding with a tax-lowering strategy.

Optimal tax rates were estimated for five economic sectors, over the period 1963-89, with the results presented in **Table 2**. For three of the sectors (fishing and fish processing, public services, and business services), the optimal tax rate does not depart too much from the optimal tax rate for the economy as a whole. However, for two sectors (shipyards and machine shops plus other manufacturing and construction, and trade, hotel, and restaurants), the optimal tax rate is less than half that for the economy as a whole.

Table 2. Optimal Tax Rates by Economic Sector

Economic Sector	Optimal Tax Rate
Fishing/Processing	32.8
Public Services	34.6
Shipyards/Machine Shops	18.2
Trade, Hotel, Restaurants	13.7
Business Services	35.2

Static and Dynamic Costs of Taxation.

We can estimate the static and the dynamic output loss from sub-optimal taxation. For the static or one year loss, equation (10) in the appendix is used and the evaluation is made at the mean real GDP (Dkr 2483.7 million). The conservative estimate of the optimal tax rate is 0.3. At that tax rate the economy grows at 6.2 percent per annum, versus its historical rate of 3.6 percent with its existing mean tax rate percent. The static cost is .074 per cent of GDP per percentage point in the tax rate. This means that any benefit cost analysis for government expenditure should take the one period cost as 1.074 kroner. Multiplied by the mean tax rate, this leads to static loss of 2.6 percent of real GDP or 65.5 million kroner at the mean real GDP. Evaluated at the nominal GDP (at market prices) in 1997, the one year loss is 147.4 million kroner.

For the dynamic output loss, equation (16) in the appendix is utilized and the evaluation is made by comparing the growth rate under the optimal tax rate with that at the mean. After ten years, the dynamic cost of taxation is .85 kroner per percentage point of the tax rate. Thus, if ten years is the time horizon, then in a benefit cost analysis of government expenditure 1.85 kroner of cost (one kroner of tax plus .85 kroner of output never produced) is the appropriate basis with which the present discounted benefits should be compared.

Naturally, since the average real growth rate is 2.6 percentage points lower than the growth rate under the optimal tax rate, the dynamic loss of output will grow through time. The cost at say 20 years is 1.96 kroner. Thus, if the time horizon is 20 years one kroner of tax plus 1.52 kroner of output loss for a total of 2.96 kroner ought to be the cost basis for any benefit cost analysis of government expenditure. Thus, in public

projects with a twenty-year horizon, with existing levels of taxation, the cost basis should not be one kroner, but about three kroner.

The loss of output associated with excessive taxation can be treated from two perspectives (i.e., static or dynamic loss). If the objective is to estimate the value of gains by reverting to the optimal policy now, then, because the past is the past, prior loss is irrelevant. If the objective is to estimate the relative cost of taking one policy option or another, then, past loss is very useful in guiding current policy choice, since it gives an indication of the relative long term impact of the different policy options.

Policy Implications

(a) *The Current Level of Taxation Imposes an Excessive Burden on the Economy.*

Central and municipal government taxes were 45.8 percent of GDP in 1997, with 62.7 percent of the taxes raised directly through income taxation and 37.3 percent through VAT and other taxes. This level of taxation is counterproductive because, in addition to the direct burden of taxation, which removes resources from the private sector, it imposes additional costs of lost income and output. Estimates suggest that every additional kroner of tax revenue costs the economy significantly more than one kroner. Substantial deadweight losses are evident. The excess burden of taxation, beyond the allocative deadweight costs, is now well understood.

The implication of the excess burden of taxation is that any additional public spending should take place if and only if the benefits exceed the full costs of the taxes necessary to pay for it, including the deadweight costs of these taxes. It also suggests that tax reduction would reduce some of these excessive costs.

The deadweight costs of the excessive tax burden in the Faroe Islands have important negative consequences for long-term economic growth. This is one of the reasons that tax reduction will improve long-term macroeconomic performance of the economy. If the Faroe Islands is to move from a modest growth path of 3.4 percent per annum to a high growth path of about 6 percent per annum, the level of taxation will have to be halved.

(ii) *Tax Rate Changes Impact Economic Incentives.*

Changing marginal tax rates, for income taxes and for company taxes, impacts a number of relative prices that affect behavioral choice, resource allocation, and real economic activity. Tax-induced relative price changes affect choice between work and leisure, current and future consumption (consumption and saving), and market and non-market activity (taxable and non-taxable activities).

Similarly, qualities that are difficult to measure, but that have profound consequences to economic growth, such as ambition, motivation, intensity of work effort, innovation, managerial skills, and entrepreneurial activity, are also affected by tax rate changes. Thus, changes in marginal tax rates affect the supply of factors of production such as labor, capital, innovation, and entrepreneurship, which in turn affect productive capacity, aggregate supply, and long-term economic growth.

(iii) *Tax Policy Should Focus on Long-term Growth.*

Using fiscal policy in an attempt to iron out the ups and downs of economic activity is a dubious exercise at best (This was also noted in the context of the GE modelling in Section 2). The post-war evidence is that fiscal policy simply has led to a secularly rising size of the fiscal state. This was not what Keynes had in mind, when he proposed

Caragata álið

using fiscal policy to iron out economic cycles of boom and bust. Fiscal policy ought to be about maximizing economic opportunity. A pro-growth tax policy improves efficiency and incentives, and removes distortions and deadweight losses, thereby impacting aggregate supply rather than manipulating aggregate demand.

(iv) Tax Cuts Will Constrain the Growth in Government Spending.

Tax cuts will help constrain the growth of government spending, thereby limiting the size of the fiscal state and encouraging economic growth. Government spending and the taxes necessary to pay for it is the public sector burden imposed on the economy. Any policy that limits the size of government not only minimizes the financial burden, but frees up resources that are more productively employed in the private sector, thereby enabling the economy to grow more rapidly than would otherwise be the case.

Tax cuts help limit government spending in a number of ways. Government has an incentive to spend every kroner of tax revenue, and then some. Even in a case where a budget surplus is achieved, there is political pressure to spend the accumulated revenues, rather than return it to the citizens as tax cuts. By constraining tax revenue, the key source of spending is constrained. Moreover, special interests have a strong appetite for additional public spending, and tax cuts serve to undermine the influence of special interests. Without such tax cuts, the special interests will exert political pressure for more public spending. Thus tax cuts can help muster citizen support to restrain public spending. Finally, by bolstering economic growth such tax cuts lessen the need for certain types of government spending (unemployment benefits, income support programs, and other transfer payments).

(v) Change the Welfare State from Universal to Means-tested Benefit.

With domestic taxation and Danish spending in the Faroe Islands at about 70 percent of GDP, the Faroe Islands, like their Nordic neighbors, is a universal welfare state, where benefits are distributed largely without regard to the economic circumstances of the individual recipient. The size and the scope of the welfare state has grown for two reasons.

First, politicians and government agents have been ingenious in making people think that they receive public benefits and don't have to pay for them. Most advanced countries have automatic deduction of taxes from employee paychecks (withholding or PAYE), so the employee sees only his/her net wages. Some countries (e.g., New Zealand) now are not even requiring some of those who pay income taxes on wage earnings to file an annual income tax form. In those countries that have VAT or a general sales tax, the tax is inclusive of the price, so consumers are not aware that they are paying a consumption tax. Thus, many citizens are not aware that they even pay taxes. All that they see is a large array of government public consumption expenditures and transfer payments, which they freely take.

Second, times have changed. In the past, with the personal shame and social opprobrium associated with taking a benefit from the state, many were reluctant to ask for public benefits. Over time, as more and more citizens took advantage of these benefits, it became more socially acceptable to receive public benefits. Now, public benefits are considered a right.

To shrink the size of the public sector (from roughly half of GDP, or 70 percent, counting Danish spending) welfare benefits should be curtailed by constraining their scope and size and by means-testing most of them. For those non-transfer income

government services, which are not amenable to privatisation, some element of fee for service or a co-payment should be considered. Even a 70 kroner co-payment fee to see a physician will curtail visits for minor aches and pains.

Transfer payments should exist to provide a safety net, not an alternative life style. Benefits to the unemployed and solo mothers should be limited in amount and duration so that there is always an incentive to seek employment.

For a variety of government services, such as trash collection, water, roads, public transportation, and so on, there is no inherent reason why government should be involved in directly providing these services or in subsidizing them. As noted elsewhere, where practical, consideration should be given to privatizing government services. Where impractical, great care should be exercised in subsidizing services (bus transportation, ferries, etc.). Subsidies are a great big black hole. The more an activity is subsidized, the more it becomes inefficient, and the more subsidies it requires.

(vi) Encourage the Creation of a Pool of Risk Capital.

In addition to the tax burden, an impediment to economic growth in the Faroe Islands is a shortage of risk capital. Much of the household saving goes into conservative instruments (savings accounts and life insurance) and into residential mortgages. A continuous refrain from private businesses in the Faroe Islands is the lack of capital necessary to replace worn-out buildings and capital equipment, or to expand the business. Foreign investment is one source of risk capital.

Two sources of risk capital are available domestically, and a third source if the petroleum reserves are economically exploitable. First, most start-up businesses, and immature ones as well, self-finance out of cash flow. Cutting company and personal tax rates will create a larger pool of retained cash flow for further investment. Second, a large pool of capital is locked up in the housing stock. In a restructured economy with efficient industry and deeper capital markets, people will establish a more diversified portfolio. Third, if and when royalties arrive from oil, some portion should be put into a government investment fund to seed new businesses.

Since such income from oil is the people's money, government should exercise prudence in its use, but should not directly have a say in who gets the seed money. Perhaps, an independent advisory council of businessmen should make recommendations based on the business plans of those submitting requests for seed money.

Models of Economic Growth and Taxation

A Model of the Optimal Size Fiscal State

Let there be two sectors in the economy. Government provides services, G_{t-1} , which are own-produced or purchased from the private sector, and pays for them out of taxes collected, τY_{t-1} . For mathematical convenience, budget balance is assumed (i.e., $G = \tau Y$). The private sector retains private goods, $(1 - \tau Y_{t-1})$. These public and private goods then are used to produce national output at time, t .⁸⁸ Thus,

⁸⁸ The subscripts t and $t-1$ merely reflect the logic that current period output depends on past outputs from the public and private sectors, even if this is only an instantaneous moment of time.

Caragata álitio

$$(1) Y_t = a (G_{t-1})^b [(1 - \tau) Y_{t-1}]^{1-b}.$$

The national income generating function is assumed to be homogeneous of degree one, since there is no reason to believe that the aggregate good, GDP, is produced under conditions other than constant returns.

Dividing equation (1) by Y_{t-1} , yields the growth relation.

$$(2) 1 + g = Y_t/Y_{t-1} = a(G_{t-1})^b (1 - \tau)^{1-b} Y_{t-1}^{-b}.$$

What is the effect of an increase in government expenditure and an increase in the tax rate to pay for it on the growth rate?⁸⁹ Differentiating g with respect to G_{t-1} and simplifying yields:

$$(3) Mg/MG = aG^{b-1} b(1 - \tau)^{1-b} Y_{t-1}^{-b}$$

and

$$(4) M^2g/MG^2 = aG^{b-2} (b - 1) b(1 - \tau)^{1-b} Y_{t-1}^{-b}.$$

The effect of an increase in government expenditures on the growth rate is positive, but at a diminishing rate.

Differentiating g with respect to τ and simplifying yields:

$$(5) Mg/M\tau = aG^b (1 - \tau)^{-b} (b - 1) Y_{t-1}^{-b}$$

and

$$(6) M^2g/M\tau^2 = [(aG^b(1 - \tau)^{-b-1} b(b - 1) Y_{t-1}^{-b}].$$

The effect of an increase in the tax rate on the growth rate is negative, at an increasing rate.

Since $G = \tau Y$, substitution into equation (1) yields:

$$(7) Y_t = a(\tau Y_{t-1})^b [(1 - \tau) Y_{t-1}]^{1-b} \\ = a\tau^b (1 - \tau)^{1-b} Y_{t-1}.$$

The growth rate is:

$$(8) 1 + g = a\tau^b (1 - \tau)^{1-b}.$$

Differentiating g with respect to τ yields:⁹⁰

$$(9) Mg/M\tau = a\tau^{b-1} (1 - \tau)^{-b} (b - \tau).$$

The sign of $Mg/M\tau$ depends on whether $(b - \tau)$ is positive or negative. If the tax rate is less than b , an increase in the tax rate increases the growth rate. If the tax rate is greater than b , an increase in the tax rate lowers the growth rate. Solving for the growth-maximizing tax rate yields, $\tau^* = b$.

⁸⁹. The derivatives of Y_{t-1} with respect to G_{t-1} and τ will have the same signs.

⁹⁰. The second derivative is $M^2g/M\tau^2 = a\tau^b b(1 - \tau)^{1-b} (b - 1)/\tau^2(\tau - 1)^2$.

The magnitude of the parameters a and b are an empirical matter. Some theoretical discussion on the effect of the size of the parameters on the growth rate, however, is warranted. Of course, it is straight forward that a higher value of the intercept means a higher growth rate, since $Mg/Ma = \tau^b(1 - \tau)^{1-b}$. The effect of variation in the b parameter on the growth rate is $Mg/Mb = a\tau^b(1 - \tau)^{1-b}(\ln(\tau) - \ln(1 - \tau))$, with $Mg/Mb \neq 0$ for $\tau \neq .5$ and $Mg/Mb > 0$ for $\tau > .5$.

The model can be illustrated diagrammatically. In **Figure 1**, there are three optimal, maximum, or potential levels of national output: Y_0^* , Y_1^* , and Y_2^* , which correspond to initial period output and output in periods one and two. These are the attainable output levels with available resources, technology, and other factors when the optimal or output-maximizing (growth-maximizing) tax rate, τ^* , is in effect. There are many actual levels of national output, which are less than potential national output, that are given by a level of taxation that is less than or greater than τ^* , along the curves Y_0 , Y_1 , and Y_2 .

Suppose that the tax rate τ^* is in effect and is constant. If the optimal tax rate is unchanging, the economy grows at a constant rate of g^* percent. Next, suppose that the tax rate is not optimal, but is at an unchanging level of $\tau > \tau^*$. Then, the constant growth rate is $g < g^*$. By the model, nothing has changed with regard to the underlying neoclassical forces affecting economic growth. The potential growth rate remains at g^* . What has changed is that the economy has moved from an optimal to a sub-optimal or inefficient mix between the public and the private sectors. Lastly, let the tax rates change from τ^* to τ_1 to τ_2 in the figure. The corresponding actual levels of national output achieved are: Y_0^*, Y_1^A , and Y_2^A . The corresponding growth rates are $g_2 < g_1 < g^*$. Again, nothing has changed in the underlying (neoclassical) determinants of growth. The potential growth rate remains at g^* . Only the mix between the public and private sectors has changed. This relationship between the growth rate and the tax rate is shown in **Figure 2** in the text.

Technical Inefficiency and Sub-optimal Taxation

There is a fairly longstanding notion of efficiency loss in the literature. Broadly, it is an attempt to move away from the theoretically convenient but misleading Marshallian representative firm to a recognition that firms in the same line of business are heterogeneous, differing in allocative (price), scale, and managerial or technical efficiency.

A firms actual output can be compared with its potential output and the ratio of actual to potential output calculated and partitioned into the fractions associated with non-optimal input choice (allocative inefficiency), non-optimal scale (scale inefficiency), and sub-optimal managerial performance (technical failure of not getting the maximum amount of output from factors of production, given input mix and scale). A cottage industry of sorts has arisen in which hundreds of papers have been written (most, but not all, employ data envelopment analysis) that measure the sources of inefficiency among firms in the same line of business.

Caragata áliðið

Overwhelmingly, technical inefficiency is found to be the largest source of the efficiency differences among firms. Allocative efficiency, the main focus of the economic theory of the representative firm, becomes of paramount concern when the firm, or an economy, is operating on the frontier. Since this is generally not the case, technical efficiency concerns are paramount.

Figure 3

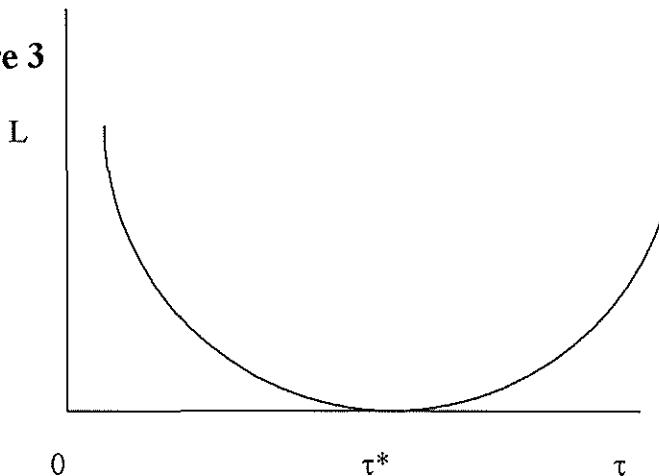
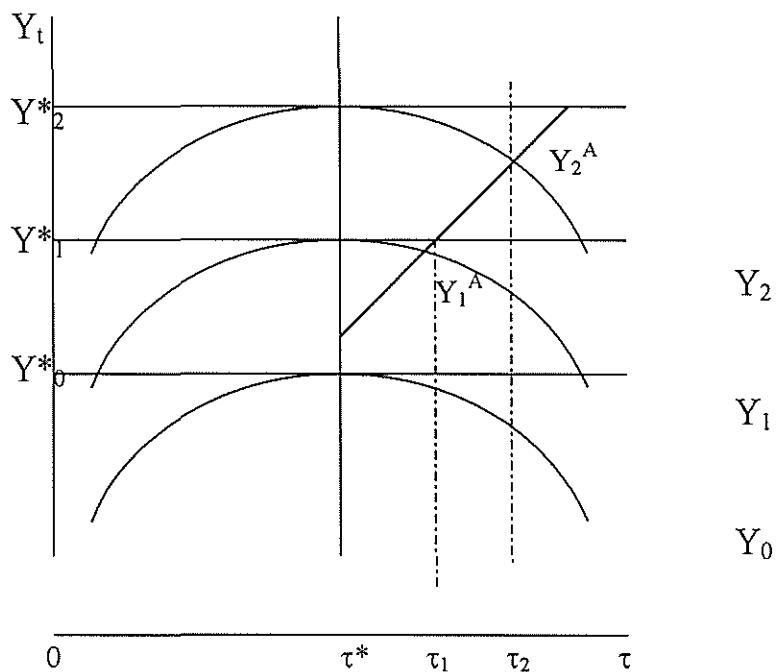

Figure 4

To our knowledge, Scully was the first to extend the notion of technical efficiency to the national economy (Scully 1988, 1989). Now, the application of efficiency analysis to national economies is fairly common (Koop, Osiewalski, and Steel 1997). However, as far as we know, this notion of technical inefficiency (actual national output being less than potential national output) or output loss is not part of the welfare economics literature.

The incorporation of output loss arising from technical inefficiency into welfare economics would shift the focus of the cost of taxation to a static treatment of technical efficiency loss, as well as allocative efficiency loss, and to a dynamic as well as a static analysis. Nearly all analysis of the welfare cost of taxation is static, uses compensated elasticities, and ignores the income effects of taxation. As such, the focus is on the

deadweight costs of allocative inefficiency. Less frequently used is an approach that incorporates income effects of tax changes.

In terms of **Figure 3** and the set of calculations, the productive loss associated with a movement away from the optimal level of taxation to a sub-optimal level is as follows. The technical efficiency of the economy associated with τ_1 is $TE_1 = Y^A_1/Y^*_1$ and for τ_2 is $TE_2 = Y^A_2/Y^*_2$, with $TE_2 < TE_1 < 1$.

It is important to bear in mind here that these output losses arise exclusively from a non-optimal mix between the government and private sectors. They do not imply that inputs have been idled.

These static (one period) output losses from sub-optimal taxation may be expressed per unit of tax. In relative form, the loss, L, is

$$(10) L = [(Y_t^*/Y_t) - 1]/\tau \\ = [(a\tau^{*b}(1 - \tau^*)^{1-b}Y_{t-1} / a\tau^b(1 - \tau)^{1-b}Y_{t-1}) - 1]/\tau$$

The derivative of the loss with respect to the tax rate is

$$(11) ML/M\tau = [\tau^{*b}(1 - \tau^*)^{1-b} b - 2\tau^{*b}(1 - \tau^*)^{1-b} \tau + \tau^{*b} (1 - \tau^*)^{1-b} - \tau^b(1 - \tau)^{1-b} \\ + \tau^b(1 - \tau)^{1-b} \tau]/(\tau^b(1 - \tau)^{1-b} \tau^2(-1 + \tau)).$$

The denominator of the derivative is negative. The numerator is negative for $\tau > \tau^*$ (or, $\tau > b$) and positive for $\tau < \tau^*$ (or, $\tau < b$). The numerator is zero for $\tau = \tau^*$. Hence, the loss increases with the tax rate when the tax rate is above the optimal rate. The pattern of the output loss with respect to the tax rate is shown in Figure 4.

The Dynamic Cost of Taxation

The path of potential real GDP, Y^*_t , is given by $Y^*_t = Y_0 e^{g^* t}$, where g^* is the growth rate that corresponds to the optimal tax rate, τ^* . The actual path of real GDP is given by $Y_t = Y_0 e^{gt}$, with $g < g^*$. If expressed as a difference, the difference between potential and actual national output at each time period is $Y_0 e^{g^* t} - Y_0 e^{gt}$. Integrating this difference over the interval from zero to infinity yields:

$$(12) (Y_0 e^{g^* t}/g^*) - (Y_0 e^{gt}/g) + [Y_0(g^* - g)/(g^* g)], \text{ or} \\ Y_0[(e^{g^* t}/g^*) - (e^{gt}/g) + ((g^* - g)/(g^* g))].$$

Note that the integral will be zero if and only if $g = g^*$.

If expressed relatively, $(Y_0 e^{g^* t} / Y_0 e^{gt}) - 1 = e^{(g^*-g)t} - 1$. Integrating, we obtain

$$(13) [e^{(g^*-g)t} / (g^* - g)] - t - (g^* - g)^{-1}.$$

For a fixed tax rate, the path of real taxes is given by $T_t = T_0 e^{gt} = \tau Y_0 e^{gt}$. One expression for the multi-period loss (dynamic cost) of taxation, L, at time t, is the difference between potential and actual GDP at time t divided by the level of taxation at that time.

$$(14) L_t = (Y_0 e^{g^* t} - Y_0 e^{gt})/\tau Y_0 e^{gt}$$

Alternatively, the dynamic cost of taxation can be expressed relatively. We have

$$(15) L_t = [(Y_0 e^{g^* t} / Y_0 e^{gt}) - 1]/\tau.$$

Both expressions for the dynamic cost of taxation simplify to

$$(16) L_t = (e^{(g^*-g)t} - 1)/\tau.$$

Except at the optimal tax rate, τ^* , actual output is less than potential output. Thus, the dynamic cost of taxation is positive for an economy with a fiscal size state that is less than or greater than the optimal size. Thus, only when $\tau = \tau^*$ will $g = g^*$. Then, the numerator in equation (14) or (15) is zero, and $L = 0$. For $\tau > \tau^*$, $g < g^*$ and $L > 0$.

For many advanced nations, including the Faroe Islands, the fiscal size of government is greater than the optimal size. As such, the gap between potential and actual GDP naturally will widen over time, and the dynamic cost of taxation will increase over time. Differentiating L_t with respect to time in equation (16) yields:

$$(17) ML_t/Mt = e^{(g^*-g)t} (g^* - g)/\tau.$$

Since $g^* > g$, $ML_t/Mt > 0$.

A natural question is why politicians and citizens allow the imposition of a level of taxation that is above that which maximizes private wealth. Staying within the confines of the model at hand, excessive taxation may arise simply because the tax rate that maximizes revenue to the state exceeds the rate that maximizes economic growth or GDP. A simple extension of the model shows that this is so. Utilizing equation (7) and noting that $G = \tau Y$, we may write

$$(18) G_{t-1} = \tau a \tau^b (1 - \tau)^{1-b} Y_{t-1}.$$

Differentiating G with respect to τ and simplifying yields⁹¹:

$$(19) MG/M\tau = a \tau^b (1 - \tau)^{-b} Y_{t-1} (1 + b - 2\tau).$$

Solving for the revenue-maximizing tax rate, τ^{**} , yields $\tau^{**} = (1 + b)/2$. Clearly, $\tau^* < \tau^{**}$; i.e., the growth-maximizing tax rate is less than the revenue-maximizing tax rate.

A Model of the Optimal Size State with Foreign Subsidies

A fact of the Faroese economy is that the Danish government provides considerable subsidies, either directly for some government services or indirectly through a block grant. Currently, these subsidies amount to about 20 percent of GDP. At issue is whether the growth-maximizing tax rate differs or remains unchanged in an economy with foreign subsidies.

Denote foreign subsidies as a share of national output as s . Then, equation (7) is rewritten as

$$(20) Y_t = a(\tau + s)^b (1 - \tau)^{1-b} Y_{t-1} \quad \text{and equation (8) as}$$

$$(21) 1 + g = a(\tau + s)^b (1 - \tau)^{1-b}.$$

Differentiating g with respect to τ yields:

⁹¹ The second derivative is $M^2G/M\tau^2 = a\tau^{b-1}(1 - \tau)^{-(1+b)}Y_{t-1}(b - 2b\tau - 2\tau^2 + b^2)$.

$$(22) Mg/M\tau = a(\tau + s)^{b-1} (1 - \tau)^{-b} (b + bs - (\tau + s)).$$

The sign of $Mg/M\tau$ depends on whether $(b + bs - (\tau + s))$ is positive or negative. If the tax rate plus the subsidy rate is less than $b + bs$, an increase in the tax rate increases the growth rate. If the tax rate plus the subsidy rate is greater than $b + bs$, an increase in the tax rate lowers the growth rate. Solving for the growth-maximizing tax rate yields, $\tau^o = b + bs - s$. A comparison of the optimal tax rate under no foreign subsidy versus the presence of a foreign subsidy reveals that it is lower under a foreign subsidy. That is, $\tau^* - \tau^o = b - (b + bs - s)$.

What is the effect of the foreign subsidy on the growth rate? Differentiating s with respect to g yields

$$(23) Mg/Ms = a(\tau + s)^{b-1} b(1 - \tau)^{1-b},$$

which is clearly positive. The second derivative is negative.

$$(24) M^2 g/Ms^2 = a(\tau + s)^b b(1 - \tau)^{1-b} (b - 1)/(\tau + s)^2.$$

Skjal C: Data Quality

As with any country there are always problems with data availability and data quality. The Faroe Islands is no exceptions. But some of the issues warrant special attention. In its 1993 report the IMF evidenced some frustration with the quality of national accounts data from the Faroes:

“Because of the lack of national accounts for the Faroe Islands and the weaknesses of statistical collection, it is not possible to construct even a simple macroeconomic model for the economy. It is necessary to employ a very simple technique for constructing the scenario. A preliminary measure of GDP in 1990 has been prepared from available income statistics.”⁹²

Since those early days some effort has been made by the Faroe Islands government to improve the quality of the data. But even the experts in government who provided us with considerable guidance and assistance admit that much remains to be done. Our first efforts in this mission were to place heavy demands on the departments in government to provide new and revised data that would permit a better understanding of the strengths and weaknesses in data quality.

Based on hours of discussions, the following areas of data are considered to be of good quality and hence reliable for modelling purposes: foreign debt; balance of payments; GDP and gross fixed capital formation from 1962-1980 and 1989-1997; 1985-97 production value; government output data; CPI until 1992 and after 1994 (the VAT shock for 1993-94 has not apparently been captured by the CPI); and all maritime investment data.

Existing official data which are less reliable include GDP for 1980-88, the GDP deflator, gross fixed capital formation for 1981-1987, gross fixed capital formation for the municipalities, and private sector fixed capital formation for 1989-97, and input-output data. In all cases, estimations have been made for these data (except for the GDP deflator) either by the Statistics Department or the Mission Team.

The Mission Team has spent considerable time during the course of our visits in July and August 1999 checking and cross-checking the quality of data. In some cases, we discovered that the private sector held more reliable data than the Statistics Department, or the Landesbanki had more consistent data than the Statistics Department.

⁹² IMF, 1993, *Memorandum of Economic Policies*, Washington DC Appendix.

About the Authors: Mission Team

Dr. Patrick Caragata, Managing Director, McCallum Petterson Financial Diagnostics Ltd, Wellington, New Zealand

Patrick Caragata received his Ph.D. in political economy from the University of Toronto in 1981. He has 18 years experience in the field of risk assessment and risk management and is the developer of a software package for automating the process of producing corporate credit ratings and life cycle performance analysis for companies.

At age 33, he was placed in charge of the country risk analysis group of the Toronto-Dominion Bank that examined the bank's overseas risk for its multi-billion dollar portfolio in 65 countries. He worked on the Canadian Bankers Association committee dealing with the Latin American debt crisis in the early 1980s. In 1986, the Canadian government asked for his secondment from Toronto-Dominion Bank to examine the investment risks of the Canada-US Free Trade Agreement until 1988. This was the first trade agreement to contain investment provisions.

He moved to New Zealand in 1988 to become Chief Economist at the Ministry of Energy. From 1991 to 1997 he was Chief Tax Policy Adviser and then Special Adviser, Taxation Economics at New Zealand's Inland Revenue Department. His work included the development of a hybrid royalty system for petroleum, revision of the petroleum mining taxation legislation, and a 100 page report examining the costs and benefits of an offshore financial centre for New Zealand. He led a four year study on the *Economic and Compliance Consequences of Taxation: A Report on the Health of the Taxation System in New Zealand* which was published by Kluwer Academic Press in the Netherlands in July 1998.

In 1997 Dr. Caragata was appointed Managing Director of McCallum Petterson Financial Diagnostics Ltd in Wellington, New Zealand. His company specialises in corporate financial health and credit risk assessments and company performance analysis with a specific focus on corporate rescue and turnarounds. He is also on the Board of directors of New Zealand's *Turnaround Management Association* and the New Zealand director on the Board of the Tuvalu Investment Trust Fund.

Dr. Caragata has also been a consultant for the World Bank in Sri Lanka in 1994 where he worked on the taxation of foreign investment, and a consultant in Albania for the IMF in 1995 where he blew the whistle on the illegal pyramid schemes whose collapse led to the rioting in January 1997.

He is the author of four books, two on resource economics and two on taxation. He is also the co-author, along with Rod Robinson of Marsh Inc in New Zealand, of a new book on *Business Early Warning Systems: A Manager's Guide for Minimising Risk*© It will be published for the international market by Butterworth's in November 1999. He developed a strategic alliance with Marsh and McLennan in 1998.

Dr. Adolf Stroombergen, Managing Director, Infometrics Consulting, Wellington, New Zealand.

Dr. Stroombergen received his Ph. D. in economics from Victoria University in Wellington, New Zealand in 1986. He is New Zealand's leading expert in applied general equilibrium modelling, microsimulation modelling and cost benefit analysis in areas such as investment savings and insurance, social welfare benefits, accident

Caragata álitio

compensation benefits, aviation services, resource rentals for fishing and natural resources, student loans, electricity, road safety, road funding and road pricing, municipal government subsidies, the allocation of police resources, energy and carbon taxes, and import tariff regimes affecting the automotive industry,

In addition, he has modeled the forecasting of tax revenue, and undertaken developmental work on measures of regulatory burdens on the New Zealand corporate sector; econometric investigations of links and trade-offs between taxation, growth, efficiency, equity, and deadweight loss; the development of a social accounting matrix for examining the trade-offs between the competing macroeconomic goals of equity, growth and efficiency,

His business modelling experience includes the application of data envelopment analysis and econometric modelling to conduct performance and efficiency analysis in the retail sector, the effects of regulations on the wool industry, the gaming and gambling industry, the wholesale gas market and intra-energy competition, and forecasts of energy resource demand

Professor Gerald Scully, University of Texas at Dallas

Gerald Scully has been a Professor of Economics at the University of Texas at Dallas in the United States since 1985. He received a Ph.D in economics from Rutgers University in 1968. He has been a distinguished Visiting Scholar (Fall, 1995) at the International Center for Economic Research, Turin, Italy, the Inland Revenue, Wellington, New Zealand (1996), the Heritage Foundation, 1990-91. He has taught at southern Methodist University, Harvard University, Southern Illinois University, and Ohio University.

His fields of expertise include: Microeconomic Theory, Managerial Economics, Labor Economics, Statistics, Econometrics, Public Finance, and Pure Theory of Trade. He has also been Acting Dean, School of Management, 1987-88 and Chair, International Management, 1986-88 at the University of Texas at Dallas.

He is a member of the Mont Pelerin Society, Senior Fellow, at the National Center for Policy Analysis in Dallas Texas and is on the Editorial Board, of Public Choice, the Pacific Economic Review, the Journal of Sport Management, and Managerial and Decision Economics

He is the author of numerous books including, Measuring the Quality of Life Across Countries: A Multi-dimensional Analysis. (with D. Slottje), Boulder: Westview, 1991, and Constitutional Environments and Economic Growth. Princeton: Princeton University Press, 1992.

He has published many articles, including work on Interstate Wage Differentials, the Theory of Wage Differentials, Business Cycles and Industrial Strike Activity, Technical Progress, Economic Growth and the North-South Wage Differential, Temporary Labour Migration and the Theory of Optimal Intervention, Static vs. Dynamic Phillips Curves, International Investment, Trade Diversion and Trade Creation, Buyers Prices, Sellers Prices and Price Flexibility, Domestic Distortions and the Theory of Customs Unions, Industrial Policy and the Nature of the Firm, Economic Efficiency in Cooperatives, The Choice of Law and the Extent of Liberty, Liberty and Economic Progress, The Institutional Framework and Economic Development, Wealth and Income Inequality in America, The Paradox of Politics and Policy in Redistributing Income, The Size of the State, Economic Growth, and the Efficient Utilization of National Resources, Is the Size

Distribution of Income a Random Walk?, Statism versus Individualism and the Course of Economic Progress, The Political Market for Real Income Redistribution through Choice of the weights in COLAs, The Equality-Efficiency Tradeoff, Rights, Equity, and Economic Efficiency, Ranking Economic Liberty Across Countries, Rent-seeking in U.S. Government Budgets, The Convergence of Fiscal Regimes and the Decline of the Tiebout Effect, Liberalizing Foreign Trade: Indonesia, Pakistan and Sri Lanka, Efficiency Differences between Private and State-owned Enterprises in the International Petroleum Industry, Measuring Economic Liberty, The Economic Efficiency of Backward Vertical Integration in the International Petroleum Refining Industry, A New Method for Detecting Individual and Group Labor Market Discrimination, Rent-seeking: A Trivial or Serious Problem?, The Theory and Measurement of the Net Benefits of Multinationality, Institutional Technology and Economic Growth, Congressional Tenure: Myth and Reality, The Growth Tax in the United States, The Distribution of Earnings and the Rules of the Game, Taxation and Economic Growth in New Zealand, Rule and Policy Spaces and Economic Progress: Lessons for Third World Countries, Constitutional Political Economy in a Public Choice Perspective, Relative Income and Investment Comparisons Among OECD Nations, Reform and Efficiency Gains in the New Zealand Electrical Supply Industry, and The Growth-maximizing Tax Rate.

His recently completed work includes, Government Expenditure and Quality of Life, The Optimal Size Fiscal State, Taxation and Employment in New Zealand, The Equity-Efficiency Trade-off in New Zealand: A Preliminary Analysis (with Adolf Stroombergen) and Taxation and the Limits of Government, eds. G.W. Scully and P.J. Caragata.

